HISTORIE
VAN HET
VERBOND
EN DE
SMEEKSCHRIFTEN
DER
NEDERLANDSCHE EDELEN,

TER VERKRIJGINGE VAN VRIJHEID
IN DEN GODSDIENST EN
BURGERSTAAT.

HISTORIE
VAN HET
VERBOND
EN DE
SMEEKSCHRIFTEN
DER
NEDERLANDSCHE EDELEN,

TER VERKRIJGINGE VAN VRIJHEID IN DEN GODSDIENST EN BURGERSTAAT

IN DE JAAREN 1565 — 1567.

Uit veele oorspronglijke gedenkstukken saamgesteld door

JONA WILLEM TE WATER,

Predikant te Vlissingen, Lid van 't Zeeuwsch Genootschap der wetenschappen aldaar, en van de Leidsche Maatschappije der Nederlandsche Letterkunde.

EERSTE STUK.

TE MIDDELBURG

By PIETER GILLISSEN.

MDCCLXXVI.

OPDRACHT

AAN DEN

HOOG EDELEN WEL GEBOREN HEERE,

JONKER

E. M. VAN BURMANIA,

OUD-RAADSHEER VAN HET EDEL MOGENDE HOF VAN FRIESLAND,

ENZ. ENZ.

HOOG EDEL WEL GEBOREN HEER!

Niemand zou, met grooter recht, van mij kunnen verwachten, dat ik dit werk aan hem toewijde, dan Gij, Hoog Wel Geboren Heer, die, boven anderen, mij behulpzaam geweest zijt tot

't ſamenſtellen van deszelfs moeilijkſte gedeelte. Eerst hebt Gij, zelfs ongevraagd, mij voorgelicht ten aanzien van de voornaamſte Frieſche Edelen, die, met een groot aantal van den Nederlandſchen Adel, het roemruchtig Verbond, nu ruim twee eeuwen geleden, onderteekenden, en de Smeekſchriften, daar uit voortgevloeid, overleverden. Naderhand hebt Gij, herhaalde reizen, op mijn verzoek, tijd noch moeite geſpaard, om mij uit Uwen rijken voorraad alles bijtezetten, wat mij in ſtaat kon ſtellen, om de geſlachten en verrichtingen der meeste Bondgenooten, aan wien ons Vaderland zoo veel verſchuldigd is, den landgenooten nader bekend te maken. Ik wist geen' beteren weg, om U, Hoog Wel Geboren Heer, een openlijk blijk van mijne gevoeligſte dankerkentenis te geven, dan

dit

dit werk met uwen naam aan 't hoofd te versieren; in die gegronde verwachtinge, dat Gij, naar Uwe vriendlijkheid, waar van ik, in Friesland zijnde, de zekerste bewijzen heb mogen ondervinden, dit gering gedenkstuk van mijne groote eerbiedigheid en welmeenende dankbaarheid ten goede nemen zult, en hier uit besluiten, dat ik 't mij tot eere rekene, bewezen weldaaden in geheugenis te houden. Ik dacht te meer reden tot deze opdracht te hebben, daar zoo veelen van Uwe hoogaanzienlijke stamgenooten de gewichtigste diensten aan ons gezegend Vaderland betoonden, en 't zelve aan zich, door hunne staatkunde, heldenmoed en geleerdheid, op 't sterkste verplichtten. In 't bijzonder, verscheiden uit de geslachten van *Burmania*, *Aijlva*, *Eelsma*, *Eijsinga*, *Galama*, *Martena*, *Unia*, en veelvuldige andere, op welken

 Gij,

Gij, door bloedverwantſchap, naauwe betrekkinge hebt, waren onder 't getal der verbonden Edelen, wier lofwaardigſte pogingen, ter verwervinge van Vrijheid in Godsdienst en Burgerſtaat, ik voornam in dit werk nader opentelеggen; met een oogmerk, om mijnen landgenooten te toonen, op welken prijs de waare Vrijheid, die alle losbandigheid verfoeit, behoore geſteld te worden, en hen opteſporen tot verheerlijkinge van Neêrlands GOD, aan wien wij, billijk, de hoogſte eer van onze Vrijheid toeſchrijven.

Ontfang dan, Hoog Edel Heer, mijn letttergeſchenk met een gunstig oog, en verſchoon vriendlijk het gebrekkige van mijne pogingen. Uwe goedkeuring alleen zal bij mij opwegen tegen de onbeſcheiden vitterijen van allen. 'T zou echter tegen mijne grondbeginſelen en

Uwe

Uwe edelmoedigheid ſtrijden, indien ik bij U, of iemand anders, beſcherminge wilde zoeken voor mijne misſlagen, ook in dit werk buiten twijfel begaan. Worde ik, dienaangaande, heuschlijk onderricht en op 't rechte ſpoor gebragt, 't zal mij gewis geen minder genoegen baren, dan ijdele toejuichingen te ontfangen, of zelfs van kundigen geprezen te worden.

De HEERE vervulle den heilwensch, welken ik, uit een oprecht hart, voor Uw' Perſoon en Uw edel Geſlacht ten hoogen hemel opzende. Geniet Gij GODS voortreflijkſte goedgunstigheden en zijne dierbaarſte zegeningen, welke U, gaat het naar mijne bede, achtervolgen zullen tot in alle eeuwigheid! Uw Huis zij alzins luisterrijk, voorſpoedig en gezegend! Het blijve een blijmoedig getuige van de onſchatbaare

vruchten der edele Vrijheid, met zoo veel zorg en bloed weleer verkregen, zoo lang het Nederlandsch Gemeenebest bestaan zal!

Ik durve U, Hoog Edel Wel Geboren Heer, met volle vrijmoedigheid verzekeren, dat al het water van de noord- en zuiderzee, die ons zoo verre van elkander afscheiden, niet toereike, om de trekken van mijn dankbaar hart uittewisschen; terwijl ik mij, met den meesten eerbied, noeme,

UWER HOOG EDELHEIDS

OOTMOEDIGSTEN EN ZEER
VERPLICHTEN DIENAAR

JONA WILLEM TE WATER.

Vlissingen den 7
van bloeimand 1776.

VOOR-

VOORREDEN.

Sedert eenige jaaren begon ik mijne uuren van uitſpanninge, gedeeltelyk, te beſteden tot het naſporen van onze Vaderlandſche geſchiedenisſen, zoo in 't Burgerlijke, als in 't Kerkelijke. Tot hier toe heb ik 'er geen berouw over. De gebeurtenisſen van Nederland, vooral in de zestiende eeuw, zijn onze aandacht overwaardig; zij leeren ons de uitmuntendſte voorſtanders van den waaren Godsdienst, de eerſte grondleggers en heldhaftigſte bevorderaars van de dierbaare Vrijheid, van nabij kennen; zij ontdekken ons de aanbiddelijke wegen, welke de wijze Voorzienigheid insloeg, om onze voorvaders uit de wreede banden van ſlavernij en gewetensdwang te verlosſen, en de zeven vereenigde gewesten tot een vrij Gemeenebest te verheffen.— Ik zie derhalven niet, waarom ik, gelijk eenigen oordeelden, zoude moeten afzien van 't onderzoek der Nederlandſche geſchiedenisſen. Hier in vinde ik mijne uitſpanninge, welke, naar mijne gedachten, niet ongeoorloofd is. Ook weet ik niet, dat dit aanloope tegen de bedienin-

nin-

ninge van 't Euangelie, waar in de Godlijke Voorzienigheid mij gesteld heeft. Wilde ik mij behelpen met 't voorbeeld van anderen, ik kon mij op veelen beroepen, die, 't zij voorheen, of in onzen tijd, zich bevlijtigden in de geschiedkunde van ons land, wanneer hun eenige uuren van 't gewichtig Leeraarampt overschoten. Doch zulk bewijs is hier niet noodig. Niemand, ten zij geheel smaakeloos, zal durven ontkennen, dat de kerkelijke historie, ook van ons eigen land, aan een' kerkleeraar nuttig en noodig zij. Dan, is 't wel mogelyk, daar in eenige vorderingen te maken, zonder kennisse der burgerlijke geschiedenissen? Zijn de lotgevallen van de kerk en den burgerstaat, vooral in Nederland, niet op 't naauwst aan elkander verknocht?

Eenige jaaren geleden, beloofde ik, openlijk, dit werk aan 't licht te zullen brengen (*), en die belofte is, meer dan eens, door mij herhaald (**).

Gaar-

(*) In 't kort verhaal der Reformatie in Zeeland in de XVI. eeuw.

(**) In de beschrijvinge van de voornaamste geschiedenissen der stad Vlissingen, geplaatst voor de plech-

Gaarne had ik, eerder, daar aan voldaan; doch deze en gene omſtandigheden, onnoodig hier te melden, hebben mij telkens in de uitvoeringe van mijn voornemen belet. Ik wilde echter mijne ſchuld, door eene vrijwillige belofte gemaakt, eindelijk betalen: te meer, om dat ik daar over, meenigvuldige malen, gemaand ben door veele aanzienlijke en kundige vrienden, die echter, zoo ik vreeze, al te gunſtige gedachten van mijne onderneminge opgevat hebben. Om aan hun verlangen, aanvanglijk, te voldoen, zende ik het *eerſte* ſtuk van mijn werk vooraf; terwijl het *andere*, 't gene reeds ten deele afgedrukt is, haast volgen zal.

Welke de voornaame inhoud van dit geheele werk zij, kan men, met een opſlag, zien uit de opgave der hoofdſtukken, aan 't einde van deze voorreden geplaatst.—— Ik twijfele geenzins, of 'er zijn verſcheiden misſlagen ingeſlopen. Niets zal mij aangenaamer zijn, dan dat mij dezelve aangewezen worden. Ik heb getracht de

plechtige inhuldiging van Z. D. H. Prins Willem den V binnen die ſtad, — en in 't tweede eeuwfeest der Vlisſingſche Vrijheid.

palen van onzijdigheid en bescheidenheid nergens te overschrijden. Wanneer ik anderen tegenspreke of zoeke te wederleggen, is 't mij alleen te doen om de waarheid, welke de ziel der geschiedenissen is. Ik heb een afkeer van zulken, die de grootste mannen, op eene scherpe en honende wijze, plegen te behandelen, met geen ander oogmerk, dan om langs dezen weg eere en roem voor zich zelven te zoeken. De eerbied, welken ik sommigen toedrage, heeft mij, meer dan eens, bewogen, hun gevoelen te wederspreken, doch hunne naamen te verzwijgen. Ik verzoeke alle liefhebbers der Vaderlandsche historie, hunne aanmerkingen, vermeerderingen en verbeteringen op dit eerste stuk, aan mij te doen geworden: hier door zal ik mij aan hun ten sterkste verplicht rekenen, en gelegenheid krijgen, om daar van een nuttig gebruik voor 't algemeen te maken, in mijne bijvoegselen, die achter het tweede stuk zullen geplaatst worden. —— Het laatste hoofddeel van dit werk heeft mij den meesten tijd en moeite gekost. Om een zoo groot aantal van edele geslachten en persoonen, meer of min, te leeren kennen, werdt 'er onge-

ge-

gelooflijk veel lezens vereischt. En noch ontbreekt mij veel. Is iemand in ſtaat, de naamlijst der verbonden Edelen, door mij opgegeven bl. 236—258, uit wisſe beſcheiden te vermeerderen, of wel, uit ongedrukte ſtukken, 't een en ander nopens de reeds gemelden en hunne geſlachten medetedeelen, ik noodige hem ten vriendelijkſte uit, om *zulks* ſpoedig te doen, met belofte, dat ik de toegezonden aanteekeningen, indien zij tijdig komen, op haare plaats zal inlasſchen, alvorens dat tiende hoofdſtuk ter drukpers overgebragt worde.

De nakomelingſchap der verbonden Edelen, in de zeven vereenigde Landſchappen noch overig, zal het zich voor de grootſte eere mogen rekenen, dat hunne voorouders, wier roem onſterflijk is, alles in 't werk geſteld hebben, om eene Vrijheid te verkrijgen, welke dit Gemeenebest den hoogſten top van luister en voorſpoed, onder 's Allerhoogſten zegen, heeft doen bereiken. Geen Nederlander, veel min een Edelman, zal zich gebelgd houden, naar ik vertrouwe, wanneer hij in dit werk vindt aangeteekend, dat zijne voorouders, ter oorzake van hunne liefde tot het Vaderland en de Vrijheid,

 ge-

gebannen, gevangen en ter dood gebragt zijn. In tegendeel, "de nakomelingen dezer luiden zullen 't ons dank weten, om met den kundigen WAGENAAR (*) te ſpreken, dat wij de naamen hunner voorouderen, die den grond hielpen leggen van 's Lands vrijheid, der vergetelheid onttogen hebben, en dat wij eenige hunner heimelijke daaden, daar zij toen om geſchandvlekt werden, ſchoonze hun nu eerder tot eere zouden gerekend worden, onbewimpeld, hebben te boek geſteld".

Wanneer ik in 't uitvoerig bericht van de Bondgenooten, hier en daar, aanteekene, dat de geſlachten van ſommigen, tot heden, in of buiten 't vereenigd Nederland, in bloei en aanzien gebleven zijn; denke niemand, dat ik de andere geſlachten voor uitgeſtorven houde, 't zij geheel, of ten minſten in 't mannelijk oir. Ik weet, hoe gevaarlijk het zij, van eenige adelijke ſtammen, zonder welgegronde en onwraakbaare bewijzen, te ſchrijven, dat zij uitgeſtorven zijn. De ondervinding heeft geleerd, dat ſommige edele huizen,

(*) Vaderlandſche Historie VI deel, voorred. bl. x, xi.

zen, zeer verkeerdelijk, als vernietigd geboekt, noch lang daarna, en zelfs tot heden, in wezen gebleven zijn, zoo dat de afstammelingen, zich door zulke valsche geruchten en ijdele voorgevens gehoond achtende, mondelijke of schriftelijke voldoeninge wegens dien smaad vorderden, of bij ontstentenisse daar van de uitstrooiers bedreigden in rechten te vervolgen. Wij zullen, in dit werk, voorbeelden hier van aantreffen in de geslachten van *Brederode* en *Zuijlen van Nijevelt.* Welke ongegronde berichten, ten dezen, door sommigen gegeven zijn nopens 't oud geslacht van *Wassenaar*, is overbekend. 'T zelfde heeft plaats gevonden omtrent de edele stammen van *Poelenburg* (*), *Lijnden* (**), *Haam-*

(*) GOUTHOEVEN en BOXHORN getuigden, dat het geslacht van POELENBURG uitgestorven was; doch VAN LEEUWEN, Bat. illustr. bl. 1049, bewees onwraakbaar het tegendeel.

(**) Men vindt eene sterke waarschouwinge, tegen J. W. IMHOFF, die, *in Notitia S. R. Imperii Procerum*, een' groven misslag omtrent dit geslacht begaan hadt, geplaatst in de stamlijst *van Lijnden*, XIV *generatie*, in 't Wapenboek van FERWERDA II deels I stuk.

ftede (*), en veele andere, zoo in Nederland, als elders (**). Zulke voorbeelden hebben mij voorzichtigheid ingeboezemd, om zelden of nooit, al was 't op fchriftelijke berichten van mijne kundigfte vrienden, van iemand der verbonden Edelen te melden, dat 'er, in onzen tijd, geene nakomelingen of ftamgenooten van overig zijn. Ik heb, veeleer, getracht, hunne nazaaten te ontdekken, op dat zij deelen mochten in de eere, welke hunne naamhaftige voorouders, door de edelmoe-

(*) Zie BOXHORN op *Reigersberg* I deel, bl. 377, 378, en vergelijk daar tegen de aanmerkingen van mijn' Vader in 't Hoogadelijk Zeeland bl. 103—107, en in de voorreden bl. 76, 77.

(**) Om uit veele buitenlandfche voorbeelden maar één te melden, L. DU FOUR DE LONGUERUE hadt, in zijne jeugd, het edel huis *van Coucy* zien uitfterven, zoo hij dacht. Zie *Longueruana part. I pag.* 212. Volgens anderen, was de laatfte mans oir, al ten jaare 1588, overleden. Doch 't bleek, en werdt, openlijk, verklaard in 't jaar 1769, dat de Heeren *Coucy—Polecourt*, regelrecht en in de mannelijke lijn, afftamden van 't luisterrijk geflacht *van Coucy*, bekend federt 't jaar 1042. *Journal Encyclopedique tom. V part. II, pag.* 291—295.

moedigste pogingen voor 's Lands vrijheid en welvaart, voorlang verworven hebben: ik wenschte zelfs, dat ik 't genoegen had, hen allen bij naam te kennen, en hun de teekenen van mijnen eerbied te bewijzen, indien zij, althans, met dezelfde grondbeginselen van hunne voorvaders doortrokken zijn, en bezield blijven met zucht voor de waare vrijheid en 't wezenlijk heil van Neêrlands kerk- en burgerstaat.

In 't opstellen van deze Historie heb ik mij eerst bediend van de geschreven aanteekeningen, welke mijn waardige Vader over 't Verbond der Edelen nagelaten heeft. Buiten de verhandelinge, op bladz. 188—255 te vinden, was 'er een goed aantal van verstrooide aanmerkingen, waar van ik, zoo veel mogelijk, gebruik maakte. Ik belijde rondelijk en met dankbaarheid, dat die aanteekeningen van mijn' Vader mij de eerste aanleidinge tot het schrijven van dit werk gaven, en mij in verscheiden stukken voorlichtten. In den aanvang was mijn toeleg, gelijk mijn Vader ook scheen voorgenomen te hebben, eene uitvoerige verhandelinge, over dit aanmerkelijk gedeelte der Nederlandsche ge-

ſchiedenisſen, in 't licht te geven. Doch ik maakte, naderhand, mijn beſtek een weinig uitgebreider, toen ik de meeste ſchrijvers, zoo Nederlanders als uitheemſchen, die 't gene, hier, in de jaaren 1565 en 1566, gebeurde, geboekt hebben, raadpleegde. Bij dezen ontdekte ik, op dit punt, meenigvuldige zaken, welke, mijns oordeels, dubbel waardig zijn, om onder 't oog van mijne landgenooten gebragt te worden. Ook werden mij, van verſcheiden kanten, veele zeldſaame gedrukte en geſchreven ſtukken, hier toe betrekkelijk, ten gebruike toegezonden, door eenige hoogaanzienlijke, geleerde en vriendlijke Heeren, wier naamen, in deze Historie en de Bijlaagen, door mij gemeld zijn, en aan welken ik, hier in 't gemeen, mijne hoogſte dankbaarheid allerplechtigst betuige, gelijk ook aan allen, die mij, door 't vrij gebruik van hunne boekverzamelingen, behulpzaam geweest zijn. Ten opzichte van 't bericht nopens de edele Bondgenooten, heb ik eene uitmuntende verplichtinge aan den oud-Raadsheer VAN BURMANIA; aan den Hoog Edelen Wel Geboren Heere WILLEM, *Baron* VAN HAERSOLTE, Heer van IJrst, beſchre-

ſchreven in de Ridderſchap des kwartiers van Veluwen enz.; en aan den Heere JAN WAGENAAR, beroemden Historieſchrijver der Stad Amſterdam, die zijnen naam, door de grootſte verdiensten aan de Nederlandſche geſchiedenisſen, der vergetelheid onttogen heeft, en derhalven mijne lofſpraak niet behoeft. 'T naarſtig gebruik der aanteekeningen van deze Heeren, ten algemeenen nutte gemaakt, zij Hun ten bewijze van mijne welmeenende dankerkentenisſe.

Ik heb de geſchiedſchrijvers, van welken ik mij bediende, overal naauwkeurig aangeteekend. 'T kwam mij echter niet noodig voor, hen allen telkens optenoemen; te minder, om dat de een den anderen, dikwerf, woordelijk, of althans zaaklijk, heeft nageſchreven. Dit zal blijken, indien men BOR vergelijkt met VAN WESEMBEECK, en insgelijks VAN METEREN, HOOFT en EREMUNDUS met BOR. 'T is doorgaans genoeg, STRADA alleen te noemen, wien de Chronijk van Vlaanderen, de Gentſche geſchiedenisſen, en meer anderen, bijkans in alles volgen. Wat mij bewogen hebbe, om, over eene en dezelve zaak, ſomtijds,

verscheiden schrijvers aantehalen, zal zich spoedig ontdekken, als men die met elkander wil vergelijken. Hunne geschiedverhaalen verschillen, doorgaans, in omstandigheden. Ook had ik daar toe, in eenige gevallen, gewichtiger redenen. —— De korte aanteekeningen over eenige schrijvers, hier en daar door mij gemaakt, kunnen dienstig zijn ter ophelderinge en aanvullinge der letterkundige historie van ons Vaderland. 'T pleegt niet weinig toetebrengen tot stavinge van de geloofwaardigheid der schrijveren, indien zij ooggetuigen der gebeurtenissen waren, en door hunne amptsbedieningen, of naauw verkeer met 's Lands Edelen en Grooten, gelegenheid hadden, om de zaken van nabij te beschouwen: dus was 't, in 't jaar 1565 en volgende, gelegen met VAN WESEMBEECK, VIGLIUS VAN AIJTTA, HOPPERUS, JUNIUS, HEUTERUS, en anderen. —— Wanneer ik, somwijlen, eenige korte uitstappen doe, 't geschiedt op 't voorbeeld van de grootste historieschrijvers, wien HERODOTUS, POLYBIUS, SALLUSTIUS en TACITUS reeds voorgingen. Dezen poogde ik, van verre, op hun

hun voetſpoor te volgen, doch te gelijk mijn groot oogmerk beſtendig onder 't oog te houden. — De weinige zedenkundige lesſen, in dit werk ingelascht, hope ik niet, dat iemand in den weg zullen ſtaan. Zij vloeiden, ongedwongen, uit de geſchiedverhaalen; zij toonen ons, welk gebruik wij van de vroegere gebeurtenisſen, bij onzen leeftijd, behooren te maken, zoo wel ten aanzien der zeden, als met betrekkinge tot de ſtaat- en regeerkunde. En voorwaar! dan eerst ontdekt zich de groote nuttigheid der Nederlandſche historie, om ons niet alleen te doen vorderen in kennisſe, maar vooral in vootzichtigheid en waare wijsheid. — Ik weet, bij ondervindinge, en op 't getuigenis van mijne vrienden, hoe aangenaam de uitgave van ongedrukte gedenkſtukken zij. Hier door werd ik bewogen, naar mijne gewoonte, eenige bijlaagen achter dit werk te plaatſen, van welke ſommige nooit, of zeer gebrekkig, uitgegeven zijn, en andere zoo zeldſaam voorkomen, dat zij bij weinigen bekend ſtaan. — Ontdekt men, nu of dan, eenig verſchil in mijn' ſchrijftrant en ſpellinge, men gelieve dit te wijten aan 't doorbla-

de-

deren van een zoo groot aantal van onderſcheiden geſchiedſchrijveren. 'T zou ondienſtig en veel te laaggeestig zijn, mijne gebreken met 't voorbeeld van anderen te willen verſchoonen. Dit viel nimmer in mijnen ſmaak. —— Mag dit werk dienſtig zyn, zoo om mijne landgenooten te bevestigen, in hunne hoogachtinge voor de grondleggers van dit Gemeenebest, en in een' verſtandigen ijver voor den waaren Godsdienst en de edele Vrijheid, als bijzonderlijk om hen opteſporen tot verheerlijkinge van den alwijzen GOD, die zijne wonderen aan Nederland groot gemaakt heeft, en 't zelve bij de Vrijheid, tot op heden, goedgunſtiglijk bewaarde; dan zal ik het hoofd-oogmerk van mijne pogingen bereikt hebben.

IN-

INHOUD

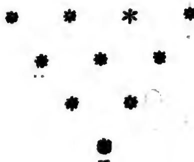
DER

HOOFDSTUKKEN.

nieuw ſmeekſchrift aan de Hertogin overhandigen; doch zonder vrucht. Deerlijk verval van 't Bondgenootſchap. Sommige Edelen beginnen zich tot de wapenen te wenden. Hier toe ſtrekte ook hunne nadere verbintenis, ter opbrenginge van zekere geldſommen, welke echter geen groot gevolg hadt. Uitſlag van dit aanzienlijk Bondgenootſchap.

X. *Uitvoerig bericht van de geſlachten en verrichtingen der meeste verbonden Edelen, wier naamen in 't zesde hoofdſtuk gemeld zijn.*

BIJLAAGEN, *tot deze Historie behoorende.*

HIS

HISTORIE
VAN HET
VERBOND
EN
DE SMEEKSCHRIFTEN
DER
EDELEN.

EERSTE HOOFDSTUK,

behelzende eene inleidinge tot het werk.

§ I.

Nederland was van ouds zeer adel-rijk.

De zeventien Nederlandsche gewesten waren, sedert een reeks van eeuwen, sterk bevolkt, niet alleen met een meenigte burgers in de steden, en ontelbaare opgezetenen ten platten lande, maar ook met een groot aantal van Edelen, in zoo verre, dat die gewesten, hoewel kleiner van omtrek, in het een en ander verscheiden wijduitgestrekte koningrijken overtroffen.

De

De oudſte en hoogachtbaarſte Edelen dezer landſchappen, van welken, in onzen tijd, weinige nazaaten bekend en overgebleven zijn, konden, door hunnen grijzen adel, tegen de alleraanzienlijkſte geſlachten in Europa dingen.

Bij deze oude Edelen kwamen vervolgens zeer veele anderen, die door de Vorſten tot den adelſtand verheven werden, of, bij baſtaardije, afſtamden van groote Heeren, Hertogen en Graaven, welken veeltijds eenige natuurlijke kinderen nalieten, die, met den ouden adel, tot 's Lands beſtier werden toegelaten, zich wederom in verſcheiden takken uitbreidden, en dus de Nederlanden met adel vervulden (a).— In Zeeland alleen, in omtrek van 't vaste land een der kleinſte gewesten, worden omtrent honderd adelijke ſtammen opgeteld, en daar van ruim de helft in het eiland Walcheren

(a) Men denke, om maar één voorbeeld bij te brengen, op *Filips den goeden*, Graave van Holland en Zeeland, die veertien baſtaarden, acht zoonen en zes dochters, of, gelijk anderen ſchrijven, negentien onechte kinderen, heeft verwekt. Zie BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 323, 324, WAGENAAR Vaderl. Hiſtorie IV deel, bl. 95, CHRISTINÆUS *in Jurisprudentia Heroica, Sive de jure Belgarum circa Nobilitatem, parte II, pag.* 38, 39.

ren (b). Hier naar kan men afmeten het groot aantal der Edelen in Brabant, Vlaanderen, Gelderland, Holland, Friesland, en elders (c).

Dat lichaam der Edelen, in elk landschap bij malkanderen vergaderende, was ontzaglijk voor de Graaven en Heeren, als die zich het voornaamste deel in de regeringe

(b) Uit een Latijnsch handschrift van JACOB VAN BORSSELE VAN DER HOOGE, Heer van Geldermalsem, *de Nobilitate.* Men vergelijke het *Hoog-Adelijk en Adelrijk Zeeland*, door mijnen Vader, ten jaare 1761, uitgegeven.

Men behoeft geen diepe staatkunde, of eene groote kennisse der *Zeeuwsche* geschiedenissen te bezitten, om de redenen op te sporen, waarom het getal der Edelen in Zeeland, daar te voren een bloeiende Ridderschap was, zoo zeer verminderd is geworden.

(c) Dien 't lust, kan daar van overvloedige bewijzen vinden bij BUTKENS, L'ESPINOY, GOUTHOEVEN, VAN LEEUWEN, PONTANUS, WINSEMIUS, VAN MIERIS, en anderen. Uit Holland, bij voorbeeld, verschenen, te Haarlem, op de huldiginge van Graave *Willem* den III, in den jaare 1305, duizend Hollandsche Ridders en honderd Baanderheeren, volgens REIGERSBERG Chronijk van Zeeland II deel, bladz. 132, en VAN LEEUWEN Roomsch Hollandsch Recht I boek, bl. 45. In Friesland vondt men, ten jaare 1505, een aantal van twee honderd tweeenveertig Edelen. Zie WINSEMIUS Chronijk van Friesland XIII boek, bl. 402—404.

aanmatigden (d), de Vorſten in hunne aanſlagen en oogmerken naauw beperkten, en derzelver ſtaatsdienaaren naar zich deden omzien. Geen wonder derhalven, dat de Vorſten, zoo veel mogelijk, bedacht waren om aan 's Lands Edelen den klem der regeringe uit de handen te wringen, en hun veelvermogend gezag, door allerhande middelen, te fnuiken. Hier in volgden zij de oude kunstgreep van hun, die, ter verkrijginge van een' onbepaalde heerſchappije, de aanzienlijkſten van gezag poogden te berooven en buiten bewind van zaaken te ſtellen (e). Om hun oogmerk te bereiken, gaven zij den Geestelijken eenig deel aan 's Lands regeringe, en ſchonken aan de Steden groote voorrechten, op dat zij, door dezelve onderſteund wordende, volkomen meesters van alles konden blijven, en elk van hunne handen doen vliegen; welke trek van ſtaatkunde, in latere tijden, niet geheel in onbruik is geraakt, maar door verſcheiden Vorſten werdt waargenomen.

De

(d) Vaderl. Hiſtorie II deel, bl. 306.

(e) SPANHEMIUS *ad Juliani orationes*, *p.* 285. Vergelijk ROBERTSON Hiſtorie van Keizer Karel, II deel, bl. 101, 232 en volgg.

De Edelen integendeel, wanneer zij iet wilden doordringen, of hun gezag en 's Lands welvaart, tegen de pogingen der Graaven, oordeelden te moeten verdedigen, ſterkten zich door onderlinge ſamenkomſten en verbintenisſen, om, met vereenigde macht, malkanderen te beſchermen tegen allen, die hun eenigen overlast, hinder of geweld zochten aan te doen.— Ten blijke, dat de Nederlandſche Edelen, in de zestiende eeuw, geen nieuwen weg hebben ingeſlagen, of een ongehoorde zaak ter hand genomen, zal ik dit ſtuk, tot hunne verdediginge, een weinig uitbreiden.

§ II.

Verbonden tot onderlinge beſcherminge.

Het recht der Natuur, zoo wel als 't algemeene volksrecht, boezemt aan redelijke menſchen in, dat zij hun welzijn en het belang van hun vaderland, naar vermogen, bevorderen en verdedigen; het leert wijders die wijsheid en voorzichtigheid aan min vermogenden, dat zij, die op hun zelven niet beſtand zijn tegen de aanvallen van machtigeren, een bondgenootſchap ſluiten tot onderlinge beſcherminge van hunne perſoonen, vrijheid en voorrechten. Dus handelden de inwoners van Achaje, die wel verdeeld waren in ſteden, als in zoo veele leden, maar evenwel één lichaam uitmaak-

ten, ééne oppermacht hadden, en door vereende krachten het gevaar der bijzondere ſteden afweerden, waar toe zij zich onderling verbonden hadden. Hier door waren zij zoo geducht, dat de heerschzuchtige en, op grond van overmacht, geweld drijvende Romeinen naar gelegenheid zochten, om dit ontzaglijk lichaam van bondgenooten eerst met list te ſloopen door hunne afgezanten, en, dit mislukt zijnde, vervolgens door een openbaaren oorlog onder te brengen; 't welk zij met de daad hebben uitgevoerd (f), doch op zulke wijze, dat de verſtandigſte en beſchaafdſte Romeinen 'er zich over ſchamen, en het voor eene misdaad rekenen (g)

In Nederland aangegaan.

In Nederland is het, van oude tijden, gebruikelijk geweest, dat menſchen van allen rang zich, om gewichtige redenen, bij geſchrift en met eede verbonden tot verdedidiginge van hunne vrijheden en bezittingen. Hier van zal men voorbeelden aantreffen bij de *Geestelijken*, de burgerlijke *Overheden* in de ſteden, vooral bij de *Edelen*, ſomtijds met toeſtemminge en goedkeuringe der Graa-

ven

(f) JUSTINUS *lib. XXXIV*, *cap.* 1, 2. POLYBIUS *lib. II*, *pag.* 129.

(g) CICERO *de officiis lib. I*, *cap.* 11, & *III*, *cap.* 11.

ven en Vorſten, meest echter tegen hunnen dank en genoegen.

Wanneer de *Geestelijken* door meer vermogenden, zoo in 't kerkelijke als weereldlijke, te wel beſnoeid werden in hunne voorrechten, of hunne beurzen door afperſinge te diep geledigd, maakten zij zich, door ſchriftelijke en bezworen verbintenisſen, tegen dezelven ſterk. Eén voorbeeld zal genoeg zijn. De Kapittelen van Brusſel, Mechelen, Anderlecht, Lier en Turnhout, bij welke zich naderhand andere gevoegd hebben, gingen in 't jaar 1444 een verdrag in, om zich te verzetten tegen de de knevelarijen van den Bisſchop van Kamerijk of zijnen Stedehouder; zij ſtelden hunne verbintenis in ſchrift, en bezwoeren dezelve plechtig (h). *Door de Geestelijken.*

De burgerlijke *Overheden* van verſcheiden ſteden vereenigden zich dikwerf, door ſchriftelijke verbonden, tegen alle uitheemsch geweld, en de macht der Bisſchoppen. Dit vondt plaats tusſchen die van Deventer, Kampen en Zwol, in het jaar 1375, toen zij, voor den tijd van drie jaaren, een bondge- *Door de Overheden in de ſteden.*

(h) A. MIRÆI *opera diplomatica tom. II, pag.* 1263—1265.

genootſchap maakten tegen ſommigen, en, vermoedelijk, in 't bijzonder tegen den Bisſchop van Utrecht, wien zij niet uitzonderen, gelijk zij den Graave van Holland doen (i).— Eenige Gelderſche ſteden bezwoeren een verbond in den jaare 1408, dat zij niet zouden dulden, na den kinderloozen dood van den Hertog van malkanderen geſcheiden en onder verſcheiden Heeren gedeeld te worden; ter handhavinge van welke verbintenis zij naderhand noch veele bondgenooten verzochten en verkregen (k).—— Soortgelijke verbandſchriften, tot wederzijdſche beſcherminge, teekenden de ſteden Leiden, Utrecht en Amersfoort in 't jaar 1420 (l); Amersfoort met verſcheiden andere plaatſen (m); insgelijks Nijmegen, Zutfen, Arnhem en de kleine ſteden van Gel-

(i) DUMBAR kerkelijk en weereldlijk Deventer, bl. 557, 558, die, bl. 561, 562, noch gewag maakt van een nader verbond, in 't jaar 1383, tusſchen de genoemde ſteden aangegaan.

(k) PONTANUS *Hiſt. Gelricæ lib. VIII, p.* 405.

(l) MATTHÆUS *rerum Amisfurt. Script. pag.* 244—258. VAN MIERIS groot Charterb. IV deel, bl. 542—545.

(m) MATTHÆUS *l. c. pag.* 71, 72, 293—297.

Gelderland (n). Ware het nodig, ik zoude de bewijzen, uit de vroegere en latere geschiedenisfen van Nederland, aanmerkelijk konnen vermeerderen.

Meest echter hebben de *Edelen* van ons Gemeenebest, ten allen tijde, in meenigvuldige gevallen, zich van zoodanige verbonden bediend, en 'er nu en dan de gelukkige gevolgen van ondervonden. *Maar meest door den Adel.*

Onder alle Hollandfche en Zeeuwfche Graaven, van den eerften ftam, is 'er geen heerschzuchtiger geweest dan *Floris* de vijfde, die een volftrekt en willekeurig gebied over de Nederlanden poogde te voeren, en de paalen van zijn gezag verder uit te breiden. Bij de oude Edelen vondt die Graaf den meesten tegenftand, en hun ongenoegen, naardien Hij niet altoos in hunne belangen was, en waar van zij al ras de redenen begrepen, groeide haast tot een onverzoenlijken haat. Zijn groote toeleg was, het gezag der Edelen, door list en geweld, derwijze te knakken, dat zij Hem in zijne heerschzuchtige voornemens niet konden hinderen. Of *Floris*, ter bereikinge van *Ten tijde van Graave Floris V.*

A 5 zijn

(n) In den jaare 1436. VAN MIERIS Charterb. IV deel, bl. 1076—1078.

zijn doelwit, eenige perſoonen van laage geboorte tot den adelſtand en ridderſchap verheven hebbe, late ik in 't midden, ſchoon het meer dan waarſchijnlijk is, dat uit deze veradelde gemeente de zoo genoemde *welgeboren mannen* geſproten zijn (o). Hij wordt geacht de boeren in Kennemerland, aan welken hij ten minſten groote vrijheden verleende (p), tegen de Edelen te hebben opgeſtookt, om hunne huizen en ſloten gewapenderhand in te nemen en te vernielen. Wat ook hier van zij, het is onbetwistbaar, dat hij, meer dan iemand der oudſte Graaven, aanzienlijke voorrechten en gunſtige handvesten aan veele ſteden der Nederlandſche gewesten heeft gegeven (q), buiten twijfel met een oogmerk, om, hier door, dezelve aan zich

(o) Naar de aanmerkinge van J. VAN GRIJESKERKE in zijn Graafſchap van Zeeland MS. VI hoofdſtuk, bl. 99, 101.

(p) VAN MIERIS Charterboek I deel, bladz. 535—537.

(q) In 't Charterboek van VAN MIERIS vindt men de voorrechten en handvesten door *Floris* gegeven aan de ſteden *Deventer*, I deel, bl. 396, *Gouda*, bl. 425, *Middelburg*, bl. 434, 453, 501, *Dordrecht*, bl. 435, 440—445, 501—503, 546. (waarmede men moet vergelijken de Handvesten, Privilegien enz. derzelve ſtad, met de

zich te verplichten, te krachtiger in zijne aanslagen onderstound te worden, en 't gezag der Edelen te verminderen, die, gelijk elk begrijpt, zich hier door niet weinig beledigd rekenden, en alle middelen beraamden, om 's Graaven oogmerk te verijdelen en zijne willekeurige heerschappije tegen te gaan. Zij wisten niets gereeder en krachtiger, dan eene onderlinge verbintenisse tot voorstand van hun recht en aanzien. De Zeeuwsche Edelen (r), daar toe beter gele-

de voortreffelijke aanteekeningen van den Heere VAN DE WALL, eerste afdeeling), *Medenblik*, bl. 482—486, *Monnikendam*, bl. 487—492, *Zierikzee*, bl. 494, 555, *Harderwijk* en *Elburg*, bl. 534, 535, *Stavoren*, bl. 544, 545. In de beschrijvingen der oudste Steden van Nederland zal men hier omtrent nadere berichten aantreffen.

(r) Als hoofden van dit verbond staan bekend de Edelen uit de huizen van *Renesse*, *Borssele*, *Maalstede*, *Cruiningen*, *Botland*, *Cats*, en anderen. Zie BOXHORN op *Reigersberg* II d. bl. 94, 95. W. TE WATER hoogadelijk Zeel. bl. 20, 29, VAN MIERIS Charterb. I deel, bl. 505, 510, 511, 526—534, 570, daar hunne verzoening met den Graave te vinden is. Ik heb eenige redenen om te vermoeden, dat hier toe ook behoorden *S. van der Hooge*, *D. van Stavenisse*, *G. van den Poele*, *Floris*, *Rase* en *Jan van Borssele*, en de overige Zeeuwsche Edelen, die zich met den Graave verzoenden. Zie VAN MIERIS Charterb. I d., bladz. 542—547, 570, 592, 605—611.

legenheid hebbende door den twist van den Graave met Vlaanderen over de vijf eilanden, en door de nabuurigheid aan dat gewest, waren de eersten, die zich, met vereenigde krachten, tegen *Floris* aankantten; bij welken zich uit Holland voegde *Dirk van Brederode*, misnoegd over de langzaamheid van de andere Hollandsche Edelen in de zorge voor hun eigen recht en welvaren, die echter, niet min misnoegd dan de Zeeuwen, weigerden den Graave te dienen, en hem in heirvaart, tegen hun belang, te volgen. *Floris* vrede met de Vlamingen gemaakt hebbende, waren de Edelen genoodzaakt zich met hem te verzoenen, en de steden bleven bij de verworven voorrechten, welke, naderhand, ook uit staat- en regeerkundige grondbeginselen, meer en meer vergroot werden, in zoo verre, dat de steden een merkelijk aandeel kregen in 's Lands regeringe (s). Hier uit schijnt naderhand gesproten te zijn het eedgespan van de Hollandsche Edelen, 't welk den Graave het leven kostte

(s) VAN GRIJPSKERKE Graafschap van Zeeland MS. VI hoofdstuk, bl. 98—100, uit wiens bericht de waare geschapenheid van zaaken, in dien tijd, naauwkeurig is op te maken.

kostte, toen zij geen kans zagen, om hem naar Engeland te vervoeren (t). Het kan zijn, dat de Heeren *van Velsen*, *Amstel*, en *Woerden* eenige bijzondere redenen van ongenoegen hadden; maar het blijkt volkomen zeker, dat de gantsche adel in Holland en Zeeland den Graave kwalijk gezind was en bleef tot op zijnen dood, welken wij beschouwen moeten als een gevolg van zijne heerschzucht en van de verbintenisſen der Edelen tegen dezelve.— Omtrent honderd jaaren later (u) sloten de Hollandsche en Zeeuwsche Edelen een verbond, waar in de steden Middelburg, Zierikzee en Reimerswaal deel namen, waar bij zij, onder den eed, beloofden, malkanderen te beschermen en verdedigen tegen allen, die hun eenig geweld of overlast zouden willen aandoen. Zij vertoonden dit hun verbond aan Hertog *Albrecht*, welk beloofde, hen bij 't zelve te zullen handhaven en beschutten

In 't jaar 1391.

(t) VAN LEEUWEN Batavia illustr. bl. 1173—1178, 1274—1284, WAGENAAR Vaderl. Hist. III deel, bladz. 64 en volgg., en Amsterdam I stuk, bl. 89—91.— Dat deze gebeurtenis, naderhand, met meenigvuldige verdichtselen zy opgesierd, is overvloedig bekend.

(u) Den zeventienden van wijnmaand 's jaars 1391.

In 't jaar 1545. ten (v). —— Toen Keizer *Karel*, kort te voren Heer van Friesland geworden, zich onderwondt sommige ongewoone belastingen aldaar te heffen, vonden de Friesche Edelen geraden, ten jaare 1545, daar tegen een verbond te teekenen, met dit gevolg, dat die Vorst bewogen wierde dezelve weder aftedoen (w). Het is te vermoeden, dat men deze toegevenheid van *Karel* meer hebbe toeteschrijven aan zijne staatkundige belangen en de omstandigheden, waar in hij, des tijds, was ingewikkeld, dan aan 't vermogen der Edelen; 't welk, zoo wel als hun aantal (x), toen reeds in de Nederlanden sterk verminderd was. —— Noch

In den jaare 1563. korter geleden, in 't jaar 1563, hadden de grootste Heeren in Nederland een verbond aangegaan en bezworen, waar toe behoorden de Prins van *Oranje*, de Graaven van *Egmond*, *Hoorn*, *Hoogstraten* en *Megen*, de Markgraaf van *Bergen*, de Baron van *Montignij*, de Heer van *Brederode*, en, misschien, veele anderen, wier naamen niet be-

(v) J. VAN BORSSELE MS. *de Nobilitate*, VAN MIERIS Charterb. I deel, bl. 582, 583.

(w) WINSEMIUS Chronijk van Friesland XVI boek, bl. 514, 515.

(x) Vaderlandsche Historie V deel, bl. 2.

bekend ſtaan (y). Men gist, dat dit verbond niet in ſchrift geſteld zij, terwijl men daar van nergens een bewijs heeft gevonden, en 'er ook niet van geſproken wordt in de beſchuldigingen der Graaven van *Hoorn* en *Egmond* (z). Niemand meldt den inhoud des verbonds. Men geloofde, dat 'er niets in te vinden was tegen den Koning of den Godsdienst, en dat het hoog gezag van *Granvelle* daar toe bijzonder aanleidinge gaf (a). In hoe verre dit vermoeden gegrond zij geweest, verdient nader onderzoek. Het is bekend, tot welken trap van eer en macht de Kardinaal *Granvelle* in de Nederlanden was opgeklommen, en hoedanig zijn invloed was op 't hart der Landvoogdesſe en op 's Lands beſtier in 't burgerlijke niet minder dan in 't kerkelijke. Dit ſtak den Edelen en aanzienlijken in 't oog, die ongezind waren zich aan zijne raadſlagen te onderwerpen, of zijne oogmerken te begunſtigen. Zij wilden de ſtaatzucht van den Kardinaal niet langer verdragen,

(y) BURGUNDIUS *Hiſtoriæ Belgicæ lib.* 1, *pag.* 52, 53.

(z) VAN DER HAER *de initiis tumultuum Belgicorum lib.* 1, *pag.* 156.

(a) BURGUNDIUS *l. c.*

gen, noch dulden, dat een vreemdeling, en die in 't algemeen gehouden werdt van een laage afkomst te zijn (b), het hoogste bewind in de Nederlanden zou blijven voeren.

Hier

(b) De gevoelens der geschiedschrijveren over het zedelijk karakter, de kundigheden, staatkunde en heerschzucht van *Granvelle*, zijn vlak strijdig. Eenigen verheffen hem zeer hoog, anderen misprijzen hem ongemeen. De redenen van die tegenstrijdige getuigenissen zijn niet duister. Allen komen genoegzaam daar in overeen, dat de Kardinaal minder op zijne geboorte, dan op zijn tegenwoordigen eerstand kon roemen, en dat zijn grootvader een *hoefsmid* was geweest te Nozerois in Bourgondie. Het is geen wonder, dat onze Nederlandsche Schrijvers weinig tot roem van den Kardinaal hebben aangeteekend. Men moet echter de deugd zelfs in zijnen vijand prijzen. De onzijdige getuigenissen van THUANUS, GROTIUS en anderen, verdienen voor geloofwaardig gehouden te worden. Wat STRADA, BURGUNDIUS en soortgelijken, tot zijn lof schreven, lijdt meer bedenkinge. De klip van eenzijdigheid is moeilijk te vermijden, bijzonder voor geschiedenisschrijvers. Vleijers en vijanden vervallen meestal tot uitersten, ook ten aanzien van de geboorte dergenen, die zij willen prijzen en verachten. Bij voorbeeld, *Cicero* was waarlijk uit een oud en ridderlijk geslacht [*de Legg. lib. II Cap.* 1.], maar vermits hij de eerste was, die de grootste eer en 's volks toejuichinge wegdroeg (*de Leg. Agr. init.*), werdt hij door zijne vijanden niet alleen voor een nieuweling gehouden, maar hem ook door eenen Calenus (*apud Dionem*

Hier over hadden de Prins van Oranje en de Graaven van Egmond en Hoorn, een en andermaal, aan den Koning van Spanje, vruchteloos, geschreven. Die Heeren

nem Cassium lib. XLVI, § 4 pag. 453.) verweten, dat zijn vader de vollerij geoefend en zich met de kweekerij van olijven en wijnstokken hadt opgehouden; terwijl een lasse *Silius* (*lib. VIII*, *v.* 406 & 407.) hem een koninglijke afkomst toeschrijft. 't Geen de meesten van Granvelle's laage afkomst geboekt hebben, durve ik vrijmoedig tegenspreken, op zulke gronden, die de proef konnen doorstaan. De Abt BOISOT, die veele stukken, den Kardinaal betreffende, bezat, sprak 't gemeen gevoelen tegen, en verzekerde, dat *Granvelle* niet van eenen smid van Nozerois afstamde, maar dat zijn grootvader een rijke en edele Genuees geweest is; welk getuigenis echter door WAGENAAR (Vaderl. Historie VI deel, Voorrede bl. XII) in twijfel is getrokken, alzoo de uitgave dezer stukken, ten jaare 1752, noch was achtergebleven. Mij is, in 't zekere, bericht, dat 'er te Besançon eenige boekdeelen, met de hand van Granvelle geschreven, bewaard worden. En 't is bekend, dat men sedert korten tijd een aanvang heeft gemaakt met de uitgave van zijne brieven, welke mij echter noch niet in handen zijn gevallen. Dom PROSPER L'EVESQUE gaf, in den jaare 1753, in 't licht *Mémoires pour l'Histoire de Granvelle*, en droegze op aan den Graave *De St. Amour*, als zijnde uit dat zelfde geslacht oorspronglijk. In dat werk zijn, onder andere echte stukken, te vinden de testamenten en grafschriften, nu noch in wezen, van des Kar-

di-

voorzagen duidelijk genoeg, dat het uitgebreid gezag van *Granvelle* den weg baande tot invoeringe van 't geloofsonderzoek en onderdrukkinge der vrijheid. Zij be-

dinaals grootvader en overgrootvader, waar uit hunne aanzienlijke ampten en huwelijken met adelijke vrouwen blijkbaar zijn; ook de bewijzen, die de Bisschop van Atrecht moest doen, om als edelman onder de Kanunniken te Luik toegelaten te worden. De grootvader *Pieter Perrenot*, die niet te Nozerois of te Besançon, maar te Ornans geboren was, werdt in zijne geboortestad *Chatelain* of Hoofdbailliuw, en was Heer van Cromarij. 't Kan zijn, dat eenige posten aldaar, gelijk elders, den naam van *Marschalk* dragen, en dat THUANUS hier van een *slotmaker*, en STRADA een *hoefsmid* gemaakt hebben, door den klank van 't woord misleid zijnde. Het blijkt ten klaarsten, dat zelfs zijne voorouders de aanzienlijkste bedieningen in den burgerstand bekleed hadden. Zijn zoon *Nikolaas Perrenot*, vader van den Kardinaal, was in den jaare 1518 reeds veradeld door de Graavin van Bourgondie, toen hij Raad werdt van 't Parlement van Dole. Maar de Kardinaal, dit niet genoeg achtende, verwierf van Keizer Karel, ten jaare 1524, adeldomsbrieven voor zijnen grootvader. Dit schijnt aanleidinge gegeven te hebben om, in 't vervolg, aan den Kardinaal te verwijten, dat hij een *homo novus* was. Dit was eene berispelijke laagheid, zoo dat de ongenoemde schrijver van *l'Histoire du Cardinal de Grandvelle Archev. de Besançon, Viceroi de Naples*, in den jaare 1761 uitgekomen, met alle onzijdigheid erkenne, dat men van weers-

beproefden alle middelen, om die gevreesde gevaaren aftewenden. Hier toe deedt zich, ten jaare 1562, een goede gelegenheid op. De Rijksdag te Frankfort was vastgesteld tot het verkiezen van een Roomschen Koning, tegen het einde des jaars. De Landvoogdes der Nederlanden was eerst van gedachten, die vergaderinge in persoon bij te wonen. Maar de tegenwoordige beroerten deden haar van voornemen veranderen. Zij besloot eenen der Raadsheeren

 van

weerskanten te verre was gegaan, en dat het een zwak was geweest van *ouden adel* te willen zijn. Hier uit kan men zien, dat de getuigenissen aangaande *Granvelle's* afkomst ongegrond, maar de berichten van den Abt BOISOT alle geloof waardig zijn. Ik heb niet onnuttig geacht deeze aanteekeningen, welke mij door iemand van mijne vrienden, wiens naam, in de geleerde weereld zeer beroemd, ik volgens zijne begeerte verzwijge, zijn medegedeeld, hier kortlijk op te geven, op dat een verouderde vertelling niet langer in onze Vaderlandsche geschiedenissen voortgeplant worde. Voor het overige hebben de gemelde schrijvers zeer veele zeldsaamheden over de naauwe vriendschap tusschen de twee Granvelles en den Prinse Willem den I, die *Hieronijmus Perrenot*, broeder des Kardinaals, tot zijnen leermeester en *Gouverneur* gehad heeft, en naderhand onder zijne veldoversten aannam.— Men zie noch *Nobiliaire des Pays-bas et du comté de Bourgogne, par M. D.**** S. D. H*** (a Louvain 1760) I partie, pag. 62, 63.

van Staat, in haaren naam, af te zenden. De Prins van Oranje ſcheen nu, gelijk in den jaare 1558, 't meest in aanmerkinge te komen. Evenwel verkoos de Landvoogdes tot haaren gezant den Hertog van Aarſchot, voorwendende in den Raad, dat hij, die bij Keizer Karel was opgevoed, den Keizer Ferdinand alleraangenaamst zou zijn. Dan Granvelle hadt haar tot deze keuze bepaald. Zijne looze ſtaatkunde deedt hem begrijpen, hoe nadeelig het kon worden, indien Oranje, als gezant der Hertoginne, op de Rijksvergaderinge verſcheen. En zij zelve zocht hier door de eensgezindheid der Heeren, van tijd tot tijd, meer te verbreken, om des te beter in haar bewind te ſlagen. De Prins liet zich niet afſchrikken, of in zijn voornemen verhinderen. Hij gaf den Kardinaal te verſtaan, dat hij, als Graaf van Nasſau en Catzenellebogen, op den Rijksdag zou verſchijnen, daar bij voegende, dat hij, te dier gelegenheid, eenige bijzondere zaaken, met den Keizer en Keurvorst van Saxen, wilde verrichten. Hij vertrok naar Frankfort, zeker in weerwil der Landvoogdesſe en, zoo ſommigen (c) ver-

(c) STRADA *de bello Belgico*, *decade I*, *lib. III*, *pag.*

verhaalen, met een ongemeenen ſpoed. De Graaf van Egmond ſchikte zich ook tot de reize; maar, op raad van Granvelle, werdt hem voorgehouden, dat hij op de Rijksvergaderinge niets te doen hadde, en deze onkosten wel konde ſpaaren. Hij gaf hier op ten antwoorde, honderd duizend kroonen over te hebben om zijn vrouws vrienden daar te gaan zien, en dat hij, in ſpijt van den Kardinaal, zou vertrekken, gelijk hij deedt in gezelſchap van Brederode, Hoorn, Hoogſtraten, van den Berg, Culemborg en veele anderen. De tegenwoordigheid der gezanten van den Paus en den Turk was niet in ſtaat den Nederlandſchen Heeren den mond te ſtoppen, en de voorſlagen in naam van den Prinſe van Condé gaven hun te meer vrijmoedigheid om 's 's Lands belangen, die hun boven alles ter harte gingen, op dezen Rijksdag voor te ſtaan. Zij gaven openinge van den bekommerlijken toeſtand der Nederlanden en het dreigende gevaar van hunnen geheelen ondergang. Zij beklaagden zich over de invoeringe der nieuwe Bisſchoppen, en over 't geloofsonderzoek, 't geen men hier te lande,

pag. 146. Chronijk van Vlaanderen III deel, bl. 270.

de, gelijk in Spanje, in gebruik zocht te brengen. Waar bij zij voegden, dat de Geestelijken twee nieuwe Pauzen hadden gemaakt, welker eene in Frankrijk zou wonen, en den naam dragen van *God den Zoon*, terwijl de andere, zijnde de Kardinaal van Granvelle, voor de Nederlanden geſchikt was, en den naam moest hebben van *God den Heiligen Geest*, die beiden aan den Roomſchen Paus onderworpen zouden blijven. Zij hielden aan om vrijheid in den Godsdienst, en verzochten, daar toe, hulpe van het Keizerrijk, waar op de Nederlanden zoo naauwe betrekkinge hadden. Eenigen deeden hun belofte van allen mogelijken bijſtand. De Hertog van Beijeren, in 't bijzonder, drong 'er ſterk op aan, als die recht meende te hebben op 't bezit van Brabant, welks ondergang hij gaarne wilde voorkomen. De Heer van Brederode verklaarde, dat hem de Graafſchappen van Holland en Zeeland, van rechtswege, toekwamen, en verzocht, als een leenman des Rijks, de noodige hulpe om in derzelver bezit herſteld te worden, en de verwoestinge daar van, tijdig, voor te komen. Het blijkt hier uit, dat de Nederlandſche Heeren, om meer dan eene reden, zoo zeer ge-

gezet waren geweest om dezen Rijksdag bij te wonen (d). Nochtans zagen zij weinig vrucht op hunne pogingen. 'Er waren ſchoone beloften gedaan, maar zij bleven onvervuld. Dit zal aanleidinge gegeven hebben tot het aangaan van 't gemelde verbond, in 't volgende jaar 1563. De inhoud daar van is, tot heden, in de geſchiedenisſen van ons Vaderland onbekend gebleven (e). Het is echter, uit het beloop der zaaken,

(d) VAN DER HAER *de init. tum. lib. I, pag.* 149, 150, STRADA *l. c.*, SARPII *Hiſtoria Concilii Tridentini* lib. VII pag. 719—721, De Chronijk van CARION VII boek, bl. 173. Doch de meeste bijzonderheden, ten aanzien van 't verrichtte door de Nederlanders op deze Rijksvergaderinge, heb ik geleerd uit een zeldſaam Fransch werkje, ten jaare 1566 uitgegeven, en waar van de titel is: *Les ſubtils moyens par le Cardinal Grandvelle avec ces complices inventez, pour inſtituer l'abhominable Inquiſition avec la cruelle obſervation des Placcartz contre ceulx de la Religion. Pour ainſy par desſus les Empereurs Roys Seigneurs Nobles & toute Temporalite dominer & ce faire prier & adorer. Desquelz les Nobles du pays baz avec les Puysſans & Nobles Seigneurs leurs aliez advertiz ont avec bonne & juste raiſon allencontre oppoſez: pag.* 22—26. —— Dit ſtuk, benevens eenige andere, is mij, op eene verplichtende wijze, ten gebruike verſtrekt door den Wel Eerwaardigen Heere *J. Royer*, Hof-Prediker in 's Hage.

(e) Vaderlandſche Historie VI deel bl. 86.

te vermoeden, dat de Heeren zich verbonden hebben, om Granvelle van hier te doen verhuizen, wien zij beschouwden als het spil, daar alles op draaide. Wonder is 't, dat hun gedrag, in dezen gehouden, ten hove niet meer ten kwaade geduid, en strenglijk onderzocht wierde. Listige staatkunde kan 'er de oorzaak van geweest zijn. Deze leert de Vorsten, in sommige gevallen en tijdsomstandigheden, zich onkundig te houden, op dat de ondernemingen van anderen te minder voortgang maken, en te eerder verijdeld worden. Evenwel bereikte men, gedeeltelijk, het oogmerk van dit verbond, toen Granvelle gedrongen werdt, niet lang na deze verbintenisse, Nederland te ruimen en elders heen te trekken, waar op Oranje en de andere Heeren, sedert eenigen tijd, vruchteloos, bij den Koning en de Landvoogdesse hadden aangehouden. Sommigen schijnen van oordeel te zijn, dat uit dit verbond der Heeren zouden gesproten zijn de eenvormige zwart laken kleederen van hunne dienaaren, met een zotskap op de mouw geborduurd, tot beschimpinge, zoo men meende, van den Kardinaal, doch welk teeken, op verzoek der Landvoogdesse, weggenomen, en naderhand in een bondel pij-

pijlen veranderd is (f). De zaak is buiten tegenſpraak; maar ſchijnt vroeger te zijn voorgevallen, en uit dat verbond der Nederlandſche Heeren niet wel te kunnen worden afgeleid.

§ III. Redenen, waarom de naamen der meeste Bondgenoten, in 't jaar 1565, onbekend zijn gebleven.

Deze weinige voorbeelden doen elk zien, dat het geen nieuwigheid was, toen de Edelen, gedachtig aan de gebeurtenisſen van vroegere tijden, ten jaare 1565 een verbond (g) onder malkanderen beraamden, teekenden, en door eenige ſmeekſchriften, ten Hove ingeleverd, achtervolgden, pogende hier door den eerſten grondſlag van vrijheid in den burgerſtaat en Godsdienst te leggen. Zij maakten zich dus waardig, dat hunne naamen met gulden letteren in 's Lands geſchiedenisſen zouden pronken, en der vergetelheid voor altoos onttogen worden; hoedanig welverdiend lot echter aan 't minſte aan-

(f) BURGUNDIUS *lib.* I, *pag.* 53, 54, VAN DER HAER *de init. tum. lib.* I, *pag.* 166, 167, WAGENAAR Vaderl. Hiſt. VI deel, bl. 72, 86, 87, en de ſchrijvers, aangehaald door den Hoogleeraar BURMAN, *Analect. Belgicorum parte prima*, *pag.* CXXII, CXXIII.

(g) Dit verbond is, in de Nederlandſche geſchiedenisſen, meest bekend onder den naam van 't *Compromis*; welke benoeming zoo weinig nieuw was, als de zaak zelve.

aantal der Bondgenooten heeft mogen te beurt vallen, zijnde zelfs de naamen van zeer veelen, tot nu toe, onbekend gebleven, 't welk men aan meer dan eene reden moet toeschrijven. Want vooreerst, het smeekschrift der Edelen, aan de Hertoginne overgegeven, was niet met hunne naamen onderteekend, maar alleen: *wij, de allernedrigste dienaaren der Koninglijke Majesteit.* Hier door waren, op zijn best, de naamen der genen, die 't smeekschrift overleverden, ten hove bekend, en geenzins van alle de Edelen, die 't verbond geteekend hadden. De Hertogin gaf den Raadsheeren in overweginge, of men van de Bondgenooten niet zou vorderen, dat elk zijnen naam onder 't smeekschrift plaatste, op dat de Koning weten kon, aan wien hij zijne gunst moeste bewijzen, of liever zijne wraak doen ondervinden. Evenwel waren de meesten in den Raad van oordeel, dat men daar op, uit staatkundige grondbeginselen, niet behoorde aan te dringen (h). —— Hier bij kwam noch, dat de Bondgenooten, toen hunne zaaken, in den jaare 1567, merkelijk begonden te verloopen, de oorsprong-lij-

(h) STRADA *dec. I, lib. V, pag.* 222.

lijke onderteekeningen zullen geheim gehouden en verduisterd hebben, op dat niemand der onderteekenaaren, wanneer zijn eigen handſchrift gevonden werdt, daar door in te grooter gevaar en lijden komen mochte. Althans toen de Graaf van Aremberg, Stadhouder van Friesland, ten zelfden jaare, een bevel gaf, dat men hem vertoonen zou het gemeene verbond, met naam en toenaam geteekend, gaven de Staaten van dat gewest hem te kennen, dat het zelve niet in 't Land was, en verklaarden ſchriftelijk, wanneer de Stadhouder daar op bleef dringen, aan den oorſpronglijken verbondsbrief niet te konnen geraken (i). Het is echter niet te denken, dat de Edelen hun bondſchrift, reeds in 't jaar 1566, zullen verbrand hebben, ſchoon de Landvoogdes, met haaren Spaanschgezinden Raad, zulks van de Edelen eischte, indien zij vergiffenis wilden bekomen, naar 't ſchrijven van STRADA (k), die, uit zijne ſtaatkundige grondbeginſelen, elders (l) deze reden opgeeft, waarom het getal en de ſtaat van alle de verbonden Edelen niet kon ge-

(i) WINSEMIUS Chronijk van Friesland XVI boek, bl. 536.

(k) *Lib. V*, *pag.* 264.

(l) *Lib. V*, *pag.* 205, 206.

geweten worden, dat zij namentlijk, die de naamen in 't bondschrift aanteekenden, met opzet verschilden, om, naar het te pas kwam, het gerucht daar van te vermeerderen, of hun bedrijf te verschoonen: hoedanige fijnigheden en streken hij beter voor zijne kweekschool zou bewaard hebben, dan die op rekeninge der Edelen te stellen en onder 't oog van Nederlanders te brengen. —— Liever zal men bij de gemelde redenen als een derde mogen voegen, dat sommige Spaanschgezinde geschichtschrijvers, die de beste gelegenheid hadden om de naamen der Bondgenooten uit de meeste landschappen te kennen, met voorbedachten raade dezelve verzwegen hebben, als wilden zij deze vrijheidlievende Edelen, die, naar hunnen waan, door het teekenen van 't verbond een strafwaardige misdaad en Majesteitschennis zouden begaan hebben, noch eenigermaate spaaren. Dit belijdt BURGUNDIUS (m) volmondig met deze woorden: " Omtrent de naamen van alle de onderteekenaaren is men het niet eens. De tijd en partijschap heeft sommige uitgewischt. Ook spaare ik eenigen voorbedachtelijk, welker naamen ik in de jaarboeken hier en daar verstrooid

(m) *Lib. II, pag.* 113.

ſtrooid aantreffe; niet om dat ik de grootheid der nakomelingen, door de vlekken en ſchamenswaardige afbeeldingen van hunne voorouders, vreeze te beledigen — maar ik wil niet, dat zij, welken ik nu ten toppunt van aanzien verheven zie, ſchaamrood zouden moeten worden". Rechtſchapen Nederlanders zullen 'er geheeel anders, dan die ſchrijver, over oordeelen, en vuurig wenſchen alle die braave vrijheidminnaars bij naam te kennen, om de pogingen der Edelen, waarlijk vol van heldenmoed, en hunne lofwaardigſte gedachtenis in eere te houden. Immers zoo ligt het bij mij, en ongetwijfeld bij elk, wien Neêrlandsch bloed door de aderen loopt en maar de minſte zucht tot de onſchatbaare vrijheid van 't Vaderland bezielt. Niemand, vertrouwe ik, zal het der moeite onwaardig rekenen, dat men de geſchiedenis van dit doorluchtig Bondgenootſchap pooge op te helderen; de naamen en lotgevallen der ſaamverbonden Edelen, tot hunnen roem, en tot eer van hunne nakomelingſchap, zoeke te ontdekken; en hunne overgeleverde ſmeekſchriften, met de gevolgen daar van, in een helder daglicht trachte te ſtellen.

TWEE-

TWEEDE HOOFDSTUK,

Over de aanleidinge tot het verbond, deszelfs oogmerk, opsteller, den tijd en de plaats, mitsgaders de omstandigheden van het aangaan des verbonds.

§ I.

Filips treedt in de maatregelen van zijn Vader.

Koning Filips zijnen vader, Keizer Karel, in de regeeringe der Nederlanden opvolgende, tradt in dezelfde maatregelen, om een willekeurig gebied in te voeren. Karel hadt uit het voorbeeld in Duitschland geleerd, hoe veel invloeds de Geloofshervorming maakte op de bepalinge van zijne heerschzucht. Hierom trachtte hij, in Nederland, daar in te voorzien en tegen alle veranderingen in den Godsdienst te waken. Filips hieldt aan dit grondbeginsel vast; doch op zulke wijze, dat daar door merkelijke bewegingen en geduchte verwarringen in deze Landen ontstonden, welke aanleidinge gaven tot het vermaarde Verbond der Edelen, 't welk ik, in zijnen oorsprong, voortgang, voltooijing en uitslag, naauwkeurig en onzijdig zal beschrijven.

Om

§ II.

Onderzoek naar de aanleidinge tot het Verbond.

Om dit Bondgenootſchap der Nederlandſche Edelen in zijn oorſprong rechtmatig te beſchouwen, is 't noodig, onderzoek te doen naar de aanleidinge tot het aangaan van het zelve: te meer, om dat ſommigen, die geen Nederlandsch hart omdragen, hier in deerlijk, en moedwillig, mistasten.

Naar 't begrip van Strada.

STRADA, niet altoos indachtig aan zijne lesſen, welke hij zelf den geſchiedſchrijveren elders voorſchrijft en nadruklijk inſcherpt (a), is van oordeel, dat de eerſte grond tot het Verbond gelegd zou zijn in 't jaar 1559, toen men in de Nederlanden met allen ernst aandrong op 't vertrek van het Spaanſche krijgsvolk, en dat de Prins van Oranje niet onkundig zij geweest van het voornemen, om de Inquiſiteurs te ontblooten van den ſteun, welken zij bij dat vreemde krijgsvolk zouden vinden ter volbrenginge van den haatelijken last, die hun opgelegd was. Hij bericht ons wijders, dat de Edelen, ten jaare 1564, eenige Vorſten in Duitschland ondertast hebben, of zij de noodige hulpe van hun konden verwachten. In 't bijzonder zou daar over gehan-

(a) In zijne *Prolusiones Academicæ*, te Oxfort gedrukt in 't jaar 1745.

handeld zijn met den Keurvorst van den Paltz. Alles werdt overgeschreven aan zekeren Gillis de Klerk, die een voornaam werktuig was van Graaf Lodewijk van Nassau, en uit wiens schriften STRADA (b) getuigt deze geheimen geleerd te hebben.— De denkbeeldige staatkunde van dezen schrijver staat op geen hoogen prijs, en de geloofwaardigheid van Klerk is van gering gezag, en zoó veel te meer twijfelachtig, om dat STRADA zelf niet kon gelooven, dat reeds in dien tijd eenige vaste bepaling of verbintenis gemaakt was. Ook spreekt hij, naderhand, de Edelen vrij, van zich met wapenen te hebben willen versterken (c). Wat hier van zij, 'er is althans geen grond, om de aanleidinge tot het Vetbond zoo vroeg te zoeken. Anders kon men, met even goed recht, noch veel hooger opklimmen, gelijk elk, die geen vreemdeling is in 's Lands geschiedenissen, mij gereedelijk zal toestemmen.

An-

(b) *Dec. I. lib. V*, *pag.* 203, 205. Vergelijk de Chronijk van Vlaanderen III deel, bl. 289, 290, welks schrijver, handelende van de Nederlandsche beroerten in de zestiende eeuwe, hier en overal STRADA getrouw en bijkans woordelijk gevolgd heeft; oorzake, dat ik mij zeldsaam op deze Chronijk zal beroepen.

(c) *L. c. pag.* 244.

Anderen hebben de naaste aanleidinge tot het Verbond hier in gezocht, dat 'er namentlijk, onder de Edelen, sommige jongelingen waren, die, te Geneve of in andere steden, een vreemden Godsdienst hadden aangeleerd, waar van zij, op 't voorbeeld der Franschen, meenden geen afstand te moeten doen. Lodewijk van Nassau alleen wordt, ten bewijze hier van, bij naame aangehaald. In Nederland wedergekeerd zijnde, spraken zij, met lof, van hunnen nieuwen Godsdienst en vrije levenswijze. Hun voorstel vondt diepen ingang bij de kooplieden, die 'er hun belang bij vonden, en bij de Edelen, die daar door opgespoord werden tot verdere onderhandelingen (d).— Maar, behalven dat dit verhaal op een lossen grond van bedrieglijke geruchten rust, is het wel te vermoeden, dat de Godsdienstige begrippen van weinige jonge Edelen zulk eene, bijkans algemeene, verbintenis van den Nederlandschen Adel konden te wege

Naar de meeninge van anderen.

C

(d) VAN DER HAER *de init. tum. Belg. lib. II*, *pag.* 201, P. HEUTERUS *rerum Austriaco-Belgicarum lib. XVI*, *cap.* 9, *pag.* 397, M. AB ISSELT *Histor. sui temporis pag.* 20, die, in de gebeurtenissen van dezen tijd, *van der Haer* meest volgt, naar zijn eigen getuigenis *pag.* 10, 114.

wege brengen? Ook zal men naauwlijks mogen gelooven, dat zulken onder de Edelen, die den Roomschen Godsdienst sterk toegedaan bleven, de hand zouden hebben willen leenen ter bereikinge van zoodanig oogmerk; ten zij men meende, dat die allen van dezen toeleg geheel onkundig zijn geweest, 't welk echter met geen schijn van waarheid te denken is.

§ III.

Waare aanleiding tot het Verbond.

Het blijkt uit de gesteldheid van zaaken in dien tijd, dat wij het begin van 't Bondgenootschap uit geheel andere oorzaaken hebben af te leiden: te weten, uit den algemeenen afkeer, welken de Edelen, aanzienlijkste regeerders en 't grootste deel der gemeenten hadden van de aanslagen des Konings, aan wien de Hertogin van Parma en haare Spaanschgezinde Raadsheeren, op eene slaafsche wijze, ten dienste stonden. Men ondernam, door list en geweld, de vrijheden en voorrechten van landen en steden te vernietigen, een willekeurig gezag over de Nederlanden te voeren, en 't gantsche volk onder eene altoosduurende slavernij te brengen. Tot dat einde spande men allerhande strikken, en smeedde ijzeren ketenen om de lenden der vrije Nederlanders.

Ko-

Koning Filips, niet meer gedachtig aan zijne eeden, waar door hij zich verbonden hadt 's Lands vrijheden, gewoonten, rechten, herkomen en voorrechten te handhaven (e), verbeeldde zich boven dat alles te zijn. Onkundig van den inborst der Nederlanders, fcheen hij te willen beproeven, wat 'er noodig ware, om een volk, zachtmoedig van aart en getrouw aan zijne Vorften, tot wanhopige verwoedheid en onherftelbaaren afval te brengen. Hij verborg zijne heillooze bedoelingen onder het doorfchijnend dekfel van een heiligen ijver voor den vaderlijken Godsdienst, in welken hij geen de minfte veranderinge, hoe noodzaaklijk en nuttig, wilde gedogen.

Filips zelf gaf daar toe aanleidinge.

De wreede bloedplakaaten werden vernieuwd, en, bij herhalinge, op 't ernftigfte aanbevolen, met uitdrukkelijken last, om ze geftreng te doen naarkomen, en allen, die maar eenigzins van den ouden Godsdienst afweken, zonder eenige toegevenheid te ftraffen.— Het getal der Bisfchoppen werdt in de Nederlanden vermeerderd. Hunne aanftelling ftond ter keuze

Bloedplakaaten vernieuwd.

Bisfchoppen vermeerderd.

(e) Vaderlandfche Hiftorie V deel, bl. 336, 337, 434, 435.

van Filips, die zich wel wachtte iemand met de Bisdommen te begunstigen, van wien hij zich niet volkomen kon verzekeren, dat hij met denzelfden heiligen ijver doortrokken was.— Hier bij kwam de afkondiging en invoering der besluiten en zetregels van de Trentische kerkvergaderinge.— Alle deze middelen moesten dienen, om de Inquisitie, dat afgrijslijk monster, in de helle geboren en in Spanje door de onmenschelijke wreedheid opgevoed, ook in deze landen de verschrikkelijkste verwoestingen te laten aanrichten onder allen, die zelfs maar in 't minste van de leere der Roomsche kerke schenen af te wijken (f).

Besluiten van Trente.

Inquisitie.

Oogmerk van Filips.

Ieder, die de vrijheid en zijn vaderland lief

(f) Zie mijn Tweede Eeuwfeest der Vlissingsche vrijheid, bl. 4—10. THUANUS *Historiarum lib. XL*, *pag.* 801 *sqq.* Men vergelijke *Admonitio ad orbis terræ Principes, qui se suosque salvos volunt* (gedrukt in 't jaar 1587) *pag.* 22—27, waar van men denkt dat *F. van Marnix* de schrijver zij, en ERNESTI EREMUNDI *Frisii Origo et historia Belgicorum tumultuum*, pag. 6—92. Het is bekend, dat deze naam van den schrijver verdicht zij, 't welk FOPPENS *Bibliothecæ Belgicæ tom. I*, *pag.* 264 niet schijnt geweten te hebben; maar het is onzeker, of *Beza*, *Languetus*, *Hotomannus*, of iemand anders, deze geschiedenis der Nederlandsche beroerten hebbe opgesteld. Zie GERDES *Florilegium librorum rariorum*, *pag.* 115.

lief hadt, begreep wel haast, dat het doelwit van Filips en zijnen aanhang niet alleen was de handhaving van den Roomſchen Godsdienst, maar vooral om, onder dit voorwendſel, alle vrijheden der Nederlanders listig en geweldadig aan te tasten, hen met ondraaglijke lasten te drukken, en in onverbreekbaare boeien van harde ſlavernij te kluisteren. Dit was zoo handtastelijk, dat het gemeene volk zulks bemerkte, en dat ſtaatkundige Overheden 'er zich tegen aankantten. De vier Leden van Vlaanderen hadden, in den jaare 1564, zich reeds bij de Landvoogdesſe beklaagd over de Inquiſitie en haare uitvoerers, en leverden naderhand, vier ſmeekſchriften ten Hove in, waar bij zij hunne rechtmatige klachten met dien aandrang, als 't gewicht der zaak vorderde, herhaalden (g). De afgezonde-

Waar tegen zich aankantten de vier Leden van Vlaanderen.

 nen

(g) BOR Ned. Oorl. I b. bl. 20, 21, VAN WESEMBEEÇK beſchrijving van den ſtaat en voortgang der Religie in Nederland, bl. 88—100; van welken ſchrijver ik mij te meer bediene, om dat hij, die Raad en Penſionaris der ſtad Antwerpen was, de beste gelegenheid hadt om de Nederlandſche beroerten, waar in hij zelf ook betrokken was, van nabij te weten. Zie van hem en zijn werk GERDES *l. c. pag.* 363, 364, waar bij ik nu alleen voege, dat hij in hau-

De vier hoofdsteden van Brabant. nen der vier hoofdsteden van Brabant deeden insgelijks te Brussel aanmerkelijke vertoogen tegen de Inquisitie (h), waar van de Hertogin zelve gewag maakt (i), en zonden daar over een ernstig smeekschrift naar Spanje (k). *De Regeering van Antwerpen.* De Regeering van Antwerpen, in 't bijzonder, vertoonde door haare gevolmachtigden, dat de gemelde dwangmiddelen vlak streden tegen de voorrechten, door den Koning bezworen (l). Die

handen heeft gehadt twee afschriften van 't Request der Edelen, eer het zelve aan de Hertogin werdt overgegeven, gelijk gezegd wordt in 't vonnis tegen J. van Stralen, by BOR IV boek, bl. 176, en waar over eenige nadere aanmerkingen gemaakt worden in de "Corte vermaninghe aan alle Christenen opt vonnisse ofte advis, met grooter wreetheit te wercke ghestelt thegen Anthonis van Stralen", enz. gedrukt in 't jaar 1569, waar uit blijkt, bl. 56, dat *van Wesembeeck* eene verantwoordinge voor zich zelven hadt geschreven, en daar in verklaard, nooit bij eenige beraadslagingen of vergaderingen der Edelen tegenwoordig te zijn geweest.

(h) VAN WESEMBEECK, bl. 60, VAN DER HAER *lib. II, pag.* 200.

(i) BOR II boek, bl. 32.

(k) LE PETIT *Chronique de Hollande & Zeelande tom. II, liv. 9 pag.* 934 *& suiv.*

(l) VAN WESEMBEECK bl. 39—49, *Histoire des troubles et guerres civiles du pays-bas pag.* 12, 13.— Dit werk, in 't jaar 1582 gedrukt, schijnt

Die van Friesland gaven ook hun ongenoegen hier over te kennen, en beklaagden zich op een rondborstige wijze (m). De Regeerders van Zierikzee stelden zich wakker en wijslijk tegen de bloedige en landverdervende aanslagen van den Koning, zoo bij smeekschrift aan denzelven, als door verstandige brieven aan de Landvoogdesse (n). En om niet meer te melden, de Prins van Oranje hadt, sedert het jaar 1564, vrijmoedig verklaard, dat het geraden was, de plakaaten in te trekken en buiten kracht te stellen, of ten minsten te verzachten, gehengende de tijden thans zoo groote strengheid niet. Hij wilde aan ieder in zyn huis vrijheid van Godsdienstoefening hebben toegestaan, en betuigde in den Raad, niet te

Die van Friesland.

En van Zierikzee.

De Prins van Oranje.

schijnt eerst in 't Hoogduitsch geschreven te zyn, waar uit het, in 't Neêrlands vertaald, in 't jaar 1579 te Bazel, vervolgens te Norwits, gedrukt werdt. De Nederduitsche vertaler noemt zich *Theophilus*, en den schrijver *Adam Henrici Petri*, rechtsgeleerden te Bazel. In 't vervolg op de Chronijk van GOUDHOEVEN bl. 54 wordt deze Historie toegeschreven aan *Johan Stratius*, *Theophilus D. L.*

(m) BOR I boek, bl. 21, 22.

(n) Notulen van den Raad van Zierikzee, aangehaald in mijn Kort Verhaal der Reformatie van Zeeland, bl. 36—41.

konnen goedkeuren, dat de Vorsten heerschappij willen voeren over 's menschen geweten en hem de vrijheid van Godsdienst betwisten. Het gezantschap van Egmond naar Spanje, waar toe door 't wijs beleid van Oranje eindelijk besloten werdt, bedoelde vooral de afschaffinge der Inquisitie, en de verwervinge van vrijheid in geloofszaaken (o). En in die zelfde gevoelens volhardende, schreef de Prins, in louwmaand 's jaars 1566, aan de Hertoginne, dat de onderhouding van de Trentische kerkvergaderinge, op zekere voorwaarden, noch wel zou konnen geduld worden; dat de overige deelen van 't bevel, onlangs gegeven (p), niet waren uit te voeren; dat hy wil noch middel hadde om de handen te leenen aan de Inquisitie en plakaaten; en dat hy zich onmachtig kende, om de opkomende beroerten te dempen: daar bij verklarende, dat hij liever begeerde van zijne landvoogdije ontslagen te worden (q).

Al-

(o) *Vita Viglii* § 87, 88, *in* HOYNCKII *Analectis Belgicis tom. I, pag.* 40 *seqq.* Verg. Vaderl. Historie VI deel, bl. 101, 105—107.

(p) BOXHORN op *Reigersberg* I Deel, bl. 327, BOR I boek, bl. 23.

(q) VAN DER HAER *lib.* II, *pag.* 200, BOR I boek

Alle deze klachten der Nederlanders waren ten hoogſten billijk, als gegrond op hunne voorrechten, welke bij hen niet minder dierbaar dan het leven geſchat werden.

Hunne klachten waren billijk

De toeleg van Koning Filips, om naar willekeur over de Nederlanden te heerſchen, kwam niet overeen met de bepaalde macht der Graaven (r), noch met zijne bezworen verbintenisſen, boven gemeld. Het is altoos ongeoorloofd, ja zelfs gevaarlijk en vlak tegen de belangen van een Vorst, met den eenen voet de voorrechten van een land te vertreden, om den anderen te konnen zetten op den hals van een vrijgeboren volk, 't welk, te lang getergd zynde, pleegt aan het woeden te vallen, en den dwingeland kloekmoedig te vertreden. Hier van hadt Filips, meer dan iemand, weinige jaaren daarna, de treurige ondervindinge, welke hem, maar toen het te

Over den toeleg van Filips,

I boek, bl. 23, 24, Verantwoording des Prinſen van Oranje 1568, bl. 173—183.

(r) Het gezag der Nederlandſche Graaven was, naar zijne eerſte inſtellinge, in veele opzichten bepaald. Het willekeurige der Graaflijke regeeringe moet worden afgeleid uit een misbruik der aanbevolen macht. Veele Hiſtorieſchrijvers en voortreffelijke Staatkundigen hebben dit onwraakbaar betoogd.

laat was, kon leeren, dat een Vorst aan zijn volk en gedaanen eed getrouw behoore te blijven, wil hij zich verzekeren van de welmeenende toejuichingen en liefderijke getrouwheid zijner onderzaaten, die, vooral in een vrij gemeenebest, ook geenzins gehouden zijn tot onderhoudinge van zoodanige plakaaten, welke niet met inkt, maar met bloed geſchreven zijn; niet gegrond zijn op 't Godlijk natuurrecht en 's Lands vrijheden, maar lijnrecht daar tegen ſtrijdig; niet de belangen van het volk, deszelven voorſpoed en veiligheid, bedoelen, maar zijnen geheelen ondergang. Op die lijst moest men, zonder twijfel, ſtellen 's Konings meeste plakaaten, ſedert eenige jaaren in de Nederlanden afgekondigd. Zij waren zoo ſcherp en ſtreng, om het niet harder uit te drukken, als zij konden zijn (s). De inhoud was galbitter. Filips toonde, ruim zoo bloeddorſtig als geldgierig te zijn. Het recht der natuur en volken moest wijken voor zijn welbehagen. De Nederlandſche voor-

De Plakaaten,

(s) Dit wordt tegen VAN AITZEMA, die geheel anders dacht en ſchreef, Zaaken van Staat en Oorlog XII deel, bl. 807, 808, ontegenzeggelijk bewezen door den Heer HOFSTEDE in zijne Verhandelinge over het klein getal der egte Martelaars, bl. 154—159.

voorrechten kwamen bij hem in geene aanmerkinge. De beste, aanzienlijkste en rijkste inwooners vonden zich genoodzaakt, hun vaderland te verlaten, en elders een veilige schuilplaats te zoeken. Hier door kwijnde de koopmanschap, die zenuw van den Staat, en verscheiden nuttige handwerken stonden stil, of werden naar andere landen overgebragt, tot merkelijk nadeel van deze gewesten (t)—— De vermeerdering der Bisschoppen was niet alleen ten hoogsten nadeelig voor de meeste Abten en andere Geestelijken, die daar over niet weinig aan 't morren sloegen, maar streedt ook regelrecht tegen 't belang van den burgerstaat, en tegen 's Lands oude keuren en voorrechten (u).—— De afkondiging der kerkelijke besluiten van Trente vondt, met reden, in de Nederlanden grooten tegenstand. Men begreep wel haast het waare oogmerk, daar mede bedoeld, en hadt hier geen minder reden, om zich met alle kracht daar tegen te verzetten, dan in andere landen,

De vermeerdering der Bisschoppen,

De besluiten van Trente,

(t) STRADA *Dec. I, lib. VI, pag.* 361. Zie ook mijn Kort Verhaal der Reformatie van Zeeland, bl. 112, 113.

(u) TROTZ *ad leges fœderati Belgii fundamentales, pag.* 237—241.

den, daar de Vorsten, en Roomschgezinde en Protestantsche, de invoeringe van die zetregels ten geenen prijze wilden gedogen, of ten minsten met veele uitzonderingen toestonden.—— De Inquisitie, waar op zoo sterk werdt aangedrongen, was in deze landen meer gevreesd dan eene pest, die niet ophoudt te woeden, voor dat zij haar zelve verteerd heeft. De naam zelf was haatlijk, en alleen genoeg in staat, aan vrijgeborenen ijzinge aan te jagen. Geen sterker bewijs van der menschen dwaasheid en boosheid is, gelijk een ongenoemd schrijver onlangs te recht getuigde, in de oude en laatere jaarboeken te vinden, dan de Inquisitie, een duurzaam gedenkstuk, hoe verre onze natuur kan verbasteren, en voor welke redelijke wezens vatbaar zijn, wanneer onkunde, bijgeloof en dweeperij onder hen heerschen. Zij werpt alle grondwetten van alle maatschappijen om verre, en vliegt der nature zelve in 't aangezicht (r). Geen mensch van gezonde harsſenen kan dit één oo-

De Inquisitie.

(v) Men zie, behalven anderen, den Heere N. C. LAMBRECHTSEN in zijne geleerde *Dissertatio Historico-Juridica, sistens defensionem civitatis Vlissinganæ, anno 1572, in libertatem se vindicantis, pag.* 23—26.

oogenblik in twijfel trekken, zoo hij ze ſlechts met aandacht beſchouwt. De ondervinding hadt geleerd, dat overal, waar 't gezag van deze verſchrikkelijke vierſchaar erkend werdt, het volk haar geweld ontvluchtte, en dat de menſchen even bang voor haare nabuurſchap waren, als voor die van een vuurſpuwenden berg. Trouwens die ſchandelijke en doemenswaardige rechtbank, niet ongelijk aan het Veemgerichte (w), vervolgde de levendigen, bezwalkte de dooden, en niemand was 'er veilig voor, ten zij hij geen geld, geen geweten, geen Godsdienst hadde. Meenigvuldige boekjes en ſchimpſchriften werden, omtrent dezen tijd, onder 't volk verſpreid, in welke het geloofsonderzoek op 't ſchroomlijkſte werdt uitgemaakt, als een onmenſchelijke wreedheid,

(w) Deze rechtbank, bekend onder den naam van *Judicium Vemicum*, was gevestigd in Westphalen, en wordt door *Æneas Sylvius* naauwkeurig beſchreven. De Frieſen, en hunne nabuuren, zochten zich, zoo veel mogelijk, aan het oordeel van deze vierſchaar te onttrekken. Dit gelukte aan die van Overijsſel en Groningen, welken Keizer Frederik, ten jaare 1444, vrijheid verleende, om voor 't Veemgerichte niet te moeten verſchijnen, volgens de Overijsſelſche Chronyk bij DUMBAR *Analect. tom. II, pag.* 426. Lees TROTZ *ad leges fœderati Belgii fundamentales, pag.* 87—92.

heid, het afgrijzen des volks, de geesfel der Vorsten en aanzienlijken (x). De Nederlanders waren nu, meer dan ooit, afkeerig langer ooggetuigen te blijven van een akelig schouwspel, welk hun zoo lang vertoond was. Het bannen, branden, hangen, worgen, onthoofden en verdrinken van zoo veele medeburgers moest nu haast een einde nemen, of 't was voor altoos gedaan met den bloei en welvaart van de Nederlanden. Het getal der genen, die hier, op grond van zoogenaamde ketterij, ten tijde van Keizer Karel, van 't leven beroofd waren, beliep ruim vijftig duizend menschen (y), welk aantal, onder de regeeringe van Koning Filips, en vooral ten tijde der landvoogdije van den wreeden Alva, aanmerkelijk vermeerderde (z).

Het

(x) Gentsche Geschiedenissen I d., bl. 4, 5, Vaderlandsche Historie VI deel, bl. 128, 129.

(y) SARPII *Historia Concilii Tridentini lib. V, pag.* 463. Verantwoording des Prinsen van Oranje 1568, bl. 21.

(z) Zie mijn Tweede Eeuwfeest der Vlissingsche vrijheid, bl. 12, 13, en vergelijk daar mede de aanteekeningen van de Heeren HOFSTEDE, Verhand. over 't getal der Martelaars bl. 160—162, en VAN IPEREN Tweehonderdjaarig Jubelfeest der Nederlandsche vrijheid te Veere, bl. 31, 32.

Het blijkt dan, dat de klachten en bezwaarnisſen der Nederlanders hoogst billijk waren, en rechtmatige aanleidinge gaven aan 's Lands Edelen, om op uitreddinge bedacht te zijn. Zij zagen, dat alle pogingen, door den Prins, de Staaten en de ſtedelijke Overheden aangewend, vruchteloos waren afgeloopen; zij vreesden, dat het vuur, reeds ontſteken, hunne huizen, hoven en goederen, die zij ten platten lande hadden, binnen korten tijd zou verbranden; ook werden zij met de uiterſte droefheid en medelijden over 't wanhopende gemeen aangedaan (a). Om verdere onheilen voor te komen, en zich te gelijk van hunnen liefdeplicht omtrent den Koning en de behoudenis van zijne landen behoorlijk te kwijten, beſloten zij tot een onderling Verbond, welk als een meesterſtuk van menſchelijke wijsheid en doorzichtige ſtaatkunde, in onze Vaderlandſche geſchiedenisſen, zal blijven pronken, zoo lang men prijs ſtelt op de edele Vrijheid, haare getrouwe voorſtanders en heldhaftige beſchermers.

Het zal nu niet moeilijk vallen, het waare § IV.

(a) VAN WESEMBEECK, bl. 55.

Oogmerk van 't verbond.

waare oogmerk van 't Verbond der Edelen te ontdekken. Deszelfs inhoud en daar uit voortgevloeide ſmeekſchriften, waar van in 't vervolg, konnen ons hier omtrent volkomen zekerheid geven.

De Edelen hadden, in dien tijd, geenen toeleg om den Koning van zijn wettig gezag over de Nederlanden te berooven. Dit kwam toen noch in geene aanmerkinge. Zij zelven getuigen het tegendeel met ronde woorden. Hunne voorzichtigheid en ſtaatkunde dulden zelfs niet, dat men hun, ten dien tijde, zulke grootſche ontwerpen toeſchrijve (b). Ik wil niet ontkennen, dat, misſchien, onder de Bondgenooten wel eenigen geweest zijn, die ter herſtellinge van den reddeloozen ſtaat, waar in hunne zaaken gekomen waren, eigen voordeel zochten te trekken uit de grootſte verwarringen (c); maar dezen moesten zich echter aan 't bezadigd beleid der meesten onderwerpen, en de bijzondere oogmerken van ſommigen moeten niet verward worden met het algemeen doelwit van de gezamenlijke Edelen. Hun toeleg was alleen de verwerving

(b) Men leze de Verantwoording des Prinſen van Oranje 1568, bl. 48—50.

(c) VAN DER HAER *lib.* I, *pag.* 80.

ving van vrijheid in den burgerſtaat en Godsdienst. De burgerlijke vrijheid ſteunde op 's Lands oude voorrechten en oorſpronglijke keuren. Het was derhalven van het belang der vaderlandlievende Edelen, dezelve ijverig en door alle gepaste middelen voorteſtaan. De vrije vergadering der algemeene Staaten zou, vermoedelijk, veel hebben konnen toebrengen tot herſtellinge der geſchonden rechten en handvesten van Nederland, waarom ſedert een geruimen tijd zoo nadruklijk, hoewel vruchteloos, op dezelve was aangedrongen.—— In 't bijzonder trachtten de Edelen het afſchaffen der Inquiſitie, de verzachtinge der plakaaten, en eene vrije oefeninge van Godsdienst, voor zich en hunne landgenooten, te verkrijgen. De omſtandigheden van dien tijd, en het aandeel, welk veele Roomschgezinden aan het verbond hadden, doen elk begrijpen, dat de Edelen, in 't algemeen, geen oogmerk hadden om den Roomſchen Godsdienst te verbannen, of, met uitſluitinge van dien, den Hervormden alleen in de Nederlanden te doen aannemen; want veelen der Bondgenooten bleven den Roomſchen Godsdienst ſtandvastig, tot hunnen dood toe, aankleven: ſchoon men wel gis-

ſen kan, waar henen de genegenheid van Marnix en eenige anderen zich uitſtrekte (d). —— Roomſchen en onroomſchen, zonder onderſcheid, zoo veelen zij met edelmoedige grondbeginſelen bezield waren, hadden een' eenpaarigen afkeer van geloofsdwang en vervolgzucht (e); zij allen waren zeer gezet op vrijheid van Godsdienst, ten minſten van geweten, gelijk de Edelen, in hun ſmeekſchrift, niet duister te kennen gaven, en de Prins naderhand bevestigde (f), die ook, bij vervolg van tijd, de woorden *Vrijheid des Vaderlands en der Conſcientie* tot den titel zijner wa-

(d) THYSIUS ſchrijft, dat *Brederode*, *Pallant*, *van den Berg*, *Nasſau* en meer andere Edelen, de leere der Nederlandſche Geloofsbelijdenisſe openlyk omhelsden, en dat *Marnix*, waarſchijnlijk, de penne mede gevoerd heeft in het vertoog en den brief aan den Keizer Maximiliaan. Zie mijnen Vader in het Tweede eeuwgetijde van de Geloofsbelijdenisſe, bl. 129—131, 220.— *C. L. S. V. V. de ortu et procesſu Calvinianae reformationis in Belgio pag.* 8. meldt uitdrukkelijk, dat *Nasſau*, *Pallant* en *Brederode* de geloofsbelijdenisſe, al ten jaare 1564, onderteekend hadden.

(e) C. L. S. *loc. cit. pag.* 12.

(f) In zijne Verantwoordinge 1568 bl. 49, en in zyne Verdedіginge 1580 by BOR XVI boek, bl. 13.

wapenen verkoren heeft (g). Dat men, in dien tijd, niet meer begeerde, dan eene vrije Godsdienstoefeninge voor Roomschen en Hervormden beiden, bleek ten klaarsten uit zulke schriften, die toen in druk uitkwamen, en waar in men betoogde, dat 's lands regering wel eendrachtig kon bewaard worden, al werden 'er twee Godsdiensten teffens gedoogd (h). Hiertoe strekte ook het vertoog, omtrent dezen tijd, aan Koning Filips gezonden, en op verzoek van Oranje, Egmond, Hoorne en anderen, opgesteld door den schranderen *Balduinus* (i).

(g) MEURSII *Guil. Auriac. Lib. IV, pag.* 44.

(h) BOR I boek, bl. 30.

(i) GROTIUS en BRANDT, die van dat vertoog kortlijk meldinge maken, brengen het zelve tot het jaar 1563. BOR spreekt 'er van op 't jaar 1565 of 1566, waar toe het ook schijnt gebragt te worden door LE PETIT, *la grande Chronique de Hollande &c. Tom. II livr. IX, pag.* 75, die 't zelve geheel opgeeft *pag.* 76—87. Ten jaare 1566 werdt dit vertoog in de Nederlandsche taal overgezet en in 't licht gegeven onder dezen titel: "Een corte verhalinge gesonden aen Coninc Philips, onsen genadigen en overften Heere, tot welvaert ende profijt sijnder Majesteit, ende sonderlinghe van sijne Nederlanden: In welcke wordt gewesen d' middel dat men soude moeten houden om te beletten de oproeringe

De voornaame inhoud van dit aanmerkenswaardig ſtuk kwam hierop uit: "De hervormden houden vast aan hunne leere, zelfs tot den dood; het is onmogelijk heerſchappij te voeren over 't gewisſe en den geest der menſchen; men heeft niets gewonnen met zoo veelen te dooden om hun geloof; menſchelijke macht noch ſcherpheid van ſchavotten, pijnbanken, galgen of vuur kunnen hier toe baten; 't zou best zijn een' zachten weg in te ſlaan, en de Gereformeerden van hun gevoelen aftetrekken door te bewijzen, dat hun geloof niet overeenkome met Gods woord: men moest hen niet verdoemen uit hoofde van voorgaande kerkvergaderingen, wier gezag zij in twijfel trokken; 't zou niet raadzaam zijn, al ware het mogelijk, de oefeninge van hunnen Godsdienst aan de Hervormden te beletten, om dat hier door de ongodisterij, vrijgeesterij en ongebondenheid ſterk zouden toenemen; zulken, die gedwongen worden tot het verzaken van eenen Godsdienst,

ge ende commocien die geſchieden mochte om tweedrachticheijt der Religien wille, ende om wt te roedene de ſecten ende ketterien die nu ſpruitende zijn in ſijne voorſchreven Landen".

dienst, welken zij voor den waaren houden, zullen nimmer getrouwe onderdaanen van den koning zijn; de vervolgingen doen 't getal der Hervormden vermeenigvuldigd worden, maar ontvolken het land en verwoesten den koophandel in Nederland; de koning berooft zich zelven van veele getrouwe krijgslieden, die liever verkiezen in hunne huizen te blijven, of naar andere plaatſen te vertrekken, om vrijheid van geweten te genieten, dan zich in zijnen dienst te begeven; het getal der genen, die zich in deze landen als getrouwe onderdaanen van den koning willen gedragen, mits dat zij vrij blijven van gewetensdwang, is ongelooflijk groot; het voorgeven, dat de meesten maar onaanzienlijken en menſchen van laagen ſtaat zijn, is geheel ongegrond en vlak ſtrijdig met de waarheid; en al waren zij weinig in getal en gering van ſtaat, zou het echter onbetamelijk zijn, hen te verjagen of te vermoorden, daar zij de braafſte onderdaanen zijn en de ſchranderſte vernuften, aan wien de kunſten en weetenſchappen haare wederopkomst meest verſchuldigd waren, en die niets meer begeerden dan alle onderdanigheid aan den koning te bewijzen, en hem met lijf en goed te

dienen, indien men hun de vrije oefeninge van hunnen Godsdienst toeſtond, waar door men ook verdere beroeringen zou voorkomen; de twee voornaamſte zwarigheden, daar tegen intebrengen, zijn, dat hun getal boven dat der Roomschgezinden zou aanwasſen, zoo men hun vrijheid van Godsdienstoefeninge verleende, en dat men geen twee verſchillende Godsdienſten in één landſchap kan dulden zonder groote oproerigheid en wanorde; het eerſte is van geen aanbelang, want indien zij ketterijen leeren, zal men hun den meesten afbreuk doen, door dezelve uit Gods woord te wederleggen, en is hunne leere overeenkomende met de waarheid, dan is 't niet vermoedelijk, dat de Koning een toeleg hadt dezelve te willen onderdrukken; het voorwendſel van in één land geen twee verſcheiden Godsdienſten, zonder vreeze van oproer, en verſtoringe der algemeene ruste, te kunnen gedogen, om dat men éëne wet, één geloof en éënen koning behoort te hebben, is ongegrond, naardien de zwaarſte oproeren in de koningrijken en gemeenebesten, ten voorleden tijde, niet ontſtonden uit het verſchil van Godsdienſten, welke daar geoefend werden, maar uit geheel

an-

andere bronnen: ook blijkt het uit de geschiedenisſen der Heidenen en vooral der Christenen, dat vrijheid van geweten en Godsdienst, wel verre van den algemeenen welvaart te benadeelen of de openbaare ruste te verſtoren, in tegendeel dezelve bevestigd en uitgebreid heeft; dit zou het allergeſchiktſte middel zijn, om de waarheid te doen bloeien, alle ketterijen uitteroeien, de eer van God te bevorderen, 's konings hoogheid en voorſpoed te vermeerderen".

Uit dit ſtaatkundig betoog blijkt, onder anderen, dat men, in dien tijd, alleen bedagt was op vrijheid van Godsdienst in 't gemeen en verlosſinge van allen geloofsdwang. Dit was ook het bedoelde oogmerk van alle de edele Bondgenooten, gelijk te voren gezegd is. In die begrippen volhardde men tot in het jaar 1576, na welken tijd de bepalingen omtrent de openlijke Godsdienstoefeninge, in Nederland, een geheel anderen keer genomen hebben, waar van de oorzaak te zoeken was, naar 't ſchrijven van Oranje (k), in de dartel-

 heid

(k) In zijne Apologie 1580, bij BOR XVI boek, bl. 13, HOOFT Nederlandſche Hiſtorien XVII boek, bl. 735.

heid, ſlimme treken en verraderijen van eenige vijanden, welke het ſtaken der Roomſche Godsdienstoefeninge noodzaaklijk maakten (l)

§ V.

F. van Marnix was de Schrijver van het Verbondſchrift.

De opſteller en ſchrijver van het verbondſchrift der Edelen is geweest *Filips van Marnix*, Heer van St. Aldegonde, wiens bondige geleerdheid, doorkneede ſtaatkunde en ſtandvastige ijver voor de Vrijheid en den Godsdienst aan weinigen onbekend zijn, en door mij, hierna, breeder zullen vermeld worden. Dat hij de pen gevoerd hebbe in het opſtellen van dit verbond, komt mij meer dan waarſchijnlijk en zeker genoeg voor, hoewel de geſchiedkundige WAGENAAR (m) te kennen geeft, met geene zekerheid te hebben konnen ontdekken, of het verbond door Marnix, of door iemand anders, zij opgeſteld. Ik weet niet,

(l) Men zie den Advocaat der Vaderlandſche Kerk bl. 1—65, en vergelijke daar mede J. DE POURS *Demonſtration que la guerre a eſté commancée & maintenue par les Provinces unies conjointement pour la manutention de la Religion & des Privileges. à Middelbourg* 1631.— Verdere aanmerkingen over dit ſtuk ſpare ik tot eene bekwaamere gelegenheid.

(m) Vaderlandſche Hiſtorie VI deel, bladz. 123, 124.

niet, dat men het ooit aan iemand buiten hem hebbe toegeschreven, gelijk wij anders verschillende begrippen over den schrijver van het overgeleverde verzoekschrift, in 't vervolg, zullen aantreffen. Alle Nederlandsche geschiedschrijvers, zoo veelen zij van den opsteller van dit geschrift meldinge maken, spreken hier uit éénen mond. De overigen, vrienden en vijanden, vooral zulken die nabij dezen tijd leefden en der gebeurtenissen, toen voorgevallen, zeer kundig waren, hebben dit eenparig bevestigd. Ik beroepe mij op GROTIUS (n), PONTANUS (o), HEUTERUS (p), STRADA (q), VAN DER HAER (r), BURGUNDIUS (s), om nu van latere schrijveren, wier gezag in dit stuk minder beslissende is, niet te gewagen. Hier bij komt, dat Marnix de eerste was, die het verbond met zijne hand onderteekende (t), waar van naauwlijks eeni-

(n) Nederlandsche Jaarboeken I boek, bl. 20.
(o) *Historiae Gelricae lib. XIV*, *pag.* 887.
(p) *Rerum Austriaco-Belgic. lib. XVI*, *cap.* 9.
(q) *Dec. I. lib. V*, *pag.* 205.
(r) *Lib. II*, *pag.* 201.
(s) *Lib. II*, *pag.* 113.
(t) BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 116. VAN DER HAER *l. c.* schijnt dit ook te verstaan te geven.

nige waarſchijnlijke reden zal konnen gegeven worden, indien men dezelve daarin niet zoekt, dat hij, 't gene allerbillijkst was, zijn eigen opſtel eerst onderſchreef, om anderen, door zijn voorbeeld, daar toe optefpooren en voortegaan. Zijn naam, 't is waar, ſtaat op de oorſpronglijke lijst, die noch voor handen is en in 's Gravenhage bewaard wordt, niet in de eerſte plaats; maar daar uit kan geen wettig bewijs tegen dit gevoelen afgeleid worden, indien men in aanmerkinge neemt, wat over de lijsten van onderteekeninge en derzelver inrichtinge, naderhand, zal gezegd worden. Ik houde derhalven zoo lang voor zeker, dat het opſtellen van 't bondſchrift aan Marnix moete toegekend worden, tot dat men het tegendeel, op vaste gronden, zal hebben aangewezen (u).

De

(u) Na dat ik mijne bedenkingen over deze en andere zaaken, betreffende het Compromis, aan den doorkundigen WAGENAAR had medegedeeld, antwoordde Hij edelmoedig, in eenen vriendelijken brief den 31 Mey 1771 aan mij geſchreven: *Ik beſpeur, in dit geval, gelijk in veele anderen, dat het veel verſchilt, eenig werk gemaakt te hebben van 's Lands algemeene Hiſtorie, of eenig bijzonder punt derzelve, in den grond, te hebben uitgehaald* enz.

§ VI.

De tijd, plaats en omstandigheden, wanneer, waar en met welke het Verbond is opgesteld.

De Edelen waren, sedert eenigen tijd, op middelen bedacht geweest om het Vaderland in vrijheid te herstellen, en een einde te maken aan de vervolginge om den Godsdienst. De nood was nu op 't hoogst gekomen en alles riep om spoedige hulp. De plechtigheid der bruiloft van Alexander Farneze Prins van Parma, zoon der Landvoogdesse, gaf aan de Nederlandsche Edelen bekwaame gelegenheid om, zonder eenig nadenken of argwaan te geven, bij malkanderen te vergaderen, gelijk geschiedde in den herfst van 't jaar 1565. Over den bepaalden dag is eenig verschil, welks beslissing afhangt van den tijd, waarop gemelde bruiloft is gehouden. FRANCISCUS JUNIUS, een man van uitmuntende verdiensten, en in dien tijd levende (v), schrijft met uitgedrukte woorden, dat die dag inviel in 't begin van wijnmaand (w), maar elders getuigt

(v) M. ADAMUS *vit. Theologor. exterorum pag.* 192—202. *Alma Academia Leidensis pag.* 35 *sqq.* BRANDT Historie der Reformatie I deel, bl. 289—291, uit het leven van *Junius*, geplaatst voor zijne werken, en met eenige bijvoegselen herdrukt in D. GERDES *Scrinium antiquarium tom. I part.* 2 *pag.* 201—269.

(w) *In Vita ab ipsomet conscripta pag.* 241 *edit. novae.*

tuigt hij (x), dat Parma, den derden van ſlachtmaand, met Maria van Portugal trouwde, en dat de Edelen 's daags te voren waren vergaderd geweest. BRANDT (y) en WAGENAAR (z) zijn door dit getuigenis, waarin vermoedelijk een ſchrijffeil ingeſlopen is, misleid geworden; want BURGUNDIUS (a), STRADA (b), en andere ſchrijvers van dien tijd, berichten in 't zekere, dat de Prinſes van Portugal den derden van ſlachtmaand te Vliſsingen aanlandde, daar zij, op last der Landvoogdesſe, met groote plechtigheid ontfangen werdt, en van hier naar Brusſel vergezelſchapt, in welke ſtad haar huwelijk met Parma voltrokken is op den dertigſten van ſlacht-

(x) In zekere dagvertellinge, aangehaald door BRANDT Reformat. I deel, Bijvoegſelen bl. 53. Ik weet naauwlijks, wat men denken moet nopens de echtheid van dit dagregister, om dat Junius aan P. Merula verzekerde, niets op 't papier gebragt te hebben over de beginſelen der beroerten in Nederland, behalven 't gene gemeld was in zijne levensbeſchrijvinge. Zie GERDES *l. c. pag.* 205.

(y) Reformatie I deel, bl. 289.

(z) Vaderlandſche Hiſtorie VI deel, bl. 122.

(a) *Hiſt. Belg. lib. II*, *pag.* 106, 107.

(b) *Dec. I. lib. IV*, *pag.* 193, 194. Vergelijk Chronijk van Vlaanderen III deel, bl. 286.

ſlachtmaand, of St. Andriesdag, welke was toegewijd aan den heiligen Andreas, den beſchermer van de orde der Vlies-ridderen (c), die gewoon waren dezen dag met veel pracht te vieren, en tot dat einde, in grooten getale, zich naar Bruſſel te begeven. Veelen uit den Nederlandſchen adel waren, met dat oogmerk, en om de bruiloſt bijtewonen, in die ſtad ſamengevloeid. Bij deze gelegenheid deedt Viglius van Aijtta van Zuichem, Kanſelier der orde van 't gulden vlies, eene nadruklijke aanſpraak, meest daartoe ſtrekkende, om de Ridders opteſporen tot handhavinge van den ouden Godsdienst, in weerwil van alle veranderingen, welke ſommigen daar in zochten te maken, en waar tegen zij, op 't voorbeeld van hunnen voorſtander Andreas, verplicht waren zich met gemeene krachten te verzetten (d). Deze redevoering hadt echter de

(c) Deze Ridder-orde van 't gouden vlies is, door Filips van Bourgondie, ten jaare 1430 ingeſteld. Men zie *Jurisprudentia Heroica part* I *pag.* 425—504, *& part* II *pag.* 149—170.

(d) BURGUNDIUS *lib.* II, *pag.* 107, 108. BOR II boek, bl. 37. VIGLIUS AB AIJTTA, *in Vita* § XCII, *pag.* 44, geeft zelf daar van bericht; maar ſtelt het voorſchreven bruilofts-feest

de gewenschte uitwerkinge niet, en gaf veel eer voedsel aan spotzieke geesten.

Schoon het nu sommigen toescheen, dat de Nederlandsche Edelen, ten tijde van alle deze vreugdebedrijven, niet meer aan hunne vorige klachten, over de onderdrukkingen in den Godsdienst en burgerstaat, gedachtig waren, het tegendeel evenwel bleek op dien zelfden tijd. Want eenige Edelen, toen bij malkanderen vergaderd, niet te St. Truijen, gelijk THUANUS schrijft (e), maar te Brussel in 't huis van den Graave van Kuilenburg, staande op de paardenmarkt binnen die stad, en, ten jaare 1568, tot den grond toe afgebroken (f), ont-

feest op den eersten van wintermaand. Hier uit zou volgen, dat de eerste vergadering der Edelen op St. Andriesdag zelven gehouden zij. Het blijkt ten minsten, dat in 't verhaal van Junius een misslag gevonden worde.

(e) *Historiarum sui temporis lib. XL*, *pag.* 804. De vergadering der Edelen te S. Truijen is van lateren tijd, en wordt door den voortreffelijken Schrijver verward met de bijeenkomste, waar in 't Verbond is aangegaan.

(f) JUNIUS *in Vita pag.* 242. BOR IV boek, bl. 177. STRADA *dec. I. lib. VII*, pag. 374, 375. De Hertog van Alva deedt dit huis geheel vernielen, om dat daar in gemaakt was ,, de

ontboden Fr. Junius, toen Leeraar in de Fransche gemeente te Antwerpen, die voor hun, ten hoogsten twintig in getal, predikte en hun voorging in 't gebed (g); waar uit men kan opmaken, in welke hooge achtinge Junius, edel door geboorte, deugd en geleerdheid, bij de Edelen stond, en dat zij zelven, voor 't grootste gedeelte, der Hervorminge waren toegedaan en afkeerig van allen geloofsdwang. Hunne raadplegingen kwamen meest hierop uit. Zij namen in overweginge, dat de Koning, die ver van Nederland was, niet zoo kon onderricht zijn van de genegenheden der onderdaanen, als 't wel behoorde; dat Hij daar van niet anders kon oordeelen, dan naar 't gene Hem te kennen werdt gegeven door zulken, die ten hove meest gezien en geacht waren; dat het eene onwaardeerbaare schade en allerellendigste zaak zou zijn, wanneer zulk vol en weelig landschap verdorven en verwoest zou worden, of

zoo

"de vervloekte samenzweringe tegen den Godsdienst, de Katholyke Roomsche kerke, de Koninglijke Majesteit en 't vaderland". Zoo zacht sprak Alva in het opschrift van den steenen zuil, opgerecht ter plaatse, daar het huis te voren stond.

(g) *Vita* JUNII *pag.* 242.

zoo veele trouwe en vroome onderzaaten jammerlijk zouden vermoord worden of malkanderen doodslaan, door dien men hun niet een weinig te gemoet wilde komen en van de drukkende kwellingen ontlasten, waar van nochtans de geheele staat en ondergang des Lands afhing: men oordeelde het verzoek van 't volk zoo redelijk te wezen, dat niemand van verstand en moed kon nalaten 't zelfde te begeren, te weten de verzachtinge der groote en harde vervolgingen, uit 's Konings plakaaten voortspruitende, en ontslag van de Inquisitie. De Edelen beraadslaagden derhalven, of 'er geen middel zou zijn, om daar in tijdig te voorzien, eer alles in roer kwam, en geheel omkeerde. Nademaal zij, die 't voornaam bestier der regeringe in handen hadden, door eenige kwaadwillige geesten en vreemde overredingen verleid of belet wierden, op deze zaak behoorlijk acht te nemen, oordeelden deze vrijheidminnaars, zoo van wegen hunnen eed en trouwe als door hunnen eerstand, gehouden te zijn, het belang van hun vaderland ter harte te nemen, hunnen bijstand niet te weigeren om alles te helpen voorzien en verrichten, maar daar over samen te handelen, en te bezien, of

of door hunne tusſchenſpraak, bemiddeling en bede, kon verricht worden, 't gene de algemeene klachten des Lands en 't zuchten van het volk niet hadden konnen te wege brengen (h). —— In 't bijzonder werdt 'er voorgeſlagen, dat men de Proteſtantſche Vorſten, vooral in Duitschland, moest trachten te bewegen tot eenig verbond, om de Nederlanden van die met recht gevreesde Inquiſitie te verlosſen. Twee dagen later beſloot men, op nieuw, niet dan met Duitſche Vorſten in een verbond te treden. De grond van welk beſluit, waarſchijnlijk, te zoeken is in de begrippen der Edelen, over de leenroèrigheid van een groot gedeelte der Nederlanden aan het Duitſche rijk, of dat zij andere Vorſten wantrouwden, als die te naauw aan den Koning verbonden waren, of te ſterk verkleefd aan den Roomſchen Godsdienst. —— Hoe ook dit zij, weinige dagen daarna (i) werdt 'er vast-

(h) VAN WESEMBEECK, bl. 55, 56.

(i) WAGENAAR Vaderl. Hiſt. VI deel, bl. 123, volgt het dagregister van *Junius*, bij BRANDT I deel, bijvoegſel. bl. 53, en ſpreekt bepaaldelijk van den *zesden*, t. w. van *Slachtmaand*. Maar uit het beloop der geſchiedenisſe blijkt, dat wij liever te denken hebben op den *zesden* van *wintermaand*.

gesteld, een inlandsch verbond onder de Edelen aantegaan, waartoe de Edelen van ieder Landschap, door een of twee gemachtigden uit het zelve, genoodigd zouden worden (k). Geen wonder voorzeker! dat zij bezwaarlijk tot een onderling besluit konden geraken, op welke wijze, en langs hoedanige beginselen, hun voornemen uittevoeren (l), tot dat zij, na ingenomen raad van eenige geleerden en rechtskundigen (m), overeenkwamen, tot hunne verzekeringe, een verbond te maken, waarbij zij beloofden, elkanderen bijtestaan in de bevorderinge van 's Lands vrijheid, en de een den anderen om geene redenen in dezen te verlaten, maar 't gene aan den minsten van hun hierom zou aangedaan worden, te beschouwen als hun allen en elk in 't bijzonder aangedaan, en denzulken met al hunne macht te beschermen. Zij besloten wijders, hiervan een schriftelijk verbandschrift te maken, naardien men vreesde, dat wanneer misschien eenigen zich van hun lieten af-

(k) Bij BRANDT I deel, bijv. bl. 53.

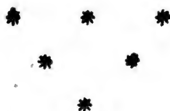
(l) VAN DER HAER *de init. tum. Belg. lib. II, pag.* 201.

(m) LE PETIT *Chron. de Holl. & Zeel. tom. II livr. IX, pag.* 102.

aftrekken, de zaak zoo verdraaid zou worden, dat deze hunne bedoeling en vergadering kwalijk genomen, of wel anders zouden geduid worden, dan hunne oprechte meening en ijver medebragten (n).

Men ziet uit dit alles, dat de Edelen, in een zaak van zulk aanbelang, niet met drift te werk gingen, maar met rijp overleg en bedaarde voorzichtigheid. Zij begonnen hunne onderneminge onder ſmeekbeden tot GOD, zonder wiens zegen toch alle hunne pogingen vruchteloos zouden wezen. Zij raadpleegden met verſtandige en wijze menſchen, die hun den besten weg konden aanwijzen, om 't voorgeſtelde einde gelukkig te bereiken. Lofwaardig voorbeeld! Laten anderen hen navolgen.

(n) VAN WESEMBEECK bl. 56, 57.

DERDE HOOFDSTUK.

Inhoud van het Verbond. Aanmerkingen daar over.

§ I.

Inhoud van 't Verbond.

Zoo dra de Edelen het besluit genomen hadden, om een schriftelijk Verbond met elkanderen aantegaan, werdt deszelfs inhoud ontworpen, goedgekeurd, vastgesteld. De Fransche of Waalsche taal was, ten dezen tijde, zeer gemeenzaam aan het Hof, en meest gebruikelijk onder de aanzienlijken van 't Land. Hierom vondt men raadzaam, het Verbond in dezelve te beschrijven. Doch vermits elk die spraak niet verstond, werdt noodig geoordeeld, het bondschrift in 't Engelsch, Hoogduitsch en Nederlandsch overtezetten (a), gelijk al ras geschiedde.

Het oorspronglijk stuk is, zoo veel ik wete, nergens meer voor handen. Alle aan-

(a) STRADA *dec. I. lib. V, pag.* 206. Sententien en indagingen van den Hertog van Alva, bl. 75, 81, in 't licht gegeven door J. MARCUS, op wiens geloofwaardigheid en naauwkeurigheid men zich met volle zekerheid kan verlaten, gelijk mij gebleken is door vergelijkinge van verscheiden oorspronglijke vonnissen, die noch voor handen zijn, bijzonder in Zeeland.

aangewende pogingen, om het in of buiten ons Gemeenebest te ontdekken, zijn vruchteloos afgeloopen. Dit verlies echter is draaglijk, niet alleen om dat verscheiden schrijvers den hoofdzaaklijken inhoud van het Verbond melden (b), maar vooral, naardien 't zelve woordelijk door anderen is opgegeven, die in de voornaamste punten overeenstemmen, en, doorgaans, niet dan in eenige woorden en derzelver rangschikkinge van elkanderen verschillen (c).

(b) THUANUS, STRADA, VAN METEREN, HOOFT, WAGENAAR, en veele anderen in hunne geschiedverhaalen op het jaar 1565.

(c) Men kan het gantsche voorschrift van deze verbintenisse in 't *Latijn* lezen bij BURGUNDIUS *Hist. Belg. lib. II, pag.* 114, 115, en ERNESTUS EREMUNDUS *orig. tumult. in Belgio, pag.* 94—97.— In 't *Fransch* bij LE PETIT *Chron. de Holl. & Zeel. livr. IX, pag.* 88, 89, en DU MONT *Corps universel Diplomatique tom. V. part. I, page* 134—136.— En in 't *Nederduitsch* bij BOR II boek, bl. 38, VAN WESEMBEECK staat der Religie, bl. 58—60, GYSIUS oorsprong en voortgang der Nederlandsche beroerten, bl. 118—122, als mede in 't groot Plakaatboek III deel, bl. 31, Historie van alle de Nederlandsche geschiedenissen (Dordrecht 1591) bl. 2—5, en elders.— De meesten volgden de opgave van BOR, welke ik deed nadrukken onder de Bijlaagen lett. K. Veiliger evenwel zou men, misschien, konnen afgaan op LE PETIT, uit wien het Compromis, in 't Fransch,

Het blijkt, dat het Verbond hierop uitkwam: "de Edelen hadden, in 't zekere, bevonden, dat een hoop vreemdelingen, ongezind tot het welvaren van deze landen, en, onder een valsch voorwendſel van grooten ijver voor 't Katholijk geloof en 's volks eendrachtigheid, niets anders zoekende, dan hunne eerzucht, onverdraaglijken hoogmoed en onverzadelijke gierigheid te verzadigen, al was 't dan ten koste van den Koning en zijne onderzaaten, zijner Majeſteit zoo veel hadt weten wijs te maken door hunne geblankette redenen en valſche onderrichtingen, dat de Koning, ondanks alle vertoogen, en tegen zijnen eed aan God en de Nederlanderen gedaan, in plaats van 't verzachten der ſtrenge plakaaten, betreffende den Godsdienst, waar toe Hij hope hadt gegeven, integendeel de verderflijke Inquiſitie met alle geweld wilde invoeren; zij beſchouwden het geloofs-onderzoek, niet alleen als onredelijk, en met

Fransch, wordt opgegeven in de Bijlaagen lett. L. Hij zelf bezat veele oorſpronglijke ſtukken van dien tijd. Men vergelijke met hem BURGUNDIUS, die gelegenheid hadt om 'er uit de ſchriften van Viglius naauwkeurig bericht van te geven, en vooral VAN WESEMBEECK, die het echte ſtuk, vermoedelijk, gezien heeft.

met alle Godlijke en menschelijke wetten strijdende, maar ook alle strenge vervolgingen en wreedheden verre te boven gaande, die ooit te voren door de verwoedste dwingelanden onder de heidenen gepleegd zijn, en nergens toe strekkende, dan tot oneer van Gods naam, en tot geheele verwoestinge, verlies en ondergang van de Nederlanden; want daar door worden alle gezag en gebied den Inquisitiemeesteren onderworpen, de onderzaaten tot eeuwige en ellendige slaaven gemaakt, alle menschen van eer in gestadig gevaar van bloed en goed gesteld, zoo dat een priester, Spanjaard of eenig ander booswicht, den allervroomsten persoon willende krenken, hem door middel van de Inquisitie kan doen beschuldigen, gevangen nemen, ja sterven en zijne goederen aanslaan, welk laatste zich altoos van zelfs verstaat, zonder dat hij gehoor zal krijgen tot zijne verantwoordinge of verdediginge. [Daarenboven was de Inquisitie geschikt, om alle oude wetten, gewoonten, vrijheden, voorrechten en herkomen dezer Landen te krenken, de vrijheid van spreken in de Staatsvergaderingen wegtenemen, en de Overheden te benadeelen. Hier door zouden Gods eer en 't Ka-

tholijk geloof, welk zij voornamen te beschermen, groot gevaar loopen, de Koning van gezag in alle zijne ſtaaten beroofd worden, de koopmanſchap ophouden, de ambachten te niet loopen, de bezettingen en frontierſteden weinig verzekerd, het gemeene volk tot muiterij vervoerd, en alles in afgrijsſelijke verwarringe gebragt worden (d).] Dit alles rijpelijk gewogen hebbende, achtten de Edelen zich met reden verplicht, tegen zoodanige dreigende en onlijdelijke onheilen te waken, en door goede middelen voor de behoudenisſe van hunne perſoonen en goederen zorge te dragen, om niet ten roof aan hun gegeven te worden, die, onder ſchijn van Godsdienst en geloofsonderzoek, zich zelven zochten te verrijken en vergulden met hun bloed, leven en bezittingen. Weshalven zij, als 's Konings getrouwe leenmannen en Edellieden, goedvonden, een vast en heilig Verbond te maken, waar bij zij, met plechtigen eede, elkanderen beloofden, naar al hun vermogen te beletten, dat de Inquiſitie zou worden aangenomen, of op eenige wijze

(d) Deze woorden worden bij BOR gevonden, maar niet bij LE PETIT en VAN WESEMBEECK.

ze onderhouden, openbaar en heimelijk; onder welken dekmantel en benaminge 't zou mogen wezen. Zij zouden in tegendeel alle moeite aanwenden, dat zij geheel en al uitgeroeid en vernietigd wierde, als zijnde de oorſprong van alle wanorde en ongerechtigheid; [in navolginge der Napolitaanen, die zoo veel verworpen hebben tot groote vertroostinge van hun Land (e)]. Zij betuigden nochtans voor God en menſchen, met een goed geweten, dat zij niet van meeninge waren iet te ondernemen, 't gene eenigzins zou ſtrekken tot oneer van God, of verminderinge der hoogheid van den Koning en zijne Staaten, maar in tegendeel, dat zij geen anderen toeleg hadden, dan den Koning en zijnen Staat voorteſtaan, alle goede orde en regeeringe te bewaren, en allen oproer en ſcheuringe van 't gemeen, naar vermogen, te weren. Zij beloofden, onder eede, dit verbond heilig en onverbrekelijk, ten allen tijde, te onderhouden, zoo lang zij in deze weereld zouden zijn: den almachtigen God tot getuige nemende over hunne zielen en gewisſen, dat zij, met daaden of woorden,

(e) Men vindt deze woorden bij BOR.

wetens en willens, op eenigerhande wijze, hiertegen niets doen zullen. En om dit Verbond te bevestigen en voor altoos in kracht te doen blijven, beloofden zij de een den anderen allen bijſtand met goed en bloed, als broeders en getrouwe vrienden, te betoonen, op dat niemand der bondgenooten gekweld of vervolgd worde aan lijf en goed, uit hoofde der Inquiſitie of plakaaten daaruit ſpruitende, noch ook ter oorzaake van deze verbintenisſe. En in geval aan iemand van de broeders en bondgenooten eenige moeite en vervolging wierde aangedaan, beloofden en zwoeren zij, denzelven bijteſtaan, in alles, met lijf en goed, zonder iet te ſparen, en zonder eenige uitvlucht of voorwendſel, ja even eens of het voor hunne eigene perſoonen was; wel uitdrukkelijk verſtaande, dat het niet zal baten, zich van dit Verbond ontſlagen te rekenen, wanneer de vervolgers hunne vervolgingen onder eenig voorwendſel bedekken, als of zij niet voorhadden te ſtraffen dan de wederſpannigheid, of wat iet ſoortgelijks meer mochte zijn, mits dat het met waarſchijnlijkheid blijke, dat de aanleiding uit de voorgemelde oorzaken voortkwam. Zij verſtonden, dat in zulke en der-

dergelijke gevallen de misdaad van weêrſpannigheid niet kon voorgewend worden; naardien de oorſprong te vinden is in eenen heiligen ijver en loflijke begeerte, ter handhavinge van Gods eer, 's Konings hoogheid, de algemeene rust, met de zekerheid van hun eigen lijf en goed, en de beſcherminge van hunne huisgezinnen, vrouwen en kinderen, waartoe God en de natuur hen verbonden. Dit alles echter met dien verſtande, en onder belofte, dat elk van hun, in alle ondernemingen van dien aart, zich zal ſchikken naar den gemeenen raad van alle de broeders en bondgenooten, of hunne gemachtigden, op dat deze heilige vereeniging altijd wel en heilig onderhouden worde, en 't gene met gemeene toeſtemminge geſchiedt, des te vaster en van meerder waarde blijve. Eindelijk ter oorkonde en zekerheid van dit hun Verbond, aanriepen zij den allerheiligſten naam van den levenden God, Schepper van hemel en aarde, en al wat in dezelve is, als den Richter en doorgronder van hunne harten, gewetens en gedachten, en die hunnen wensch en raadſlag kende, Hem ootmoedig ſmeekende, dat Hij hun de genade van zijnen heiligen Geest wilde ſchenken, op dat alle

hun-

hunne verrichtingen en aanſlagen een goeden en gelukkigen uitſlag mochten hebben, tot eer van Zijnen allerheiligſten naam, tot algemeene rust en vrede, en tot zaligheid van hunne zielen, Amen".

§ II.

Aanmerkingen over het verbondſchrift.

Om het gedrag der Edelen, in dezen gehouden, met goed recht te konnen billijken, zal het niet ondienſtig zijn, op den inhoud van dit Verbond ſommige korte aanteekeningen te maken.

Het is onzeker, of 'er eenig opſchrift aan 't hoofd des Verbonds geſtaan hebbe. Bij onze Hiſtorieſchrijvers wordt 'er niet van gerept. Ook was zulk opſchrift onnoodig, en in ſoortgelijke ſtukken niet altoos gebruikelijk. In de Engelſche vertalinge las men echter, naar 't ſchrijven van STRADA (f), dit opſchrift: *Afſchrift van 't verbond, door de aanzienlykſten en Edelen van Nederland aangegaan, ter zaake van de Spaanſche Inquiſitie, waar mede deze Gewesten zyn bedreigd geworden.* Beter titel kon 'er niet voor geplaatst worden, naar uitwijzen van den geheelen inhoud des Verbonds, 't gene vooral geſchikt was,

(f) *Dec. I. lib. V, pag.* 206.

was, om zich met wijsheid en geweld tegen de akelige Inquiſitie aantekanten.

De Edelen ſchrijven, in 't begin van hun Verbond, de oorzaak der beroerten en Inquiſitie toe aan eenige *vreemdelingen*, die veel meer hun eigen belang, dan van den Koning en deze Landen, op 't oog hadden. Deze vreemdelingen waren, met voorbijgaan der inboorlingen, tot de hoogſte eerampten verheven, en hadden het oor van den Koning. Zij wilden aan hunne eer- en heerschzucht geene palen geſteld hebben. Voor hunnen trots en opgeblazenheid moest alles wijken. Zij zagen geen kans om hunne geldgierigheid te voldoen, ten ware de Vorst tot bloeddorſtigheid overhelde, waarom zij de uitvoeringe der Inquiſitie, onder ſchoonſchijnende redenen, met zulken nadruk aanraadden. Het bleek nu bij treurige ondervindinge, dat men, in vroeger tijd, niet zonder gewichte redenen en wijze ſtaatkunde, ſterk geijverd hadde tegen het toelaten van vreemdelingen tot het beſtier van 's Lands zaken, als van welken te voorzien was, dat men zich op hunne trouwe, waakzaamheid en kundigheid, niet veiliglijk kon verlaten, maar dat zij, vroeg of laat, 's Lands ondergang, tot hun eigen

voor-

voordeel, zouden helpen bevorderen (g). In 't bijzonder hadden de inboorlingen en Edelen, ten dezen tijde, het oog op de Spanjaarden, die hun in de meeste ampten, door den Koning, werden voorgetrokken. Al in den jaare 1559 verzochten de algemeene Staaten in hun vertoog aan Filips, dat het Land mochte geregeerd worden bij den raad van Nederlanderen, niet van uitheemschen (h); waar door de Koning, naar

(g) Men kan daaromtrent aanmerkelijke zaken vinden bij C. VAN BIJNKERSHOEK *Quaestion. Jur. Publ. lib. II. c.* II, TROTZ *ad leges foederati Belgii fundamentales pag.* 24, 27—29, in de rechtsgeleerde Verhandelinge over eenige rechten, de vreemdelingen in de Nederlanden aangaande (Amsterdam 1772) bl. 6—14, en vooral bij den aanzienlijken oudheidkenner VAN DE WALL, in zijne aanteekeningen op de Handvesten enz. van Dordrecht, tweede afdeeling bl. 479, 480. Uit het Register der Heeren Staaten van Holland, 28 sept. 1563 bl. 787, 4 nov. en 10 decemb. 1564 bl. 867, 903, blijkt ontegenzeggelijk, dat men, in Holland, van *vreemdelingen* in 't stuk der regeeringe sprekende, vooral de Brabanders bedoelde. Doch in 't geval, hier voor handen, was het geheel anders met de zaak gelegen; want die van Brabant waren zelfs de heftigste tegenstanders der Inquisitie, en voornaame leden van het Bondgenootschap.

(h) Register van Holland, 7 august. 1559 bl. 96. VAN DER HAER *de init. tum. Belg. lib.* I, *pag.* 66—70, STRADA *dec.* I. *lib.* I, *pag.* 55, 56.

't zeggen van fommigen, zich zeer gebelgd hieldt, vragende, of zij hem, die ook een Spanjaard was, mede het Land wilden doen ruimen (i). Na dezen tijd kregen de Spaanfchen noch veel meer gezags in verfcheiden hooge en laage vergaderingen, en begonden alles naar hunnen zin te fchikken. Dit maakte hen geacht bij den Koning, maar gehaat bij de inboorlingen en Nederlandfche Edelen, die daarvan, in hun Verbond, met ronde woorden getuigenis geven.

Deze vreemdelingen gebruikten, ter bereikinge van hunne oogmerken, den dekmantel van ijver voor den vaderlijken Godsdienst en 't Katholijk geloof. Staatzucht, eigen belang, hoogmoed en wreedheid plagten, van ouds, onder dat glimpig masker verborgen te worden. De gefchiedenisfen der meeste volken, ook van ons eigen Vaderland, bevestigen dit zoo overvloedig, dat ik niet noodig achte in een betoog daarvan te treden. Men oordeelde, ten dezen tijde, dat in Nederland niet meer dan één Godsdienst door alle inwoners moest beleden en geoefend worden, wilde men vrede en rust in deze gewesten genieten.

(i) BURGUNDIUS *lib. I, pag.* 28, 29.

ten. Op dezen losſen (k) grond bouwde men de noodzaaklijkheid der Inquiſitie, en liet Filips zich bewegen dezelve in deze landen intevoeren, in weerwil van alle vertoogen, mondelijk en in geſchrifte daar tegen gedaan, en ſtrijdig met zijnen eed, gelijk wij te voren zagen. De Inquiſitie hielden zij ſtrijdig te wezen met alle Godlijke (l) en menſchelijke wetten, met 's Lands voorrechten en 's Konings gezag, gevaarlijk voor 't Katholijk geloof en den welvaart dezer Landen, ja voor een bron van oproer en verwarringen. Om niet weder optehalen, 't gene ik daar over reeds

(k) Men zie *Balduinus* bij LE PETIT *tom. II. livr. IX, pag.* 85—87.— De Graaf VAN KAUNITZ, *in Syſtemate Juris publici univerſalis* (*Pragae* 1765) *cap. IV* § 49, 50, ſchrijft," dat een Vorst verplicht zij zorge te dragen, dat alle onderdaanen maar eenen Godsdienst hebben, ten zij het heil of de vrede der kerke en burgerlijke regeeringe iet anders vorderen". In hoe verre deze ſtelling gegrond zij, laat ik anderen oordeelen.

(l) Men moet zich verwonderen, dat de anders geleerde ANTONIUS FELIX MATTHOEIUS, *Sardinia Sacra ſeu de epiſcopis Sardis hiſtoria* (*Romae* 1771) *cap. III fin.* aan de Inquiſitie een' hemelſchen oorſprong durve toeſchrijven, met deze woorden: *Pontifices — non humano conſilio, ſed divinitus, ſanctae inquiſitionis officium inſtituere.*

reeds heb aangeteekend (m); het is onlochenbaar, dat Filips door het invoeren van 't geloofsonderzoek in den haat der Nederlanders kwam, en al zijn gezag onder hen verloor, waarom ook Viglius van Aijtta op de afſchaffinge daar van bij herhalinge aandrong (n).— Wanneer een Godsdienst, niet bij wijze van redelijke overtuiginge, maar door vuur en zwaard voortgeplant wordt, is het gewoon gevolg, dat veelen wel, voor eenen tijd, denzelven in ſchijn omhelzen, maar 'er, zoo dra mogelijk, van afzien, en zich te ſterker tegen verzetten (o). Voorzeker! de uitkomst toonde, dat alle geloofsonderzoek en gewetensdwang meer ſchade, dan voordeel, toebragten aan den Roomſchen Godsdienst en deszelven handhavinge; waarom Balduinus, met recht, oordeelde, dat het Spaansch Hof

(m) Bladz. 36, 44, 45.

(n) *In epiſt. ad Hopperum pag.* 362, 366, *tom. I part. II. Analect. Belg. Hoynckii.*

(o) Naar de gegronde aanmerkinge van de Godgeleerden te Embden in hunnen brief aan Graave Jan van Nasſau, in D. GERDES *Scrin. antiq. tom. I part. I, pag.* 117; en van H. A. van der Linden in zekeren opdragt aan de algemeene Staaten van Nederland, by GERDES *floril. libr. rar. pag.* 24. Vergel. de Verantwoordinge des Prinſen van Oranje 1568, bl. 33.

een' geheel anderen weg behoorde inteslaan, wilde men, hier, eene algemeene veranderinge in den Godsdienst voorkomen (p).

Daarenboven, de Inquisitie strekte tot verwoestinge van den koophandel en allen welvaart dezer landen. De voornaamste kooplieden zorgden voor hun leven en goed door de vlucht, en anderen volgden hun voorbeeld in groote meenigte, zonder dat de strengste plakaaten, daar tegen afgekondigd, van eenige kracht waren (q). Het vertrek van zoo veel rijke, eerlijke en nedrige kooplieden, hoedanigen in onzen tijd weinig te vinden zijn, deedt den bloei van de Nederlanden tessens verhuizen, waar van Antwerpen en andere steden, toen, de bittere ondervindinge hadden.

En wat kon 'er onredelijker worden uitgedacht, dan door middel van gewetensdwang in zaken van Godsdienst, de goederen van duizenden menschen aanteslaan en inteslokken, onder voorwendsel, dat kinders van een ketter het goed van hunne ouderen niet konden erven, zelfs niet tot in

(p) Zie boven bl. 52, 53.

(q) *Histoire des troubles et guerres civiles du pays-bas, pag.* 15 *& suiv.*, Corte vermaninghe opt vonnisse teghen A. van Stralen, bl. 72, 73, 88.

in den zesden graad toe; gelijk de Edelen getuigen in hunne nadere verbintenisse, ten jaare 1567 aangegaan (r). De beste oude Roomsche rechtsgeleerden en wetgevers oordeelden de verbeurdverklaringe der goederen van misdaadigen onnatuurlijk en onbetamelijk, ten zij men schuldig stond aan gekwetste opperhoofdigheid (s). In de Nederlanden echter werdt zij, ook in andere gevallen, onder de Graaflijke regeeringe, en naderhand, uitgeoefend, doch eindelijk in de voornaamste gewesten geheel en al afgeschaft (t). Hoe verfoeilijk was het dan, alle bezittingen van edelen en onedelen, welke eersten anders veeltijds daar van vrij waren, voor verbeurd te houden, alleen op grond van verschillende begrippen in den Godsdienst: te meer, daar dit streedt met

(r) Zie Bijlaagen lett. I. bl. 61.

(s) *Leg.* 7 *ff. de bonis damnatorum*, *L.* 1 *ff. de interd. & relegat.*, *Justinianus Nov. CXXXIV c.* 13.

(t) Men leze de aanteekeningen der Heeren VERSLUYS en DE TIMMERMAN op de Costumen van Middelburg, bl. 79—81. Groot Plakaatboek van Holland enz. VI deel, bl. 577, en VII deel, bl. 844. Utrechts Plakaatboek III deel, bl. 322.— Men kan hier omtrent meer bijzonderheden vinden bij de schrijvers, aangehaald door J. S. WENTHOLT *dissert. ad Tit. XI artic.* 18—23 *Statutorum Comitatus Zutphaniensis*, *pag.* 35—38.

's Lands voorrechten, volgens welke de poorters van verſcheiden ſteden niet meer dan hun lijf en zekere bepaalde geldſomme konden verbeuren (u); doch welk voorrecht, al door Keizer Karel geſchonden, nu noch meer door Filips en zijne gunſtelingen met voeten getreden werdt (v), ſchoon zij, in dezen, eenige verzachtinge ſchenen te willen gebruiken (w). De Nederlanders lieten zich hieromtrent nadruklijk uit in hun vertoog, aan den Koning gezonden (x), op deze wijze: "Het is bewezen, dat de punten, in de plakaaten gemeld, van zoo groote misdaad niet zijn, dat de genen, die ze begaan, zoo zwaar moesten geſtrafd worden, veel min hunne kinderen en erfgenaamen met beroovinge van opvolginge, daar het buiten alle reden en recht is, dat kinders en erfgenaamen zouden geſtrafd worden om de misdaaden van hunne vaderen en maagen, en dat alzoo de

(u) WAGENAAR Vad. Hiſt. V deel, bl. 208, 344, 345.

(v) Sententien van Alva, bl. 1—17, 25, 72, 73, 74, 80, en elders.

(w) BOR II boek, bl. 46.

(x) Bladz. 27, 28. Van dit aanmerkelijk vertoog, gedagteekend den 28 mei 1566, zal ik, hierna, bericht doen.

de zoon zou dragen de misdaad en boosheid van zijnen vader; volgens de geſchreven rechten (y) moeten de kinders opvolgen in de goederen van de ketters, bij wijze van laatſten wille of anderzins, ten ware de kinders mede ketters zijn, in welk geval de goederen komen op de naaste vrienden, geen ketters zijnde, anderzins en niet eer zou de verbeurdverklaring plaats hebben,— waar uit klaar blijkt, dat de verbeurdmaking der goederen, bij 's Konings plakaaten vastgeſteld, ſtrijdig was met alle vrijheden en voorrechten van veele Nederlandſche gewesten, welke, van oude en onheugelijke tijden af tot nu, altijd vrij van verbeurdverklaringe geweest zijn, gelijk de drie leden 's lands van Vlaanderen, Brugge, Iperen en 't Vrije, 't Graafſchap van Bourgondie, Henegouwen, Namen en de kasſelrij van Rijsſel. Deze voorrechten waren noch bevestigd bij eene verklaringe, gegeven in den geheimen raad, ten jaare 1549, maar op dien zelfden tijd ook, met de daad, vernietigd. De plakaaten nopens de verbeuringe der goederen zijn, wel is waar, nooit ter uitvoer gebragt binnen Vlaande-

(y) *Leg.* 19 *C. de haereticis & manichaeis.*

ten, Rijsſel en Namen; maar in Bourgondie wist men, onder voorgeven, dat de overtreding der plakaaten op 't ſtuk van den Godsdienst een misdaad van gekwetſte majeſteit was, aanwijzinge van verbeurdmakinge te verkrijgen, 't welk men, hier, niet wilde toeſtemmen, alzoo die misdaad alleen plaats heeft, wanneer men iet onderneemt tegen 's Prinſen perſoon of ſtaat, 't gene men niet trekken kan tot andere zaken, daar men hem ongehoorzaam in is: want anders zouden alle overtredingen (z) onder de misdaad van geſchonden hoogheid konnen begrepen worden, 't welk klaarblijkelijk valsch is". — De Edelen voorzagen ook wel, dat men deze hunne verbintenisſe mede voor kwetſinge der oppermogendheid zou willen doen doorgaan, gelijk naderhand gebeurde (a), waarom zij

(z) Dwinglandij en onkunde plegen, doorgaans, misdaaden van een gantsch verſchillenden aart te ſtellen op rekeninge van gekwetſte majeſteit, om dezelve, onder ſchijn van recht, te zwaarder te konnen ſtraffen. Vergel. den Marquis DE BECCARIA, *Traité des délits & des peines chap. XXVI* & SCHULTINGIUS *in Jurisprud. Antejuſtin. pag.* 526.

(a) Dit blijkt uit een groot aantal der vonnisſen van Alva en den Raad der Beroerten, als mede uit de bepalinge der misdaaden, welke

zij, bij voorraad, zich daar van zuiverden in hun verbondſchrift, en vervolgens bij de overleveringe van het ſmeekſchrift, plechtig betuigende, dat zij geenen toeleg hadden, iet te ondernemen tegen 's Konings hoogheid en ſtaat, welken zij wilden voorſtaan en beſchermen, met alle getrouwheid en onderdanigheid. Alleen wilden zij niet gedogen, dat Filips en zijne ſlaafſche werktuigen de vrijheid en voorrechten van deze gewesten zouden vertrappen, waar toe echter de Inquiſitie en haare gevolgen de behulpzaame hand zouden leenen.— Eindelijk, alle oproerigheden en verwarringen, die de Nederlanden vervulden, ontſproten meestendeels uit het bevolen geloofsonderzoek en den aankleve van dien, naar het rechtmatig oordeel der Bondgenooten, met welken alle kundige en onzijdige

 ſchrij-

ke zij hielden voor het *crimen laeſae majeſtatis.* Zie VAN METEREN Nederl. Hiſt. III boek, bl. 53, 54. P. HEUTERUS *rer. Auſtr. Belg. lib. XVI cap. IX, pag.* 397, 398, is van oordeel, dat de bondgenooten, buiten tegenſpraak, de misdaad van geſchonden majeſteit begaan hadden. Doch VIGLIUS VAN AIJTTA, *in vita* § XCVI *pag.* 46, ſpreekt over dit ſtuk twijfelachtig. De aanmerkingen, welke de Schrijver van 't leven van Willem den I, I. deel bl. 429, 430, op dit punt maakt, zijn zeer bondig.

ſchrijvers volkomen inſtemmen; behalven dat 't geheel beloop der gebeurtenisſen van dien tijd dit, onwraakbaar, leeren kan (b).

Het zal, derhalven, niemand vreemd voorkomen, dat de Edelen zich verbonden ter verkrijginge van afſchaffinge en uitroeinge der Inquiſitie, en dat zij elkanderen alle hulp en trouwe, tot dat wenſchelijk einde, beloofden en plechtig zwoeren, aan welken eed ſommige Edelen zich heilig en onverzettelijk gedroegen (c), zonder echter, voor als noch, iet te ondernemen tegen den Koning, ik laat ſtaan, tegen de algemeene rust en het welvaren van deze Landen.

Uit den inhoud van dit Verbond, en de aanmerkingen daar over gemaakt, kan elk, die van verblindende vooroordeelen vrij is, bij zich zelven het beſluit opmaken, of deze verbintenis wel verdiende met zulke ſchampere benamingen beſtempeld te worden, als ware zij eene verfoeilijke ſamenzwering, verdoemelijk en grouwelijk verbond, booze en

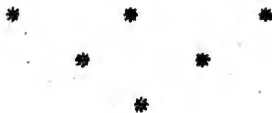
(b) Men leze op dit ſtuk, om van onze Nederlandſche geſchiedſchrijveren niet te gewagen, VIGLIUS VAN AYTTA, HOPPERUS, de Verantwoordingen van Oranje, Egmond en Hoorne, die 'er ons ten vollen van overtuigen.

(c) VIGLIUS AB AYTTA *Epiſt. III ad Hopperum, pag.* 352.

en vervloekte verbintenis, en wat foortgelijke harde uitdrukkingen meer zijn, welke eenzijdige gefchiedenisfchrijvers, vooral Alva en zijn bloedraad, gewoon waren daar aan te geven. Ook verdienden de Edelen niet, dat zij afgefchilderd wierden als kwaadwilligen, die, door hun Verbond, niet zochten dan 't Land in oproer en verwarringe te brengen, naar 't fchrijven van Koning Filips aan 't Hof van Friesland (d).

In tegendeel, ik befluite met groot recht, dat dit Verbond der Edelen moet gehouden worden voor een heerlijk proefftuk van menfchelijke wijsheid, en een allerfterkst bewijs van hunne edelmoedige liefde tot de vrijheid en het Vaderland.

(d) Zie Bijlaagen lett. M, bl. 80, 81.

VIERDE HOOFDSTUK.

Eerste onderteekening van het Verbond. De middelen, aangewend om 't zelve door anderen te doen teekenen. Getal der Bondgenooten. Verscheiden afschriften van 't Verbond. Kort begrip daar van gemaakt.

§. I.

Eerste onderteekenaars van 't Verbond.

Ten zelven dage, toen het Verbond was beschreven, nam deszelfs onderteekening een begin. Men houdt het daar voor, gelijk wij zagen (a), dat Filips van Marnix de eerste van allen de onderteekeninge gedaan heeft. Maar wie der Edelen, na hem, toen hunne naamen onder 't Verbond gesteld hebben, blijft twijfelachtig, om dat de Schrijvers van dien tijd hier over verschillen. Sommigen (b) bepalen het getal niet. Alva en zijn bloedraad, die het behoorden te weten, als die deze onderteekeninge voor de hoogste misdaad hielden, zeggen ons, dat Maximiliaan van Blois, gezegd Cocq van Neerijnen, met noch tien andere Edelen, in 't huis van Nikolaas de Ham-

(a) Bladz. 57.

(b) VAN WESEMBEECK van den staat der Religie, bl. 57.

Hammes, allereerst onderteekende het verfoeilijk en grouwelijk eedgenootſchap en verbond, en noch ten zelfden tijde zes afſchriften van 't Verbond teekende (c).— Naar 't ſchrijven van BURGUNDIUS (d) waren 'er, in 't begin, maar zes Edellieden, die eene ſamenzweringe maakten en in geſchrift ſtelden tegen den vrede en ſtaat der Nederlanderen, en die, op 't voorbeeld van Marnix, het Verbond onderſchreven.— Maar STRADA (e) telt 'er, uit een brief van Anderlech, die een hoveling van den Graave van Megen was en zelf tot deelneming in 't bondgenootſchap verzocht werdt, acht met naamen op, die de eerſte onderteekenaars waren: te weten Nikolaas de Hammes, Baronnius, Ghibercius, Leefdael, Jan van Marnix, Ghiſella, Meinſerius, Olhain

(c) Sententien van Alva, bl. 77.— VAN DER HAER *de initiis tum. Belg. lib. II*, *pag.* 201 maakt wel meldinge van Marnix en zes Edelen, die met hem het verbond beſchreven; maar 't is onzeker, of hij van de eerſte onderteekeninge gewage— In het leven van Junius wordt 'er niet van geſproken.

(d) *Hiſtor. Belg. lib. II*, *pag.* 112, 113, 116.

(e) *De bello Belg. dec. I. lib. V*, *pag.* 205, 206; die zeker dwaalt, als hij bericht, dat het Verbond is opgeſteld te Breda, een ſtad des Prinſen van Oranje.

hain (f); welken, gevoegd bij Filips van Marnix, een negental uitmaakten, die, volgens zijn zeggen, geene ampten in 't Gemeenebest bekleedden.

§. II. *Middelen, aangewend om anderen 't Verbond te doen teekenen.*

Hoe klein 't getal der eerste onderteekenaaren van 't Verbond mag geweest zijn, het groeide in korten tijd sterk aan, waar toe de Edelen niets onbeproefd lieten. Zij verdeelden onder zich de Nederlandsche gewesten, om 'er aanhang in te zoeken, en dus hunne streng, door het aanhalen van andere bondgenooten, te stijven. Zij vertoonden, dat het noodig, veilig en lofwaardig was, zich tot dit bondgenootschap te begeven. Zij verzochten hiertoe Katholijken, Lutherschen en Kalvinisten, zonder onderscheid (g). Veele Edelen lieten zich, door deze en andere middelen, bewegen, om het bondschrift te teekenen, 't welk, naar

(f) *Nikolaas de Hammes* of *Hames*, *Christoffel van Leefdael*, *Jan van Marnix*, *Kornelis van Ghistelle*, *Adriaan van Berges*, Heer van *Dolhain*, zijn bekend. Wie *Baronnius*, *Ghibertius* en *Meinserius* waren, is onzeker. Ik zal 'er, naderhand, mijne gissingen over opgeven. Jammer is 't, dat de eigen naamen der Nederlanderen by STRADA, en andere uitheemsche schrijvers, zoo verdraaid worden.

(g) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 203.

naar het voorgeven van ſommigen (h), met zulken drift geſchiedde, dat veelen, onbedachtelijk, en zonder 't Verbond te lezen, het onderſchreven, enkel op 't zeggen van anderen, dat men zich daar mede tegen de Inquiſitie wilde aankanten. Men voegt 'er bij, dat eenige krijgsbevelhebbers zich tot de onderteekeninge lieten verleiden, om dat men hun wijsmaakte, dat Oranje, Egmond, Hoorne en andere groote Heeren met hun voorbeeld waren voorgegaan. Zelfs ſchrijft men, dat 'er bedreigingen gebruikt wierden, en dat Brederode zijn degen zou getrokken hebben tegen iemand, die weigerde in 't eedgenootſchap overtegaan. Ik wil niet ontkennen, dat het onderteekenen van verbintenisſen en ſmeekſchriften, ten tijde van oproer, op zulke onvoorzichtige wijze, meer dan eens geſchiedde. Ook is 't vermoedelijk, dat alle deze bondgenooten de zaak niet even diep inzagen, maar dat eenigen, zonder veel beraads, zich bij de anderen voegden. Wij zijn echter niet verplicht, alle die gemelde verhaalen voor waarheid aantenemen. Want Graaf Lodewijk

(h) BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 116, 117. P. HEUTERUS *rerum Auſtr. Belg. lib. XVI cap. IX, pag.* 398. STRADA *dec. I. lib. V, pag.* 206.

wijk van Nassau en de Heer van Brederode, de aanzienlijksten en ijverigsten der verbonden Edelen, hebben zelven gematigder en beschaafder wegen ingeslagen, naar 't getuigenis van Alva en zijnen Raad, die anders hunne bitterste vijanden waren. Graaf Lodewijk deedt, in Holland, verscheiden bijeenkomsten der Edelen beleggen, en daar in door zijne vrienden sterk aandringen op de onderteekeninge van 't Verbond: ook schreef hij brieven aan sommige bondgenooten, om andere Edelen daar toe overtehalen (i). Brederode gaf last aan Josua van Alveringen, Heer van Hofwegen, om in den Haag, en elders, eenige Edelen te verzoeken, om van hun Verbond te willen zijn en hun smeekschrift te teekenen (k). Wat later doorreisde Brederode zelf verscheiden steden van Holland, om onder de hand aanhang te maken, en 't Verbond bij de voornaamste ingezetenen goed-

(i) Sententien van Alva, bl. 40, 52.

(k) Sententien van Alva, bl. 54. Ten zij, daar, gezien worde op het smeekschrift, waarbij de Nederlanders dertig tonnen gouds aan den Koning, voor de vrijheid van geweten, aanboden, en van 't welk, in 't vervolg, zal gesproken worden.

goedkeuringe te doen wegdragen (l). Te Amſterdam, in 't bijzonder, maakte hij 'er zijn werk van, met dien uitſlag, dat een groote meenigte van burgers zich onderling tot handhavinge der gemeene vrijheid verplichtten, en 't Verbond onderteekenden (m). Ook zonden die twee voornaame hoofden eenige Edelen met geloofsbrieven naar Friesland, zonder welker komſte men dacht, dat dit Landſchap buiten beroeringen gebleven zou zijn. Van die afgezondenen worden, met naamen, opgeteld Jakob van Ilpendam, Albert van Huchtenbrouck, Herbert van Raaphorst, Frits van Egmond, Sjoert Beima en Hartman Galama (n). Zij moesten den Friezen verſlag doen van het Verbond en 't voorgevallene te Bruſſel met de Hertoginne; hun 't geſchreven Verbond en den lastbrief, welken zij gekregen hadden, vertoonen; wijders hen opwekken, om zich in 't bondgenootſchap te begeven, tot weringe van 's Lands gevaaren en verwervinge der vrijheid.

(l) VELIUS Chronijk van Hoorn, bl. 162, 163.
(m) BRANDT hiſtor. der Reformatie I deel, bl. 319.
(n) Sententien van Alva, bl. 72, 73, 75, 81, 129, 169.

heid. Die afgevaardigden, te Leeuwaarden aangekomen zijnde, schijnen wel eerst afzonderlijk met sommige Edelen in onderhandelinge geraakt te zijn; doch als hier door kwaade geruchten ontstonden, als of zij heimelijke en gevaarlijke aanslagen broeiden, en 't gemeene volk tot gemor en allerleie lasteringen van hunne persoonen oversloeg, oordeelden zij gevoegelijkst, zich openlijk aan de gevolmachtigde Staaten van Friesland aantegeven, en denzelven, schriftelijk, aantedienen: "dat zij, die om wichtige redenen naar Friesland gekomen waren, in 't zekere vernomen hadden, dat sommige persoonen vermoeden op hen hadden, als of zij derwaards kwamen met een bijzonder bevel, om eenigen van den Frieschen adel, heimelijk, in hun Godlijk Verbond te trekken; dat zij dit ter harte genomen hadden, hopende, dat men hen niet voor zoodanigen zou aanzien, die in 't heimelijke iet wilden onderstaan, 't gene zij in 't openbaar niet zouden durven verantwoorden; waarom zij, openlijk, voor de Staaten verschenen, om met loflijke adelijke woorden te verklaren, dat zij niet anders bij zich droegen, dan 't Verbond, door verscheiden Heeren eigenhandig onder-

derteekend, 't welk zij den Staaten aanboden te laten lezen en 'er een afschrift van te geven, ten einde het bleek, dat zij Friesland geenzins met eene heimelijke verbintenisse wilden bezwaren, maar verslag doen van het eerlijk en Godlijk Verbond, hier overgelegd, op dat die van Friesland zich niet beklagen mogen, daar van geene kennis te hebben gekregen". Wijders verzochten zij, dat hier van de geheugenis in 's Lands registers mocht bewaard worden, en hun door de Staaten een getuigschrift van 't gehouden gedrag, in dezen, verleend. 'Er werdt voldaan aan hunne begeerte. De gevolmachtigde Staaten gaven hun, tot voorkominge van allen laster en oproer, een schriftelijk getuigenis, welks inhoud hierop uitkwam: "De edellieden Huchtenbrouck en Egmond zijn voor ons verschenen, het voorschrift des Verbonds medebrengende. Behalven dit, hebben zij, in onze vergaderinge, eenige redenen gewisseld, tot geen ander einde, gelijk zij betuigden, dan om niet beschuldigd te worden van heimelijke samenzweringe, en om het rechtvaardigst en allerheiligst Verbond kenbaar te maken, 't welk zij begeerden, dat ook aan ons volk, indien het zijne vrijheid wil behouden, aan-

geboden zou worden. Want het was niet geoorloofd, gezanten uit ons gewest te weren, welken 't recht der volken onschendbaar maakt, en die, uit hoofde van hunne vrouwen, landgoederen en bezittingen in Friesland hebben. Ten minsten, op dat zij bij ons niet verdacht gehouden worden van eenigen kwaaden toeleg of gemaakte samenzweringe, — hebben wij gedacht, hun een getuigenis te moeten geven, gelijk wij aan hunne oprechtheid en onschuld verschuldigd waren, op dat wij niet schenen iet onrechts te doen". Dit getuigschrift was onderteekend door Ruard Roorda, Haring van Glinz, Valerius Camminga en Doco Martena (o), van welken eenigen mede onder de bondgenooten behoorden. Kort hierna onderschreven veele Friesche Edelen het Verbond, en wel meest, na dat het in 't Nederduitsch overgezet, en in die taal door Graave Lodewijk geteekend was, doch vooral na het verdrag tusschen de Hertoginne en de verbonden Edelen (p), gesloten den drieëntwintigsten van oogstmaand 'sjaars

1566.

(o) WINSEMIUS Chronijk van Vriesland XVI boek, bl. 545, en *Ejusdem Historiarum per Frisiam gestarum lib. I, pag. 66, 67.*

(p) Sententien van Alva, bl. 127.

1566. Want den laatften der vorige maand fchreef Koning Filips een' brief aan 't Hof van Friesland, waarbij hij te kennen gaf, verftaan te hebben, hoe eenigen van den Adel aldaar, door fommige kwaadwilligen verzocht zijnde, om mede van hun verbond te wezen, 't zelve geweigerd en afgeflagen hadden, zonder zich daar mede te willen bemoeien, 't welk de Koning verklaarde hem zeer aangenaam te zijn, en voor een grooten dienst te houden, waar aan hij, in tijd en wijle, gedachtig wilde zijn. Die van den Hove moesten hen dit, in 's Konings naam, als 't te pas kwam, doen verftaan, en dezelven vermanen, dat zij in dien goeden wille volharden zouden, en zich wachten van de genen, die, onder 't dekfel en fchijn van eenige dingen, niet zochten dan 't Land in oproer en verwardheid te brengen, tegen welken Filips den Raad belaste naarftiglijk toetezien, gelijk hij betrouwde, dat zij doen zullen, verbeidende midlerwijl zijne komfte herwaards, waarop hij fpoedige hope gaf (q).

Ik bleef hierbij wat langer ftilftaan, om elk te doen zien, dat de voornaamfte bond-

(q) Zie dezen brief onder de Bijl. lett. M.

genooten niet onbezonnen te werk gingen, en dat de Edelen ten minsten geen noodzaak hadden, om slechts in 't blinde, zonder den inhoud te weten, en met driftige overijlinge, het Verbond te teekenen, gelijk deze en gene Schrijvers voorwenden, die 'er, met dezelfde onzekerheid, noch bijvoegen, dat eenige Edelen, die blindelings, onder de maaltijd en den beker, hunne naamen geteekend hadden, al den volgenden dag het verbandschrift verzochten te zien, en te wege bragten, zelfs door middelen van geweld en wapenen, dat hunne onderteekeningen uitgeschrapt wierden; of ten minsten schielijk berouw hadden (r).

§. III.

Getal der bondgenooten.

't Valt niet gemakkelijk het aantal der verbonden Edelen net te bepalen. Dezen poogden 't zelve merkelijk te verkleinen; genen boven mate te vergrooten. De eersten hadden, daar mede, geen ander oogmerk, dan om het bondgenootschap en zijne begunstigers in verachtinge te brengen. De laatsten werkten uit een verkeerd beginsel van al te groote zucht voor de

nooit

(r) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 203, 204. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 116.

nooit volprezene ondernemingе der Edelen, of zij ſpraken en ſchreven zoo, uit onkunde en misverſtand.

Onder welken, verkeerdelijk, geteld worden

Ik weet niet, op welken grond onder de bondgenooten opgeteld zijn, de Hertog van Kleef, de Prinſen van Saxen, de Graaf van Zwartſenberg, de Admiraal van Colignij, Koningin Elizabeth van Engeland; bij welken noch genoemd werden de grootſte Heeren van Nederland, de Prins van Oranje, de Graaven van Egmond, Hoorne, Megen en Hoogſtraten, de Markgraaf van Bergen, met den Baron van Montignij (s). De Schrijvers, die ons deze naamen opgeven, ſchijnen zelven aan de waarheid te twijfelen, of beſchouwen ſommigen van deze Heeren alleen als bedekte aanleggers en doordringers van 't Verbond. Zien wij kortlijk, wat 'er van de zaak zij.

de Hertog van Kleef,

Het gerucht, aangaande den Hertog van Kleef, verdween in weinig tijds, naar 't zeggen van STRADA (t), die 'er echter de redenen niet van meldt. Zijn gedrag,

 om-

(s) STRADA *dec. I. lib. V*, *pag.* 207. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 116. VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 203. Antwerpsch Chronijkje bl. 67.

(t) *L. cit.*

omtrent dien tijd gehouden, zal, vermoedelijk, haast hebben doen zien, dat hij geen deel hadt aan de onderneminge der Nederlandſche Edelen (u). —— Ook is 'er geen bewijs voor handen, dat de Prinſen van Saxen zich in 't Verbond zouden ingelaten hebben, ſchoon zij anders den Hervormden niet ongunſtig waren, en op Prins Willem den I naauwe betrekkinge hadden. — Dat de Graaf van Zwartſenberg 'er de hand toe zou geleend hebben, heeft men, misſchien, daaruit beſloten, om dat hij zich, kort daarna, bij de Edelen te Breda bevondt (v); ſchoon daar ook anderen tegenwoordig geweest zijn, die nimmer het Verbond onderteekenden. — De Admiraal van Colignij, gelijk hij, in Frankrijk, de Hervormden voorſtond, was ook wel onder de begunſtigers van Oranje en de verbonden Edelen (w); doch 't blijkt niet, dat hij, door openlijke onderſchrijvinge van zijnen naam, zich bij hen voegde. —— Noch minder kan men vermoeden, dat Koningin Eli-

de Prinſen van Saxen,

de Graaf van Zwartſenberg,

Admiraal de Colignij,

(u) BOR IV boek, bl. 159, 160.

(v) BOR IV boek, bl. 141, en XVI boek, bl. 12.

(w) WAGENAAR Vad. Hiſt. VI deel, bl. 268, 308.

Elizabeth van Engeland tot het bondgenootschap behoord zou hebben, daar zij, al in 't jaar 1572, de Nederlanders uit haar rijk deedt vertrekken, en volstandig weigerde, in eenig verdrag met Oranje of de Staaten te treden (x). Ook vondt zij raadzaam, drie jaaren later, den Nederlandschen ballingen, die, ten grootsten deele, van de verbonden Edelen waren, en voorts elk, die de wapenen droeg tegen den Koning van Spanje, wien zij nu, om staatkundige redenen, naar de oogen moest zien, haar rijk te verbieden (y). Het komt dan gantsch niet waarschijnlijk voor, dat de Koningin, kort te voren, onder hunne verbintenisse behoorde, of men moest stellen, dat zij haar woord schielijk verbroken hadt, en zich aan wispeltuurige veranderlijkheid schuldig maakte. Doch dit kon naauwlijks vallen, 'k zal niet zeggen in eene vrouwe, maar in eene vrouwe van verheven verstand en koninglijke waardigheid. — Meer bedenkelijkheids doet zich op ten aanzien

Elizabeth, Koningin van Engeland,

de Prins van Oranje,

G 4 van

(x) WAGENAAR Vad. Hist. VI deel, bl. 342, 466.

(y) HOOFT Nederl. Historien X boek, bl. 443. LE PETIT *Chronique de Hollande & Zeelande tom. II livr. XI, pag.* 305.

van den Prins van Oranje. Deze kon niet wel onkundig zijn van 't Verbond, waar van zijn broeder, Graaf Lodewijk van Nassau, zijn schoonbroeder, de Graaf van den Berg, zijne vertrouwdste vrienden en huisgenooten, leden waren. Ook is 't naauwlijks te denken, dat een zaak van dat groot gewicht, zonder 's Prinsen raad, en buiten zijne kennis, begonnen en voortgezet is. En evenwel wordt zijn naam, op geene der lijsten van de verbonden Edelen, gevonden. Hij klaagde zelfs, gelijk men wil, wel eens in den Raad, dat hij onder hun getal gerekend wierdt (z). In 't vonnis van Alva, den achtentwintigsten van bloeimaand 's jaars 1568, waarbij Oranje uit 's Konings landen werdt gebannen (a), wordt van 't Verbond geen enkel woord gesproken; maar in zijne indaginge, den negentienden van louwmaand deszelven jaars, wordt hij door Koning Filips beschuldigd als het hoofd, de aanlegger, bevorderaar en begunstiger van de weêrspanningen, saamgezworenen, oproerigen, muitmakers en verstoorders der gemeene ruste en welvaart; die

(z) STRADA *dec. I. lib. V, pag.* 207.
(a) Sententien van Alva, bl. 70—72.

die bijzonderlijk eerst een groot deel van den Adel hadt verleid, tot het maken van verbonden en ſamenzweringen, van elkanderen te beſchutten en ſterk te maken tegen den Koning en zijne plakaaten: waar toe de vergaderingen in 's Prinſen eigen huizen, zoo wel te Breda, als te Bruſſel, gehouden waren (b). Hierop gaf die Vorst ten antwoorde (c): "dat het Verbond niet gemaakt was ter oorzaake van hem, maar wegens de zwarigheden, geſproten uit de Inquiſitie en plakaaten; dat deze verbintenis, zonder zijn weten of toeſtemming, geſchied was; dat toen hij, omtrent veertien dagen te voren, eer de verbonden Edelen ten Hove verſchenen, daar van verwittigd werdt, hij openlijk en met ronde woorden hadt verklaard, dat die verbintenis hem niet aanſtond, noch 't rechte middel voorkwam, om de gemeene ruste en ſtilte te on-

(b) Zie het Daghement, ghegheven teghen den Heere Prince van Orangen, bl. 90—92, te vinden achter de Verantwoordinge, hier onder gemeld.

(c) In zijne verantwoordinge ten jaare 1568, bl. 46—57. Dit ſtuk is geheel bij BOR te vinden. Doch ik volge de uitgave *Gheprint in April, Anno* 1568, welke, onder veele andere zeldſaamheden, mij ten gebruike is gegeven door den Heer *P. van Damme.*

onderhouden; ſchoon hij dezelve niet gehouden hadt voor eenige oproerigheid of ſamenzweringe, naardien de Edelen niets wilden aanvangen tegen 's Konings hoogheid of 't welvaren van zijne landen, welk hun voornemen zij met de daad bevestigden. De Prins vertoonde dit, niet om de verantwoordinge van 't Verbond op zich te nemen, gemerkt 't zelve hem niet aanging, maar alleen om te bewijzen, dat hij geen reden hadt om de verbonden Edelen voor muitelingen te houden, en hun de gewoone verkeeringe in zijne huizen te verbieden, waarin hij wel verzekerd was, dat, zijns wetens, geene vergadering gehouden was tegen de hoogheid, eer en dienst van zijne Majeſteit. Ook hadt hij te minder oorzaak, om hen anders te behandelen, nademaal de Hertogin zelve, bij haar verdrag met de Edelen, hun beloofde, dat hun, ter zaake van 't Verbond en wat daarop gevolgd is, niets geweten zou worden. Daarenboven hadt de Koning, eigenhandig, aan den Prins geſchreven, na dat het Verbond en de Smeekſchriften tot zijne kennis waren gekomen, dat hij groot genoegen nam in 's Prinſen dienſten, en 't gene hier was voorgevallen aan hem niet toeſchreef, op

wien

wien de Koning zich veel eer volkomen vertrouwde. Uit alle welke, en andere redenen Oranje besluit, dat men hem, zonder eenigen schijn, hieldt voor een hoofd en beschermer van muitelingen, daar hij zelfs nooit eenigen van de bondgenooten in zijn eigen bescherminge genomen hadt". Men zal, buiten twijfel, zich verwonderen, dat Oranje, wien de vrijheid boven alles ter harte ging, niet onder de eersten was, om 't Verbond te onderteekenen. Doch die verwondering zal haast verdwijnen, wanneer wij aanmerken, dat Prins Willem de I, die bij vrienden en vijanden bekend staat voor een wijs, staatkundig, voorzichtig en doorslepen Vorst (d), niet raadzaam kon oordeelen, zich openlijk bij de bondgenooten te voegen. Hij was Stadhouder van Holland en Zeeland, behoorde onder de Ridders van 't gulden vlies, en hadt zittinge in den Raad van Staat. Hij voorzag, dat hij, uit hoofde van deze drie waardigheden, aan de verbonden Edelen veel nuts zou konnen toebrengen, gelijk bij de uitkomst bleek. Doch indien hij zelf

(d) Leven van Willem den I, III deel bl. 712—715, 732—736.

zelf onder hun getal behoorde, zou zijn raad, over dit ftuk niet gevraagd worden, of, ten minften, weiniger ingang vinden. Elk, die maar iet van 's Prinfen wijsheid en ftaatkunde bezit, zal hier uit mogen befluiten, dat hij, ook in dezen, met voorzichtig beleid te werk gegaan is. Maar handelde Oranje wel ter goeder trouwe? Sprak hij hier de waarheid wel? Tot dit onderzoek wordt gelegenheid gegeven door 't gene hij, eenige jaaren later, zelf fchreef. Koning Filips, in den ban tegen den Prins, befchuldigde dezen, dat hij de voornaame aanlegger van 't eerfte Smeekfchrift was geweest, door een hoop Edelen overgegeven, die zijn huis en tafel dagelijks bezochten, hebbende ook de famenzweringe en verbintenisfe daar van ten zijnen huize gemaakt, met hulp van Graave Lodewijk van Nasfau, zijnen broeder, des niettemin dagelijks komende in den Raad van Staat, en tegenwoordig zijnde bij alle raadplegingen en befluiten, aldaar genomen (e). Waarop de Prins, in den jaare 1581, hoofdzaaklijk antwoorde: "dat hij de Heeren van de Vlies-orde en de voornaamften

van

(e) BOR XV boek, bl. 209.

van den Raad van Staat verzocht hadt, te Hoogstraten bij een te vergaderen, daar hij hun voorhieldt, dat zij, naar bevind van zaaken, op 's Lands welvaren en rus-te zouden bedacht zijn, waar toe hij eenige voorslagen deed, welke echter niet goed-gekeurd wierden. Wijders bekende de Prins, niet kwaad gevonden te hebben, dat het Smeekschrift zou overgegeven worden, achtende 't zelve tot groot voordeel van zijne eer, en ook tot zonderlingen dienst van den Koning en van 't Land geweest te zijn. Want hadden de koninglijke Raaden dit ten eersten ingewilligd, 't Land zou nu door zoo veele ellendigheden en bezwaarnissen niet gedrukt worden, waar van hij de Hertoginne en den Raad voorlang gewaarschouwd hadt" (f) Wanneer men die beide verantwoordingen van den Vader des Vaderlands vergelijkt, schijnt

(f) BOR XVI boek, bl 12.— Deze tweede Verantwoording, of *Apologie* des Prinsen van Oranje, was geschreven door *Pieter L'Oyseleur*, Ridder, Heer van Villiers en Westhoven, Hofprediker en Raad van dien Vorst, welke hem, meermaals, in zaken van gewicht plag te gebruiken. Men zie, behalven HOOFT, BRANDT en GROTIUS, GERDES *Floril. libr. rar. pag.* 356—358, LE PETIT *tom. II livr. XI*, *pag.* 312, *&* *livr. XIII pag.* 491, 492.

fchijnt 'er zich, in den eerften opflag, eenige tegenftrijdigheid in optedoen, ten aanzien van de kennis en het aandeel, welke hij, al of niet, aan 't Verbond gehad heeft (g). Doch als wij de zaak naauwkeuriger inzien, zal die zwaarigheid haast vervallen, en te gelijk de oprechtheid van Oranje bevestigd zijn. 't Kan zeer wel zijn, dat het Verbond ontworpen en vastgefteld is, zonder dat de Prins daar over voorheen geraadpleegd was. De verwardheid van tijden en zijne afwezigheid konnen 'er de oorzaak van geweest zijn. Naderhand, vooral in 't jaar 1572, zijn 'er verfcheiden ftappen voor de vrijheid gedaan, zonder zijn weten en goedkeuringe. Hij kon dan, naar waarheid, in zijne eerfte verantwoordinge, zeggen, dat die verbintenis der Edelen, buiten zijne kennis en toeftemminge, gemaakt was. Sedert dien tijd, tot in lentemaand van 't volgende jaar, hadt hij, waarfchijnlijk, door dezen en genen, wel eenig bericht nopens 't Verbond ontfangen; doch de hachelijke tijdsomftandigheden en zijne gewoone voorzichtigheid deeden 'er hem van zwijgen, tot

(g) Leven van Willem den I, I deel bladz. 433—435. WAGENAAR Vad. Hift. VI deel, bl. 126, 127.

tot dat hij volkomen openinge daar van kreeg in de vergaderinge der Edelen te Hoogſtraten, of Breda, toen de Prins noch liever een' anderen weg zou ingeſlagen hebben. Evenwel beſloot men tot het inleveren van een verzoekſchrift aan de Hertoginne, waar toe Oranje, eindelijk, zijne toeſtemminge gaf; gelijk wij, naderhand, zien zullen. De zaak in dat licht beſchouwd wordende, verdwijnt mijns oordeels, alle duiſterheid, en 's Prinſen oprechtheid blijft ongekrenkt. —— De Graaf van Egmond wordt wel uitdrukkelijk onder de verbonden Edelen, in eene der lijsten, opgeteld (h), doch ten onrechte, zoo het mij toeſchijnt. De oorſprong van dien misſlag is, waarſchijnlijk, hier in te zoeken. Tot het bondgenootſchap, gelijk wij zien zullen, behoorden uit het geſlacht van Egmond drie Heeren, Albrecht, Fredrik en Otto. De beide laatſten worden, in de voorzeide lijst, met naamen gemeld. Men vondt, misſchien, behalven dezen, elders noch een' Egmond genoemd, en, bij gebrek van den bij-

Lamoraal Graaf van Egmond,

(h) Die lijst is afkomſtig van *van Mieris*, die zich beroept op *M. van der Houve*. Des is 't onzeker, aan wien die feil te wijten zij. Zie Bijlaagen bl. 33.

bijgevoegden voornaam, viel de aandacht, gereedelijk, op Lamoraal Graave van Egmond. Hoe dit zij, hij was, zeker, niet onder de bondgenooten, schoon hij 't met hun, een geruimen tijd, hieldt. Wel is waar, 'er wordt hem te laste gelegd (i), dat hij beguinstigde en mede schuldig stond aan de verbintenis en afgrijzelijke samenzweringe des Prinsen van Oranje en der andere Heeren (k), en dat hij de verbonden Edelen in zijne beschermingę genomen hadt: echter heeft hij beweerd, dat hij 'er nimmer onder behoorde (l). En dit is ook wel te gelooven. Want hoewel eenigen van zijn geslacht en huisgenooten het Verbond teekenden, gaf de Graaf zijne afkeerigheid van 't zelve, niet duister, te verstaan, en openbaarde al het verhandelde in de bijeenkomste der Edelen te Hoogstraten, aan de Landvoogdesse (m). Ook wei-

ger-

(i) Sententien van Alva, bl. 85.

(k) Dit ziet op 't voorgevallene in 't jaar 1563, waar van ik hier boven gewaagde, bl. 14—24.

(l) WAGENAAR Vad. Hist. VI deel, bl. 126.

(m) VAN DER HAER *lib. II, pag.* 208, BURGUNDIUS *lib. II. pag.* 117, 118, HOPPERUS *Recueil des troubles des pays bas III part. chap.* 1, *pag.* 70, in de *Analecta Belgica* van *Hoynck tom. II part.* 2.

gerde hij, in 't volgende jaar 1567, zijne goedkeuringe te geven aan 't Verbond, en te treden in de maatregelen van Oranje, Hoogstraten en Brederode, hoe zeer zij hem, bij geschrift, hier toe uitlokten (n). Zijn hart hing wel naar de vrijheid; doch hij zocht in de gunst des Konings en der Hertoginne te blijven. Hierom verliet hij het Hof en den Raad niet, hoewel Oranje en Hoorne hem voorgingen (o), en zocht, zoo veel mogelijk, der Landvoogdesse te believen. Men weet echter, welken loon hij voor zijne getrouwe diensten, niet lang daarna, ontfing, eene langduurige gevangenis en een' smaadlijken dood. —— Den Graave van Hoorne (p), die in 't zelfde lot met Egmond deelde, wordt mede als een misdaad opgetijgd, dat hij de vergaderingen der Edelen, te Breda en Hoogstraten, bijwoonde, hunne raadplegingen begunstigde, en hun besluit, met de daad, hielp ondersteunen (q). Dit punt der be-

Filips van Montmorencij, Graaf van Hoorne.

H schul-

(n) STRADA *dec. I. lib. V, pag.* 291, 292.

(o) HOPPERUS *II part. chap. IX, pag.* 67, 68.

(p) Zijn naam was niet *Mommerancij*, gelijk voornaame geschiedschrijvers dien opgeven, maar *Montmorencij*.

(q) Sententien van Alva, bl. 83. Vergelijk de

schuldigingen beantwoordde de Graaf, met te schrijven, dat hij de voorschreven vergaderingen wel bijwoonde, doch tot een geheel ander einde, dan men nu voorwendde; dat hij, toen, niet hoorde spreken van eenig verzoekschrift, maar wel van zekere verbintenisse, welke hij echter, als toen, nooit gezien hadt; betuigende, bij herhalinge, dat hij geen deel hadt aan 't Verbond, en naar Brussel was gekomen, niet om de bondgenooten te begunstigen, maar om zich zelven te verschoonen bij de Landvoogdesse wegens zijne afwezigheid in den Raad: waar bij hij noch voegt, geen grooten vriend van Brederode geweest te zijn, en zijnen vrienden ontraden te hebben, het Verbond te teekenen en zich daar mede te bemoeien, ten blijke, dat hij het nooit hadt goedgekeurd (r). — 't Is 'er zoo ver af, dat de Graaf van Megen onder de verbonden Edelen zou behoord hebben, dat hij, in tegendeel, alle hunne raadslagen aanstonds der Hertoginne bekend maakte, 't zij uit eigen beweginge, of op last van an-

Karel van Brimeu, Graaf van Megen,

de-

de punten der beschuldigingen van den Procureur Generaal tegen den Graave, bij BOR IV boek, bl. 136, art. 13—21.

(r) Antwoord van Hoorne bij BOR IV boek, bl. 141, 142.

deren (s). In vroeger tijd vleide hij zich aan de zijde van Oranje, en weigerde, noch onlangs, de Inquifitie en ftrenge plakaaten te handhaven; doch nu zocht hij de gunst van 't Hof, welke hij verwierf en behieldt, vooral na dat hij niets meer met Oranje wilde te doen hebben, zich op last der Landvoogdesfe naar Gelderland begaf, en zich genegen toonde tot het doen van den nieuwen eed, welken de Landvoogdes, ten jaare 1567, van alle amptenaaren vorderde (t). —— Meer fchijns hadt het, dat de Graaf van Hoogftraten onder het getal der bondgenooten behoorde. Men befchuldigde hem openlijk, dat hij, op zijn kafteel, groot verkeer hieldt met Oranje en de zijnen, tot ergernis van 's Konings goede onderdaanen, en om anderen op nieuwigheden te doen denken, gelijk door 't overgeven van 't Smeekfchrift gebleken was; in plaats van de verbonden Edelen te ftillen, en van hun voornemen aftemanen, hadt hij hen daar in gefterkt, zich bij dezelven gevoegd, en openlijk betoond, dat

A. van Lalaing, Graaf van Hoogftraten,

H 2 hij

(s) HOPPERUS *III part. chap.* I, *pag.* 69, 70, BOR IV boek., bl. 141, art. 14.

(t) HEUTERUS *rer. Auftr. Belg. lib. XVI c.* 10, *pag.* 398.

hij hunner zijde was toegedaan (u). Waar tegen Hoogſtraten, in zijne verantwoordinge, inbragt, dat hij wel den Prins, en andere Heeren, op zijn kaſteel, naar gewoonte, onthaald hadt, ook kort voor het inleveren van 't verzoekſchrift, doch daar over was, op zijn huis, niets beſloten: ook was hij van de jongſten en minst ervarenen van den Raad, des het hem niet paste de Edelen te beriſpen, en tot afſtand te vermanen (v). Het ſchijnt, dat de Landvoogdes hem vrij kende van deel aan 't bondgenootſchap te hebben, om dat zij hem afvaardigde tot de Edelen, om hun de brieven te vertoonen, waarbij den Overheden en geloofsonderzoekeren alle beſcheidenheid werdt aanbevolen, ten ware openbaare ergernis of eenige daadelijkheid gepleegd wierde. Ook ſtelde hem de Hertogin tot 's Prinſen Stedehouder, te Antwerpen, aan (w). Het bleek echter uit zijne handelwijze, dat hij, zoo veel mogelijk, den Edelen gunſtig was; waarom hij, naderhand, zijne veiligheid buiten Nederland zocht, doch door Alva ingedaagd en gevonnisd

(u) BOR IV boek, bl. 157. art. 3, 4.
(v) BOR IV boek, bl. 162.
(w) BOR II boek, bl. 74.

nisd werdt (x). —— Ik kan geene andere reden uitdenken, waarom de Markgraaf van Bergen onder de verbonden Edelen genoemd werdt, dan om dat hij het, in vroeger tijd, met Oranje hieldt, en in 't begin des jaars 1566, rondelijk, aan de Hertoginne verklaarde, dat hij, zoo weinig als de overige bijzondere Stadhouders, in den zin hadt, om de ftrenge plakaaten uittevoeren of de Inquifitie te handhaven (y). Zijn gezantfchap naar Spanje bragt niet veel voordeels aan, en koste hem het leven, van 't welk hij, aldaar, vermoedelijk door vergift, beroofd werdt (z). —— Maar dat men den Baron van Montignij, den reisgenoot van den Markgraave, onder de bondgenooten telde, gisfe ik gefchied te zijn, om dat Jan en George Montignij, gelijk blijken zal, tot dezelven behoorden, die, waarfchijnlijk, met den Baron van Montignij verward werden: hoedanige misflagen, bij STRADA en andere uitheemfchen niet alleen, maar ook bij Nederlandfche Schrijvers, wier naamen ik liefst verzwijge, niet ongewoon zijn.

J. van Glimes, Markgraaf van Bergen,

F. van Montmorencij, Baron van Montignij.

 Schoon

(x) BURGUNDIUS *lib. III, pag.* 341. VIGLIUS AB AIJTTA *epist. XXIV & LXI ad Hopperum, pag.* 400, 481.

(y) HOPPERUS *II part. chap. VIII, pag.* 63.

(z) BOR III boek, bl. 120.

Schoon nu deze Heeren, en misschien anderen, van wien men zulks vermoedde, onder de verbonden Edelen niet konden gerekend worden, was echter hun aantal groot en aanzienlijk. Alva en zijn Raad doen Josua van Alveringen zeggen, dat zes honderd Edelen de gemeente zouden beschermen en beveiligen, indien men den beeldenbrekeren door macht van wapenen wilde tegenstaan (a). Het juiste getal der genen, die 't Verbond onderteekenden, voor en kort na het overgeven van 't verzoekschrift, kan niet naauwkeurig bepaald worden. Doch de meeste geschiedschrijvers komen hierin overeen, dat zij, omtrent, vier honderd sterk waren. BURGUNDIUS (b) bericht, dat Oranje, in de bijeenkomste te Breda, van meer dan driehondert Edelen gewag maakte, die samengezworen hadden tegen de Inquisitie en plakaaten. Noch nader schrijft STRADA (c), dat 'er, in 't zekere, niet minder dan vier honderd uit den Adel bekend waren, die 't Verbond geteekend hadden, behalven de kooplieden en sommigen uit het gemeene volk.

'Er waren omtrent 400 bondgenooten.

(a) Sententien van Alva, bl. 54.
(b) *Lib. II, pag.* 117.
(c) *Dec. I. lib. V, pag.* 208.

volk. Waar mede VAN METEREN (d), HOOFT (e) en meer anderen instemmen. 't Gene noch, in 't vervolg, over het getal der bondgenooten, die ten Hove verschenen zijn, gezegd zal worden, kan ons hier in nader bevestigen.

Welk getal naderhand aangegroeide, volgens sommigen, tot 2000.

Nochtans is hun getal, bij vervolg van tijd, merkelijk aangegroeid, na dat het verzoekschrift aan de Landvoogdesse reeds overgegeven was, en de Edelen met haar zeker verdrag gesloten hadden. Men wil, dat Nikolaas van Hames zich bij Anderlech zou beroemd hebben, een lijst van meer dan twee duizend Edelen, die aan 't Verbond deel hadden, te bezitten (f), 't welk sommigen voor enkele grootspraak en pogcherij hebben aangezien, en anderen voor waarheid aannemen. Die van vier duizend bondgenooten gewagen, mogen zelven toezien, hoe zij hun zeggen konnen staven. Mogelijk hebben zij uit de talletters 400, bij overhaastinge, een getal van 4000 gesmeed. Hames kan de waarheid gesproken hebben. Ten minsten, BIŽARUS, een Schrijver van dien tijd, bericht ons, dat

 meer

(d) II boek, bl. 41.
(e) II boek, bl. 71.
(f) STRADA *dec. I. lib. V, pag.* 207.

meer dan twee duizend hunne naamen onder 't Verbond geteekend hadden (g). Hoe men dit vereffenen kan met de opgave van anderen, die 't getal tot omtrent vier honderd bepalen, zal ftraks blijken.

De bondgenooten waren van onderfcheiden ftaat en rang.

De bondgenooten, gelijk zij van verfchillenden Godsdienst waren, naar 't gene wij hier boven zagen, zoo ook van onderfcheiden ftaat en rang. Het grootfte deel beftond uit den Adel der zeventien Nederlandfche gewesten, waaronder ook zulken gevonden werden, die in dienst des Konings en der Landvoogdesfe waren. Bij dezen voegden zich eenige vreemde Edelen, van welken fommigen bij naam bekend ftaan. Uit de zoogenaamde Geestelijken hebben 'er weinigen de hand in gehad, behalven deze en gene Abten in Nederland (h), van welken in 't bijzonder Thomas van Til, Abt van St. Bernard, tot onze kennisfe gekomen is. Ook is 't genoegzaam zeker, dat veele aanzienlijke burgers en rijke kooplieden, in grooten getale, te Amfterdam, Antwerpen, 's Hertogenbosch en elders, waar-

(g) *Vid.* PETRI BIZARI *liber, in quo partim Belgarum motus, exorti anno LXVI, eorumque caufa enarratur &c.* (*Bafileæ* 1573) *pag.* 186.

(h) STRADA *dec. I. lib. V, pag.* 207.

waarop de Edelen dorften roemen, zich met de bondgenooten vereenigden en hunne verbintenisse onderschreven (i): waar uit men kan opmaken, of sommigen wel bij vergrootinge spraken, wanneer zij, eenigen tijd later, een aantal van meer dan twee duizend verbondelingen opgaven. Alleen dient men onderscheid te maken tusschen hen, die 't Verbond eerst geteekend, en 't Smeekschrift, daar uit geboren, overgeleverd hebben, en zoodanigen, die zich, eenigen tijd daarna, bij hen voegden, wier naamen meest alle onbekend zijn gebleven. De eersten beschouwe ik als eigenlijke bondgenooten; de laatsten zoude ik liefst aanmerken als hunne aanhangers, die, van tijd tot tijd, vermeerderden, naar mate de vervolging zwaarder werdt, en de zucht tot vrijheid aanwakkerde.

§. IV. *Verscheiden afschriften van 't Verbond.*

De Edelen hadden, midlerwijl, eenige afschriften van 't Verbond gemaakt, bij welke noch meer soortgelijke gevoegd werden (k). De voornaamste hoofden teekenden dezelve, en hadden hunne zendelingen, die de verbintenis, aan veele plaatsen, ver-

 toon-

(i) VAN DER HAER *lib. II*, *p.* 203. BRANDT Hist. der Reformatie I deel, bl. 319.

(k) Sententien van Alva, bl. 40, 77.

toonden, en door de Edelen, die een hart voor de vrijheid hadden, lieten onderſchrijven.

Kort begrip daar van gemaakt.

Ook maakte men, eenigen tijd later, een kort begrip van 't Verbondſchrift, waar toe Tjalling Eijſinga, een geleerd Friesch Edelman, zijne penne leende. Alva noemde dit het kleine verbondſchrift (l). Ik twijfele, of hierop gedoeld worde, als Beijma en Galama beſchuldigd worden, een ander verbond en bijzondere ſamenzweringe, in Friesland, ten huize van Pieter Berins, te hebben opgeſteld, welk daar door verſcheiden andere Edelen geteekend werdt (m). Want dit kan zien op eene latere verbintenisſe, onder den Frieſchen adel in 't bijzonder aangegaan, en waarvan eenige voetſtappen, bij gisſinge, in de geſchiedenisſen van dat gewest te vinden zijn (n).

Ook zekere goedkeuring en bevestiging.

Ten laatſten heeft men doen opſtellen zekere goedkeuringe en bevestiginge, zoo van 't Verbond, als van 't overgegeven Smeekſchrift, welke, op aanzoek van ſommige afgevaardigde Edelen, door verſcheiden

(l) Sententien van Alva, bl. 166, 167.

(m) Sententien van Alva, bl. 75, 76, 81.

(n) VIGLIUS AB AIJTTA *epiſt. XVIII & XXXIV ad Hopperum, p.* 384, 428.

den kooplieden, burgers en 't gemeen volk geteekend werden, in alle gewesten en steden van Nederland (o), die echter, gelijk ik zeide, van de bondgenooten zelven moeten onderscheiden worden.

(o) BOR II boek bl. 39, en III boek bl. 94. Hierop zal Koning Filips het oog hebben, wanneer hij, bij de afkondiginge der zoogenaamde algemeene vergiffenis, meldinge maakte van *het Compromis, of andere rolle, billet of eenig gelijk geschrift*, betrekkelijk tot het overgeleverde verzoekschrift, bij BOR V boek, bl. 231.

VIJF-

VIJFDE HOOFDSTUK.

Bevelen van den Koning. Raadplegingen over dezelve. De Hertogin belastze uittevoeren. Gevolgen hier van. Vergaderingen te Breda en Hoogstraten. Het Smeekschrift wordt ontworpen. Deszelfs opsteller. De Landvoogdes krijgt 'er bericht van. Raadplegingen ten Hove. Vertoog gezonden aan Keizer Maximiliaan.

§. I. *'s Konings bevelen.* Na veele onderhandelingen, hier en in Spanje, sedert eenige maanden gehouden, op 't punt der Inquisitie, plakaaten en Trentische kerkvergaderinge (a), beval Koning Filips dezelve met de daad intevoeren, op 't strengst te handhaven, en overal te doen aannemen. Hier van kreeg de Hertogin, in slachtmaand des jaars 1565, schriftelijk bericht (b), en gaf 'er kennis van in den Raad

(a) HOPPERUS *recueil des troubles des pays bas II part. chap.* I *& suiv.*

(b) Het berichtschrift van Filips aan de Hertogin wordt geheel opgegeven door J. VAN WESEMBEECK van den staat der Religie bl. 39—41, die noch meldt, dat men, naderhand, den inhoud van 'sKonings brieven wilde ontkennen, vermommen, en anderzins uitleggen.

Raad van Staat, om 's Konings brieven in overweginge te nemen. Oranje, Hoorne en Egmond, die zich, tot nu, met verzachtinge der plakaaten gevleid hadden, op grond van 't gene aan den laatsten, in Spanje, beloofd was (c), toonden ras hun ongenoegen, en wilden, eer zij hun gevoelen daar over zeiden, de gedachten van den geheimen Raad weten, welke, kort daarna, geopenbaard werden en hierop uitliepen: "dat men, alles met behoorlijke oplettendheid overwogen hebbende, 's Konings meeninge voor zeer goed en noodzaaklijk keurde; dat men, terstond, den Bisschoppen, Prelaaten, Raaden, Hoogeschoolen en bevelhebberen der goede steden alles moest aanschrijven, om zich, naar 's Konings bevel, in 't prediken voor 't volk, in het verbeteren der Geestelijkheid en het onderwijs der jeugd, te gedragen; dat men den Raaden en goede steden het besluit van zijne Majesteit behoorde bekend te maken, op

Misnoegen der drie Heeren.

Oordeel van den geheimen Raad.

gen. Men zie ook de Verantwoording van Oranje 1568, bl. 117—121, BOR I deel, bl. 22, 23, Historie van alle de Nederlandtsche ghesschiedenissen (Dordrecht 1591) bl. 9—12.

(c) HOPPERUS *II part. chap. IV, pag.* 44. STRADA *dec. I. lib. IV, pag.* 197. THUANUS *Histor. lib. XL, pag.* 802.

op dat zij de plakaaten mochten handhaven en doen onderhouden, zonder in eenige nieuwigheid te treden; dat, belangende de Inquisitie, zijne Majesteit verklaard hadt, geene nieuwigheid hier omtrent te willen invoeren, maar alleen de hand te houden aan zijne vorige bevelen; om eenig genoegen aan het volk te geven, welk door eenige kwaadwilligen sterk was opgezet tegen de Inquisitie, — oordeelde men alleenlijk noodig te zijn, de berichtschriften der Inquisiteuren te overzien en onderzoeken, om te weten, of zij zich, voorheen, volgens dezelve gedragen hadden, en op dat zij zich, in 't vervolg, daar naar schikken zouden; waar door men elk zou doen begrijpen, dat zijne Majesteit geene nieuwigheid in 't hoofd hadt, allerminst de invoeringe van de Spaansche Inquisitie, gelijk kwalijkgezinden alomme verspreidden, maar alleen in stand wilde houden, 't gene met zoo veel overlegs, wel eer, plechtig besloten was (d)". — Het stuk werdt, op nieuw, ter kennisse en overweginge der Raaden van Staat gebragt. Eenigen van hun vergeleken zich, in alles, met het goeddunken van den geheimen Raad. Doch de

Gevoelen van den Raad van Staat.

(d) HOPPERUS *II part. chap. VI, pag.* 58, 59.

de drie gemelde Heeren, die, omtrent dezen tijd, ter gelegenheid der bruiloft van Montignij, met hunne beste vrienden in onderhandelinge gekomen waren (e), weigerden op 't punt der Inquisitie te stemmen, naardien 's Konings bevel zoo uitdrukkelijk was, dat 'er niets over te handelen viel, dan alleen 't zelve uittevoeren, en 'er kennis van te geven aan de Raaden en anderen, schoon zij vreesden, dat uit dit besluit groote onheilen zouden rijzen (f). Of deze Heeren zoo spraken, enkel met een toeleg, om het volk te sterker tegen den Koning optehitsen, meer verwarringe en scheuringe te veroorzaken, en den Koning, als het te laat zijn zou, te doen zien, dat hij naar hunnen raad, in vroeger tijd, hadt behooren te luisteren, gelijk sommigen voorwenden (g), kan ik niet beoordeelen. Zeker is

In 't bijzonder der drie Heeren.

(e) HOPPERUS *pag.* 58. Doch HEUTERUS *rerum Austr. Belg. lib. XVI*, *pag.* 397, denkt, dat Oranje, Egmond, Hoorne, Hoogstraten, Lumei en anderen, welken hij zelf op die bruiloft gezien hadt, veel raadpleegden, maar niets met ernst besloten, behalven het gezantschap naar Spanje.

(f) HOPPERUS *pag.* 59.

(g) VIGLIUS AB AIJTTA *in Vita* § *XCIII p.* 45. HEUTERUS *lib. XVI*, *pag.* 397. BURGUNDIUS *hist. Belg. lib. II*, *pag.* 91.

Van Viglius van Aijtta. is 't, dat Viglius van Aijtta van oordeel was, dat men dit bevel noch niet moest bekend maken, om grooter kwaad voortekomen, waar voor men, bijzonder te Antwerpen, te vreezen hadt. Hij wilde den Koning alvorens onderrichten, hoe men dat besluit, hier te lande, zou opvatten. Oranje en zijne vrienden zeiden, hiertegen, dat de afkondiging van 't bevel niet kon uitgesteld worden, zonder zich aan hardnekkigheid schuldig te maken: men moest den Koning gehoorzamen, wat 'er ook van kwame. Viglius van Aijtta wilde al 's Konings ongenoegen op zich alleen nemen, zich verzekerd houdende, dat het bewaren der algemeene ruste hem wel verschooninge zou doen erlangen. *Besluit der Landvoogdesse.* De Landvoogdes, in 't begin onzeker hoe te handelen, besloot eindelijk, 's Konings last te achtervolgen, schoon zij de woede van 't volk en de dreigende gevaaren te gemoet zag (h). Bij het nemen van welk besluit iemand der Raaden van Staat aan een ander, die naast hem zat, en die 't naderhand verteld heeft, in 't oor beet,

(h) VIGLII AB AIJTTA *Vita pag.* 45. HOPPERUS *pag.* 59. 60. BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 90, wien HOOFT naauwkeurig volgt Nederl. Hist. II boek, bl. 67, 68.

beet, "in 't kort zult gij een wonderlijk treurſpel onder de Nederlanders zien" (i), of "wij zullen haast een ſchoon treurſpel zien beginnen", gelijk Viglius van Aijtta dit zeggen opgeeft, die het ſtelt op rekeninge van Oranje (k). Wat hier van zij, de Hertogin zondt, den achtienden van wintermaand, den last des Konings aan de bijzondere Stadhouderen, en Raaden der Nederlandſche gewesten, door wien 't beſluit

's Konings bevel wordt afgezonden.

I

(i) Zoo ſchrijft HEUTERUS, *lib. XVI p.* 397, die 's Prinſen naam niet meldt.

(k) *In Vita pag.* 45. — De Zeeuwſche Levensbeſchrijver van Willem den I, I deel bl. 412, trekt zeer in twijfel, of de Prins bij alle deze raadplegingen wel tegenwoordig zij geweest, om dat hij zich beklaagt aan de Hertoginne, in zijnen brief van den 24 Jan. 1566, dat Hij, in eene zaak van zoo veel gewicht en gevolg, niet geraadpleegd was. Vergelijk de Vaderlandſche Hiſtorie VI deel, bl. 120. Indien de Prins niet ziet op eene bijzondere raadpleginge, weet ik deze zwarigheid niet wegteruimen. BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 91, legt die woorden ook in den mond van Oranje.— Dat Viglius niet goedgevonden zou hebben, iemand bij zijn naam te melden, gelijk die zelfde Levensbeſchrijver getuigt, blijkt hier geheel anders te zijn. Maar hij werdt misleid door zeker *grondig bericht van 't Nederlandsch oproer*, 't welk ongegrond aan Viglius toegeſchreven werdt. Zie FOPPENS *biblioth. Belgic. tom. II, pag.* 1156, & HOIJNCK VAN PAPENDRECHT *Analect. Belg. t.* I *part.* I, *Præfat. pag.* 9.

ſluit aan de bijzondere ſteden toegezonden werdt. Zij ſchreef, in haaren nevensgaanden brief, veel tot lof van 's Konings rechtzinnigen ijver en deugdelijk hart tot behoud van 't oud oprecht geloof, en tot uitroeinge van alle ketterijen, en gaf een nadruklijk bevel, om zich, naar dezen last, ſtiptelijk te gedragen en de Wethouders tot hunnen plicht te houden; daarbij voegende eenige middelen, door welke aan het oogmerk van den Koning best zou konnen voldaan worden (1).

Smaal-ſchriften, toen geſtrooid. Sedert het afvaardigen van dezen brief, en 't gerucht der krijgstoerustingen van den Koning en Erik van Brunswijk, werdt de beroerte, dagelijks, grooter en algemeener, en begon de vlam uittebarſten. Van den drieëntwintigſten van wintermaand, tot in bloeimaand van 't volgende jaar, kwamen 'er allerhande ſmaal- en ſpotſchriften, in de voornaamſte ſteden, te voorſchijn. Brusſel ging 'er ook niet vrij van, daar zij der Landvoogdesſe tot op het lijf ſneeuwden. Sommige derzelver waren met oordeel en voorzichtigheid opgeſteld. Het af-

(1) Die brief ſtaat bij VAN WESEMBEECK bl. 41—44, BOR en BOXHORN, te voren aangehaald bl. 40 (p), achter 's Prinſen verantwoordinge 1568 bl. 122—126, en elders.

afschuwelijke der Inquisitie werdt, in de meeste, levendig geschilderd. In eenige sprak de drift meer dan de reden (m).

Doch 't was van meer gewicht, dat Oranje, op het ontfangen van den gemelden brief der Landvoogdesse, haar van punt tot punt antwoordde, en rondelyk verklaarde, wat hij dacht van de plakaaten, 't geloofsonderzoek en de besluiten van Trente; tevens betuigende, liever zijn ontslag te willen ontfangen, dan zich genoodzaakt te zien, om daar aan de hand te houden, gelijk reeds boven gezegd is (n). De andere Heeren deden, omtrent dien tijd, dezelfde betuiginge, de een schriftelijk, de ander bij monde, met harder of zachter bewoordingen (o). *Antwoord van Oranje en de andere Heeren.*

Toen dit ruchtbaar werdt, kon 't niet anders zijn, of de Nederlanders, in 't bijzonder de verbonden Edelen, moesten vrijmoediger worden. Zij schroomden niet te zeggen, dat Koning Filips zich, niet als een *Vrijmoedige taal der Nederlanderen.*

(m) Verscheiden worden 'er gemeld door VIGLIUS AB AIJTTA *epist. VIII ad Hopperum, pag.* 362, VAN WESEMBEECK bl. 45, 54, 74, 75, STRADA *dec. I. lib. V, pag.* 204, 205, BOR I boek, bl. 24, 25, 26, 30, II boek, bl. 40. Zie ook THUANUS *Hist. lib. XL, pag.* 804.

(n) Bladz. 40. Vergelijk VAN WESEMBEECK bl. 178—181.

(o) HOPPERUS *II part. chap. VIII, pag.* 63.

een vorst, maar als een dwingeland gedroeg, alzoo hij, onder voorwendſel van geſchonden Godsdienst, ſommigen met den dood, anderen met ballingſchap dreigde, en allen met angst vervulde. Zij waren zoo plomp niet, of zij wisten wel, wat een vorst zijnen leenman en wat deze zijnen leenheer verſchuldigd was. Zij waren tot gehoorzaamheid verplicht, maar voor het overige vrij en ongebonden. Zoo hij voortvaarde om hen onder eene volſtrekte ſlavernij te willen brengen, zou 'er wel middel zijn, om een' oorlog tegen hem te voeren, zonder dat men wist, door wien en op welke wijze. 'T was grooter eer, door 't oorlog omtekomen, dan door beulshanden (p). Wat men ook, hier over, ten Hove mocht oordeelen, de Edelen ſpraken de waarheid, en 't gene zij voorzagen, is gebeurd.

Oranje en Hoorne verlaten 't Hof.

Oranje en Hoorne toonden zich zoo misnoegd over het ſtreng bevel van zijne Majesteit, dat zij het Hof verlieten, en zich aan alle bewind onttrokken, waar toe Egmond niet kon beſluiten. Hij bleef aan het Hof, maar zij gingen zich, in hunne bijzondere heerlijkheden, onthouden (q), zonder ech-

(p) HOPPERUS *p.* 62, BURGUNDIUS *l.* II, *p.* 106.
(q) HOPPERUS *pag.* 67.

echter de belangen van hun vaderland en de vrijheid uit het oog te verliezen.

§ II. *Vergadering te Breda.*

Na dat een groote meenigte onderteekenaars van 't Verbond geworven was, oordeelden de Edelen van hun belang, eene nadere vergaderinge te houden, om hun ſtuk wis te nemen en hun voornemen door te zetten. De Prins van Oranje hieldt, thans, zijn verblijf te Breda, alwaar hem, omtrent den vijftienden van lentemaand, verſcheiden Grooten en Edelen bezochten: 't zij dat zij derwaards ontboden waren, gelijk men ten opzichte van eenigen met reden mag vastſtellen; 't zij dat zij hier bij toeval, en zonder van elkanderen te weten, waren verſchenen, gelijk men van anderen vermoeden kan. Hoe ook dit zij, in deze ſtad en vergaderinge bevonden zich de Graaven van Nasſau, Zwartzenberg, Hoorne, Hoogſtraten en Megen, benevens Brederode en andere Bondgenooten, van welken ſommigen met hunne naamen gemeld worden. Noch wil men, dat hier twee Hoogduitſche Krijgsoverſten, Joris van Holl en Westerholt, tegenwoordig waren (r), en zelfs

(r) VAN DER HAER *lib. II, pag.* 204, 205. BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 117. HEUTERUS *lib. XVI, pag.* 398. BOR IV boek, bl. 141.

zelfs heimelijk eenige Fransche Bevelhebbers (s); doch dit laatste wordt, met reden, voor onwaarschijnlijk gehouden (t), te meer om dat HOPPERUS zelf 'er twijfelachtig van spreekt.

Wat 'er in gehandeld zij.

Wat de Edelen in die vergaderinge bepaald hebben, is naauwlijks met eenige zekerheid te zeggen. De Graaf van Egmond heeft doen schrijven, dat hij, te Breda, van geene andere zaaken dan van goede gasterij hadt hooren spreken, en dat hij met Brederode, die hier ook tegenwoordig was, geen bijzonder gesprek gehad heeft, dan over zekere dijkaadje; doch dat hij, sedert, vertrekkende naar het huis van Hoogstraten, op weg vernomen hadt, dat Brederode en eenige andere Edelen besloten hadden, een verzoekschrift overteleveren, 't welk hij hadt afgekeurd (u). Maar in 't vonnis van den Raad der beroerten tegen den Ridder Anthonij van Stralen, Burgemeester te Antwerpen, die ook gezegd wordt voor het overgeven van 't Verzoekschrift naar den Prins te Breda gereisd te

zijn,

(s) HOPPERUS *II part. chap. IX, pag.* 68.

(t) WAGENAAR Vaderl. Hist. VI deel, bl. 132.

(u) Zie bij WAGENAAR Vad. Hist. VI deel, bl. 133, 134.

zijn, vinde ik aangeteekend, dat, aldaar, bij Oranje eene vergadering gehouden werdt van veele Heeren, zoo Nederlanderen als andere vreemden, waar in besloten zou geweest zijn, een goed getal oorlogsvolk te voet en te paarde in waardgeld te houden, om de verdoemde vrijheid van geweten in te brengen en te handhaven (v). Hierop zal ook zien de beschuldiging, dat van Stralen gewaarschouwd was van de voorstellen, door den Prins van Oranje, de Graaven van Nassau en Hoogstraten, en andere hunne medgezellen, hoofden der weêrspannelingen, in Duitschland bestoken, om door oplichtinge en bestellinge van oorlogsvolk, en anderzins, de ketterij en Augsburgsche geloofsbelijdenis in de Nederlanden, met geweld van wapenen, intevoeren. Doch waarop geantwoordt werdt, dat de Prins en Hoogstraten daar aan geen deel hadden; en wat den Graave van Nassau en andere verbonden Edelen aangaat, dat zij, tot hunne verzekeringe, wel besloten hadden, in de bijeenkomste te St. Truijen, krijgsvolk aantenemen, 't gene zij niet verbergden,

 maar

(v) Corte vermaninghe opt vonnisse teghen A. van Stralen, bl. 86.

maar openlijk der Landvoogdesse, den President en anderen verklaarden, onder aanbiedinge van 't zelve volk ten dienste van den Koning en ten bevele der Hertoginne, mits hun behoorlijke verzekering gegeven wierde, 't welk in oogstmaand geschied zijnde, is het krijgsvolk achtergebleven, maar ook, bij het verdrag, den bondgenooten beloofd, dat men hen, ter oorzake van 't voorgevallene, niet eischen zou (w). Het is niet vermoedelijk, ten minsten onbewijsbaar, dat in deze bijeenkomste te Breda gehandeld is over 't werven van krijgsvolk, waarop men eerst, naderhand, begon te denken, toen het inleveren van 't Smeekschrift aan de verwachtinge der Edelen niet beantwoordde. Doch men sloeg, nu, de hand aan 't Verzoekschrift, naar 't bericht des Graaven van Egmond, die echter, als wij zien zullen, hier niet tegenwoordig is geweest. Na voorafgaande raadplegingen met mannen van doorzichtige geleerdheid (x), werdt het Verzoekschrift, te Breda, ontworpen en goedgekeurd. Ik vinde, bij

(w) Corte vermaninghe opt vonnis teghen A. van Stralen, bl. 63, 67, 68.

(x) LE PETIT *Chron. de Hollande & Zeelande tom. II livr. IX, pag. 102.*

bij VAN GOOR (y), aangeteekend, dat in het begin des jaars 1566, door toedoen van Graave Lodewijk en van Marnix, in deze ſtad de eerſte bijeenkomst van omtrent vier honderd Edelen is gehouden, en de eerſte hand gelegd aan het Verbond. Dat hier een zoo groot getal Edelen zou vergaderd geweest zijn, is niet te vermoeden, en ſtrijdig met de beste geſchiedverhaalen van dien tijd. En het is, buiten tegenſpraak, een misſlag, wanneer die Schrijver wil, dat men, te Breda, de hand eerst gelegd heeft aan het Verbond; ſchoon STRADA (z) hem in deze feil was voorgegaan, en anderen, die geen onderſcheid maakten tusſchen het Verbond en Smeekſchrift, hem daar in gevolgd zijn, waar van ook ten bewijze kan ſtrekken het opſchrift van zekeren penning (a), welken men, na de veroveringe van Breda ten jaare 1637, heeft doen ſlaan, en op welks achterzijde deze ſtad beſchreven wordt als *eerst vermaard door 't Verbond der Nederlanderen tegen den Tijranni-*

(y) Beſchrijving van Breda I boek IX hoofdſtuk bl. 141.

(z) *Dec. I. lib. II, pag.* 205.

(a) Bij VAN GOOR Beſchrijving van Breda I boek, bl. 183, en VAN LOON Nederl. Hiſtoriepenningen, II deel, bl. 238, 239.

nischen Koning (*primo Belgar. in Tyrann. regem foedere nobilem*), door welke woorden VAN GOOR zich, misschien, liet misleiden.

§ III. *Vergadering te Hoogstraten.*

Den volgenden dag (b) vergaderden de Heeren en Edelen op het Hof van den Graave van Hoogstraten, die hen ter maaltijd genoodigd hadt. Hier verschenen ook Egmond en de Markgraaf van Bergen, die den vorigen dag afwezig waren (c). De Prins van Oranje, op wiens verzoek de voornaamsten van den Raad van Staat en de Heeren van de Vlies- orde hier vergaderd waren; gelijk hij zelf erkent in zijne tweede verantwoordinge, nam deze gelegenheid waar, om aan het Gezelschap, over tafel zittende, te vertoonen, dat 'er gevaarlijke burgerlijke beroerten op handen waren, en dat de Edelen, ten getale van meer dan drie honderd, zich verbonden hadden tegen de Inquisitie en strenge plakaaten; hij vreesde, dat het geneesmiddel erger dan de ziekte

(b) WAGENAAR Vad. Hist. VI. deel, bl. 132, schrijft, dat dit *eenige dagen laater* geschiedde.

(c) Het schijnt mij toe, dat 'er derhalven een misslag in *'t Proces van Egmond* is ingesloopen, en dat de vergaderingen te Breda en Hoogstraten met elkanderen verward worden.

te zou wezen; hij oordeelde het van zijnen en hunnen plicht, met elkanderen raad te plegen, 't bewind van zaaken in handen te nemen, en zorge te dragen, dat het Gemeenebest zoo weinig door de Kardinaalsgezinden, als door zulke hachelijke raadslagen van den Adeldom, in gevaar gebragt wierdt. Oranje zocht hen te bewegen, om met hem de hand te slaan aan de herstellinge van 's Lands rust en welvaart. De Graaf van Swartzenberg, Lodewijk van Nassau, en van Holl onderstennden 's Prinsen redenen, en voegden 'er het hunne bij. Doch de Graaf van Megen, zich verwonderende over dezen nieuwen voorslag, viel 'er op in: "hoe? zouden zoo weinige schelmen een stuk van dat belang ondernemen tot ondergang van 't land? ik zwere, wil mij de Koning maar tweemaal honderd duizend guldens aantellen, dat ik hen allen zal van kant helpen". Waarop de Prins hem antwoordde, dat hij het wel voor minder prijs zou willen doen, doch dat dit zoo gemakkelijk niet te doen zou zijn, alzo 'er veele aanzienlijken onder waren. Midlerwijl verklaarde de Prins, met ronde woorden, dat hij weinig behagen vondt in de verbintenisse der Edelen, welke niet geschikt scheen,

om

om de algemeene rust te onderhouden. Sommigen, wien de vervolging zeer hard viel, deden een voorslag van geweldige middelen, welke hij echter van de hand wees. Na dat de maaltijd gescheiden was, gaf hij, in 't heimelijke, openinge van de gantsche zaak aan Egmond, die evenwel, zoo weinig als de Markgraaf van Bergen, in zijne gevoelens wilde treden. Toen werdt het inleveren van een Verzoekschrift wederom op de baan gebragt, 't welk Oranje niet afkeurde, als een rechtmatig en zacht middel zijnde, om vrijheid van Godsdienst te verkrijgen (d). Alzoo nu de Graaf van Hoogstraten, in openbaaren druk, beweerd heeft, dat het Smeekschrift, ten zijnen huize, niet beraamd noch vastgesteld was (e), is het vermoedelijk, dat de Heeren en Edelen in deze vergaderinge te Hoogstraten beraadslaagden, op welke wijze en wanneer zij het Verzoekschrift, den voorgaanden dag te Breda opgesteld, zouden overleveren.

Hier

(d) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 204, 205. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 117, HEUTERUS *lib. XVI*, *pag.* 398. Vergelijk het aangehaalde uit 's Prinsen beide verantwoordingen, hier boven bl. 105—109. — Het verhaal van BOR, I boek bl. 30, is eenigzins verschillende.

(e) Bij BOR IV boek, bl. 162.

Hier omtrent viel het besluit, dat de Edelen, ongewapend, en bij geschrifte, hun verzoek der Hertoginne zouden voordragen, tot dat einde in 't begin van grasmaand naar Brussel komen (f), en te gelijk hunne belangen mondeling voorstellen. —— Zoodanig besluit kon niet wel kwalijk genomen worden. Of zou het den onderzaaten niet vrijstaan, hunne billijke klachten door betamelijke vertoogen en smeekschriften bij hunne Vorsten openteleggen? Nooit werdt zulks voor onredelijk gehouden, ten zij van de grootste dwingelanden (g), en hunne baatzuchtige vleiers. Ook streedt dit geenzins tegen de hoogheid van den Koning; uit welken hoofde Oranje kon schrijven (h), dat het nimmer blijken zou, dat te Hoogstraten iet besloten zij, of gedaan, tot ondienst van zijne Majesteit. De Prins spreekt niet van de gedaane voorslagen, maar van 't besluit, toen genomen. Voor het overige dient men deze en gene uitdrukkingen, zoo van Oranje, als van Hoogstraten, met opzicht

(f) BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 118. BIZARUS *de Belgarum motibus*, *p.* 186. VAN WESEMBEECK bl. 56.

(g) Zie het Vertoog aan Koning Filips, onder de Bijlaagen bl. 86, 87.

(h) Verantwoording 1568. bl. 60, 61.

zicht tot het voorgevallene op het Hof van den laatsten, met eenige bepalinge optevatten. Men moet nooit anders dan de waarheid spreken. Geen eigen voordeel, of zorg voor goed en bloed, maakt dezen regel krachteloos. Doch men is niet verplicht, altijd alle waarheid te openbaren. Een wijs en voorzichtig man weet zich hier van te bedienen, zonder kwetzinge van zijn geweten.

§ IV.

Opsteller van 't Smeekschrift.

Het Smeekschrift werdt, gelijk wij zagen, te Breda ontworpen, en opgesteld, niet in 't Spaansch, 't welk eenigen gedacht hebben (i), maar in de Fransche taal, waar in 't zelve, noch in 't jaar 1566, is gedrukt geworden (k). Zelfs verzochten de Edelen aan de Hertoginne, dat het Verzoekschrift, door sommige kwaadaartigen spoedig in 't licht gegeven, van woord tot woord, bij 's Konings drukker mocht gedrukt

(i) Volgens 't bericht van BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 118.

(k) Het oorspronglijke Smeekschrift niet hebbende konnen machtig worden, heb ik, in de bijlaagen lett. A, woordelijk doen nadrukken het afdruksel, ten jaare 1566 uitgegeven, en mij medegedeeld door den Wel-Eerwaardigen Heere *Roijer.*

drukt worden, op dat het niet veranderd, en hun zoo de lak van oproerigheid zou worden aangewreven (l). Ik weet niet, in hoe verre aan dit verzoek voldaan zij; maar 't leedt zeer kort, dat het Smeekschrift ook in andere taalen (m) te voorschijn kwam, en door alle landen verspreid werdt.

'Er komen in aanmerkinge F. van Marnix,

Het blijft bij mij noch onzeker, door wien het Smeekschrift der Edelen opgesteld is. Gereedelijk zou men op die gedachten konnen komen, dat Marnix 'er de voornaamste hand in zou gehad hebben, om dat hij, eenige maanden geleden, ook het verbondschrift ontworpen hadt; doch daar voor is mij geen stellig bewijs ergens voorgekomen.—— Twee levensbeschrijvers van geleerde mannen, NICERON (n) en FOPPENS (o), hebben het Verzoekschrift der Edelen toegeeigend aan *Franciscus Balduinus*,

F. Balduinus,

(l) BOR II boek, bl. 42.

(m) De Hoogduitsche en Nederduitsche vertalingen, beide ten jaare 1566 uitgegeven, heb ik onder het oog gehad, en worden bewaard in de verzamelinge van den Heere P. *van Damme.*

(n) *Mémoires pour servir à l'histoire des hommes illustres tom. XXVIII, pag.* 262.

(o) *Bibliotheca Belgica tom. I, pag.* 284.

nus, wiens uitmuntende geleerdheid in de rechten en geschiedenissen door allen, zonder uitzonderinge, hoog geroemd wordt (p). Eerst was hij een leerling en gemeenzaam vriend van Kalvijn, wiens bittere vijand en heftige tegenschrijver hij, naderhand, is geworden (q). Hier uit moet men afleiden het tegenstrijdig oordeel, over hem en zijnen Godsdienst geveld. Sommigen verheffen hem, in dit stuk, hemelhoog; anderen beschrijven hem als een weerhaan, die met alle winden waaide, een waggelmuts, die zich in alle gedaanten herschepte, zijnde ten minsten zesmaalen van Godsdienst veranderd, van welke wispeltuurigheid hij niet kan vrijgepleit worden (r). Dan, op wat grond en uit welke bescheiden men Balduinus voor den opsteller van 't Smeekschrift der bondgenooten te boek gesteld heeft, hier van is mij niets zekers gebleken (s).

In

(p) POPE BLOUNT *censura celebrium auctorum*, *pag.* 708. MAGIRI *Eponymologicum criticum*, *p.* 101.

(q) VAN DER HAER *de init. tum. Belg. lib. II*, *p.* 169, 170. THUANUS *l. XXVIII*, *p.* 567, 568.

(r) VALERIUS ANDREÆ *Biblioth. Belg. pag.* 221 sqq. VOETIUS *disputat. select. tom. II*, *pag.* 780. FOPPENS *l. c. pag.* 283.

(s) Dus schrijft ook WAGENAAR Vad. Hist. VI deel, bl. 145.

In vroeger tijd, en noch onlangs, hadt hij groot verkeer met de voornaamſte Nederlandſche Heeren, en was zeer gezien bij den Prins van Oranje, die hem in den geheimen Raad zocht te doen aannemen, en gezegd wordt van denzelven veel geleerd te hebben in de wijsgeerte en regeerkunde. Ook ſtond hij in de gunst van den Graave van Nasſau, die zijn onderwijs te Heidelberg genoten hadt (t). Dit kan aanleidinge gegeven hebben, om hem vóor den opſteller van 't Verzoekſchrift te houden; ten zij men dezelve liever wilde zoeken in het vertoog, door hem ontworpen, op verzoek van Oranje, Egmond, Hoorne en anderen, en aan den Koning gezonden, waar van te voren breeder geſproken is (u). Hoe ook dit zij, het is niet waarſchijnlijk, dat Balduinus, ten dezen tijde, in de Nederlanden was, maar wel eer en later, gelijk blijkt uit zijn leven, zeer breed en naauwkeurigst beſchreven door den beroemden HEINECCIUS (v); zoo dat hij de bijeenkomst der Edelen,

K te

(t) BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 66—68, 131. VAN DER HAER *lib. II, pag.* 169--173.

(u) Bladz. 51—55.

(v) *Præfat. ad tom. I. Jurisprudentiæ Romanæ &*

te Breda, niet kan hebben bijgewoond, 't welk sommigen vermoed hebben. —— In zekere aanteekeningen, met eene mij onbekende hand geschreven (w), ontmoette ik *Simon Renard*, als den opsteller van het Smeekschrift der Edelen, vermeld. In hoe verre dit bericht gegrond zij, kan ik in 't zekere niet zeggen. Alleenlijk is mij gebleken, dat deze Renard, die Heer van Bermont was, zittinge hadt in den geheimen Raad, en door het Spaansche Hof, van tijd tot tijd, gebruikt was tot de gewichtigste gezantschappen, welke hem echter, naderhand, in groote moeilijkheden inwikkelden. Hij was, in vroeger tijd, de bijzonderste gun-

S. Renard.

& Atticæ. Ik ben deze aanmerkinge verschuldigd aan den beroemden Utrechtschen Hoogleeraar *M. Tijdeman*, wiens beproefde vriendschap mij, sedert veele jaaren, is gebleken, en ook, in het opstellen van dit werk, meer dan eens te stade kwam.

(w) Deze aanteekeningen zijn gevoegd bij L. AUBERIJ DU MAURIER *mémoires pour servir à l'histoire de Hollande (à Paris* 1697) *pag.* 24, en bestaan in deze weinige woorden: *Ceste Requeste etoit l'ouvrage de Simon Renard. Voyez Histoire Litteraire p.* 225 *et suivants.* Ik vermoede, dat in deze aanhalinge gezien wordt op de *Histoire Litteraire de l'Europe*, welke ik niet bezitte, doch waar uit, misschien, beter licht omtrent dit stuk zou te halen zijn.

gunsteling van den Kanselier Perrenot, en ook van zijnen zoon, den Kardinaal van Granvelle: want dat tusschen den laatsten en Renard van kindsbeen af eene verkoeling van vriendschap zou plaats gegrepen hebben, naar 't schrijven van STRADA, is gantsch onwaar, en uit wisse bescheiden wederlegd. Doch 'er kwam, sedert het jaar 1562, groote naijver tusschen hen beiden, en Renard voegde zich aan de zijde van Oranje en de andere Heeren, met welken hij zich tegen Granvelle aankantte, en te wege bragt, dat de Kardinaal uit Nederland moest vertrekken. Renard kreeg wel bevel, om naar Bourgondie te vertrekken; doch hij, wist, door zijnen loozen aart, 's Konings last buiten uitwerkinge te houden, en ging, ten jaare 1567, naar Spanje, alwaar hij, vergeefs, hoopte iet ten nutte van Nederland uittewerken, terwijl de Koning, de Hertogin, Viglius van Aijtta, Hopperus, de Hertog van Alva en vooral Granvelle, hem in den weg stonden. De Prins van Oranje voorzag, dat Renard geschapen was, zijn leven te moeten eindigen als een gebannen en verzonden persoon: ten minsten, hij werdt door hartzeer ziek, en stierf te Madrid den achtsten van oogstmaand 's jaars

1573 (x). Men ziet hier uit, dat de Raadsheer Renard zich in 't jaar 1566 in de Nederlanden ophieldt, en derhalven het Verzoekschrift der verbonden Edelen heeft konnen schrijven, waar toe het hem aan geene bekwaamheid ontbrak, en zijne geaartheid hem opspoorde; maar of hij zulks, waarlijk, gedaan hebbe, durve ik, bij gebrek van vaste bescheiden, niet voor zeker houden.

§. V.

Geruchten over 't voornemen der Edelen.

Het gerucht van de vergaderingen, te Breda en Hoogstraten gehouden, verspreidde zich, in korten tijd, door geheel Nederland. Elk oordeelde, over het voornemen der verbonden Edelen, naar zijn' bijzonderen smaak. Sommigen zeiden, dat de Edelen den ouden Godsdienst wilden verbannen, de Geestelijken verjagen, de plakaa-

(x) HOPPERUS *I part. chap. VII, pag.* 35. STRADA *dec. I, lib. II, pag.* 86, *lib. III, pag.* 138, 139. BURGUNDIUS *lib. I, pag.* 32. MSS. Aanteekeningen op *Auberij du Maurier pag.* 20, 21, 28. Verantwoording van Oranje 1568 bl. 13, 14, 164. *Dom* PROSPER LEVESQUE, *mémoires pour servir à l'histoire du Cardinal de Granvelle tom. I, pag.* 97—114, 227 *& suiv.* 325—330, bij welken schrijver veele bijzonderheden van de Nederlandsche geschiedenissen, die men elders vruchteloos zal zoeken, te vinden zijn, meest uit de oorspronglijke papieren van Granvelle en andere echte stukken.

kaaten en het geloofsonderzoek geheel doen ophouden, en den nieuwen Godsdienst met geweld invoeren. Anderen meenden, dat de bondgenooten zich tegen den Koning gewapend hadden en onderſteund wierden met buitenlandsch krijgsvolk; dat zij de gantſche regeeringe zochten te veranderen, en zelfs een toeleg hadden, om eenige ſteden bij verrasſinge in te nemen (y). Op het einde van 't jaar 1565 ſprak men van een aanſlag der Edelen op Antwerpen (z), en dit gerucht werdt, ten dezen tijde, wederom levendig, waarom de Hertogin den afgevaardigden van die ſtad, die thans ten Hove waren, in last gaf, dat zij iemand uit hun derwaards zouden zenden, en door alle middelen naarſtiglijk doen voorzien, dat de ſtad niet verrast of beſchadigd mochte worden (a). Ook hadt zij, weinige dagen voor het inleveren van 't Verzoekſchrift, der Wethouderſchap van Amſterdam aangeſchreven, dat zij, in dezen gevaarlijken

 tijd

(y) VAN WESEMBEECK bl. 67. HOPPERUS *III part. chap. I, pag.* 69, 70. BOR II boek, bl. 39.

(z) WAGENAAR Vad. Hist. VI deel, bl. 127.

(a) VAN WESEMBEECK bl. 68, met wien BOR, GIJSIUS en HOOFT konnen vergeleken worden.

tijd, naauw toezien moest op de verzekerdheid der ſtede; waar op de Wet aldaar, den tweeden van grasmaand, eenige maatregelen nam, en openlijk afkondigde (b).

De Hertogin krijgt 'er kennis van.

De Landvoogdes, eenigen tijd te voren kennis gekregen hebbende van de bijeenkomſten der Edelen, ontfing ook omſtandig bericht van hun Verbond en Smeekſchrift. De Graaf van Megen, van Hoogſtraten te rug gekeerd zijnde, verhaalde in den Raad van Staat, dat hij eenige zaken van groot belang, welke den welvaart en behoudenis van 't gantſche Land betroffen, vernomen hadt, en zich verplicht rekende daar van verſlag te doen. Hij zeide, dezelve gehoord te hebben van een' vreemden Edelman, wiens naam hij beloofd hadt te zullen verbergen. Hij gaf noch voor, dat de grootte meenigte van ketteren, welke in de Nederlanden was, hadt te wege gebragt door eenige Edelen en voornaame Heeren, dat 'er vijfendertig duizend ruiters en voetknechten bij de hand waren, die, al haast, zouden optrekken, en 't Land uitplunderen, indien men hun niet toeſtond, in vrijheid van

(b) WAGENAAR beſchrijving van Amſterdam I ſtuk II deel, bl. 276.

van geweten te leven; ten welken einde zij onder elkanderen besloten hadden, binnen zes of zeven dagen omtrent vijftienhonderd gewapende mannen naar de Landvoogdesse te zenden. De Graaf van Egmond bevestigde dit verhaal, en zeide een dergelijk bericht gekregen te hebben door lieden, die niet bekend wilden zijn: ook vertoonde hij aan den Raad een afschrift van 't Verbond, door de Edelen en Heeren bezworen.

Zij vraagt raad aan sommige Heeren.

De Hertogin, hier over verzet, en onzeker zijnde wat haar te doen stond, beraadde zich met de leden van den Raad, die nu tegenwoordig waren. De Graaf van Megen, begrijpende, dat men den tijd met ijdele twistredenen en raadplegingen niet behoorde te verkwisten, verklaarde rondelijk en zonder eenige ontveinzinge, dat hij geen ander middel wist, dan een van deze drie: of, zich terstond te wapenen, 't welk hij begreep niet te konnen geschieden zonder 's Konings uitdrukkelijken last, die te laat zou komen, mitsdien alles zoo ongereed was, en de anderen zich gereed en vaardig bevonden; of, toe te staan, 't gene de Edelen zouden eischen, 't welk zijner Majesteit, op geenerleij wijze, zou behagen; of eindelijk

lijk, hun eenig genoegen te geven op 't ſtuk der Inquiſitie en plakaaten, waar over zij zich meest beklaagden, met vergiffenis van 't gene zij in dezen misdreven hadden. En om te beter raad in te nemen over eene zaak, die zoo netelig en verward was, dacht hij best te zijn, dat men alle Landvoogden en eenige andere Ridders, eer de Edelen aankwamen, ten Hove riep, en dat men den Koning van alles verwittigde, zonder evenwel meldinge te maken van zijne herwaardsreize, die nu toch te laat en vruchteloos zou wezen. —— De Graaf van Egmond was van 't zelfde begrip, doch voegde 'er bij, dat hij goede hope hadt, dat de Edelen niet boven vier of vijf honderd ſterk, en zonder wapenen, komen zouden, en veel gematigder verzoek doen, dan 't gerucht hun nadroeg. — Sommigen van den Raad kwam het ongemeen vreemd voor, hoe 't mogelijk ware, dat zoo groote meenigte van krijgsvolk in gereedheid zou zijn, zonder dat de bevelhebbers der grensſteden, of anderen, hier van iet wisten. Wijders zeiden zij, dat zoo de Stadhouders en Ridders van 't gulden vlies zich vereenigden met onbezweken moed, om geene veranderinge of nieuwigheid in den Godsdienst te gedogen, het on-

noo-

noodig zou zijn den boozen hun verzoek intewilligen, of met hun in eenige onderhandelinge te treden: de Heeren, onder elkanderen eensgezind zijnde, zouden allen, die zich roeren wilden, te machtig vallen: ook was 't een droom en ſpotternij, van vergiffenis te ſpreken, zonder te weten, door wien en waar in misdaan ware. Op zoodanigen toon ſprak vooral Barlaimont, die van gedachten was, dat men zich door ijdele geruchten niet vervaard moest laten maken, maar liever iemand van de voornaamſte hoofden bij den hals grijpen, waar door de overigen ſpoedig tot ſtilte zouden gebragt worden: anders zou men, in plaats van 't oproer te bedaren, 't zelve aankweeken, en een lokaas tot zondigen geven door de hope ven ſtraffeloosheid. Doch men gaf, heimelijk, der Hertoginne te verſtaan, dat, alle de Heeren en Landvoogden vergaderende, gemakkelijk zou te gisſen zijn, waar henen den meesten het hoofd hing. Dit begreep zij zeer wel, maar de noodzaak dwong haar, zich naar den raad der Graaven van Egmond en Megen te gedragen, welken zij, met de daad, ook opvolgde. Want na dat zij, den twintigſten van lentemaand, alles aan den Koning hadt doen

overschrijven (c), werden de Stadhouders en Ridders beschreven om ten Hove te komen, en aan Oranje en Hoorne werden wel drie of vier onderscheiden brieven afgezonden, om hen in den Raad te doen wederkeeren, en in die vergaderinge tegenwoordig te zijn. Midlerwijl namen eenige Heeren de moeite, om de plakaaten, den Godsdienst belangende, naauwkeurig te onderzoeken, en verklaarden, dat zij die zaak onverdraaglijk en de onredelijkste van de weereld vonden, en dat zij geen voornemen hadden, om de wapenen, tot verdediginge van de Inquisitie en genoemde plakaaten, op te vatten, alzoo de Kardinaal van Granvelle, die hun zoo kwalijk gezind was, onder schijn van dezelve, hun lijf en goed ligtelijk in gevaar kon brengen. Daarenboven oordeelden zij, dat 'er eene algemeene vergiffenis noodig was, om den Prins van Oranje, beducht voor 's Konings ongenade, buiten vreeze te stellen; en dat, voor alle dingen, eene verzoe-

(c) Ik noeme den *twintigsten* van lentemaand, op 't getuigenis van voornaame Historieschrijvers, van welken anderen echter verschillen. De zaak is van gering aanbelang, te meer, om dat STRADA bericht, dat de Hertogin, omtrent dezen tijd, verscheiden brieven aan zijne Majesteit afgevaardigd heeft.

zoening tusschen den Koning en zijne leenmannen behoorde plaats te vinden (d).

In dien tusschentijd leefde de Landvoogdes in veele bekommeringen. Wat moest zij doen? zich wapenen? Maar 't geld is de zenuw van den oorlog, en de schatkist was ledig. Wie kon zij, met gerustheid, tot bevelhebbers en krijgsoversten aanstellen? aan wien het leger toebetrouwen? de voornaamste Heeren waren verdacht. Ook zou het dan met den Godsdienst gedaan zijn, alzoo de wetten, ten tijde des oorlogs, zwijgen. Dus zou zij door de krijgswapenen dat gene verliezen, om welks wille dezelve werden opgevat. Zij schreef aan de Wethouders der meeste steden, en aan de Spaansche gezanten bij de Keizerlijke, Fransche en Engelsche Hoven: zij liet zorgvuldig opzicht nemen op de stedelijke versterkingen en vestingen: zij ontboodt de Staaten van Brabant en verscheiden stads Overheden ten Hove: zij schreef brief op brief aan den Koning, wiens komste herwaards, op haar ingeven, meer en meer verspreid werdt. Doch de moed ontzonk haar op 't ge-

(d) HOPPERUS *III part. chap. I, pag.* 69—71. BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 121—123. HOOFT II boek, bl. 72, 73.

gerucht, dat de bondgenooten besloten hadden, in geval zij geen gehoor kregen, krijgsvolk binnen Brussel te brengen, de Landvoogdesse naar Vilvoorden te vervoeren, en haar zoo lang in hechtenis te houden, tot dat aan hun verzoek zou voldaan zijn. In 't begin dreef zij 'er den spot mede, doch, naderhand, stond zij in twijfel, of zij de stad zou verlaten, en zich naar een veiliger plaats begeven, gelijk uit haar eigen brieven gebleken is (e).

§ VI. *Vergadering der Stadhouders en ridders.* De bijzondere Landvoogden en Vliesridders kwamen, op 't schriftelijk ontbod der Hertoginne (f), omtrent het einde van lentemaand, te Brussel, en verschenen ten Hove. Van dezen worden, in 't bijzonder, gemeld, Oranje, Egmond, Aarschot, Glimes, Megen, Arenberg, Hoorne, Hoogstraten, Ligne, Barlaimont, Montigni en Hachicourt, benevens den President van Aijtta, den Raadsheer van Brussel, en de *Voorstel der* leden van den geheimen Raad. De Landvoog-

(e) BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 123. STRADA *lib. V*, *pag.* 209, 210. VAN WESEMBEECK, bl. 68—76.

(f) Verantwoording van Oranje 1568, bl. 181, 182. VAN WESEMBEECK, bl. 181, 182. BOR I boek, bl. 24.

voogdes, in deze vergaderinge, verslag gedaan hebbende van de oogschijnlijke gevaaren, en nopende de Inquisitie en plakaaten, wekte allen en een iegelijk op, om zijne meeninge vrijmoedig en openhartig te zeggen tot dienst van God en zijne Majesteit, en tot 's Lands welvaren. —— Men nam, bij deze gelegenheid, in aanmerkinge, dat 'er twee soorten van Inquisitie waren, de gewoonlijke van den Bisschop, en de buitengewoone van den Paus; dat de laatste nu wel kon afgeschaft worden, daar deze landen zoo wel van Bisschoppen voorzien waren; en wat de plakaaten betrof, al scheen het niet oorbaar, dezelve geheellijk te herroepen, men hadt echter, al in 't jaar 1550, gezien, dat de Keizer, op voorspraak van zijne zuster Maria, toen Landvoogdesse der Nederlanden, dezelve verzacht hadt; waarom het, vermoedelijk, ook nu niet ongeraden was, om op eene soortgelijke matiginge te denken (g). — Dit voorstel gaf aanleidinge, om nader te handelen over 't beste middel, om de hardigheid der plakaaten ten deele te matigen, en de straffen te schikken naar de misdaaden, zoo

Hertoginne.

Gevoelen der meesten over de Inquisitie, en Plakaaten.

(g) HOPPERUS *III part. chap. II, pag.* 72.

zoo tot behoudinge van den ouden Godsdienst, als tot ſtillinge der tegenwoordige beroerten, waar van men den Koning bericht zou toezenden, en te gelijk aan de Inquiſiteurs aanſchrijven, dat zij, om redenen, zouden ophouden iemand te vervolgen; waar van 't gerucht ſpoedig onder 't volk verſpreid werdt, en verſchillende geſprekken veroorzaakte, terwijl de grootſte meenigte zich 'er weinig goeds van voorſtelde (h). —— Na dat de Raadsheer van Bruſſel verſcheiden brieven hadt voorgelezen, waar in veel verhaald werdt van de verbinteniſſe der Edelen en hunne voornemens, gaf de Landvoogdes in bedenken, of men de Edelen, die, zoo de ſpraak ging, eerlang naar Bruſſel zouden komen onder 't geleide van Hendrik van Brederode, wel zou toelaten? wat men op hunne verzoeken zou antwoorden? en hoe men die ſamenzweringe en nieuwe bewegingen der onruſtige menſchen best kon verijdelen en tot bedaren brengen? De Hertog van Aarſchot en de Graaf van Barlaimont waren van gevoelen, dat men zulk groot aantal van bondgenooten niet binnen de ſtad moest laten komen. 'Er waren geen

Raadpleging der Landvoogdesſe.

Gedachten van Aarſchot en Barlaimont.

(h) VAN WESEMBEECK bl. 76.

geen vijfhonderd menſchen van nooden, om één ſmeekſchrift overtegeven. Dit geleek immers niet naar 't gedrag van menſchen, die een ootmoedig verzoek wilden doen. Zij konden een van hunne hoofden zenden, met mindere pracht en hatelijkheid. Kortom, men moest hun de poorten geſloten houden, dat veiligst ſcheen, of anders, indien men hen toeliet, naauwkeurig op hun gedrag letten, en de genen, die zich aan eenig misbedrijf mochten ſchuldig maken, op ſtaande voet ſtraffen. Men verzekert zelfs, dat Barlaimont zich, bij deze gelegenheid, liet ontvallen, dat men eenig krijgsvolk in 't paleis der Hertoginne moest verbergen, om de verbonden Edelen, als zij daar hun ſmeekſchrift kwamen aanbieden, tot den laatſten man toe van kant te helpen (i). Doch de Prins

(i) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 206. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 132. LE PETIT *Chronique de Holl. & Zeelande tom. II livr. IX*, *pag.* 102. — Dit getuigenis aangaande Barlaimont, door vriend en vijand bevestigd, doet ons geloof ſlaan aan 't gene hem wordt te laste gelegd, dat hij de hand leende tot het ombrengen van zoo veele duizenden in de Nederlanden, en in 't bijzonder van de Graaven van Egmond en Hoorne. Zie *Lettres d'advertisſement a la Noblesſe*, *pag.* 68, aangehaald in mijn tweede eeuwfeest der Vrijheid te Vlisſingen

Oordeel van Oranje.

Prins van Oranje oordeelde, dat men voor die menschen niet behoefde te vreezen: zij waren hem niet onbekend, maar sommigen door bloed en maagschap, de meesten door vriendschap naauw aan hem verbonden: men zou den Edelen een groot ongelijk aandoen, als men hun weigerde eenig verzoek te komen doen, 't welk anders den allergeringsten vrijstaat. Ook deed de Prins, ten dezen tijde, eene sierlijke en nadrukkelijke redenvoeringe (k), welke van dezen inhoud was: "Och of gij ons van den beginne geloofd hadt: wij raadden u, liever andere en zachtere

Zijne redenvoering.

singen bl. 13, en over welke brieven de aanmerkingen van den Eerwaardigen 'S GRAVEZANDE verdienen nagelezen te worden, in de Nalezingen op de Bijzonderheden over de H. S. door den Hoog Eerwaardigen Heer HOFSTEDE, bl. 538-570.

(k) Zij is geboekt door BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 127-131, en, op een vrijen trant, in 't Nederduitsch vertaald door HOOFT II boek, bl. 74, 75. De voortreffelijke WAGENAAR, Vaderl. Hist. VI. deel bl. 139, vermoedde, dat zij geheel door *Burgundius* verzonnen was. Deze aanmerking kwam mij, in vroegere jaaren, ongegrond voor. Zie mijn Kort Verhaal der Reformatie van Zeeland bl. 51. En nu kan ik 'er te minder mijne toestemminge aan geven, om dat *Hopperus* en *Strada* de geloofwaardigheid van *Burgundius*, in dit geval, schijnen te bevestigen.

tere middelen te gebruiken, om de ziekte te genezen, dan de besmetten door vreeze des doods tot wanhope te vervoeren. Wij allen zijn, gelijk gij ziet, van één gevoelen, en willen den Katholijken Godsdienst behouden. Kan hij, zonder de Inquisitie, niet ongeschonden bewaard worden, wel aan! laat 'er ons goed en bloed voor opzetten; maar gelijk gij straks gehoord hebt, wij zijn ook van verschillende denkbeelden: willen wij het gevaar ontkomen, de groote oorzaak van al het kwaad moet weggenomen worden. Kort te voren heeft men, te recht, onderscheid gemaakt tusschen de Pauslijke en Bisschoplijke Inquisitie; de eerste kan men laten varen, de andere dient men te behouden, ten ware men de Bisschoppen wilde verbannen, wier ampt is, gelijk men weet, onderzoek te doen op elks zeden, geaartheid en misdaaden. En dit is de rechte Inquisitie, waar tegen 't volk het geenzins geladen heeft. Doch de Pauslijke, Roomsche of Spaansche Inquisitie is in den haat, en de waare oorzaak van al 't gevaar en oproer. Wat hebben wij dan dezelve van nooden? andere volken weten 'er niet van. De Franschen en Duitschers hebben bij dit gemis geen nadeel geleden. 'T

zal voldoen, mijns oordeels, indien de Leeraars naauw toezicht nemen, en de Bisſchoppen zich van hunnen plicht kwijten. De Pauslijke Inquiſitie kan ook achtergelaten worden, zonder ondienst van den Koning, die, in zijnen brief, te verſtaan gaf, dat hij geene nieuwigheid wilde invoeren. Voor de opkomst van Luther was de Pauslijke Inquiſitie geheel onbekend. Zij werdt eerst door den Keizer ingevoerd, en wel in een' tijd, toen de kerk zorgeloos was, de Bisſchoppen ſluimerden, en de zeden der priesters zeer ſlordig waren. Het is evenwel twijfelachtig, of de Keizer meer voordeel dan ſchade aanbracht, nademaal hij, dus doende, de landwetten en grondſlagen van 't gemeenebest beroerde. Daarenboven alles hadt, nu, een anderen keer genomen: er waren omtrent zoo veele Bisſchoppen, als rijke ſteden in deze gewesten: billijk, derhalven, zag men naar hulpmiddelen, geſchikt naar den tegenwoordigen tijd. Men moest de kundige Geneesheeren navolgen, die alles beproeven, eer zij tot ſnijden en branden overgaan, en die de bitterſte geneesmiddelen weten te matigen en eenigzins ſmakelijk te maken. Alles was noch niet hopeloos; maar 't zou gevaarlijk zijn, de

wet-

wetten van een wel gevestigden ſtaat te willen omkeeren: zachtheid, geen ſtrengheid, kwam nu te pas. Men ziet de afkeerigheid van 't volk, welke men moet trachten te bedaren, op dat zij niet overſlaa tot oproer, waar voor ik ſchrikke. Wat mij dan aangaat, ik oordeele het nu den rechten tijd te zijn, om 't geloofsonderzoek opteſchorten, 't gene buiten iemands nadeel kan geſchieden, alzoo de Inquiſitiemeesters geenen last hebben van den tegenwoordigen Paus, en zij zelven van begrip zijn, dat het voorgaande bevel, door 't overlijden van den laatſten Paus, zijne kracht verloren heeft. Dus denke ik, met anderen, over de Inquiſitie. En hoedanig mijn oordeel zij over de plakaaten, hebt ge voorheen gehoord. Viglius meent echter, dat men 't zwaard te bate moet nemen, wil men ooit de ketters uitroeien. Zoo dachten, wel eer, de meesten; welk gevoelen ik liever aan de geſteldheid der tijden, dan aan de voorzichtigheid, toeſchrijve. De ondervinding leerde, dat de grootſte wreedheid de ketterijen vermeenigvuldigde; want die een nieuwen Godsdienst omhelzen, houden zich verzekerd van deszelfs Godlijken oorſprong, en willen liever ſterven, dan 'er van af-

gaan; 't enkel aanſchouwen van de ſtandvastigheid der genen, die den dood ondergingen, bracht in vorige jaaren te wege, dat veelen de nieuwe leere aannamen, begrijpende, dat zulken de waarheid aan hunne zijde moesten hebben, die om hun geloof aan 't lijf wilden geſtraft worden, en de allerijsſelijkſte pijnigingen ondergaan. Men heeft dat in Frankrijk, in Engeland, en onder ons gezien: de eerſte Christenen plagten ook te zeggen, dat het bloed der martelaaren 't zaad der kerke was. Keizer Iuliaan begreep dit, en hen geheel en al willende uitroeien, ſloeg hij een' zachteren weg in, en trok 'er meer af van 't rechte geloof door hen in vrede en ruste te laten leven, dan zijne voorzaaten door 't zwaard en bloedvergieten. Dwang heeft geen vat op 't gemoed. Geen Koning kon ooit de ſtijfzinnigheid der Jooden verzetten. 'T gemoed moet door overredingen vermeesterd worden. Hoe verſchrikkelijk werdt het Griekſche Keizerrijk door de ketterijen geſchokt! en doorgaans, evenwel, vergenoegden zich de Keizers om de ketters met ballingſchap te ſtraffen. Arius onder Conſtantinus, Aëtius onder Conſtantius, Nestorius onder Theodoſius, hebben geen zwaardere ſtraffe geleden.

Bloe-

Bloedig, zeker, om ſchrik te verwekken, waren de plakaaten des laatſten; maar nooit zijn zwaard in dit ſtuk. Waar zijn nu de Ariaanen, welken geen rijk, ja, om zoo te ſpreken, de geheele weereld naauwlijks kon bevatten? Door ze onachtzaam te behandelen en weinig wederſtand te bieden, hebben zij een einde genomen. Dit is de aart der ketterije; in 't begin is zij vermetel, als 'er 't nieuw af is, en zij geen tegenſtand vindt, vervalt zij van zelfs. Laten wij te vreden zijn met de ſtraffen, waar mede die groote Keizers de misbedrijven beteugeld hebben. Hun voorbeeld natevolgen, is allerveiligst. Nieuwigheden gaan met gevaar vereenigd. Keizer Karel liet zich, ten jaare 1550, bewegen tot het verzachten der harde plakaaten, en Koning Filips was 'er, kort geleden, ook gezind toe. Doch de Biſſchoppen hebben hem ontraden, eenige toegeeflijkheid te gebruiken; met welken toeleg, laat ik voor hunne rekeninge. Men dient, mijns bedunkens, de wetten te ſchikken naar de zeden van den tegenwoordigen tijd. Wij zullen de ondeugd overwinnen, wanneer zij de overhand niet krijgt. Men beelde zich niet in, dat zij immermeer geheel zal ophouden. Dat 'er altijd ketterijen broeden

 zul-

zullen, is van den Apostel voorzegd. Dan gesteld, dat de plakaaten zeer goed zijn, wat zal men 'er nu door vorderen? 't getal der bezoedelden is te groot, om ze allen te konnen straffen. Wat zal 'er van komen, als zij, met den dood bedreigd, tot woede vervoerd worden? Uit een klein vonkje ging dikwils een groote vlam op. Dus begonden de oproerigheden onder de Franschen, met wien men zegt, dat de bondgenooten verstand houden. Zij moeten derhalven eenigzins te vrede gesteld worden, zal men 's lands vrede buiten gevaar houden. De raad, welken ik voor het tegenwoordige gegeven heb, is de veiligste. God zegene, 't gene u het best behagen zal." Men verwondert zich, met recht, over de meer dan Vorstelijke geleerdheid, welke in deze redenvoeringe van den Prins doorstraalt. Of hij zijne kundigheid verschuldigd zij geweest aan zijne gesprekken met Balduinus, gelijk men wil (l), is onzeker; maar 's Prinsen wijsheid en staatkundige voorzigtigheid zijn, buiten tegenspraak, in dit voorstel duidelijk te lezen.— De andere leden van deze plechtige vergaderinge gaven hun gevoelen ook vrijmoedig te

(l) BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 131.

Gevoelen van Egmond.

te kennen. De Graaf van Egmond onderſteunde, ten deele, 't gezegde van Oranje, en 't dacht hem niet raadzaam, zulken te beledigen, die men niet verdelgen kon. Indien men geweld en wapenen wilde gebruiken, welke toeſtel was 'er dan noodig, om zich te verzetten tegen lieden, die voor lang gewapend waren, en, door afweringe, te meer getergd zouden worden. —

Van Mansfeld.

De Graaf van Mansfeld, ſchoon ongezind ter goedkeuringe van 't geloofsonderzoek, oordeelde echter, dat de verbonden Edelen niet wel deeden, en, door zulke verbintenisſen en opſchuddingen, zich te vermetel en hoogmoedig gedroegen voor menſchen, die een verzoek kwamen doen. Hij voegde 'er bij, dat hij zijnen zoon, die zich mede onder 't getal der bondgenoten bevondt, hier over ſcherpelijk beſtraft hadt, met bedreiginge van ongenade, indien hij hunne zijde niet wilde verlaten. —

Van Arenberg, en Megen.

De Graaven van Arenberg en Megen beſchouwden de verbonden Edelen in geen gunstiger licht, en meenden, dat zij, met zulke vertooninge van macht, zich veel eer gedroegen als menſchen, die den Vorst de wetten wilden ſtellen, dan die eenig verzoek te doen hadden: waarom zij beſloten, dat men

deze bezendinge der bondgenooten niet behoorde toe te laten, of althans voor eenigen tijd te verschuiven; 'er was hope, dat het bondgenootschap, zoo schielijk aangegaan, niet lang standvastig blijven zou, maar in korten tijd verijdeld worden. — De meeste andere Heeren spraken twijfelachtig, of met gematigdheid, van de verbonden Edelen; zij lieten zich openlijk, en op eene scherpe wijze, uit tegen het nieuwe geloofsonderzoek, maar wat bedekter tegen de wreede bloedplakaaten. Gelijk het gaat, het eene woord bragt het ander voort. Men begon, hier, bitter te klagen over de handelwijze van den Koning. Oranje, in 't bijzonder, die zich anders zeer wel bezat, kon zich niet weêrhouden van te zeggen, dat hij onlangs vernomen hadt, hoe eenigen, die hem en zijn geslacht ongezind waren, op zijn leven toeleiden, en alle zijne goederen verbeurd wilden verklaren, en dat de Koning, met wien zij hier over geraadpleegd hadden, maar op eene bekwaame gelegenheid daar toe wachtte. Was dit een loon voor de groote diensten, welke hij en anderen, in de vorige oorlogen, aan den Koning bewezen hadden? 't bleek sedert eenigen tijd, dat de Nederlanders bij Fi-

Wat anderen 'er van dachten.

Klachten van Oranje.

Filips in mindere achtinge waren, dan bij zijnen vader. Het kwam niet te pas, dat hij de Koninginne van Schotland met zoo groote geldsommen ondersteunde: dit zou 't Nederlandsch gemeenebest in den haat van Engeland doen komen, en in groot gevaar brengen, vooral om dat men, hier te lande, gebrek aan geld hadt. De Prins wilde meer zeggen; doch de Hertogin viel hem in zijne redenen, en vermaande hem, om zich van zulke bijzondere klachten te onthouden, terwijl men over 's Lands algemen welvaren beraadslaagde: hij was, zeide zij, te voorzichtig, om zulke gedachten te voeden van den goedertierensten Koning; wat men van 't opschieten van geld voorgaf, was een enkel verdichtsel van muitzieke menschen, die, door zulke kunstgrepen, den Koning hatelijk poogden te maken bij de Nederlanders en vreemde Vorsten. De Graaf van Hoorne, en sommige anderen, barstten in dergelijk beklag uit. Niet dan bezwaarlijk, en met zoete woorden, werden de gestoorde gemoederen der Heeren gestild; waarna de Landvoogdes het eerste voorstel, op nieuw, in overweginge gaf. Toen werdt, bij meerderheid van stemmen, besloten, dat men alle de verbonden Edelen

De Hertogin tracht hem te bedaren.

Besluit om de Edelen

toe te laten. in de stad zou laten komen, mits dat zij ongewapend verschenen, en zich bescheiden gedroegen. De Landvoogden der gewesten, door welke de bondgenooten hunne reize naar Brussel nemen zouden, kregen in last, dit den Edelen aan te schrijven. Wijders zou men wachten aan de poorten stellen, een ronde door de stad laten gaan, en schildwachten op den hoogsten toren plaatsen, om alle oproerigheden voortekomen. De tijd was, heden, te verre verloopen, om de andere punten in beraad te leggen. —— De Stadhouders, Vliesridders en verdere Heeren kwamen, den volgenden dag, andermaal bij elkanderen, toen de Hertogin, vreezende, dat de tijd wederom met twisten en klagen zou verspild worden, aanstonds het woord opnam, en aan de Heeren voorhieldt: "dat het niet noodig zou geweest zijn hen heden, opnieuw, te raadplegen, zoo men met klagen en morren het kwaad genezen kon, naardien de vorige dag met klachten over bijzondere belediging bijkans was doorgebragt. Indien deze al billijk mochten zijn, kwamen zij echter ontijdig, en dienden nergens toe, dan om de gemoederen, geduurende de raadplegingen, elders henen te trekken, en de waarheid uit het

Maatregelen, toen genomen.

Nadere vergadering ten Hove.

Redenvoering der Hertoginne, belangende de plakaaten en Inquisitie.

het oog te doen verliezen. Brederode, dus vervolgde zij, zal mij uit naam der bondgenooten verzoeken, om de Inquisitie te verbannen, en de straffen ter zake van den Godsdienst te verzachten. Ik heb uwe trouw en wijs beleid meermaalen ondervonden, en wenschte nu wel van u te vernemen, wat antwoord ik geven zal. Vooraf echter moet ik het een en ander melden. Ik hoore, dat zeer veelen de plakaaten van den Keizer en Koning openlijk doorstrijken, als onbermhartig, barbaarsch en ondragelijk. Zulken beledigen niet alleen den Vorst, maar ook de orde der Vliesridders, den Raad, en de Staaten van geheel Nederland, die hunne toestemminge gaven tot de Keizerlijke plakaaten. Dit zal sommigen van u noch zeer wel geheugen, en 't blijkt klaar uit het plakaat van den jaare 1531, waar op alle de overige gebouwd zijn. Waarom beschuldigt men dan, ten dezen tijde, den Keizer van wreedheid? Waarom veroordeelt men nu, 't gene te voren werdt goedgekeurd? of moet men minder zorge dragen, als de ziekte klimt? Is 't billijk, dat men 't zwaard stomp laat worden en 't vuur zijne kracht beneemt, terwijl de ketterijen het Land, meer en meer, in vuur en vlam

zet-

zetten? De kerkelijke Inquiſitie ſtrekt nergens anders toe, dan om de ſtoutheid der godlooze ketteren intebinden of te ſtraffen. Ik weet, hoe zeer deze rechtbank bij allen in den haat zij; maar 'k heb thans geen toeleg, om zulken te wederleggen. Die rechtbank is echter, gelijk gij weet, geen nieuwigheid in Nederland, maar, al over zestien jaaren, in deze gewesten door mijn' vader opgericht. En ik bidde u, welke wreedheid is 'er meer in 't geloofsonderzoek, dan in de Keizerlijke plakaaten? Zelfs alles wel ingezien zijnde, zijn die bevelen ſtrenger dan de Inquiſitie. De Koning gaf in zijnen brief, welken ik u, nu drie jaaren geleden, voorlas, zijne rechtmatige verwonderinge te verſtaan, hoe de Nederlanders zoo beducht konden zijn voor de Spaanſche Inquiſitie, daar veel meer en zwaardere ſtraffen, ten aanzien van den Godsdienst, vervat waren in 's Keizers plakaaten. Indien deze bevelen met wijsheid gegeven, en door de toeſtemminge der Staaten bekrachtigd zijn, dan zie ik geen reden, waarom men zoo bits en ſcherp uitvaart tegen de Inquiſitie, die 't zelfde bedoelt en zachter te werke gaat. Dan met dit te zeggen, dus beſloot de Landvoogdes haare

aan-

aanſpraak, wil ik geenzins uwe raadplegingen vooruitloopen, ik liet u altijd, en ook voor 't vervolg, uw oordeel vrij; maar draagt zorge, naar uwe gewoone wijsheid, dat gij uwe vrijheid niet verliest door gramſtorigheid of partijzucht". Men heeft geen ander bewijs noodig, om de loosheid der Landvoogdesſe te leeren kennen, of liever, om te beſluiten, dat zij veele kundigheden geſchept hadt uit het verkeer met Granvelle, dien listigen Staatsman, wiens plaats de ſchrandere Viglius, nu, bij haar vervangde. 'T kon niet misſen, of zulken, die der Landvoogdesſe waren toegedaan, moesten in haar begrip vallen, en van oordeel zijn, dat 'er in de plakaaten geene verandering moest geſchieden. Men behoorde, zeiden ze, de wetten te overwegen, eer zij gemaakt worden, maar eens vastgeſteld zijnde, te onderhouden: niets maakt den ſtaat van een land wankelbaarder, dan de geduurige verandering van wetten; ook was 't van belang, den ketteren, als zij kwamen, niets van hunne eisſchen toeteſtaan, want kregen zij 't begin naar hunnen zin, 'er kwam geen einde aan hunne verzoeken. Doch anderen lieten zich daar tegen vrij nadrukkelijk uit, en toonden, dat door de plakaaten geen voordeel

Sommigen wilden geene veranderinge in de plakaaten.

Anderen drongen op matiginge der plakaa-

ten en afschaffinge der Inquisitie.

deel zou aangebragt worden, of aan den Godsdienst, die allengs zou afnemen, of aan de veiligheid der ſteden, welke juist uit dien hoofde, geheel Nederland door, in oproer waren; de wetten waren gemaakt om den Godsdienst en de rust der burgeren, die echter door deze plakaaten niet zouden bevorderd worden. Waarom zou men 't dan onbillijk rekenen, ſommige ſtraffen wegtenemen, of liever te veranderen, de wetten te verzachten en 't volk in ſtaat te ſtellen, om ze beter te konnen gehoorzamen? 'T was gevaarlijker voor een Vorst, ſtijf te blijven ſtaan op eene wet, welke de groote meenigte niet wil gehoorzamen, dan dezelve een weinig te veranderen, om 't volk tot zijnen plicht te houden. Wat belangt de Inquiſitie, 't bleek duidelijk, dat zij aan niemand, van welken ſtaat hij was, behaagde: 't gemeenſte volk te Antwerpen deed alle bedreiging tegen hen, die de Spaanſche Inquiſitie aldaar zouden durven invoeren; ja ook de Bisſchoppen werden 'er door beledigd, vermits het oordeel over Godsdienstige zaken, 't welk hun toekwam, werdt overgebragt tot de rechtbank der Inquiſiteuren. Maar 't was vruchteloos, hier over nu te zintwisten, terwijl de

de verbonden Edelen voor de poort ſtonden, wier verzoek men niet moest afſlaan, dan na rijp overleg, of men hen te keer kon gaan, wanneer zij misſchien, op raad van de ketters, de wapenen opnamen, en de ſtad wilden overrompelen met bijſtand der genen, die tot het Verbond behoorden. —— Het gevoelen der laatſten kreeg de overhand. Zij, die 'er wel het een en ander tegen wisten intebrengen, bregrepen echter, dat de Inquiſitie, in deze tijdsomſtandigheid, niet kon gehandhaafd worden. Na lang getwist te hebben, werdt eindelijk beſloten, dat aan 't verzoek der bondgenooten eenigzins kon voldaan worden, zonder den Godsdienst in gevaar te ſtellen. Maar om geen ſchijn van al te groote toegeefſlijkheid te vertoonen, zou men aan de verbonden Edelen, op hun ſmeekſchrift, tot antwoord geven: "dat zij zich over de Inquiſitie niet behoefden te bekommeren; dat de oefening daar van zou opgeſchort worden, terwijl ook de Inquiſiteurs nalatig bleven in 't uitvoeren van hun recht, als die hun berichtſchrift, gelijk anders de gewoonte was, door den nieuwen Paus niet hadden laten bekrachtigen. Wat belangt de ſtraffen tegen de ketters, in de Keizerlijke plakaaten vastgeſteld,

Beſluit hier op genomen.

ſteld, deze konden niet opgeheven worden, maar wel een weinig verzacht. Op deze wijze dachten en ſpraken de Bisſchoppen, de Rechtsgeleerden en de Inquiſiteurs zelven; ja leefde Keizer Karel noch, hij zou zelf zoo handelen, als die, ten jaare 1550, op aanhouden van zijne zuster Maria, goedgevonden hadt, de vastgeſtelde ſtraffen een weinig te matigen, om grootere onheilen voortekomen". Gaf men den Edelen zulk dubbelzinnig antwoord, eenige hope en goede woorden, zij zouden, mogelijk, van een ſcheiden, en 'er zou bekwaame gelegenheid wezen, om, zonder merkelijk oproer, en met grooter gezag, op 's Lands welvaren bedacht te zijn. Dit beſluit ſtond der Landvoogdesſe weinig aan; doch zij keurde het evenwel, in ſchijn, goed, om dat zij begreep, dat men, naar den tegenwoordigen toeſtand van zaken, aan de verbonden Edelen iet behoorde toetegeven, of hen met geweld te keer gaan, welk laatſte, bij mangel van een goeden veldoversten, niet raadzaam was: op Oranje kon zij zich niet verlaten, en Egmond hadt, rondelijk, verklaard, dat hij tegen niemand, uit hoofde der Inquiſitie en plakaaten, de wapenen opvatten zou; de andere Heeren waren even

De Hertogin keurt het, eenigzins, goed.

wei-

weinig te vertrouwen, of hadden veel minder gezags. Zij wilde zich, derhalven, naar den raad der meesten ſchikken, en aan Brederode en de zijnen zoodanig antwoord geven, dat zij 'er genoegen in zouden nemen, maar dat ook den Koning, buiten wien eene zaak van dat gewicht niet kon beſlist worden, de vrijheid gelaten wierde, om naar welgevallen in dezen te handelen (m). — Uit dit gantſch beloop der raadplegingen ten Hove, welke ik overwaardig keurde wat uitvoeriger optegeven, is blijkbaar, dat de Hertogin, geſlingerd door verſchillende overleggingen, naauwlijks wist, welken weg zij inteſlaan hadt. De raad der minſten behaagde haar wel, doch zij hadt geen moeds ge-

M noeg,

(m) STRADA *lib. V*, *pag.* 210—218, VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 206, BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 122—132. Vergel. het leven van Willem den I, 1 deel bl. 440—450. — Ik weet niet, waarom men de geloofwaardigheid van STRADA, en anderen, in de naauwkeurige opgave van de toenmalige raadplegingen ten Hove, in twijfel zou mogen trekken, en begrijpe derhalven niet, hoe de Heer WAGENAAR, Vad. Hist. VI deel bl. 138, kon ſchrijven: " Wat Oranje en die 't met hem hielden, bijzonderlijk, in deze Raadsvergadering, geſtemd hebben, is mij, uit geene egte beſcheiden, gebleken".

noeg, om dien te volgen, uit vreeze voor zwaarer onheil. De grootste Heeren, die, sedert eenigen tijd, met opzet stilgezwegen hadden, verzuimden deze gelegenheid niet, om de gevoelens van hun hart, onbewimpeld, te ontdekken, en, met klemmende redenen, aan te binden, op eene wijze, welke edelmoedige liefhebbers van 't Vaderland onderscheidde van laf hartige vleiers, en baatzuchtige pluimstrijkers, die, ook in dien tijd, de schandvlekken en pesten van 't Gemeenebest waren.

§. VII. De Edelen zich gereed makende tot het overgeven van hun Verzoekschrift aan de Landvoogdes, schreven, midlerwijl, na dat zij, wat vroeger, zeker Vertoog over den staat der kerken in de Nederlanden aan Keizer Maximiliaan geschreven hadden, een aanmerkelijken brief aan denzelven, als die eene naauwe betrekkinge van maagschap op Filips hadt, en bekend stond voor een edelmoedigen en goedertieren Vorst, afkeerig van allen gewetensdwang, zoo dat hij aan Koning Hendrik van Frankryk betuigde, geen grooter zonde te kennen, dan de gewissen te willen dwingen, en dat zulken, die 'er over zochten te heerschen,

De Edelen vervoegen zich bij den Keizer Maximiliaan.

de

de aarde wel konden verliezen, terwijl zij meenden daar door den hemel te zullen verkrijgen (n). De Edelen begrepen 't, derhalven, niet kwalijk, als zij besloten, zich bij hem te vervoegen, schoon zij hun oogmerk niet volkomen bereikten: want toen de Keizer, eenige maanden later, zijne bemiddelinge aanboodt, om den Koning met zijne onderzaaten te verzoenen, daar bij voegende, dat de weg van toegeeflijkheid hem geschikter en minder gevaarlijk voorkwam, dan die van gestrengheid, was Filips ongenegen 't oor aan den Keizer te leenen, naardien men hem deed verstaan, dat het beneden zijne waardigheid zijn zou, eenig verdrag aantegaan met zijne onderdaanen, vooral in 't stuk van Godsdienst en gehoorzaamheid, en dat de Keizer belezen was door den Keurvorst van Saxen, zijn' bijzonderften vriend, en oom van den Prins van Oranje, aan wien, gelijk ook aan de Graaven van Egmond en Hoorne, de Keizer nu geschreven hadt; waar uit men, wel haast, besluiten kon, wat 'er van 's Keizers

(n) STRUVIUS *Histor. German. in Maximiliano II*, *pag.* 1093. WINSEMIUS *Historiarum*, *five rerum Frisicarum lib.* I, *pag.* 61.

zers bemiddelinge te wachten ware (o). Het vertoog, ſtraks gemeld, werdt aan den Keizer geſchreven, bij gelegenheid der aanſtaande Rijksvergaderinge, welke, den eersten van ſprokkelmaand 's jaars 1566, te Augsburg, een aanvang nemen zou, en die, vooral, was ingericht, om 't ſtuk van den Godsdienst, opzettelijk, te overwegen. Zou de Keizer zijn oogmerk, in 't beroepen van deze vergaderinge, bereiken, men moest, naar hun begrip, drie hoofdzaken in aanmerkinge nemen: den oorſprong der dwalingen; wie zulke ketterijen, nu niet langer te dulden, zaaide; en de middelen tot uitroeinge derzelver. De Hervormden doen 'er eene betuiginge bij, dat zij, in Nederland, de zuivere leere van 't Euangelie omhelzen, en met geene dwalingen beſmet zijn; ten welken opzichte zij zich beroepen op hunne geloofsbelijdenisſe (p), wel-

Hun vertoog aan den Keizer.

(o) HOPPERUS *IV part. chap. VI pag.* 109, & *chap. VII pag.* 113.

(p) De Geloofsbelijdenis kwam niet eerst in 't licht, omtrent dezen tijd, op 't einde van 't jaar 1565, of in den jaare 1566, gelijk WAGENAAR ſchrijft in de Vaderl. Hiſt. VI deel bl. 129, hier in misleid door *Bor*, *Uitenbogaard* en *Hooft*, die dezelve ook tot dien tijd brengen; maar zij was reeds, in 't jaar 1562, in druk

welke in de Duitſche, Franſche en Hoogduitſche talen overal te vinden was. Men wil, dat deze belijdenis der Nederlandſche Kerken, ten zelfden tijde met dit vertoog, aan den Keizer zou toegezonden (q) zijn. Doch hier van heb ik geen volle zekerheid. In dit vertoog, 't welk in korten tijd verſpreid werdt (r), ontdekt men eene ongemeene wijsheid, groote geleerdheid, bondige welſprekendheid, Christelijke vrijmoedigheid. Het wordt waarſchijnlijk geoordeeld, dat Filips van Marnix en zijn broeder de penne gevoerd hebben in 't opſtellen van het zelve (s). En zeker, men

druk uitgegaan. Zie Tweede Eeuwgetijde van de Geloofsbelijdenisſe, door mijn Vader uitgegeven, bl. 40—49.

(q) J. BRUN, *la veritable Religion des Hollandois*, *pag.* 29, 30.

(r) Het kwam, in 't jaar 1566, ook te voorſchijn in 't Latijn, onder dezen titel: *Oratio eccleſiarum Christi, per varias Germaniae Belgicae Provincias, ſub Antichristi iugo gementium, ad potentisſimum Dominum, Dominum Maximilianum ——, qua Christiani Magistratus officium deſcribitur, et ratio tollendi conciliandique omnes religionis controverſias, ac recte inſtituendi Eccleſias, breviter ex verbo Dei ostenditur.* Een afdrukſel van deze Latijnſche uitgave is in handen van den Heer *P. van Damme.*

(s) Zie Tweede Eeuwgetijde der Geloofsbelijdenisſe, bl. 219, 220.

ſchijnt dit te mogen beſluiten uit de gelijkheid van gedachten en ſchrijfſtrant, welke zich opdoet tusſchen dit vertoog en de overige ſchriften van den kundigen Marnix.

Smeekbrief aan denzelven. Korten tijd daarna (t), den eersten van grasmaand des jaars 1566, ſchreven de Geloovigen in de Nederlanden, die hartelijk begeerden te gelooven en te leven naar 't Euangelie van Gods Zoon, gelijk zij zich onderſchrijven, een' nadrukvollen ſmeekbrief aan Keizer Maximiliaan; waar in zij verſlag deeden van den treurigen toeſtand der belijderen van den waaren Godsdienst, en ootmoedig verzochten, dat het den Keizer, met de Prinſen en Staaten, die bekentenisſe van 't Euangelie doen, tegenwoordig vergaderd te Augsburg, believen mochte, een gezantſchap aan den Koning van Spanje te zenden, en hier op aantedringen, dat zij

(t) Het blijkt uit de dagteekeninge van den Smeekbrief en 't begin van 't Vertoog, dat de brief later geſchreven is dan het vertoog: zij zijn, echter, te gelijk aan den Keizer afgezonden, 't gene uit de eigen woorden van den ſmeekbrief duidelijk is optemaken. — In de Historie van alle de Nederlandtſche Gheſchiedenisſen (Dordrecht 1591) bl. 5. wordt het afzenden van dezen ſmeekbrief aan den Keizer, verkeerdelijk, geſteld na de vergaderinge der Edelen te St. Truyen.

zij, ten minsten, wettelijk zouden gehoord worden, eer men hen verdoemde, 't welk hun, tot nu toe, altijd geweigerd was. De Koning boodt zijne beide ooren aan de kettermeesters. Ging hij voort met bloedvergieten, hij zou, ten laatsten, Gods rechtvaardig oordeel op zich en 't huis van Bourgondie laden. Zij begeerden, dat de Keizer, met de Rijksvorsten, het ſtuk van den Godsdienst naarstiglijk behandelen zou, en eene algemeene kerkvergaderinge te wege brengen, op dat de waarheid, eindelijk, zegeprale. De Keizer moest zich hier van niet laten afſchrikken, of door vreeze voor den Koning van Spanje, of door hope op de erfenis van zijn rijk, of door de macht van den Roomſchen ſtoel. De liefde voor Gods kerke en de waarheid kon alle zwarigheden doen overſtappen. Wijders, zoo zijne Keizerlijke Majeſteit eenen middelweg meende te houden, om dus de gunst van de eene en andere zijde te behalen, moest hij toezien, om niet bedrogen uittekomen, en de waarheid van 't gemeene ſpreekwoord te ondervinden, dat die op eenen tijd twee haazen te gelijk jaagt, geen van beiden vangt. De brief wordt beſloten met een herhaald verzoek, om eene bezendinge aan

 den

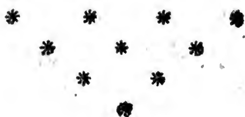
den Koning te doen, of hem, bij geschrifte, tot zijn' wettigen plicht te vermanen (u). — Men ziet hier uit, hoedanige denkbeelden over het Godsdienstige bij sommigen der verbonden Edelen gevoed wierden, en met welken ijver zij bezield waren voor de zuivere Euangelieleere, waar voor zij goed en bloed wilden opzetten, en dat zij niets onbeproefd lieten, om hun prijswaardig doelwit, door betamelijke middelen, en langs den weg van bescheidenheid, eindeling te bereiken. Hier onder moet ook, ongetwijfeld, geteld worden hun vertoog en smeekbrief aan den Keizer, naar wien de Edelen sommigen uit hun midden afvaardigden, die hem, ook bij monde, om zijne voorsprekinge bij den Koning zouden verzoeken (v), met overlegginge, zoo van 't vertoog en den smeekbrief, als van het verbondschrift, 't welk de Edelen raadzaam oordeelden den Kei-

(u) BOR II. boek, bl. 39. De brief aan Maximiliaan is geheel uitgegeven door THYSIUS, en te vinden voor de Belijdenisse des Geloofs, te Delft gedrukt in 't jaar 1741, daar ook het vertoog aan den Keizer, boven gemeld, kan nagelezen worden. Verg. Tweede Eeuwgetijde van de Geloofsbelijdenis bl. 219, 220.

(v) LE PETIT *Chron. de Holl. et Zeelande livr. IX, p. 92.*

Keizer te vertoonen (w), op dat zij hem en de Vorsten van 't rijk te meer mochten bewegen, om den bedrukten Nederlanderen de behulpzaame hand te bieden, en dezelven overtuigen, dat zij niet gezind waren, om zich aan eene wettige heerſchappije te onttrekken, maar alleenlijk ten doel hadden, om herſteld te worden in het genot van de dierbaare Vrijheid, welke hun toekwam, en waar voor zij, met de uiterſte bereidwilligheid, goed en leven zouden opofferen.

(w) WINSEMIUS *rerum Friſicarum lib. I, pag.* 61.

ZESDE HOOFDSTUK.

Het verbond werdt onderteekend door de voornaamste Edelen uit alle Nederlandsche gewesten, Zeeland alléén uitgezonderd. Onderzoek naar de redenen, waarom niemand van den Zeeuwschen Adel zich tot de Bondgenooten voegde. Bericht van vier geschreven naamlijsten der verbonden Edelen. Opgave van de naamen derzelven, zoo verre zij bekend zijn. Hier bij worden eenige anderen, bij gissinge, gevoegd.

§. I.

'Er behoorden tot het Bondgenootschap Edelen uit alle gewesten van Nederland;

Eer wij de verbonden Edelen naar het Hof te Brussel, tot het overgeven van hun Smeekschrift aan de Landvoogdes, verzellen, zal het noodig zijn aantewijzen, wie 'er tot het getal der Bondgenooten behoorden, en, door hunne verbintenisse, den grondslag hielpen leggen van de onschatbaare vrijheid in ons Vaderland.

Uit genoegzaam alle de zeventien Nederlandsche gewesten waren 'er eenigen, in grooter of minder aantal, die het Verbond der Edelen goedkeurden, en door hunne onderteekeninge bekrachtigden. Dit blijkt uit de lijsten, achter dit werk gedrukt, en zal

zal nader openbaar worden, wanneer wij een uitvoeriger bericht van de Bondgenooten geven zullen.

Zeeland alleen uitgenomen.

Zeeland is het eenige van de zeven vereenigde gewesten, die ons Gemeenebest uitmaken, waar uit niemand der Edelen, zoo veel men weet, het Verbond onderteekende. Dit zal, niet zonder reden, de verwonderinge van elk gaande maken, en hem naar de oorzaak daar van, nieuwsgierig, doen vragen: te meer, om dat in Zeeland, ten dien tyde, een tamelijk aantal van Edelen en eene bloeiende Ridderſchap was.

Mijn hooggeëerde Vader rekende het der moeite waardig, op dit ſtuk nader onderzoek te doen, en ſchreef, over veele jaaren, een *Hiſtorisch en Staatkundig onderzoek naar de redenen, waarom niemand van den Zeeuwſchen Adel onderteekend heeft het Compromis en de Requesten der Nederlandſche Edelen, in de jaaren* 1565 *en* 1566, *tot afſchaffinge van de Inquiſitie, en verkrijginge der vrijheid van Godsdienst of geweten.* Ik vertrouwe den weetgierigen liefhebberen der Nederlandſche en Zeeuwſche geſchiedeniſſen geenen ondienst te zullen doen, wanneer ik die verhandelinge, met eenige bijvoegſelen,

len, hier hoofdzakelijk inlasfche. Zij is van dezen inhoud:

Onderzoek waarom niemand van den Zeeuwschen Adel het Verbond der Edelen onderteekend heeft.

§ 1. Toen geheel Nederland zuchtte onder de wreede bloedplakaaten van Keizer Karel en van zijnen zoon Filips, als volgens welken een groote meenigte van menfchen, die meer of min van de leere der Roomfche kerke afweken, op veelerleije wijzen, heimelijk en in 't openbaar, werden omgebragt; en de ingezetenen, een reeks van jaaren getergd door zoo veele moorderijen hunner medeburgeren, vrienden en bloedverwanten, den loop dier wreedheden op eene geweldadige wijze fchenen te zullen ftuiten: befloten de Edelen van Nederland, om een' gevoeglijkeren weg in te flaan, en te beproeven, of zij, door verzoek, de affchaffinge der Inquifitie, de matiginge der plakaaten en eenige vrijheid van Godsdienst of geweten zouden konnen verkrijgen. Ten welken einde zij ontworpen en teekenden een verbandfchrift, Compromis genaamd, om een fmeekfchrift aan de Landvoogdesfe aantebieden; gelijk zij gedaan hebben in de jaaren 1565 en 1566. Dat Compromis werdt onderteekend, zoo men verzekert, van omtrent twee duizend Edelen uit meest alle de Nederlandfche ge-

wes-

westen, en vooral uit die Provincien, welke nu het vrij en vereenigd Nederland uitmaken, behalven alleen van de Zeeuwſche Edelen, die zich daar van onthielden, zekerlijk om wichtige redenen, doch die, tot noch toe, in het duister liggen, en van mij zullen nageſpoord, ontdekt, en, zoo ik mij verbeelde, aan het licht gebragt worden.

§ 2. De grondſlag van mijne verhandelinge is deze, dat niemand van den Zeeuwſchen Adel 't Compromis der Edele bondgenooten geteekend, of het verzoekſchrift, daar op gebouwd, bevorderd hebbe. Om dit te bewijzen, moet men vooraf weten, wie de voornaamſte Edelen van Zeeland in dien tijd waren; namentlijk die van de Riddermatige ſtammen van *Borsſele*, waar van toen noch drie takken bloeiden, te weten, van der Hooge, van Spreeuweſtein en van Laterdaale, *Cruiningen*, *Tuil van Serooskerke*, *Cats*, *Baarland*, *Bosbuizen* (*), *Haamſtede*, *Wisſekerke*, *Valke-*

(*) Het geſlacht *Boſchuiſen*, of *Bosbuizen*, heeft zich zeer lang in Holland opgehouden, maar vervolgens uitgebreid in Brabant. Zie VAN DER HOUVE Handvest Chron. bl. 133, GOUTHOE-

kestein, *Domburg* en *van der Lisse*. Dat nu geen een van de Heeren uit deze geslachten het Verbond der Edelen onderteekend, of zich met hun smeekschrift aan de Hertoginne bemoeid heeft, is hier uit duidelijk aftenemen, dat, daar de historieschrijvers der Nederlandsche beroerten zeer veele Edelen, uit meest alle de gewesten van Nederland, vermelden als behoord hebbende tot de verbondelingen, men van niemand der Zeeuwsche Edelen bij hen eenig gewag vindt (*). Ook ontmoet men, in de Sententien van den Hertog van Alva en zijnen Raad der beroerten, niet een eenig vonnis, waar bij iemand der Zeeuwsche Edelen wordt gebannen of verwezen, om dat

HOEVEN Chron. bl. 157, 158, DE ROUK Nederl. Her. bl. 340, en anderen. Doch het heeft zich ook neêrgeslagen in Zeeland, en daar onder de Ridderschap behoord. Zie 't Hoogadelijk Zeeland bl. 176, 177, en in de Voorr. bl. 94.

(*) Op geene der lijsten van de Edele Bondgenooten, onder de Bijlaagen geplaatst, is iemand van den Zeeuwschen Adel te vinden. 'T kon schijnen, dat *van Welle*, in de Bijl. bl. 39, in aanmerkinge zou moeten komen, in onderstellinge, dat hij uit het Zeeuwsch geslacht *Welle van Cats*, of *Cats van Welle* geweest is; doch 't blijkt nergens uit, dat hij tot de Zeeuwsche Edelen behoorde.

dat hij geweest zou zijn van de afgrijslijke verbintenisse en samenzweringe der verbonden Edelen, zoo als Alva en zijn Raad van zoo veele anderen getuigen. Dewijl nu zoodanige vonnissen in grooten getale voor handen zijn tegen Edelen van de overige vereenigde gewesten, om van Braband, Vlaanderen en andere Landschappen te zwijgen, en Alva den Zeeuwschen Adel al zoo min zou gespaard hebben, als die van andere gewesten, zoo zij deelgenooten van 't Compromis geweest waren, schijnt men daar uit veiliglijk te konnen en moeten besluiten, dat 'er geen Zeeuwen, zelfs niet een enkele, het Verbond der Edelen zal geteekend hebben.

§. 3. Maar vermits bewijsredenen, genomen van het stilzwijgen der schrijveren, niet altijd voldingende zijn, zal ik stellige bewijzen bijbrengen, die mijne onderstellinge onwederspreeklijk bevestigen. De eerste is, dat een gedeelte der voornaamste Edelen in Zeeland, sedert 't jaar 1566 tot 1576, de zijde der Spanjaarden hebben gehouden tegen den Prins van Oranje, en zelfs onder Alva en Don Louis van Requesens tegen hem gediend hebben, zoo te lande, als te water, en derhalven niet tot

het

het Verbond der Edelen hebben konnen behooren. —— *Jan van Borsſele van der Hooge*, Heer van Ter Hooge, bleef den Spanjaarden aankleven, na dat de Vlisſingers, op den 8 (*) van grasmaand 1572, van Alva afgevallen waren. Hierom besloten de Vlisſingers zijn ſterk ſlot Ter Hooge te belegeren en intenemen, gelijk zij dat op den 20 van die maand, met het volk van Hopman Treslong, hebben gedwongen (a), en hem zelven uit Zeeland hebben gejaagd (b), ten klaaren vertooge, dat hij niet tot de verbonden Edelen hebbe behoord. —— *Maximiliaan van Borsſele van Laterdaale* was een der Edelen, die ter Staatsvergaderinge van Zeeland, op den 21 November 1571, hielpen beſluiten, de uitvoeringe van den tienden en twintigſten penning opteſchorten, tot dat alle de Provincien haare toeſtemminge hier toe zouden gegeven hebben (c); doch wel verre van zich

(*) De afval der Vlisſingers moet niet gebragt worden tot den 8, maar den 6 van grasmaand; gelijk ik onwraakbaar bewezen heb in het Tweede eeuwfeest van de Vrijheid te Vlisſingen, Bijl. bl. 37—49.

(a) LE PETIT *Chron. livr. X, pag.* 225.

(b) Genealogie MS.

(c) Redenvoering over 't geſlacht van Borsſele, bl. 47.

zich bij den Prins van Oranje te voegen, vluchtte hij, in 't jaar 1572, uit Zeeland, zich begevende naar Vlaanderen, en werdt te Yperen Hopman van een bende voetknechten, onder het bestier van Alva, en naderhand, onder Requesens, Gouverneur van 't kasteel van Sluis; zijnde gestorven te Gent, den twaalfden van wijnmaand 1576, en daar begraven (d). — *Maximiliaan van Cruiningen* was een der Bevelhebberen van de scheepsvloot, die, in 't jaar 1573, onder het oppergezag des Graaven van Bossu, als Admiraal wegens Alva, tegen de Noordhollanders streedt, doch door dezelven geslagen werdt, wanneer hij, benevens Bossu, is gevangen genomen (e), blijvende niettemin der Spaansche partije aankleven tot in het jaar 1577 (f). — *Hieronymus van Tuil van Serooskerke* was, onder Alva, Lieutenant Admiraal van de zee, en Gouverneur van de stad Bergen op Zoom, alwaar hij stierf den dertigsten van bloeimaand 1571 (g). — Zijn zoon *Philibert*

N werdt,

(d) Genealogie MS.

(e) BOR VI boek, bl. 171, 172.

(f) BOR X boek, bl. 220.

(g) SMALLEGANGE Chron. van Zeeland, bl. 693.

werdt, in deszelfs plaatse, Gouverneur van Bergen, en bleef Spaansch gezind. Want hij, en niet Hieronymus Serosquequius, zoo als STRADA zich zeer gebreklijk en verkeerdelijk uitdrukt (h), was, in den jaare 1575, onder het bestier van Don Louis, een der voornaamste aanbinders van den hachelijken overtocht der Spanjaarden op het eiland van Schouwen, om Zierikzee te dwingen, en, daar door, Holland en Zeeland van elkanderen te scheiden; welke onderneminge hij hielp uitvoeren, hebbende ook het verdrag van de overgave dier stad aan Mondragon, wegens de Spaansche zijde, onderteekend (i). *Francois van Boshuizen* was, in 't jaar 1568, Admiraal van de Spaansche vloot op de Eems, en naderhand te Amsterdam wegens den Hertog van Alva: hij bleef aan de Spaansche zijde, zelfs na dat hij uit zijne gevangenisse te Enkhuizen, ten jaare 1572, ontslagen was (k). Men vleide zich wel, dat die Admiraal, met alle zijne schepen, zich aan 's Prinsen zijde zou begeven, mits heb-

(h) *De bello Belg. dec. I lib. VIII, pag.* 478.

(i) HOOFT Ned. Hist. X boek, bl. 405. BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 578.

(k) BOR IV boek, bl. 39, 123, 124.

hebbende eenige *commissie* van den Prins, die, benevens Sonoy en Bardes, daar over aan hem hadt geschreven, voegende de laatstgemelde in zijnen brief daar bij, dat Boshuizen tegen zijn eigen geweten zich bij het Pausdom hieldt; maar zij kregen geen antwoord, blijvende die Admiraal daar hij was, om dat, zoo men meent, 's Prinsen zaken in dat jaar 1572, na het overgeven van Bergen in Henegouwen aan Alva, merkelijk verachterden (l). —— *Adolf van Haamstede*, wiens geslachtlijst SMALLEGANGE heeft geboekt (m), en die al in den jaare 1543 een der scheepshoofden was in de vloot, welke Maximiliaan van Bourgondie in zee zondt tegen de Franschen (n), kleefde den Spanjaarden aan, ten tijde der Nederlandsche beroerten; want hij was, onder de landvoogdije van Requesens, onder-Admiraal van de Spaansche vloot, die door de Zeeuwen, onder Lillo, stoutmoedig werdt aangetast. Zijn schip, benevens eenige andere, werdt veroverd, en hij zelf gevangen genomen en gehouden,

 tot

(l) BOR VI boek, bl. 143, 144.
(m) Chron. van Zeeland, bl. 682—.
(n) REIGERSBERG Chron. II deel kap. 45, bl. 475.

tot dat hij, eerst in 't jaar 1576, geslaakt is, uit kracht van het zevende artikel der voorwaarden, waar op Zierikzee aan de Spanjaarden is overgegeven (o). Hy werdt naar Delft en den Prins gevoerd, en genoodigd om te openbaren 't gene hem bekend was van 't voorhebben des Landvoogds. Doch 't bleek, hoe zeer hij den Spanjaarden was toegedaan, om dat, schoon Don Louis op hem een kwaad oog scheen te hebben, zoo dat zijne goederen wierden aangeteekend, als hadde hij zich niet wel gedragen in den strijd tegen de Zeeuwen, hij evenwel niet kon besluiten om tot den Prins en de Staaten van Zeeland overtegaan (p).

§. 4. Zoo ontwijfelbaar als het is, dat de Zeeuwsche Edelen, die, onder Alva en Requesens, krijgsampten hebben bekleed, het Verbond der Nederlandsche Edelen niet hebben onderteekend; zoo onlochenbaar is het, dat alle Edelen, die in hun Vaderland bleven, ter Staatsvergaderinge verschenen, aanzienlijke ampten in den burgerstaat bleven

(o) LE PETIT *Chron. livr. XI*, *pag.* 274. HOOFT IX boek, bl. 343, 344. BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 577.

(p) LE PETIT *livr. XI*, *pag.* 309. HOOFT bl. 417.

ven behouden, of daar toe door Alva aangesteld werden, en van zijnen Raad voor getrouwe en waardige onderdaanen des Konings van Spanje zijn erkend, geen het minste deel aan het onderteekenen van dat Verbond gehad hebben, vermits Alva heeft veroordeeld en gebannen alle de verbonden Edelen, zonder uitzonderinge, en met zoo veel gestrengheid, dat niemand derzelver, daar voor bekend staande, zou hebben durven onderstaan, om in 't Land te blijven, en in het openbaar te verschijnen. Wel scheen Alva eenige matiginge te willen gebruiken, als hij, op den vierentwintigsten van oogstmaand 1568, beval openlijk bekend te maken; dat hij den verbonden Edelen, die binnen dertig dagen zich in persoon kwamen aangeven, en toonen, dat zij met de moederkerke verzoend, en niet gevlucht of gebannen waren, vergiffenisse zoude verleenen (q); maar niet een eenige derzelver was dwaas genoeg, om zich op deze belofte te vertrouwen, als alleen aangelegd om hen in het net te krijgen, gelijk de uitkomst leerde, toen Alva, op den zestienden van hooi-

 maand

(q) BOR II deel I boek, bl. 45, 46. Gentsche geschiedenissen I deel, bl. 130.

maand 1570 te Antwerpen, en naderhand te Gent en elders, zijne gewaande algemeene vergiffenisse liet aflezen; want onder de veelvuldige soorten van ingezetenen, die hij van dezelve uitsloot, noemde hij uitdrukkelijk allen, die onderteekend hebben het geschrift, bij hen genaamd Compromis, of andere rolle, billet of eenig gelijk geschrift, waar bij zij zich verklaard hebben te zijn van het Verbond, of van het Smeekschrift aan de Hertoginne van Parma overgegeven (r). — Nu zien wij, dat de Zeeuwsche Edelen van dien tijd openlijk in den Lande hebben blijven verkeeren, het Gemeenebest hebben helpen bestieren, en aanzienlijke ampten bekleedden; ten blijke, dat zij het Compromis niet hadden onderteekend.

Eenige Edelen verschenen, op den eenentwintigsten van slachtmaand 's jaars 1571, ter Staatsvergaderinge van Zeeland, met naamen (s) *Maximiliaan van Borssele*, van wien

(r) BOR II deel II boek, bl. 92. Gentsche geschiedenissen I d. bl. 160.

(s) Uit een Handschrift. [Vergel. Tweede eeuwfeest der vrijheid te Vlissingen, Bijl. bl. 24, 25, en mijn Vaders Hoogadelijk Zeeland, Voorred. bl. 79, 80.]

wien wij reeds hier voren hebben gesproken; *Arent van Valkestein*, die, voor de helft, Heer van Popkensburg was, en reeds voor den jaare 1578 schijnt overleden geweest te zijn (t). Hij werdt, in 't jaar 1568, aangenomen als borg voor Philibert van Serooskerke, ontfanger der verbeurdverklaarde goederen bewesten Schelde (u); *Jakob van Serooskerke*, Heer van Welland, die, in dat zelfde jaar, werdt toegelaten tot het doen van den behoorlijken eed, als gemachtigde van Bruinink van Wijngaarden, ontfanger der verbeurdverklaarde goederen beoosten Schelde (v); *Adriaan van Domburg*, die, onder de Landvoogdije van Alva, in de jaaren 1570 en 1571, Bailjuw van Middelburg was (w); *Jacques van der Lisse*, wiens geslacht als oud en edel in Zeeland bekend staat (x); doch zijn naam is mij nergens meer voorgekomen. — Dat 'er geen meer Edelen op die Staatsverga-

(t) SMALLEGANGE bl. 669.
(u) Sententien van Alva, bl. 18.
(v) Sententien van Alva, bl. 21.
(w) SMALLEGANGE bl. 424.
(x) SMALLEGANGE bl. 525, en in zijne beschrijvinge van den Zeeuwschen Adel.

gaderinge geweest zijn, zal men moeten toeſchrijven aan de bijsterheid en hachelijkheid van dien tijd, waar in het, zelfs voor de alleronbeſprokenſte Staatsleden, ten uiterſten gevaarlijk was zich door één woord ſprekens bloot te ſtellen voor de wreedheid van Alva en zijnen bloedraad, die toen den tienden penning wilde doordringen. Ook zullen ſommigen, om dat zij het onweder zagen opkomen, zich van alle Staatsbeſtier ontdaan hebben; waar van wij een voorbeeld hebben in Jan van der Hooge, wiens grootvader Joost al van 't jaar 1477 af, en zijn vader Adriaan ſedert den jaare 1500, gelijk hij zelf reeds ten jaare 1550, onder de Ridderſchap en Edelen van Zeeland geweest is (y); doch die zich, naderhand, buiten de regeeringe van ſtaat en ſteden gehouden heeft tot zijnen dood toe.

Andere Zeeuwſche Edelen hebben de ampten, die zij voor de komſte van Alva hadden bekleed, blijven behouden, of zijn door hem met nieuwe bedieningen begiftigd; onder welken gemeld worden *Philibert van Serooskerke*, Raad des Konings en Rent-

(y) BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 358, 473, 474.

Rentmeester Generaal bewesten Schelde, die in ſprokkelmaand 1567 *ſtilo Curiae*, dat is volgens onze jaartellinge 1568 (*), op last van Alva, aangeſteld is tot Rentmeester en ontfanger van de tilbaare en ontilbaare goederen der gevluchten ter zake van de voorledene beroerten, en, naderhand, tot Bailjuw en Rentmeester der Heerlijkheid van Borsſele, toebehoord hebbende den Graave van Hoogſtraten (z). —— *Pieter van Cats*, Bailjuw van Schoonhoven, kreeg gelijken last, als de voorgaande, gegeven te Antwerpen den tweeden van ſlachtmaand 1570, over de ſteden Schoonhoven en Ysſelſtein, met de omliggende dorpen (a). —— *Bruinink van Wyngaarden*, geboren te Zierikzee (b), doch van ouden Hollandſchen

(*) Men kan hier over nalezen de verhandelinge van den Eerwaardigen 'S GRAVEZANDE, in 't IV deel der verhandelingen van het Zeeuwſch Genootſchap bl. 577--612. Hadt men dit onderſcheid van ſchrijfſtijl wel onder 't oog gehouden, men zou den Hertog van Alva in de Nederlanden niet gezocht hebben in 't begin van het jaar 1567 naar onze rekeninge, gelijk elders geſchiedde.

(z) Sententien van Alva, bl. 18, 19, 457-460.

(a) Sent. van Alva, bl. 19.

(b) SMALLEGANGE bl. 321.

adel (*), werdt met gelijken lastbrief voorzien, ten jaare 1568, over Zeeland beoosten Schelde (c).

Eindelijk de Zeeuwsche Edelen, die geen nieuwe ampten verkregen, werden echter, door Alva en zijnen Raad, aangenomen tot borgen voor andere Edelen, over het waarnemen van hunne bedieningen. Zoodanigen zijn, behalven de reeds gemelden, *Jan van Cats*, voor den Ontfanger Pieter van Cats, en *Adolf van Borssele* van Spreeuwestein, voor den Rentmeester Bruinink van Wyngaarden (d).

'T schijnt zelfs, dat sommige Edelen in Zeeland noch afkeerig zijn gebleven van de vrijheid, na de Gentsche bevrediginge des jaars 1576, 't welk, waarschijnlijk, de reden zal geweest zijn, dat de twee algemeene Rentmeesters bewesten en beoosten Schelde, Philibert van Serooskerke, die eerst in 't jaar 1579 stierf, en Bruinink van Wyngaarden, die ten jaare

(*) Zie mijn Kort Verhaal der Reformatie in Zeeland, bl. 36. Van zijne stamgenooten *Jakob* en *Kornelis van Wyngaarden*, die onder de Bondgenooten waren, zal hierna gesproken worden.

(c) Sent. van Alva, bl. 21.

(d) Sent. van Alva, bl. 21, 22.

jaare 1604 overleedt, van hunne ampten ontzet, en anderen, door de Staaten van Zeeland, in hunne plaatzen aangesteld zijn in het jaar 1578 (e). Van waar ook zal men de oorzaak halen, dat de geschreven lijsten der Ridderschap en Edelen van Zeeland, die sedert den jaare 1566 ter dagvaart verschenen, thans niet meer te vinden zijn, maar benevens hunne Registers of Notulen uit de weereld zijn geraakt? anders dan hier van, dat zij zelven die verdonkerd hebben, na dat zij tot de Spaansche partij waren overgegaan; nademaal zij zoodanige besluiten behelsden, die hunne vaste aanklevinge van Alva en de Spanjaarden te klaar te kennen gaven, en derhalven met de vrijheid van den staat dezer landen niet bestaanbaar werden geoordeeld.

Zoo verre is het van daar, dat de Zeeuwsche Edelen, met de andere Bondgenooten, zouden samengespannen hebben, om het Verzoekschrift, tot verkrijginge van vrijheid, te helpen bevorderen.

De oorzaken nu, en de redenen, die de Zeeuwsche Edelen bewogen, om geen deel te nemen aan de pogingen der andere Nederland-

(e) SMALLEGANGE bl. 320, 321.

landſche Edelen, moet men, ten deele in den Godsdienst, ten deele in de Staatkunde en geſteltenis der zaken in dien tijd, zoeken.

§. 5. Het is bekend uit veelerleie gedenkſchriften, dat niet weinige Edelen van Nederland, in 't bijzonder van Holland, den gezuiverden Godsdienst, al voor en in de jaaren 1565 en 1566, hebben aangenomen. Doch men vindt niet, dat iemand van den Zeeuwſchen Adel denzelven heeft omhelsd voor, in, of kort na dien tijd (*), maar in tegendeel bleven de Zeeuwſche Edelen den Roomschgezinden Godsdienst aanklijven tot lang naderhand, ſchoon zij, misſchien, alle de leerſtukken en plechtigheden der Roomſche kerke niet toeſtemden, hoedanig iets men van den Admiraal Boshuizen en weinige anderen kan vermoeden.

Hun-

(*) Men moet dit, bepaaldelijk, opvatten van den Zeeuwſchen Adel, welke, toen, de Ridderſchap hielp uitmaken en wegens dezelve ter dagvaart verſcheen. Want het blijkt van elders, dat veele aanzienlijken en ſommige Edelen den Hervormden Godsdienst waren toegedaan en openlijk beleden. Zie mijn Kort Verhaal der Reform. in Zeeland bl. 104—112. Mijn Vader verklaart zich zelven nader op bl. 205, als die dit gezegde alleen wilde verſtaan hebben van de geſlachten, hier boven opgeteld.

Hunne genegenheid voor den ouden Godsdienst, en hunne afkeer van de nieuwe Religie, zoo als men toen ten hove ſprak, zal dan de eerſte oorzaak en reden zijn geweest, waarom de Edelen in Zeeland het Verbond niet hebben toegeſtemd, of onderteekend, als 't welk gericht ſcheen om den Roomschgezinden Godsdienst te benadeelen en te verachteren: zoo anders blijkt, dat zij allen Roomschgezinden geweest zijn, 't welk ik van alle de adelijke geſlachten, boven opgeteld, kan bewijzen. Alle de drie takken van den huize *van Borsſele* waren, toen, Roomschgezind, en bleven het een' geruimen tijd. *Jan van Borsſele van der Hooge*, ten jaare 1572 uit Zeeland verjaagd, door Treslong of zijn volk, behoorde zeker niet tot de Hervormden. Hij hadt drie zoonen: *Pieter*, die Roomschgezind bleef, en ook zijne kinderen in dien Godsdienst opvoedde, waar bij zijne nazaaten, te Brugge wonende, en onder de Edelen van Vlaanderen gerekend, tot heden toe blijven volharden; *Adriaan*, een der Edelen, die de herſtellinge van het lid der Ridderſchap in Zeeland, ten jaare 1596, aan de Staaten verzochten, en in 't jaar 1586 voor de eerſte maal Burgemeester van Mid-

Middelburg geworden (f), nam den Hervormden Godsdienst aan, waarschijnlijk na zijns Vaders dood, in het jaar 1576 voorgevallen, gelijk zijne nakomelingen dien noch heden belijden; *Jan*, die ook, in vervolg van tijd, den gezuiverden Godsdienst zal omhelsd hebben, als die meer dan eens de Burgemeesterlijke waardigheid te Middelburg bekleed heeft, en wiens vijf dochters aan voornaame Gereformeerde Heeren getrouwd zijn geweest (g). —— *Adolf van Borsfele van Spreeuwestein* zou noch plaatsbekleeder van den Eersten Edele hebben konnen zijn en blijven, noch door den Raad, in 't jaar 1568, als borge voor den Rentmeester van Wijngaarden zijn aangenomen, en noch minder zijne eene dochter in 't klooster Leeuwenhorst gedaan, en de andere aan een' Roomsch- en Spaanschgezinden Edelman uitgetrouwd hebben (h), ware hij den Roomschen Godsdienst niet toegedaan geweest; hoewel zijne nakomelingen, heden, tot de Hervormde kerke behooren. —— *Maximiliaan van Borsfele van Latirdaale*, gevlucht naar Vlaanderen in

(f) SMALLEGANGE bl. 432.
(g) SMALLEGANGE bl. 398, 432.

in 't jaar 1572, en daar, vier jaaren later, gestorven, was in krijgsdienst onder Alva en Requesens, gelijk te voren bewezen is, en heeft dienvolgende zich bij de Roomsche kerke gehouden en moeten houden. — *Maximiliaan van Cruiningen*, die geen mansoir uit een voltrokken huwelijk heeft nagelaten, zal, ten minsten zoo lang hij diende onder Alva en Requesens, den Roomschen Godsdienst aangekleefd hebben, en het is niet onwaarschijnlijk, dat hij daar bij gebleven is, als die zijne eene dochter in een klooster te Brugge liet gaan, en de andere aan een Roomsch- en Spaanschgezinden Heer ten huwelijke gaf (i). —— De drie Heeren *van Tuil van Serooskerke*, *Hieronymus* de vader, en zijne zoons *Philibert* en *Jakob*, zijn buiten twijfel Roomschgezinden geweest: vermits *Hieronymus*, onder de landvoogdije van Alva, Gouverneur van Bergen was, en in dien post stierf ten jaare 1571, en *Philibert* zelfs een vervolger der Gereformeerden (*) is geweest, in welke gevoelens hij volhardde tot op zijnen dood, die

(h) Genealogie MS.

(i) SMALLEGANGE bl. 716.

(*) Vergelijk Kort Verhaal der Reformatie in Zeeland, bl. 151, 152.

die te Antwerpen voorviel in 't jaar 1579 (k). Of *Jakob* tot den Hervormden Godsdienst, welken dit geslacht sedert het begin der zeventiende eeuwe tot nu toe beleden heeft, zij overgegaan, is mij niet gebleken. Allen, die uit het geslacht van *Cats* ampten bekleedden op vergunninge van Alva, konnen geenen anderen Godsdienst, dan den Roomschen, beleden hebben. — Het geslacht *Baarland van Dirksland* was en bleef Roomschgezind tot den laatsten mansoir (*), *Jakob van Baarland*, Heer in Baar-

(k) SMALLEGANGE bl. 693. BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 354, 355.

(*) Verg. mijnen Vader in 't Hoogadelijk Zeeland, Voorr. bl. 47, 48. Dit geslacht is zeer machtig geweest in de regeeringe der stad Goes en van 't eiland Zuidbeveland. Deze Jakob van Baarland was daar rijkelijk bedeeld met landen en heerlijkheden, welke meest alle door huwelijk van eene zijner dochters aan de Graaven van Groesbeek, en daar na van Rupelmonde zijn gekomen, uit welk laatste huis de heerlijkheid van Baarland met de andere goederen, bij onzen leeftijd, verkocht zijn. Gemelde Heer naar Brabant vertrekkende, heeft hij de meeste Chartres, rakende Zuidbeveland, derwaards medegevoerd, waar door in de Archiven van Rupelmonde noch onwaardeerlijke stukken zijn, betreffende de oudheid van dit Land; volgens medegedeelde berichten van den Wel Edelen Gestrengen Heer Mr. L. P. VAN DE SPIEGEL, op wel-

Baarland, Dirksland en Wemeldingen, die te Antwerpen woonde, aan wien *Staniburstius*, in de opdracht van zijn boekje *Quatuor Novissima*, omtrent den jaare 1660, tot zijn lof schrijft, dat hij, toen tweeëntachtig jaaren oud, uit een geslacht was, dat in 't midden van een verdorven volk nooit verdorven of met ketterijen besmet was geweest, en dat hij het katholijk geloof, met de melk ingezogen, zuiver hadt bewaard, met meer vleiende uitdrukkingen, waar van sommige zoo hatelijk zijn tegen de belijders van den Hervormden Godsdienst, dat men ze naauwlijks aan iemand kan ten goede houden, doch die duidelijk bevestigen, dat die stamboom van Baarland nooit in den hof der Gereformeerde kerke is geplant geweest. — Van *Francois van Boshuizen* blijkt uit 't gene boven verhaald is, dat hij, ten minsten uiterlijk, in de Roomsche kerke is gebleven. 'T zelfde mag men, vrijelijk, vaststellen omtrent *Willem van Boshuizen*, die, onder de landvoogdije van Alva, Burgemeester te

welken inboorling Zeeland, zoo lang waare geleerdheid en wijze staatkunde op prijs blijven, zich beroemen zal.

Zierikzee was, en het verdrag van de overgave dier ſtad aan den Prins van Oranje teekende (l), zijnde naderhand, als de Hervormde Godsdienst daar ingevoerd was, niet weder in de regeeringe gekomen, vermoedelijk om dat hij, met zijne beide zoonen, Roomschgezind bleef. Doch zijn broeder *Jakob van Boshuizen* kan, na dien tijd, den Gereformeerden Godsdienst hebben aangenomen, als die, ten jaare 1583, Burgemeester van Zierikzee geworden is (m). — *Adolf van Haamſtede* keerde, in het jaar 1576, weder tot de Spanjaarden, zonder dat bekend is, of hij immermeer van Godsdienst veranderde. — *Anthonij van Wisſekerke*, en zijn zoon *Hubrecht*, die in 't jaar 1590 ſtorf, hebben den Roomſchen Godsdienst tot hunne nakomelingen, zelfs tot op den laatſten manſoir van dit geſlacht, die ten jaare 1690 geſtorven is, van hand tot hand voortgeplant. De drift tot dien Godsdienst was zoo groot in dit geſlacht, dat *Gillis van Wisſekerke*, zoon van Hubrecht voornoemd, om denzelven zijn vader-

(l) BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 550. SMALLEGANGE bl. 507, 524.

(m) SMALLEGANGE op de aangeh. pl.

derland verliet, en 'er een geslagen vijand van geworden is, gelijk zijn gehouden gedrag, vooral ten jaare 1631, openbaar maakte. —— *Arent van Valkestein*, *Adriaan van Domburg*, en *Jakob van der Lisse*, alle drie ter Staatsvergaderinge in het jaar 1571 hebbende durven verschijnen, konnen uit dien hoofde, om van hunne ampten en borgtochten te zwijgen, geacht worden, als die voor Roomschgezinden bekend stonden.

De Roomsche Godsdienst, door deze Heeren in en na het jaar 1565 beleden, zou alleen eene voldingende reden konnen opleveren, waarom de Zeeuwsche Edelen zich, met die der andere Landschappen, niet gekant hebben tegen de Inquisitie, noch geijverd voor de vrijheid van Godsdienst of geweten, indien men niet wist, dat het grootste gedeelte der Edele Bondgenooten, in de jaaren 1565 en 1566, insgelijks Roomschgezinden geweest zijn (n), en zich alleen tot het Verbond hebben begeven uit afkeer van slaafachtige dwinglandije, en uit weerzin van de veelvuldige moorderijen,

 ge-

(n) SCHOOCKII *Belgium Federatum lib. I. cap. I.*

gepaard met vreeze voor een geheel verlies der vrijheid in het burgerlijke; welke loslijke grondbeginselen men mag onderstellen, dat zoo wel in de Zeeuwsche, als in andere Nederlandsche Edelen, den Roomschen Godsdienst toegedaan, plaats zullen gehad hebben, in den eenen min, in den anderen meer.

§ 6. Ik moet derhalven noch eene andere oorzaak, behalven den Godsdienst, konnen aanwijzen, door welke de Zeeuwsche Adel, meer dan die der overige vaderlandsche gewesten, als genoodzaakt is geworden, om zich te onthouden van deelgenootschap aan het Verbond en Smeekschrift der Edelen. Die nu verbeelde ik mij zeer klaar te zien in den staat en toestand der Zeeuwsche Edelen van dien tijd, met betrekkinge op de regeeringsvorm, toen in Zeeland plaats hebbende, en die ik derhalven, kortelijk, zal openleggen uit een handschrift van eene getrouwe en kundige penne, waar mede men kan vergelijken, 't gene deswegens door anderen omstandig vermeld wordt (o).

In

(o) Tegenwoordige staat van Zeeland I deel, bl. 32 en volg.

[Vergelijk mijne beschrijvinge van de voornaam-

In de zestiende eeuw beſtonden de Staaten des Lands en der Graaflijkheid van Zeeland uit drie Leden. Het eerſte Lid was de Geestelijkheid, welke toen verbeeld werdt door den Abt of Prelaat van Middelburg (*), naderhand tot de Bisſchoplijke waardigheid verheven. Het tweede Lid was de Ridderſchap en Edelen. Het derde de vijf goede of Graaflijke ſteden, te weten Middelburg, Zierikzee, Reimerswaal, Goes en Tholen. — Onder de Edelen hadt geen voorrang plaats ter Staatsvergaderinge, ſchoon ſomtijds de Heeren van Vere, bijzonderlijk Adolf van Bourgondie, ſedert het jaar 1529, zich het een of ander voorrecht, doch van weinig belang, begon toe te eigenen. Maar na dat Maximiliaan van Bourgondie, zoon van Adolf voornoemd, in 't bewind was gekomen, heeft

 hij,

naamſte geſchiedenisſen van Vlisſingen, bl. 14—17. Mijn Vader heeft hier het oog op het Graafſchap van Zeeland, door den Edelen Heer van Grypskerke geſchreven.]

(*) In vroeger tijd was die Prelaat niet bekend of gerekend onder de Staaten van Zeeland, 't welk de goede ſteden, in 't jaar 1579, aan den Prins ſchreven, dat zij uit oude gedenkſtukken zouden doen blijken, indien het noodig was; bij BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 597 § 58.

hij, sedert den jaare 1543, den grond gelegd, door zijne minzaamheid, gezag en behendigheid, om eerste Edele van Zeeland te zijn, doch zonder uitsluitinge der andere Edelen, die, benevens hem, ter Staatsvergaderinge verschenen, maar die hij daar toe schijnt beschreven te hebben. Maximiliaan overleden zijnde in 't jaar 1558, stelde het Hof van Mechelen tot boedelbezorger aan Michiel Hammeel, welke, in die hoedanigheid, alleen teekende de rekeninge van den Rentmeester van Zeeland, gelijk Heer Maximiliaan gezegd wordt gedaan te hebben sedert 't jaar 1543.

De Prins van Oranje, in hoedanigheid van voogd over zijnen zoon, den Graave van Buuren, heeft zich, den negenden van zomermaand 1562, daar tegen krachtiglijk, doch vruchteloos aangekant (*): op welken dag evenwel die Prins, in bovengemelde hoedanigheid, verkreeg, dat hij de plaats van eersten Edele van Zeeland voor zijnen zoon, als Heer van St. Maartensdijk, zoude doen bekleeden. Daar toe gaf die Vorst, den twaalfden van wijnmaand 's jaars 1562,

(*) Men zie 't bewijs hier van in de Voorr. van 't kort Verhaal der Ref. in Zeeland, bl. X.

1562, last aan Philibert van Serooskerke, om bewesten Schelde, en aan Adolf van Borsſele, om beoosten Schelde de andere Edelen ter dagvaart te beſchrijven, gelijk zij, waarſchijnlijk, zullen gedaan hebben tot het jaar 1567, of 1568, toen de Prins uit Nederland vertrokken was. Althans in het jaar 1568 verſcheen eerst ter Staatsvergaderinge van Zeeland Mr. Adriaan de Proost, voorheen Secretaris der ſtad Middelburg (p), wegens den Graave van Buuren als Heer van St. Maartensdijk, en teekende, op den vijfden van zomermaand, als gemachtigde van den eerſten Edele van Zeeland, met en benevens Witte van Haamſtede, Arent en Adolf van Haamſtede, gebroeders, en Adolf van Borsſele, toen het Lid der Ridderſchap en Edelen van Zeeland uitmakende, eene *acte van indemniſatie* voor Philibert van Serooskerke en Bruinink van Wijngaarden, Rentmeesters Generaal bewesten en beoosten Schelde, wegens het oplichten van vijfentwintig duizend guldens, door den Hertog van Alva van Zeeland geëischt: welke verklaring niet gedrukt is, zoo veel ik weet, maar die ik in een hand-

(p) BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 506.

ſchrift heb gelezen. Noch in dat zelfde jaar begon de Heer van Wakkene zich het recht van eerſten Edele aan te matigen, uit naam en van wegen den Koning van Spanje, als gekocht hebbende, in het jaar 1566, het Markgraafſchap van Vere, en de heerlijkheid van Vlisſingen (q).

Hier uit blijkt, dat, toen het Verbond geteekend en het Verzoekſchrift door de Nederlandſche Edelen werdt overgeleverd, de plaats van eerſten Edele van Zeeland bekleed wierdt door Philibert van Serooskerke en Adolf van Borsſele: en daar uit kan men duidelijk afleiden de waare oorzaak, waarom niemand van den Zeeuwſchen Adel het gemelde Verbond heeft onderteekend, goedgekeurd en bevorderd. Want deze twee Heeren, die door huwelijks verbintenisſe zeer naauw aan elkanderen verknocht waren (r), hadden beiden ampten van den Koning, en bleven ook zeer gehecht aan den Roomschgezinden Godsdienst, gelijk wij voorheen zagen. Zij zouden, derhalven, niet hebben willen dulden, dat een der Zeeuwſche Edelen met de andere Bondge-

(q) BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 523, 524.
(r) SMALLEGANGE bl. 393, 396.

genooten zou ſamenpannen in ſtukken, die der Roomſche kerke en het gezag des Konings ſchenen te na te komen. Hadt iemand dit durven beſtaan, hij zou wel haast zich hunne verontwaardiginge op den hals gehaald hebben. In de andere landſchappen kon elk Edelman voor en op zich zelven het Verbond teekenen, mits de eene Edele daar van den anderen niet af hong; maar in Zeeland hadden de Edelen zich reeds al veel naar den eerſten Edele, of zijne plaatsbekleeders, beginnen te ſchikken, en zouden misſchien niet hebben durven of willen onderſtaan een ſtuk van zoo een ver uitzicht, als dit was, zonder kennisſe, veel min tegen den zin van den eerſten Edele, te ondernemen en uittevoeren, om zich geen nadeel of onlusten te verwekken, als zij, met denzelven, ter Staatsvergaderinge kwamen. —— Waar bij men noch kan aanmerken, dat deze plaatsbekleeders van den eerſten Edele de overige Edelen ter dagvaart beſchreven: indien nu iemand, tegen hunnen wil, of buiten hun weten, het Verbond onderteekende, ſtelde hij zich bloot voor hunne gevoeligheid, welke zij, mogelijk, zoo verre zouden betoond hebben, of pogen te betoonen, dat zij de Edelen, die

zich aan zulk ſtout beſtaan dorſten ſchuldig maken, zouden hebben nagelaten tot de vergaderinge te beſchrijven; hoedanig een onaangenaam lot niemand der Zeeuwſche Edelen heeft zoeken te ondergaan, en daarom hebben zij allen zich van die onderteekeninge konnen onthouden.

§. 7. Werden de Zeeuwſche Edelen door den eerſten Edele, of liever zijne gevolmachtigde plaatsbekleeders, meer of min bepaald, om zich te onthouden van deel te nemen in het Bondgenootſchap, zij werden noch ſterker gebreideld door den Bisſchop van Middelburg, die de eerſte ſtem hadt, en alleen met zijn perſoon het eerſte lid der Staaten van Zeeland uitmaakte. De Abt van Middelburg hadt reeds eenigen tijd dezelve waardigheid onder de Staaten bekleed. Doch kort voor het Verbond der Edelen, in 't jaar 1562, was een Bisſchop in die ſtad ingevoerd, zonder eenige openlijke tegenkantinge der Edelen en Overheden, welke in andere ſteden vrij ſterk was, ſchoon deze aanſtelling niet minder ſtrijdig was met de keuren van Zeeland. Doch hier van heb ik breeder gehandeld in mijne ſchets der hoedanigheden en bedrijven van Nicolaus de Caſtro, eerſten en laatſten Bisſchop

ſchop van Middelburg (*). Welk was nu het regeerkundig oogmerk van Koning Filips, met het ſtichten van alle die nieuwe Bisſchoppelijke ſtoelen in Nederland en te Middelburg? Geen ander, dan om hier door de Edelen, zoo wel als de andere ingezetenen des te afhangelijker van zich, en tot ſlaven te maken, niet alleen in het kerkelijke, maar vooral in het burgelijke; waar toe de luister van eenen Bisſchop, dien hij zelf aanſtelde, wel beter diende, dan het nedrig gezag van eenen Abt, die door de monnikken verkoren werdt. De Nederlandſche Edelen begrepen het fijne van die Staatkunde zeer wel, en hunne welgegronde redeneringen waren zoo overtui-

(*) Ik heb deze verhandelinge doen drukken achter mijn kort Verhaal der Reformatie in Zeeland, bl. 361—387. Weinige jaaren geleden, heb ik in de boekerije van den Raadsheer *de Kempenaar* te Leeuwaarden, die een rijk en mededeelzaam bezitter is van veele zeldſaamheden, betreffende de kerkelijke geſchiedenisſen van ons Land, een werkje gezien, waar van de titel was: *D. Francisci Sonnii, Theologi, & oratoris regii profugi, adverſus novos episcopos in Inferiori Germania factos, Querela, ad D. Theologos Lovanienſes habita Calend. Aprilis, anno* 1567. *Eorundem defenſio, triduo post ſcripto exhibita: autore (ut putatur) Nicolao Castrenſi.*

tuigende, dat zelfs STRADA (s) niet heeft durven nalaten, hoe slaafachtig hij ook verkocht was aan den Roomschen stoel en de heerschzuchtige dwinglandije des Spaanschen Konings, dezelve aldus op te geven: " de Adel was te onvreden, dat de Bisschoppen, in plaats van de Abten, op de Staatsvergaderingen zouden verschijnen, als die, volgens den staat, waar in zij waren, veel machtiger zouden zijn dan de Abten, en dat alzoo veel zou worden onttrokken, niet alleen van het gezag der Edelen, maar ook van hunne vrijheid, naardien zij hunne raadgevingen ten gemeenen nutte niet zouden durven uitten, ten bijwezen van de genen, die zij wisten dat met eede aan den Paus van Rome verbonden waren, en daar naar alles schikken zouden. Ook meenden de Edelen, dat het zelfs niet nuttig voor den Vorst was, als zulken in de Staatsvergaderingen zoo sterk zouden heerschen, die onder den eed verplicht waren, 's Pausen wil en wenk optevolgen". De waarheid en kracht van deze redenkavelinge der Edelen worden niet weggenomen of verminderd door de blaauwe uitvluch-

(s) *De bello Belg. dec.* I *lib.* II, *pag.* 61, 62.

vluchten, welke STRADA (t) daar op maakt, met te zeggen, dat de Edelen kwalijk namen, dat hunne vrijheid van ſpreken over den Godsdienst en den Koning beteugeld wierde door de lastige tegenwoordigheid der Bisſchoppen, en dat zij benaauwd waren voor zich zelven, wanneer zij iet voortbragten tegen den Vorst, dat zij als dan tot getuigen en tegenſtrevers zouden hebben de Bisſchoppen, die meer van den Koning ontfangen hadden, en meer van hem hoopten te verkrijgen, dan de Abten. Gelijk nu de Edelen die nieuwe Bisſchoppen alomme aanmerkten als zoo veele ſpions en verklikkers der Staatsvergaderingen, welken zij zeer veel moesten ontzien in hunne raadgevingen en handelingen, om door hen niet ongelukkig gemaakt te worden; zoo hadt dit ook plaats in Zeeland, terwijl de Bisſchop gezworen hadt, in geen raad, aanſlag of handelingen te zullen zijn, waar in iet ondernomen werdt tegen de Roomſche kerke, of ten nadeele van den Paus, zijn perſoon, recht, eer, ſtaat of macht, en dat hij, wanneer tot zijne kennis kwame, dat zoodanige zaken verhandeld wierden, van wien

(t) *Lib. II, p. 65.*

wien 't ook wezen mocht, die beletten zou naar zijn vermogen, en zoo dra mogelijk, op eene gevoeglijke wijze bekend maken aan den Paus, of iemand anders, door wien het tot zijne kennis zou komen (u). Daarenboven werden de Edelen in Zeeland vrij ſtrenger door den Bisſchop gekluisterd, dan in eenig ander gewest van Nederland, mits nergens, behalven in dat Landſchap, een enkele Bisſchop het derde gedeelte van de Staaten uitmaakte, en daar door des te meer vermogen hadt om de Edelen te bedwingen. 'T welk wel opgemerkt zijnde, is het niet te verwonderen, dat de Zeeuwſche Edelen het Verbond en Smeekſchrift voor de vrijheid niet hebben durven onderteekenen, ja het zelfs niet hebben konnen doen, zonder groot gevaar voor zich zelven, 't welk zij te duchten hadden van den eerſten Edele en den Bisſchop.

§. 8. Het is ook onzeker, en zelfs onwaarſchijnlijk, dat de Zeeuwſche Edelen ooit verzocht zijn tot de onderteekeninge van 't Verbond; zoo dat zij, derhalven, geene gelegenheid zouden gehad hebben, om

(u) Q. WEIJTSEN naauwkeurig verhaal van de aanſtelling van N. de Caſtro tot eerſten Bisſchop van Middelburg, bl. 83, 84.

om zich met de verbonden Edelen te vereenigen, al hadden zij dit willen, durven of konnen doen. Want ſchoon de Edele Bondgenooten de Nederlandſche gewesten onder zich verdeelden, en vertoonden, hoe noodig en lofwaardig het ware zich tot het Bondgenootſchap te begeven, waar toe zij Katholijken, Lutheraanen en Kalvinisten, zonder onderſcheid, verzochten (v), en hoewel twee voornaame hoofden van dezelven tot dat einde in perſoon omtogen, brieven ſchreven, of eenige anderen aan de Edelen zonden, gelijk in Holland en Friesland geſchiedde (w), nochtans waren 'er wel landſchappen in Nederland, welker Edelen zij niet algemeen hebben genoodigd of doen noodigen, bij voorbeeld in Groningerland, toen meest de Frieſche Ommelanden genoemd; aangezien eenige Frieſche, of liever Ommelandſche, Edelen, den eerſten van ſprokkelmaand 1570 aan Diderik van Sonoij aangaven, dat hoewel zij zich nooit met de Edele Bondgenooten van Nederland verbonden hadden, noch ook daar toe ooit waren ver-

(v) VAN DER HAER *de init. tum. Belg. lib.* I, *pag.* 203.

(w) Sententien van Alva, bl. 52, 54, 72, 73, 81, 129, 169.

verzocht geweest, zij evenwel den Vaderlande alle mogelijke hulp ten gemeenen beste wilden doen (x). Op gelijke wijze konnen die voornaame hoofden der Bondgenooten ook de Zeeuwsche Edelen niet eens verzocht hebben, om zich bij hen te voegen; 't zij om dat zij wanhoopten dezelven daar toe overtehalen, uit aanmerkinge der gesteltenisse van den Zeeuwschen Adel, door ons vermeld, of ook wel ter oorzake van het klein getal der Riddermatige Edelen, 't welk in dien tijd, aldaar, naauwlijks twintig konde beloopen, van welken de helft, of het derde gedeelte, niet veel gewichts aan het Verbond zou hebben konnen bijzetten, 't welk door eenige honderd Edelliеden uit de andere Nederlandsche gewesten toegestemd en geteekend werdt. Zoo nu de Zeeuwsche Edelen niet zijn genoodigd of bezonden, waar van geen het minste bewijs is, ziet men wederom eene aannemelijke reden, waarom zij zich met het Verbond en Smeekschrift niet bemoeid hebben; zonder dat zij deswegens van nalatigheid en plichtverzuim konnen worden beschuldigd, als die, niet alleen door hunne ampten en Godsdienst, maar ook door de beteugelinge van

(x) BOR II deel II boek, bl. 86.

van de plaatsbekleeders des eersten Edele, en van den Bisschop, werden wederhouden om zich vrijwillig en van zelfs tot het Verbond der andere Nederlandsche Edelen te begeven, of ook daar toe niet zijn aangezocht, gelijk aan sommige Edelen in andere gewesten geschied was. Doch gelijk die onverzochte Ommelander Edelen, met naamen Popko Ufkens, Pieter en Afinga Ripperda, het niet onderteekenen van 't Verbond, naderhand, rijklijk hebben vergoed (y) door groote en meenigvuldige diensten, aan Land en Kerke gedaan; zoo hebben ook de Zeeuwsche Edelen het niet bevorderen van 't Verbond dubbel vergoed door het bevorderen van 't welzijn des Vaderlands, in 't burgerlijke en kerkelijke, waar in hunne nazaaten, voor 't grootste deel, bleven volharden, 't zij in Holland en 't Sticht van Utrecht, 't zij in Zeeland, daar de naamen van Borsfele, Tuil van Serooskerke, Cats, en andere, altijd met lof zullen gedacht worden (z).

(y) De bewijzen hier van zijn bij EMMIUS en anderen te vinden.

(z) Het Staatkundig en Heldhaftig Zeeland van den Heer P. DE LA RUE kan elk hier van overtuigen.

Tot dus verre schreef mijn waardige Vader, uit wiens verhandelinge, met groote waarschijnlijkheid, kan worden opgemaakt, waarom de Edelen in Zeeland geen deel gehad hebben aan het Bondgenootschap, waar toe anders de voornaamste Edelen uit alle de overige gewesten van Nederland behoorden. Alleen dient men onder 't oog te houden, dat de opgegevene redenen, niet elk afzonderlijk, maar in vereeniginge moeten beschouwd worden, om een zekeren trap van geschiedkundige waarschijnlijkheid, in dit stuk, te konnen bereiken.

§. II.

Bericht van vier geschreven naamlijsten der verbonden Edelen.

De naamen der vrijheidlievende Bondgenooten zijn wel, gedeeltelijk, te vinden bij STRADA, BOR, GOUTHOEVEN, WINSEMIUS, VAN LEEUWEN, WAGENAAR, en anderen; doch het heeft mij mogen gebeuren een veel grooter aantal derzelver te ontdekken, en thans aan 't licht te brengen, door middel van vier geschreven naamlijsten, die nooit te voren zijn gedrukt geworden, en van welke het niet ondienstig zijn zal wat omstandiger bericht te geven.

Ik beginne met de oorspronglijke lijst, waar op honderd en vier der verbonden Edelen hunne naamen eigenhandig geschre-

ven

ven hebben. Dezelve wordt, onder zoo veele andere voortreffelijke gedenkſtukken der Vaderlandſche geſchiedenisſen, bewaard op de Register- en Leen- kamer van Holland in 's Gravenhage. Sedert een geruimen tijd had ik gewenscht een naauwkeurig afſchrift daar van machtig te worden, 't welk mij, na verkregen toeſtemminge van den Heer Raad- Penſionaris en de Heeren Gekommitteerde Raaden van Holland, eindelijk, is ter hand gekomen, vooral door toedoen van den Wel Edelen Geſtrengen Heer Mr. *Hendrik van Wijn*, wiens naam in de geleerde weereld te beroemd is, dan dat Hij mijne lofſpraak zou noodig hebben, en die zoo wel van mijne dankerkentenisſe verzekerd is, dat ik geen omſlag van woorden behoeve te gebruiken, om dezelve hier te betuigen. Gelijk Hij mij verzekerde, dat ik op de naauwkeurigheid van het toegezonden afſchrift volkomen ſtaat kon maken, als 't welk, bij herhalinge, met het oorſpronglijke was vergeleken, ook door andere kundige liefhebbers van onze geſchiedenisſen, zoo ben ik daar in op 't ſterkſte bevestigd, na dat ik het genoegen kreeg, om die eigenhandige naamlijst met het afſchrift te vergelijken. —— Deze lijst is op

 twee

twee losse vellen papier geschreven, welke ingenaaid zijn in zeker boek, waar in verscheiden stukken, tot den tijd der Nederlandsche beroerten in de zestiende eeuwe behoorende, bij elkanderen gevoegd zijn; alle welke stukken voorheen behoord hebben tot den huize van Brederode, doch uit Vianen, op verzoek van den Fiskaal van Limborgh, naar 's Gravenhage overgebragt zijn. Gemelde lijst behelst alleen de naamen der Edele Bondgenooten uit Brabant, Gelderland en Holland. Jammer is 't, dat ook de naamen der Edelen, uit de overige gewesten, hier niet gevonden worden, om alle de verbonden Edelen, met dezelfde volle zekerheid, te konnen weten. Evenwel zullen alle liefhebbers der geschiedenissen van ons vrij Gemeenebest zich, met mij, verblijden, dat ten minsten een aanmerkelijk deel der oorspronglijke onderteekeningen tot heden is bewaard gebleven, en nu aan 't licht gebragt wordt (a).

De tweede geschreven naamlijst van de verbonden Edelen wordt insgelijks bewaard op de Register- en Leen- kamer van Holland, in dat zelfde boek, waar van ik aanstonds

(a) Zie de Bijlaagen lett. C.bl. 17—23.

ſtonds meldinge maakte. Een naauwkeurig afſchrift van dezelve ben ik verſchuldigd aan den Wel Edelen Geſtrengen Heer Mr. *Martinus van der Craght*, Advokaat Fiskaal der Kamer van Rekeninge der Graaflijke Domeinen in Holland, die mij daar bij bericht heeft, dat op een los blad, bij wijze van een brief-addres, geſchreven ſtaat: *Les noms de ceux, quy au commencement des troubles ont ſignes:* [de naamen der genen, die in 't begin der beroerten geteekend hebben], en dat, vermoedelijk, het vel, waar op de naamen geſchreven zijn, te voren toegevouwen en in 't voorſchreven blad is bewaard geweest. Het blijkt duidelijk, dat deze lijst, niet alleen door dezelfde hand ras en met haast geſchreven is, maar ook, dat de ſchrijver de naamen, zonder voorſchrift, of op 't hooren voorlezen, op 't papier gebragt heeft, in welk geval, vooral omtrent moeilijke en onbekende naamen, zelfs thans, meenigvuldige ſpelfouten konnen begaan worden. De haast in 't ſchrijven is aftenemen uit het ſchrift zelve; en het andere uit de gebrekkige ſpellinge van verſcheiden bekende naamen. Ik heb deze lijst, zoo als zij mij is medegedeeld, met eenige geringe veranderingen, achter dit werk

geplaatst (b), en 'er mijne gisfingen over sommige duistere en onbekende naamen bijgevoegd, tot welk laatste mij de bekwaamste gelegenheid werdt gegeven door welgemelden Heer *van der Craght*, aan wiens oplettendheid en bewezen hulpe ik op 't hoogst gevoelig ben. —— Op deze naamlijst vindt men eenenveertig Bondgenooten uit Brabant, Henegouwen, Artois, Holland, Namen, Luxemburg, Gelderland, Rijssel, Douai, Orchies, de Kasselerij van Doornik, Vlaanderen, Valkenburg en Limburg; onder welken ook eenigen zijn, die op geene andere lijsten, geschreven of gedrukt, gevonden worden. Uit dien hoofde was dezelve, hoe gebrekkig anders, wel waardig om bekend gemaakt te worden, te meer, om dat zij alle kenmerken van oudheid draagt, en mede oorspronglijk is uit het huis van Brederode.

De derde geschreven lijst der naamen van de verbonden Edelen loopt alleen over Friesland, waar uit vijftig Bondgenooten, op dezelve, vermeld worden (c). Dit gewest bloeide, in de zestiende eeuw, niet min door volkrijkheid en voorspoed, dan door een groot aantal van Ede-

(b) In de Bijlaagen lett. D. bl. 24—29.
(c) Zie Bijlaage E. bl. 30—32.

Edelen, die, op 't loflijk ſpoor van hunne voorvaders, met een recht edele zucht voor de vrijheid, wetten en voorrechten, waren aangedaan; zoo dat, naar 't ſchrijven van den Spaanschgezinden CAROLUS (d), de beſmetting van 's Prinſen aanhang in 't begin der beroerten zoo verre voortkroop, dat door het ſtout beſtaan van drie menſchen (e) ook in Friesland is doorgedrongen zeker geſchrift, vervuld met oproerigheid, leugen en wederſpannigheid, 't welk ſommigen het *Compromis* noemden, en dat een groot getal van aanzienlijken en burgeren hetzelve heeft goedgekeurd, die met hunne onderteekeninge bewezen, dat zij naar nieuwigheden overhelden. Dat de gemelde lijst niet alle de Bondgenooten, die in Friesland geweest zijn, behelze, blijkt ontegenzeggelijk uit WINSEMIUS (f), die een veel grooter aantal van verbonden Edelen uit dit Landſchap, bij naamen, heeft opgegeven, gelijk hierna blijken zal. — Gemelde naamlijst werdt, nu veele jaaren geleden, aan

(d) J. CAROLUS *de rebus Casparis à Robles Billæi in Friſia geſtis lib. I, pag. 6.*

(e) Vergel. boven bl. 95—98.

(f) *Hiſtoriarum lib. II, pag.* 90, 114, 115. BOR III boek, bl. 103, ſchrijft, dat 'er omtrent 70 Frieſche Edelen tot het Verbond behoorden.

mijnen Vader verſtrekt door den wijdberoemden *Petrus Wesſeling*, het groote ſieraad der Utrechtſche Hoogeſchoole en mijnen uitmuntenden leermeester. Mij geheugt zeer wel, dat die voortreflijke Man mij, op dien tijd, verhaalde, dat deze lijst Hem, als Hij noch Hoogleeraar te Franeker was, ter hand kwam van den Edelen Duco Martena van Burmania, dien aanzienlijken begunſtiger der geletterden, en dat zij, naar alle vermoeden, afkomstig was van Duco Martena, die ook zelf tot het getal der Bondgenooten behoorde.

De laatſte geſchreven naamlijst, waar van ik gebruik gemaakt heb, werdt aan mijnen Vader, reeds over veele jaaren, medegedeeld door den Hoogwelgeboren Heer *Jan van Borsſele*, plaatsbekleeder van den eersten Edele van Zeeland, mijnen edelmoedigen begunstiger; die dezelve bekomen hadt van den arbeidzaamen oudheidkenner *Frans van Mieris*. Doch alzoo dit afſchrift hier en daar gebrekkig was, en mij verzekerd werdt, dat de nagelaten ſchriften van dezen kundigen Man, na zijn overlijden, bij koop gekomen waren onder den Wel Edelen Geſtrengen Heer Mr. *Daniel van Alphen*, Griffier der ſtad Leiden,

ver-

verzocht ik Denzelven, mij een naauwkeurig afschrift der gemelde lijst te willen laten toekomen. Ik had alle hope, dat iemand, die gereedelijk alles, wat mogelijk is, toebrengt tot bevorderinge der kundigheden in 's Lands geschiedenisfen, zoodanig verzoek niet zou afwijzen: en de uitkomst toonde, dat mijne verwachting niet ijdel was geweest. Die Heer zondt mij het begeerde afschrift, door Hem zelven vervaardigd, met bijvoeginge, dat het *MS Memoriaal* van Jonker *Matthys van der Houve*, in 't hoofd der lijst vermeld, en waar uit *Van Mieris* waarschijnlijk dezelve getrokken heeft, Hem geheel onbekend was, en ook onbewust, waar 't zelve thans beruste. —— Deze lijst, waar op honderd zevenennegentig Bondgenooten gemeld worden (g), kan famengesteld zijn door *Van Mieris*, of wel geheel overgenomen zijn uit het handschrift van *Van der Houve*; waar omtrent ik niets met zekerheid kan bepalen. Wat hier van zij, wij weten, dat zij beiden een grooten voorraad van onschatbaare stukken, Nederland betreffende, bezeten hebben, en waar uit

 men

(g) Zie Bijlaagen lett. F. bl. 33—43.

men denken mag, dat zij zoo veele naamen van verbonden Edelen hebben opgedolven; ſchoon men niet kan ontkennen, dat in deze lijst verſcheiden misſlagen begaan zijn, gelijk al aangewezen is.

Uit deze vier geſchreven naamlijsten, als mede uit de meeste geſchiedenisſchrijvers, en vooral de Sententien en indagingen van den Hertog van Alva, uitgeſproken en geſlagen in zijnen Bloedraad, zal ik de naamen van de verbonden Edelen, zoo veel zij tot mijne kennisſe gekomen zijn, opgeven, met aanwijzinge der geſchreven naamlijsten (h), of van eenige ſchrijvers, op wier gezag ik dezelven in den rang der Bondgenooten geplaatst heb. Doch 't gene mij van hunne geſlachten en verrichtingen bekend is geworden, zal ik, hierna, in een afzonderlijk hoofdſtuk, aan den lezer mededeelen.

§. III.

Naamen der verbonden E-

In de opgave der naamen van de Bondgenooten dacht ik eerst, in navolginge van de twee Haagſche lijsten, dezelven te brengen

(h) Om geduurige herhalinge te vermijden, beſtempele ik de vier MSS. lijsten met de letters A. B. C. D, te rekenen naar de orde, waar in dezelve gedrukt voorkomen in de Bijlaagen bl. 17—43.

gen onder de verſcheiden Landſchappen, waar toe zij behoorden. Doch ik liet dit voornemen varen, om dat ik, ten opzichte van verſcheiden Edelen, geheel onzeker was, in welke der Nederlandſche gewesten zij geboren waren, of zich in dien tijd ophielden en eenig ampt bekleedden. Ik ſchikke liever hunne geſlachtnaamen volgens den rang van het *Alphabeth*, deels tot gemak van den lezer, deels om allen ſchijn van eenzijdigheid te vermijden, als of ik mij wilde opwerpen tot een beſliſſer en rechter, wie onder hen de eerſte en volgende plaatzen moete bekleeden, wegens oudheid en hoogheid van adel, of wegens hoogaanzienlijke ampten en veelheid van goederen, of wegens het meerder en minder belang, dat zij genomen hebben in het Verbond en de verloſſinge van de Nederlanden uit de ketenen van ſlavernij en gewetensdwang. Met deze rangſchikkinge der naamen, welke DE ROUK (i) en VAN LEEUWEN (k), behalven anderen, ook verkoren hebben, kan niet wel eenig oogmerk gepaard gaan, om iemand der Edelen eer of benadeelinge te willen toebrengen.

delen, in zoo verre zij bekend zijn.

De

(i) Nederl. Heraut bl. 389.
(k) Batavia Illustr. II deel, bl. 809.

De verbonden Edelen, die, tot nu toe, aan mij bekend zijn geworden, zijn deze volgende:

Adolf van der Aa, op de lijst A, bij Bor.

Gerart van der Aa, op de lijsten A en D, bij van Leeuwen.

Philips van der Aa, op de lijst D, en bij Bor.

Ydde Abbema, op de lijst C, en in de Sententien van Alva.

Philip d'Aelst, } bij van Isſelt, en in de
Pieter d'Aelst, } Antwerpſche Chronijk.

Cosmo delli Affaytadi, op de lijst A.

Aleph Agannia, op de lijst C, en in de Sent. van Alva.

Kornelis van Alkemade, bij Wagenaar in de Vaderlandſche Historie.

Josue d'Alveringen, Sr. Hoffegen, op de lijsten A en D. Ook bij Bor en in de Sent. van Alva.

Samuel van Alveringen, op de lijsten A en D. Bij Bor.

. . . . . *Andegonde*, op de lijst D, en bij Bor.

Pieter d'Andelot, op de lijst D. Bij van der Haer, en van Isſelt. Bor heeft *Dandelot*,

Goos-

Goossen Andringa, } op de lijst C.
Tjeerk Andringa, }

Everard Arckenius, bij Winsemius.

Johan d'Argenteau, *van Hermalle*, op de lijst D, en bij Bor.

Otto van Arkel, *Heer van Heukelom*, op de lijst D, bij Bor, Gouthoeven en van Leeuwen.

Nicolaus Hr. van Assendelft, op de lijst D, bij Bor, Gouthoeven en van Leeuwen.

Kornelis van Assendelft, *Heer van Goudriaan*, bij Gouthoeven, van Leeuwen, in de Sent. van Alva.

Pauwels van Assendelft Besoyen, op de lijsten A, D, bij Bor.

Pieter Aylva, op de lijst C.

Watzo Aylva, bij Winsemius.

Wybrand Aylva, op de lijst C.

Foeke of *Fokko Aysma*, op de lijst C, en bij Winsemius.

Hessel Aysma, op de lijst C.

Sibold Aysma, op de lijst C, en bij Winsemius.

. . . . . *Bailleu*, op de lijst D, en B, daar hij genoemd wordt *de Baylleu de Huneppluk*; bij Bor *Baylleu*.

. . . . . *Baillonville*, op de lijst D, en bij Bor.

Aernt

Aernt Barck, op de lijst A.
. . . . . *Baronnius*, bij Strada.
Artus van Batson, bij van Isselt; anderen noemen hem *de Boudechon*.
. . . . *del Bay*, op de lijst D, en bij Bor *Delbay*.
Sjoerd Beima, op de lijst C, in de Sententien van Alva, en bij van Isselt.
Jan Bellema, op de lijst C.
Leonard Benoyt, *bijgenaamd de Waal*, in de Sententien van Alva.
. . . . . *Bentgy*, op de lijst A.
. . . . *Bentingh*, bij Bor, op de lijst D staat *Bentings*.
W. Berck, op de lijst D, bij Bor.
H. Berendreght, op de lijst D, en bij Bor.
Hendrik Graaf van den Berg, op de lijst D, bij Bor, Wagenaar.
Willem Grave zu dem Berghe, op de lijsten A, B, D, bij Bor.
Adriaan van Berges, *Heer van Dolhain*, op de lijsten B, D, bij van der Haer, Strada, Bor.
. . . . . *Berinel*, op de lijst D, bij Bor *Bermel*.
. . . . . *Berloo*, op de lijst D, bij Bor.
. . . . . *Bernan*, op de lijst D, bij Bor *Bernau*.

. . . . *Bien-*

. . . . *Bienques*, in de korte vermaninge op 't vonnis van A. van Stralen.

Jan Bilant, op de lijst A.

Willem Binga, op de lijst C, in de Sententien van Alva.

Lodewyk van den Binkhorst, *Ambachtsheer van 's Gravezande*, in de lijst D, en de Sententien van Alva.

Jan van Blois, *gezegd Treslong*, op de lijst D, bij Bor, en in de Sententien van Alva.

Maximilien de Bloys dit Cock, in de lijst A, en de Sententien van Alva.

Willem van Blois, *gezegd van Treslong*, *Heer van Gysſenoord*, in de lijst D, en de Sententien van Alva, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Jan van Blommendael, op de lijst A.

Daniel van den Boetzelaer, *Heer ter Merwede*, op de lijsten A, D.

Florent de Boetzeler et d'Asperen, op de lijsten A, B, D.

Otto Boetzelaer, in de Sententien van Alva.

Rutger Boetzeler, *Heer van Carnisſe*, op de lijsten A en D. Op de laatſte ſtaat hij bekend, als *Heer van Asperen*, en ſchijnt andermaal voortekomen onder den naam van *Carmes*,

mes, of, gelijk beter bij Bor ſtaat, *Carnes*.

Weſſel van den Boetzelar, op de lijsten A, D.

Charles de Boiſot, op de lijsten A, D, bij Bor.

Jan Bonga, in de lijst C, en bij Winſemius.

Willem Bonga, op de lijst C.

Bernt van de Bongaert, *Jan van den Bongardt*, } op de lijsten A, D, en bij Bor.

N. Boſch, op de lijst D; bij Bor *Boſck*.

Julius van Botnia, *Syds Botnia*, } op de lijst C.

. . . . . *Boucholt*, op de lijst D, en bij Bor.

. . . . . *Bouwema*, op de lijst C.

Odoard de Bournonville, *Heer van Capres*, op de lijst D, en bij Bor.

Dirk van Braekel, *J. van Braeckel*, *W. Bracle*, } op de lijst D, en bij Bor.

N. van Brandenburg, op de lijst D, en bij Bor.

Antoine de Brecht, *Jean de Brecht*, } op de lijsten A, D, en bij Bor.

Hendrik de Brederode, op de lijsten A, C, D.

Lan-

Lancelot van Brederode, in de Sententien van Alva.

Phelippe de Breſille, in de lijst A.

M. de Breton, op de lijst D, bij Bor *Beton*.

Michel de Brodart, op de lijsten A, D, en bij Bor.

Carel van Bronkhorst van Batenburg, bij J. van Someren.

Dirk van Bronkhorst van Batenburg, op de lijst D, en bij Bor.

Ghisbart van Bronckhorst und Batenborch, op de lijsten A, D, en bij Bor.

Joest van Brunchorst, Her zu Honnepell, op de lijsten A, D, en bij Bor.

Nicolaas van Bronkhorst, op de lijst D.

. . . . *de Brouckerygny*, op de lijst B.

Conſtantyn de Brunſelle, bij van Isſelt.

Hotzo Buma, op de lijst C.

Willem Buma, }
Gemma Burmania, } bij Winſemius.
Upco Burmania, }

Pieter van Camminga, op de lijst C.

Foppe Camſtra, bij Winſemius.

Louis Carlier, bij van Isſelt en Bor.

Jan van Caſembrood, Heer van Bakkerzeel, op de lijsten B, D, en bij Bor.

Palamedes de Chalon, op de lijsten A, D, en bij Bor.

. . . . *Champrons*, op de lijst D, bij Bor *Champrans*.

. . . . *Cigoigne*, bij Bor, in de lijst D *Ligoigne*.

J. Cock, op de lijst D, bij Bor.

Robbrecht de Cocq van Neerrynen, op de lijst D, bij Bor.

Christien de Coenen, op de lijst A.

. . . . *Corboron*, } op de lijst D, bij Bor
. . . . *la Coroye*, } *Corbaron*, en *Cocoye*.

Jehan de Cortenbach, *Sr Helmont*, } op de
M. de Cotereau Sr de Glabeque, } l. A.

. . . . *Couhoven*, op de lijst D, en bij Bor.

L. Creham, bij Bor, op de lijst D *Crechain*.

C. Croesbeek, op de lijst D, en bij Bor.

. . . . *Croesbeek*, bij Bor, die hen noemt *Crousbeeck*.

. . . . *Crohaim*, op de lijst D, bij Bor *Croham*.

. . . . *de Croyſylle*, op de lijst B.

. . . . *la Croicx*, op de lijst D, bij Bor.

Frans van Cuylenburgh, op de lijst D, en bij Bor.

Melchior van Cuylenburg, op de lijst D, en in de Sent. van Alva.

. . . . *Cuylenborg*, op de lijst D, bij Bor *Culemburgh*.

C. de

C. de Custine, op de lijst A.

. . . *Cyn*, op de lijst D, bij Bor.

. . . . *Danphrape*, op de lijst B.

Jacques Dassa, } op de lijst A.
Jehan Dassa, }

. . . . *de Delvau*, op de lijst B.

Nicolas Dennetier, op de lijst A.

. . . *la Dense*, bij Bor.

Wynant Augustynsz van Deventer, in de Sentent. van Alva.

Jan van der Does, *Heer van Noordwyk*, op de lijst D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Sixtus Donia, bij Winsemius.

Arent van Dorp, } op de l. D, bij Gouth.
Willem van Dorp, } en van Leeuwen.

Douwo Douma, }
Epæus Douma, }
Erasmus Douma, } bij Winsemius.
Foppe Douma, }
Idzardus Douma, }

Louis Dozembrugge, *Malinois*, op de lijst A.

. . . *Duynen*, bij Bor.

. . . . *van Duyven*, op de lijst D.

Arent Duvenvoerde, op de lijsten A, D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Dirk van Duvenvoirde Hr Arendsz, op de

de lijst D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Ghysbert van Duvenvoerde, Heer van Obdam, in de lijsten A, en D, bij Bor, Gouthoeven en van Leeuwen.

Jacob van Duvenvoirde, Heer van Warmond, Ridder, op de lijst D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

. . . . *Eecke*, op de lijst D, en bij Bor.

Suffridus Eejenus, op de lijst C.

Jelle Eelsma, op de lijst C, en bij Winſemius.

Wigerus Eelsma, bij Winſemius.

Aelbreght van Egmont, op de lijst A.

Fredenryck van Egmont, van Mereſteyn, op de lijsten A, D, bij Bor, Gouthoeven en van Leeuwen.

Otto van Egmond, Ridder, Heer van Kenenburg, op de lijst D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

P. Elderen, op de lijst D, bij Bor.

Botto Emingha,
Hesſel Emingha,
Sixtus Emingha,
Sjuck Emingha, } bij Winſemius.

. . . . *d'Enbain*, bij Bor.

Bartholomeus van Entens van Mentheda, bij

bij Inthiema, en in de Sententien van Alva.

. . . . *d'Enture*, op de lijst D, en bij Bor.

. . . . *Escruber*, op de lijst D.

. . . *d'Estauberg*, op de lijst B en D, daar hij genoemd wordt *Estaubrugge*, bij Bor *Estauburge*.

Focco Eysinga, *Franciscus Eysinga*, *Ritsco Eysinga*, } bij Winsemius.

Tjalling Eysinga, op de lijst C, en in de Sententien van Alva.

. . . . *de la Febre*, op de lijst D, bij Bor *de la Vevre*.

Hessel Feitma, *Hessel Feitzma*, } bij Winsemius.

Atteius Fernia, bij Winsemius.

. . . *Ferru*, bij Bor.

Eustache de Fiennes, *Heer van Esquerdes*, op de lijsten B, D, bij van Wesembeeck.

Ghilain of *Guillame de Fiennes*, *Heer van Lumbres*, bij van der Haer.

N. Baron van Flechy, ... *Floyon*, } in de lijst D, bij Bor.

Gerard Florentius, bij Winsemius.

Jean Formault, in de Historie der Martelaaren.

.... *Fourny*, op de lijst D, bij Bor.

.... *Fresin*, } op de lijst

.... *Froidecourt en Ardennes*, } D, bij Bor.

Ædo Gabbema, op de lijst C.

Hartman Galama, } op de lijst C, bij

Seerp Galama, } Winsemius.

Taco Galama, }

Hartman Gauma van Akkrum, } op de

Watze Gauma van Akkrum, } lijst C.

Nicolaes de Gaver, op de lijst A.

Edo Gerbranda, } bij Winsemius.

Franciscus Gerritius, }

.... *Ghibercius*, bij Strada en Bor, op de lijst D *Gyverrye*.

W. Ghoir, of *Ghore*, op de lijst A, B *de Gore*, D en bij Bor *Gorre*.

Cornelis van Gistelles, op de lijsten B, D, bij Strada en Bor.

.... *de Gleynne*, op de lijst B.

Douwe van Glints, of *Glins*, bij Winsemius.

Haring van Glints, op de lijst C.

Tiepco Goslinga, bij Winsemius.

Geraert de Granen, op de lijst A, bij Bor *Graven*.

N. Sr de la Grange, op de lijsten B, D, bij Bor.

R. Grawart, op de lijst A.

Oene

Oene van Groveſtein, op de lijst C, bij Winſemius.

Wybe van Groveſtein, op de lijst C.

. . . . *Grute*, op de lijst D, bij Bor *Grutte*.

Gualtherus Gruterus, of *de Gruutheere*, bij B. Venator.

Philippe de Gruutheere, op de lijst A.

. . . . *Guſtenie*, op de lijst D, bij Bor *Gustinie*.

Juan de Gylle, op de lijst A.

Dierick van Haeften, *Francoys de Haeften*, *Jan van Haeften*, } op de lijsten A, D, bij Bor.

Haring van Haersma, *Hartman van Haersma*, *C. Haga*, } op de lijst C.

. . . . *la Haye*, op de lijst D, bij Bor.

Hesſel Haitzma, bij Winſemius.

G. Hamel, op de lijst D, bij Bor *Hamal*.

Nicolas de Hames, op de lijst A, D, bij Strada en Bor.

Jorritius Hania, *Otto Hania*, } bij Winſemius.

Pibo Harda, of *Haarda*, op de lijst C, bij Winſemius.

Adam van Haren, bij Vriemoet, en in de geſlachtlijst.

. . . *du Haupon*, } op de lijst D, bij Bor.
N. van Helmont,
N. van Helmont,

Franciscus Hemmius, } bij Winſemius.
Otto Herama,

Douwe Heringa, in de lijst C, en de Sententien van Alva.

Edo Heringa, bij Winſemius.

Jouwe Heringa, op de lijst C, en in de Sententien van Alva.

Lazius Heringa, } bij Winſemius.
Oeno Heringa,

Otto Heringma, op de lijst C.

Steven van Hertvelt, in de Sententien van Alva.

. . . . . *Hespaigne*, bij Bor.

Homme van Hettinga, } op de lijst C, en bij Winſemius.
Titte van Hettinga,

. . . *Heule* of *de Heulle*, op de lijsten B, D, bij Bor.

Jan de Hinckart, *Sr Dohain*, op de lijsten A, D, bij Bor.

Joachim van Hoemmen, op de lijst A.

Wilco Holdingha, bij Winſemius.

Jan de Hornes Boxtel, op de lijsten A, B, D, bij Bor.

Maximiliaan de Hornes, op de lijst D, en bij Bor.

Dom-

Domme, of *Douwe*, *van Hottinga*, } op de
Hero van Hottinga, } lijst C.
Renicus Gerlacius Hotzeman, bij Winsemius.
Albrecht van Huchtenbrouch, op de lijst A.
Jan van Huchtenbroek, bij Gouthoeven en van Leeuwen.
Francois Leonard Hugenius, bij Winsemius.
. . . . *d'Huy*, bij van Isselt en Strada.
Jelle Jacobse, in de lijst C, en de Sententien van Alva.
Aleph Jaersma, bij Winsemius.
Baudewyn Janssen, in de Sententien van Alva.
Tetardus Jellersma, bij Winsemius.
Eko Ysbrands van Jelsum, } op de lijst C.
Laas Jongeman, }
. . . *Knobedorff*, op de lijst D, bij Bor *Knobeldorf*.
Hendrik van der Laen, op de lijst D.
Arnoult de Landas, } op de lijsten A, D,
Hermes de Landas, } bij Bor.
. . . . *Langerak*, op de lijsten B, D, bij Bor.
Christophle de Leefdael, op de lijsten A,

D, bij Bor, Gouthoeven en van Leeuwen.

Cornelis van de Leu, op de lijst A.

. . . . *Lieberrul*, op de lijst D, bij Bor *Liebercal.*

Karel van Levin, *Heer van Famars*, op de lijst D.

. . . *Licques*,
W. Liere,
. . . *Loen*,
. . . . *Longastre*, } op de lijst D, bij Bor.

. . . . *de Lonpatte*, op de lijst B.

Robert van Longueval, *Heer van la Tour*, op de lijst D, bij Bor en in de Sententien van Alva.

Simon Longobardus, bij Winsemius.

Martin Lopes, op de lijsten A, D, bij Bor.

. . . . *Lucembourk*, op de lijst B.

F. van Malbergen, op de lijsten B, D, bij Bor.

. . . . *de Malbey*, op de lijst B.

Anthonis van Malsen,
Chaerles de Malsen Tilberg,
Robbert de Malsen, } op de lijst A.

Charles Conte de Mansfeld, op de lijsten A, B, D, bij Bor.

. . . . . *Mantats*, op de lijst D, bij Bor *Matauts.*

Phi-

Philip van Marbais, *Heer van Louverval*, op de lijst D, bij Bor. In de lijst B ſtaat *de Leuvervau.*

Willem van der Mark, *Heer van Lumei*, op de lijst D, bij Bor en Inthiema.

Jan van Marnix, *Heer van Tholouſe*, op de lijsten B, D, bij Bor.

Philip Marnix de St Aldegonde, op de lijsten A, B, D, bij Bor.

Gisbert van Matenes, op de lijst A.

Doco Martena, op de lijst C.

Willem van Maulde, *Heer van Manſaart*, op de lijst D, bij Bor.

. . . . *Mechelen*, op de lijst D, bij Bor.

Scipio Meckama, bij Winſemius.

. . . . *de Melli*, op de lijst B.

J. Melroye, op de lijst D, bij Bor.

Robert van Melun, *Markgraaf van Rysburg*, op de lijst D, bij Bor *Meluin*, en misſchien op de lijst B *de Melleyn.*

. . . . *Meinſerus*, bij Strada.

. . . . *Mercenelle*, bij Bor.

Philips van der Meren, *Heer van Sterbeke*, op de lijsten A, B, D, bij Bor.

Bernart de Merode, *Sr de Rumen*, op de lijsten A, B, D, bij Bor.

Gui-

Guiliaulme de Merode Duffel, op de lijsten A, D, bij Bor.

N. de Merode, } op de lijst D.
. . . van Merweden, }

. . . Merwen, bij Bor.

Wyllem van Moerkerken, op de lijst A.

Anthoene de Mol, op de lijsten A, D, bij Bor.

. . . Mondricourt, op de lijst D, bij Bor.

Charles de Monfalcon, Baron de Flassieu, } op de lijst A.
George de Monfalcon, }

George van Montigny, Heer van Nojelles, } op de lijsten B, D.
Jan van Montigny, Heer van Vilers, }

. . . . de Montroye, op de lijst D, bij Bor *de Montoye*.

. . . Mosthoven, op de lijst D, bij Bor.

. . . la Movillerie, op de lijst D, bij Bor.

Louis de Nassau, op de lijsten A, D, bij Bor.

. . . . Nielvin, op de lijst D.

. . . . Nieveen, op de lijst D, bij Bor *Nievem*.

. . . . van Nispen, op de lijst B.

Carel van der Noot, Sr van Rysoyr, op de lijsten A, B, D, bij Bor.

Jas-

Jaspart van der Noot, Sr de Carloy, op de lijsten A, B, bij Bor.

Floris de Nuynhem, op de lijsten A, D *Nyenheim*, bij Bor.

Cornelis van Nyenrode, bij Gouthoeven en van Leeuwen, op de lijst D *Nieuwerode*.

Reinout van Nyeweerdt, op de lijst A.

Willem van Zuilen van Nyveld, Heer van Bergambacht, in de Sententien van Alva, op de lijst D, *W. van Nievelt*, ook bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Auke Oedtsma, op de lijst C.

Fredericus Offenbusanus, bij Winsemius.

Hessel van Oosthem, bij Winsemius.

N. van Opdam, op de lijst D, bij Bor.

Aggaeus Osingha, bij Winsemius.

. . . . *Oyenbrugge*, op de lijst D, bij Bor *Oyembrugghe*.

Floris van Pallant, Graaf van Culemborg, op de lijsten A, B, D, in welker eerste hij zijnen naam schrijft, *Floris graff zu Culemborch*; bij Bor.

Fermin Peltier, bij van Isselt.

. . . . *de Per*, op de lijst B.

. . . . *Pe-*

. . . . *Perinelle*, } op de lijst D, bij Bor
. . . . *Perinelle*, } *Permelle*.

Michiel du Phoul, op de lijst A.

J. Piek, op de lijst D, bij Bor *Picq*.

. . . *Piepenbasse*, op de lijst D, en bij Bor.

Casper, of *Jasper*, *van Poelgeest*. }
Gerrit van Poelgeest, *Heer van Homade*, } op de lijst D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.
Otto van Poelgeest, }

Francois de Pypenpoy, }
Guillaume Quarre, } op de lijst A.

Quarrevaulck, op de lijst D, bij Bor *Quatrevaulx*.

Harbart van Raephorst, op de lijsten A, D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

J. Ravesteyn, op de lijst D, bij Bor.

Johan Reinaut, bij van Isselt.

Gerrit van Renesse, in de Sententien van Alva, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Jan van Renesse, *Heer tot Wylp*, op de lijst A, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Johan van Renesse, op de lijst A, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Re-

René de Renesse Elderen, op de lijsten A, D.

Carel van Revel, *Heer van Audrignies*, op de lijst D.

Aernt Reynsteyn, op de lijst A.

Gellius Riddersma, bij Winsemius.

Tzomme Rollema, } op de lijst C.
Popke Roorda, }

Schelto Roorda, bij Winsemius.

. . . . *Rosenboo*, op de lijst D, bij Bor.

. . . *de Ruif*, op de lijst B.

. . . *Rysenborgh*, op de lijst D, bij Bor *Risbrough*.

Ptolomeo Salvarika, op de lijst A.

Jan van Sauvage, *Heer van Escaubeek*, op de lijsten B, D, bij Bor.

. . . *Scaran*, op de lijst D, bij Bor.

Sibeth Scheltama, } bij Winsemius.
Menenius Scheltema, }

Sippe, of *Scipio*, *Scheltema*, op de lijst C, bij Winsemius.

George de Schoonhove, *Waveren*, op de lijst A.

Martyn Serclaes, *Heer van Tilly*, op de lijsten B, D, bij Bor.

. . . . *Serclaes*, op de lijst D, bij Bor.

Sibrand Sibrandius, } bij Winsemius.
Joannes Simonius, }

Si-

Simon Jansse Sleeper, in de Sententien van Alva.

Willem van Sonnenberch, } in de lijst A.
Everardt de Soudenbalch, }

Dedryck Snoey [Sonoy], op de lijsten A, D, bij Bor.

Joost Sonoy, op de lijst D, bij Bor.

Philips van der Spangen, op de lijsten A, D.

S. Steenbos, op de lijst D, bij Bor *Steenbor*.

. . . *Sterk*, op de lijst D, bij Bor.

Reynier de Sultz, op de lijst A.

Adriaan van Swieten, *Heer van Swieten*, op de lijst D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

. . . . *Tangrye*, op de lijst D, bij Bor.

Allæus Teiesius, bij Winsemius.

Sander van Tellicht, } op de lijst A.
C. du Thersieu, *Sr Belmont*, }

Schelto Tiarda, bij Winsemius.

Thomas van Til, *Abt van St Bernard*, in de Antwerpsche Chronijk.

. . . . *la Tour*, in de lijst D, bij Bor.

Philips Triest, bij van Isselt.

Jherosme Tseeraerts, op de lijst A. op D wordt hij verkeerdelijk genoemd *A. Seraets*; bij Bor.

Ale-

Alexander Turck, op de lijsten A, D, bij Bor.

Lubbert Turk, op de lijst D, bij Bor.

Ausonius, of *Aucko*, *van Unya*, op de lijst C, bij Winsemius.

Horatius Unia, bij Winsemius.

Bartholomeus de la Valle, bij van Isselt.

Tarquinius Vallesius, bij Winsemius.

J. Varick, op de lijst D, bij Bor.

. . . . *Vendeville*, of *van de Ville*, op de lijst D, bij Bor *Wendeville*.

J. Verdusse, op de lijst D, en bij Bor.

. . . . *Vernenburg*, op de lijst D.

. . . *van Vramerye*, }
. . . . *van Vramerye*, } op de lijst D, bij Bor.

le Conte de Vrede, op de lijst B.

. . . . *Waardenborg*, op de lijst D, bij Bor *Warenburg*.

Adriaan de Waal van Vronystein, op de lijst A, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

. . . . *de Wasbeq*, op de lijst B.

. . . . *van Welle*, }
. . . . . *Werdenburg*, }
W. Wilts, } op de lijst D, bij Bor.

Philip van Wingelen, bij van Isselt, en Bor.

Deitz Wingia, bij Winsemius.

Francois Wolbok, op de lijst A.

Bernt Wten eng, op de lijsten A, D, bij

Bor, Gouthoeven en van Leeuwen.

J. Wulp, in de lijst D, bij Bor *Wulpa*.

Cornelis van Wyngaerden, in de Sententien van Alva.

Jacob van Wyngaerden, *Ridder*, op de lijst D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Barto, of *Bartel*, *van Ydzarda*, op de lijst C.

Jaecques de Ylpendam, op de lijst A, en in de Sententien van Alva.

Alexander b. d'Ysselstein, op de lijst A, bij Bor.

Stoeffel van Yesselsten, op de lijsten A, D, bij Bor.

Nicolaas van Zandyk,
Evert van Zanten,
Ghilain Zegers, *van Wassenhoven*,
Jan Zegers, *van Wassenhoven*.
} in de Sententien van Alva.

Alexander de Zoete, op de lijst A.

Joost de Zoete, *Heer van Villers*, bij van Haer, en Bor.

Philips de Zoete, *Heer van Hautain*, op de lijst D, bij Bor.

Steven van Zuylen, op de lijst A, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Zie

Zie daar een aantal van meer dan vier honderd Bondgenooten, die mij, zoo op de geſchreven naamlijsten, als bij verſcheiden geſchiedſchrijvers van ons Vaderland, zijn voorgekomen; doch die, ten grooten deele, tot nu toe, niet bekend ſtonden, als behoord hebbende tot de verbonden Edelen, die den grondſlag der beminnelijke vrijheid in de Nederlanden poogden te leggen.

§. IV.

Bij dezen worden eenigen, bij gisſinge, gevoegd.

Het is echter vermoedelijk, dat 'er, behalven de genoemden, noch wel anderen tot het aanzienlijk Bondgenootſchap zullen behoord hebben, hoewel zij nooit tot mijne zekere kennis kwamen. Ik konde eene uitgebreide optellinge van zulken doen, die, volgens waarſchijnlijke gisſingen, het Verbond hebben helpen bevorderen; maar 't zal genoeg zijn, eenigen derzelven te vermelden, en de verdere aanvullinge van deze lijst aan de oplettenheid van de kundige liefhebbers der Nederlandſche geſchiedenisſen overtelaten. Ik heb vooral het oog op de volgenden: *Willem van Bronkhorst en Batenburg*, die met geen mindere zucht voor de vrijheid en 's Lands welvaren bezield was, dan zijne drie broeders, die 't

Willem van Batenburg.

Verbond onderteekend hadden. Hij verzelde den Prins van Oranje op zijnen eersten tocht tegen Alva in 't jaar 1568, was overste van 't krijgsvolk en bevelhebber van 't leger tot ontzet van Haarlem ten jaare 1573, in welke mislukte onderneminge hij 't leven verloor (a); terwijl de bescherming, welke hij, met andere gevluchte Edelen, van den Keizer en de Duitsche Vorsten, op den Rijksdag te Spiers, in 't jaar 1570, verzocht hadt (b), hem van weinig nut was geweest. —— *Van Berchem*, uit een edel Brabantsch geslacht gesproten (c), die als hopman in dienst van Oranje was, en

Van Berchem.

(a) WAGENAAR Vaderl. Historie VI deel, bl. 422—429, 436.

(b) VAN ISSELT *sui temporis historia*, *pag.* 205, 206.

(c) In de twaalfde eeuw bloeiden in Brabant Willem en Wouter van Berchem, volgens BUTKENS *Trophées de Brabant tom. I*, *pag.* 141, 144, 222. Costin van Berchem, Ridder, stierf in 't jaar 1370, en ligt te Antwerpen begraven. Zie *Jurisprudentia Heroica part. I*, *pag.* 73, 236. Dit geslacht was, omtrent dezen tyd, in groot aanzien, en is vermaagschapt geweest aan Bentinck, van der Does, van Lijnden, Watervliet, van de Werve, Schoonhoven, Hinkaart, Coutereau, Ruijven, Cruiningen, Cats, van der Buttingen, enz.

en, te gelijk met veele verbonden Edelen, door Alva werdt gebannen, als schuldig aan gekwetste oppermogendheid (d). — *Van Blioul*, van aanzienlijken huize (e), die met andere Bondgenooten, op last van Koningin Elizabeth, het rijk van Engeland moest ontruimen, ten jaare 1575 (f). — *Lodewyk van Boisot* was, naar alle vermoeden, onder de verbonden Edelen. Op eenige naamlijsten derzelven staat alleen *Boisot*, zoo dat het onzeker blijft, of daar gezien worde op Lodewijk, of op zijnen broeder Karel, waar omtrent de Heer WAGENAAR ook in twijfel stond (g): welke onzekerheid, door het verzwijgen van den voornaam, omtrent dit edel paar broeders meer-

Van Blioul.

L. van Boisot.

enz. Men zie *Nobiliaire des pays-bas I part. pag.* 108, LE CARPENTIER *histoire de Cambray et du Cambresis II vol. pag.* 469, VAN MIERIS beschryving van Leiden I deel, bl. 55, en SMALLEGANGE Chronyk van Zeeland.

(d) VAN METEREN III boek, bl. 54.

(e) Laurens van Blioul was 1496—1542 Griffier van de Vlies-orde. *Jurisprudentia Heroica part. I pag.* 503, *part. II pag.* 166. Ook gewaagt L'ESPINOY van dit geslacht, *Recherche des antiq. pag.* 314.

(f) HOOFT X boek, bl. 443, LE PETIT *livr. XI, pag.* 305.

(g) Vaderl. Historie XXI deel, zijnde de Bladwijzer, bl. 35.

meermalen plaats vindt (h). Lodewijk van Boisot, van wiens geslacht ik elders verslag doen zal, toonde door zijn gedrag, hoe zeer hij der zake van de Bondgenooten ware toegedaan. Zijne groote verdiensten maakten hem overwaardig, om tot Admiraal van Zeeland aangesteld te worden (i), in welken post hij zich dapper kweet, zoo door het helpen veroveren van 't kasteel Rammekens, en den roemruchtigen zeeslag bij Reimerswaal, als door het beleg van Middelburg, welke stad zich, eindelijk, aan 's Prinsen zijde moest voegen (k). Bijzonder echter bleek zijn dappere heldenmoed bij het ontzet van het benaauwde Leiden, waar aan hij, met zijn volk en schepen, den grootsten dienst bewees, en binnen welke stad hij met onbeschrijfelijke blijdschap ingehaald werdt (l). Doch zulke lofwaardigste on-

(h) 's GRAVEZANDE tweede eeuwgedachtenis der Middelburgsche Vrijheid, bl. 65.

(i) LE PETIT *livr. XI*, *pag.* 274.

(k) WAGENAAR Vaderl. Hist. VI deel, bl. 438, 459—462. Men vergelijke vooral het naauwkeurig en voortreffelijk werk van den Heer 's GRAVEZANDE, boven aangehaald, bl. 362, 390 en volgg.

(l) LE PETIT *livr. XI*, *pag.* 286 *& suiv.* WAGE-

ondernemingen konden hem niet bevrijden van verbanninge uit het rijk van Engeland in 't jaar 1575 (m), toen hij naar Nederland wederkeerde, daar hij, in 't volgende jaar, overleedt (n), zonder kinderen natelaten uit zijne echtgenoote Margareta van Dorp, dochter van den Ridder Arent van Dorp, met welke hij, in den jaare 1573, getrouwd was (o). —— *Antonie van Bombergen* zal zich ook gevoegd hebben bij de verbonden Edelen, gelijk STRADA (p) ſchijnt te kennen te geven, ſchrijvende, dat hij 't getal der eedgenooten hielp vermeerderen. Hij was van aanzienlijken en edelen geſlachte (q), en in bijzondere hoogachtinge bij Bre-

A. van Bombergen.

GENAAR Vad. Hiſt. VI deel, bl. 487–495. De dapperheid van Boiſot, aan die van Leiden betoond, is noch niet in vergetelheid geraakt, gelijk ten voorleden jaare, bij het vieren van het tweede eeuwfeest der Leidſche verlosſinge, genoegzaam gebleken is.

(m) HOOFT X boek, bl. 443. LE PETIT *livr. XI, pag.* 305.

(n) STRADA *dec. I lib. VIII, pag.* 486.

(o) VAN LEEUWEN Bat. Illuſtr. II deel, bl. 936.

(p) *Dec. I lib. VI, pag.* 297.

(q) LE CARPENTIER *hiſtorie de Cambray II vol. pag.* 427, 428, 925. In 't begin der vorige eeu-

derode, onder wien hij dienst nam, en zich in 's Hertogenbosch wierp, doch welke ſtad hij genoodzaakt werdt eerlang met zijn volk te verlaten (r). Het Hof vondt goed in 't jaar 1567, hem openlijk te bannen, en al zijn goed verbeurd te verklaren ten behoeve van den Koning; doch dit weêrhieldt hem niet, zich als hopman te ſtellen aan het hoofd van eenige Kalvinisten in Gelderland, die voornamen Nimwegen intenemen (s). Ook was hij Kolonel der burgerije te Brusſel, en verdreef van daar het volk van Filips van Egmond, als deze, in het jaar 1579, die ſtad aan 's Konings zijde wilde overbrengen, om zich met Parma te verzoenen (t). Zijne ſtamgenooten Karel en Kornelis van Bombergen waren, benevens anderen, ten jaare 1566, gemachtigd van de Nederduitſche Hervormde gemeente te

eeuwe was dit geſlacht door huwelijk verbonden aan 't adelijk huis *van der Aa*, volgens de Genealogie bij FERWERDA, Wapenboek I deels 11 ſtuk, 10 generatie.

(r) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 303—307, STRADA *dec. I lib. VI*, *pag.* 297, 298, 326, BOR III boek bl. 106, VAN METEREN II boek, bl. 48.

(s) Antwerpſche Chronijk, bl. 128, 129, 147.

(t) LE PETIT *livr. XII*, *pag.* 381.

te Antwerpen, om met den Prins, volgens zijn bevel, over hunne Godsdienstoefeninge te handelen (u), en werden openlijk ingegedaagd, om zich te Brusfel, binnen drie weken, te komen verantwoorden; op verbeurte van lijf en goed, en niet verfchijnende, door Alva en zijnen Raad gebannen (v). —— *Jakob Kopier*, of *Koppier*, Heer van Kalflagen, fchijnt mede tot het bondgenootfchap behoord te hebben. Althans hij week, ten jaare 1567, uit den lande, ter oorzake van de beroerten (w); hieldt heimelijke briefwisfelinge met Oranje, ter beraminge van middelen, om Nederland te verlosfen (x); en leende zijn huis, te Alphen gelegen, tot geftadige onderhandelinge met Paulus Buis en den Heer van Swieten (y). Schoon hij uit een adelijk geflacht in Holland oorfpronglijk was (z), werdt hij *J. Kopier.*

 even-

(u) VAN DER HAER *lib.* *II*, *pag.* 251. VAN METEREN II boek, bl. 46.

(v) Antwerpfche Chronijk bl. 156, VAN METEREN III boek, bl. 55.

(w) VAN LEEUWEN Bat. Ill. II deel, bl. 921. VAN GOUTHOEVEN Chronijk, bl. 165.

(x) VAN METEREN III boek, bl. 66.

(y) BOR V boek, bl. 208.

(z) VAN GOUTHOEVEN bl. 164, 165, 480, 555,

evenwel niet beschreven ter dagvaart en in de Ridderschap van dat gewest, als gehouden daar toe niet gerechtigd te zijn. Hij werdt aangesteld onder de Rekenmeesters in den Haag, en stierf te Antwerpen, ten tijden der belegeringe in 't jaar 1584 (a). —

G. van Haastrecht. *Godefroy van Haastrecht*, Heer van Druinen, van edelen geslachte in Holland, en zwager van Dirk van Sonoi (b), mag onder de teekenaars van 't Verbond, bij gissinge, opgeteld worden. Zijne naaste bloedverwanten hadden 'er deel in genomen. Hij zelf hieldt geheime briefwisselinge met den Prins, en liet niets onbeproefd voor de vrijheid, zoekende 's Lands welvaren ook in 't Kleefsche te bevorderen, daar men hem, op Alva's schrijven, meende optelichten, in 't jaar 1571; doch hij was 't gevaar met allen haast ontloopen (d), en behieldt het leven

555, 620. BOXHORN tonneel van Holland, bl. 43. Zijne zuster, gehuwd aan den Antwerpschen Griffier Martini, wordt gemeld bij HOOFT X boek bl. 406. Verg. VAN LOON Nederl. Historiepenningen I deel, bl. 201, 202.

(a) VAN LEEUWEN bl. 686, 921.

(b) VAN GOUTHOEVEN bl. 480, 620. VAN LEEUWEN bl. 975—977.

(c) VAN METEREN III boek, bl. 66.

(d) BOR V boek, bl. 240. HOOFT V boek, bl. 220.

ven tot in den jaare 1597, toen hij in Friesland overleden is (e). — *Willem van Hembieze*, uit een adelijk Vlaamsch geslacht, en zoon van den beruchten Gentschen Voorschepen Jan van Hembieze (f), was een der Bondgenooten, gelijk ik vermoede. In 't jaar 1569 werdt hij door den Prins aangesteld tot eenen der scheepshoofden van zijne vloot, en hieldt, na dien tijd, eigenhandige briefwisselinge met denzelven (g). Zijne kloekmoedige pogingen voor de vrijheid namen een einde ten jaare 1572, toen hij, in gevaar gebragt om in 's vijands handen te vallen, in zee sprong en verdronk, kiezende de genade der golven boven de wreedheid der Spanjaarden (h). — Onder de verbonden Edelen heb ik mede opgeteld gevonden (i) *Junius*, doch zonder be- *W. van Hembieze.* *Junius.*

(e) VAN GOUTHOEVEN bl. 178. MSS Aanteekeningen van den Heer *E. M. van Burmania.*

(f) De geslachtnaam wordt verscheidenlijk geschreven, Ymbiese, Imbiese, Hembiese, Imbise. Zie, behalven onze historieschrijvers, L'ESPINOY *Recherche &c, pag.* 817, 842, 864, 868, 900—906, 934.

(g) VAN METEREN III boek, bl. 66. BOR V boek, bl. 208.

(h) HOOFT VII boek, bl. 276. Gentsche geschied. I deel, bl. 206.

(i) Aanteekeningen van mijnen Vader MSS.

bewijs, of bijvoeginge van zijn voornaam. Men kon denken op den geleerden *Adriaan Junius*, uit aanmerkinge van zijne vrijheidliefde, gemeenzaamheid met Oranje, en zijn gezantſchap naar Engeland (k): of op Jonker *Johan Junius*, naderhand Bevelhebber te Vere, en in 't jaar 1575 gemachtigd zoo tot de Bredaſche vredehandelinge, als om in Frankrijk te handelen over eenigen onderſtand, en naar Engeland gezonden ten jaare 1581, om de overkomst des Hertogs van Anjou te verhaasten, ſchoon hem dat rijk, eenige jaaren vroeger, verboden was (l). —— *Jan van Kuik*, Heer van

J. van Kuik.

(k) Het leven van dezen uitmuntenden man is door veelen, doch allernaauwkeurigst beſchreven door den Heer VAN OOSTEN DE BRUIN, *in Miscell. Obſervationibus Criticis novis tom. X—XII, pag.* 390—434. Over zijn gezantſchap naar Engeland zie BOR VI boek, bl. 310, en over zijn ſterfjaar MEERMAN *Orig. Typograph. tom. I. pag.* 73. De Prins van Oranje prees hem, bij herhalinge, den Staaten van Holland aan, om 's Lands geſchiedeniſſen te beſchrijven. Register van Holland, 14, 26 Sept. 17 Nov. 1565, 5 Febr. 1566, 4 April 1570.

(l) VAN IPEREN redenvoering over Miggrode, bl. 142. WAGENAAR Vad. Hiſt. VII deel, bl. 29, 82, 423. HOOFT X boek, bl. 443. LE PETIT *livr. XI, pag.* 305. — Hij was getrouwd met

van Erpt, was, naar alle waarſchijnlijkheid, onder het getal der Bondgenooten. Hij kwam uit een aloud en vermaard geſlacht, dat zich te Utrecht ook heeft uitgebreid; en hij was getrouwd met de natuurlijke dochter van Gerard van Culemlemborg (m). Sedert den jaare 1568 wiſſel-

met Anna van Heemskerk van Bekeſtein, volgens VAN LEEUWEN, bl. 1171. — De Heer WAGENAAR ſchreef mij "zou dit ook *Doctor* (ook *Jonker* genaamd) *Jan Junius* of *de Jonge* zijn, bij *Meteren* f. 59 vſo, 82, 87 vſo, 100 gemeld?"

(m) Het geſlacht *van Cuijck* is van een hoogen ouderdom, en verbonden geweest aan de huizen van Wasſenaar, Egmond, Aersſen, Merode, Alkemade, Mierop, van de Werve, Coutereau, Stakenborg, Berthout enz. Zie LE CARPENTIER II *vol. pag.* 140, 325, 334, *Jurisprudentia Heroica part. I, pag.* 136, 303, de Genealogien van *Wasſenaar*, *Aersſen*, *Merode*, in het Wapenboek van FERWERDA, en elders. Men zie wijders MIRÆUS *Diplom. Belg. lib. I cap.* 64, *lib.* II *cap.* 69, BUTKENS *Trophées de Brabant tom.* I, *pag.* 149, 154, &c, C. BURMAN *Traj. erud. pag.* 81—85. — Op een afdrukſel van 't Latijnſche werk van *Timannus van Kuijck*, Raadsheer in 't Hof van Utrecht, *Ad Aymonis Cravettæ Reſponſa annotationes et ſingulorum reſponſorum argumenta juxta ordinem titulorum Juſtinianæi Codicis diſpoſita*, heb ik deze zestien kwartieren geteekend gevonden: *Kuijck*, *Kuijlenborch*, *Moerendael*, *de Wijs*, *Pijl*, *Buijtendijck*, *Knijff*, *Cleijenberch van der Dous*, — *Bol*, *van Hove*, *van Eeden*, *Rijn van Jutphaes*, *Lange*, *Both*,

ſelde hij brieven met Oranje (n), aan wien hij, in 't jaar 1572, aanmerkelijke diensten deedt, door de omwendinge van Vlisſingen en Vere aan 's Prinſen zijde (o), die hem, op 't einde van 't volgende jaar, naar Londen zondt, met eenen brief aan de Nederlandſche gemeente, om van dezelve twee duizend guldens te verzoeken tot onderſtand van de Verenaars, die groote kosten gedaan hadden tot verdediginge van 't Vaderland (p). Na dezen tijd vinde ik geen verder gewag van hem, waarom ik vermoede,

Both, *Woerden*, *van Meerlo Deelen*. Dit is mij vriendelijk medegedeeld door den Heer Penſionaris *N. C. Lambrechtſen*. — Het ſchijnt, dat het geſlacht van Cuijck zich ook in Zeeland heeft neergeſlagen, waar toe het langduurig verblijf van den Heer van Erpt aldaar aanleidinge kan gegeven hebben. Ten minſten, mij is bericht, dat Jongvrouw Joſina van Cuick, omtrent het jaar 1600, getrouwd is geweest met J. Osſewaarde te Goes.

(n) VAN METEREN III boek, bl. 66.

(o) Zie mijn tweede eeuwfeest der Vlisſingſche Vrijheid, bl. 46, 47, en, ten opzichte van Vere, BOR VI boek, bl. 269, en HOOFT VI boek, bl. 237—239.

(p) GERDES *Scrin. antiq. tom. I part. II*, *pag* 292—294. Men vindt dien brief vertaald bij den Eerwaarden Heer VAN IPEREN, tweehonderdjarig Jubelfeest der Nederl. vrijheid, bl. 192—194.

de, dat hij niet lang daar na gestorven zij. *Jan van Matenes*, over wiens geslacht naderhand zal gesproken worden, zal zoo wel als zijn broeder Gisbert, die op de oorspronglijke lijst gemeld staat, tot de verbonden Edelen behoord hebben: 't gene te waarschijnlijker is, om dat hij sterk ijverde voor de vrijheid. Ten jaare 1574 handelde hij over eene bevrediging van Holland en Zeeland met Requesens (q) en in 't jaar 1578 bevondt hij zich, met andere gemachtigden der Staaten van Holland, te Amsterdam, om orde in die stad te stellen, welke nu in groote opschuddingen was (r). Naderhand werdt hij, ten jaare 1584, gemachtigd tot het ontwerpen van de voorwaarden, welke de Prins bij zijne inhuldiginge, als Graaf, zou moeten bezweren (s). Het strijdt niet tegen mijne gissinge, omtrent zijn aandeel in de verbintenis der Ede-

Jan van Matenes.

(q) LE PETIT *livr. X, pag.* 279, 280. BOR VII boek, bl. 43. Zij beiden stellen dit op naam van *Jan van Matenes*; doch de Heer WAGENAAR schrijft het toe aan *Adriaan van Matenes*.

(r) HOOFT XIII boek, bl. 577.

(s) WAGENAAR Vaderl. Hist. VII deel, bl. 513, 518, en Amsterdam I stuk II deel, bl. 364.

Edelen, dat hij zich in den jaare 1567 binnen 't Land bleef ophouden (t), want dat zelfde wordt ook getuigd van zijnen broeder Gisbert, zoo even gemeld. Hij ſtierf in 't jaar 1602, verſcheiden kinderen nalatende, verwekt bij Florentine van Culemburg (u). — Ook denke ik, dat *Filips* en *Willem van Reneſſe* onder de Bondgenooten moeten gerekend worden. Zij zijn niet bekend op de geſlachtlijst. De oorzaak zal zijn, om dat zij natuurlijke zoonen waren van Gerard van Reneſſe. Hun vader en wettige broeder behoorden mede tot het Bondgenootſchap. Zij zelven dienden onder Brederode, *Filips* als vaandeldraager, en *Willem* voor ſchrijver van 't vaandel voetknechten, waar over zijn broeder Jan van Reneſſe hopman was. Zij werden, den zeventienden van oogstmaand 's jaars 1568, uit den lande gebannen met verbeurte van hunne goederen, bij vonnis van Alva, die noch aan den eersten te laste legt, dat hij, als aanvoerder, gezag zou gehad hebben over de beeldenbrekers te Utrecht, welken hij zeer gunstig was, en dat hij dagelijks in den

F. en W. van Reneſſe.

(t) VAN GOUTHOEVEN bl. 166.
(u) VAN LEEUWEN bl. 1003, 1004.

den Raad, waar van hij een lid was, verſcheen met het teeken der Geuzen om den hals. Ook bevondt hij zich, naar Alva's zeggen, onder de afgezondenen van de Sectarisſen, om van de Staaten 's Lands van Utrecht eene kerke, voor hunne predikatien en derzelver oefeninge, te verzoeken. In de vergaderinge van de ſtedelijke Overheid zeide hij openlijk, dat men langzaam moest te werke gaan omtrent het ſtuk der beroerten, zonder bloed te ſtorten. Wanneer hem de toegang tot de Raadkamer door den Magiſtraat ontzegd werdt, zou hij hun gedreigd hebben, aan den Heer van Brederode daar over te zullen klagen. Noch zou hij, op het weigeren van de kerke, door de Hervormden begeerd, met luide ſtemme gezegd hebben, gij hebt ons eene kerke geweigerd, op onze wederkomst zult gij blijde zijn ons die toeteſtaan, en dan zullen wij zien, wat wij met u te doen hebben, en inzonderheid met u, Burgemeester Vecht (v). —— *Johan van den Tempel*, die zich aan 's Prinſen zijde hieldt, met hem in de donkerſte tijden onderlinge brie- *I. van den Tempel.*

S

(v) Sententien van Alva, bl. 107, 109—111. Verg. BRANDT Hiſt. der Reformatie I deel, Bijvoegſ. bl. 55.

brieven wisselde, en in 't jaar 1575 Engeland moest ontruimen (w), kan één der verbonden Edelen geweest zijn, als wien hetzelfde lot trof met de meeste Bondgenooten. Zijn geslacht was, in de zestiende en volgende eeuwen, vermaagschapt met Merode, de Blau en van Brecht (x). Ik staa in twijfel, of hij dezelfde zij met Iohan van den Tijmpel, Heer van Corbeek, die, ten jaare 1562, groote voorrechten voor zijne heerlijkheid door den Koning verwierf, welke, na zijn' dood, overging tot zijnen zoon Olivier van den Tijmpel (y), Bevelhebber van Brussel, die, in den jaare 1579, liet drukken, en met andere Officieren aan de Heeren en goede mannen van de drie Leden derzelver stad overhandigde eene verklaringe nopens den handel van den in-

(w) VAN METEREN III boek, bl. 66. HOOFT X boek, bl. 443.

(x) Genealogien van die stammen in 't Wapenboek van FERWERDA.

(y) *Jurisprudentia Heroica part.* 1, *pag.* 324. Men zie wijders van dit geslacht hetzelfde werk *pag.* 420, LE CARPENTIER II *vol. pag.* 903. DE ROUCK Ned. Heraut bl. 343, *Nobiliaire des Pays-bas* I *part. pag.* 291. Uit de geslachtlijst van *Van Nispen*, bij FERWERDA, 9 generatie, blijkt, dat de Tympels zich in deze gewesten ook hebben opgehouden.

inwendigen twist van den lande en 't gene daar aan kleeft. —— 'T komt mij niet geheel ongegrond voor, dat *van Wachtendonk*, edelman van Lier, het Verbond mede onderteekende, vooral indien wij mochten denken op Otto van Wachtendonk, die getrouwd was met Margareta van Merode (z), en dus verknocht aan een geslacht, dat bij uitstek ijverde voor de vrijheid. Althans, de gemelde edelman werdt, den drieentwintigsten van wijnmaand des jaars 1572, te Antwerpen, onthoofd, om dat hij met de Geuzen geweest was (a), wordende echter op eene eerlijke wijze begraven, om dat hij behoorde tot de maagschap des Choor-Dekens van Antwerpen. Zijn geslacht was van een hoogen ouderdom, en bleef in het eerste aanzien tot nu toe (b). —— Men voege bij dezen, *Jan van Woerden van Vliet*, die, door zijne moeder en de huwelijken van zijne broeders en zusters, naauwe betrekking hadt op de Nijvelden, Bronkhorsten, IJsselsteins, en andere verbonden Edelen

van Wachtendonk.

I. van Woerden van Vliet.

(z) Genealogie van *Merode*.

(a) Antwerpsche Chronijk, bl. 246.

(b) BUTKENS *Supplem. tom. II, pag.* 414. *Jurisprudentia Heroica part. I, pag.* 391, 422. *Nobiliaire des Pays-bas I part. pag.* 118.

len (c). Hij werdt, in 't jaar 1572, gemachtigd om het beleid der oorlogs- zaken in 't Noorderkwartier te hebben (d), en door Aldegonde, uit 's Prinſen naam, aangeſteld tot Burgemeester te Haarlem, daar hij, in 't volgende jaar, door de Spaanſchen gevangen genomen werdt. Doch ontſlagen zijnde, vondt hij kans om ter ſtad uit te raken. (e) Twee jaaren later onderteekende hij, wegens de Edelen van Holland, de Unie of verbond van vereeniginge tusſchen dat gewest en Zeeland (f), en werdt aangeſteld tot een der leden van den Landraad over Holland (g). —— Eindelijk, om veele anderen te verzwijgen, het komt mij waarſchijnlijk voor, dat onder de verbonden Edelen, bij gisſinge, mag worden opgeteld *Anthonis van Utenhove*, van wien ik elders gewag maakte, als geweest zijnde onder de innemers van den Briel, en eenig be-

A. van Utenhove.

(c) VAN LEEUWEN bl. 1135—1137. Zie noch het Adelijk Zeeland bl. 139, 140.

(d) BOR VI boek, bl. 302.

(e) WAGENAAR Vaderl. Hiſt. VI deel, bl. 412, 432, 433.

(f) J. DE TIMMERMAN *de Unione Hollandiam inter et Zeelandiam*, *pag.* 43.

(g) WAGENAAR Vad. Hiſt. VII deel, bl. 23.

bericht gaf van zijn geslacht. Die Gentsche edelman was een uitnemend begunstiger van de vrijheid en den gezuiverden Godsdienst, in welke begrippen hij bestendig volhardde, tot dat Alva, op de wreedste wijze, een einde van zijn roemwaardig leven maakte (h). Zijn stamgenoot *Karel van Utenhove* schijnt mede eene plaats te verdienen onder de Bondgenooten, die ook, den achtienden van zomermaand 1569, met zijne twee zoonen, voor den Bloedraad ingedaagd werdt, op straffe van een' eeuwigen ban en verbeurte van alle hunne goederen (i). Zij zullen, omtrent het jaar 1576, naar Gent zijn weêrgekeerd, daar de beide zoonen haast tot de regeeringe bevorderd zijn (k), en de vader in den aanvang des jaars 1579 aangesteld werdt tot een van de vier vredemakers van de zijde der Hervormden, die, met vier anderen van den Roomschen kant, de

K. *van Utenhove.*

(h) Tweede eeuwfeest der Vrijheid te Vlissingen, bijl. bl. 33. — Men zie noch over dit geslacht L'ESPINOY *Recherche des Antiq. de Flandres, pag.* 197, en doorgaans; alsmede de Brugsche Jaarboeken en Gentsche geschiedenissen, op veelvuldige plaatsen.

(i) Gentsche geschiedenissen I deel, bl. 143, 144.

(k) Dezelve I deel, bl. 317, II deel, bl. 84.

de verſchillen en klachten, uit den Religions-vrede ſpruitende, zouden bevredigen. Hij werdt, noch in dat zelfde jaar, gekoren tot voorſchepen van de keure of Burgemeester van Gent, in plaats van Jan van Hembieze, tegen wiens willekeurig en wrevelig gedrag hij zich, met andere Gentſche Edelen, verbonden hadt, onder goedvinden des Prinſen van Oranje, wien hij, met andere gevolmachtigden, te Antwerpen ging verzoeken om naar Gent te komen, en aan wiens belangen hij ongemeen gehecht was. Hij wordt, te recht, door HOOFT beſchreven, als geleerd en onſpaansch, maar die kwalijk tegen zorg mocht, en draagt bij zijne ſtadgenooten den lof weg, dat hij een zeegbaar en voorzichtig perſoon was (1).

Ik heb deze weinigen, uit veelen, gemeld, als die het Verbond der Edelen konnen onderteekend en bevorderd hebben; zonder dat ik 'er op durve aandringen, dat zij allen, in de daad, de hand daar toe geleend hebben. Niemand zal het onbillijk reke-

(1) Gentſche geſchiedenisſen II deel, bl. 107, 162, 174, 179, 181, 182, daar, in 't vervolg, zijn verder wedervaren vermeld wordt. HOOFT XX boek, bl. 896.

kenen, dat men zijne gisfingen voorſtelle, indien zij maar niet van alle waarſchijnlijkheid ontbloot zijn; waar over de lezer, naar goedvinden, kan oordeelen.

Ik zal dit hoofdſtuk beſluiten met deze algemeene aanmerkinge, dat men, op de meeste geſchreven naamlijsten der verbonden Edelen (m), den naam van Brederode aan 't hoofd vindt. De reden daar van is hier in te zoeken, dat 'er verſcheiden lijsten ter onderteekeninge naar de onderſcheiden Nederlandſche gewesten werden afgezonden, op welken Brederode en andere voornaame hoofden des Verbonds hunne naamen boven aan plaatſten, om anderen te meer aantezetten, dat zij deel namen in deze verbintenisſe ter bereikinge van 't groote doelwit, de vrijheid van het Vaderland.

(m) Bijlaagen tot dit werk, bl. 17, 20, 30, 33.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

De verbonden Edelen komen te Brussel, en, in groot aantal, ten Hove. Brederode doet eene aanspraak, en overhandigt het smeekschrift. Inhoud van 't zelve. Antwoord der Landvoogdesse daar op, waar in de Edelen weinig genoegen nemen. Zij krijgen den naam van Geuzen. Onderhandeling van eenige Heeren met dezelven. 'Er wordt eene verzachting der plakaaten ontworpen; doch met weinig vrucht. Men zendt een nadruklyk vertoog aan den Koning.

§. I.

De Edelen reizen naar Brussel.

Toen de verbonden Edelen de noodige maatregelen genomen, en alles in gereedheid gebragt hadden, besloten zij tot den optocht naar Brussel, om hun verzoekschrift aan de Landvoogdesse aantebieden. Het gerucht daar van verspreidde zich spoedig door de Nederlanden. Ook kwam 'er ten Hove in 't zekere tyding, dat de Edelen, in groot aantal, van alle zijden, naar Brussel kwamen, om der Hertoginne een smeekschrift overtegeven, tot het afschaffen van den gewetensdwang en 't vernietigen der plakaaten, op 't stuk van Godsdienst gemaakt,

maakt. Dit baarde ten Hove groote verslagenheid, naardien men onzeker was, hoedanig de uitkomst wezen kon, en op welke wyze de Bondgenooten komen zouden.

In verscheiden steden werden, midlerwijl, kleine briefjes gestrooid, waar bij men 't gemeene volk opwekte, om zich bij de Edelen te voegen, en bij hunne Overheden, op alle mogelijke wijze, aan te houden ter bevorderinge van het oogmerk der Bondgenooten. Ik twijfele, of 'er grond zij, om de Edelen verdacht te houden (a) van 't verspreiden dezer briefjes, welke, lichtelijk, groote opschuddingen konden baren. Het ontbrak niet aan plakaaten, tegen derzelver opstellers en uitgevers afgekondigd. Kon 'er iemand een afdruksel van vertoonen aan den Hoofdschout te Brussel, eene belooning van vyfentwintig guldens werdt hem, openlijk, beloofd. Zelfs schreef de Landvoogdes aan de Wethouders van onderscheiden steden, dat zij dergelijke briefjes moesten opzoeken, en de uitstrooiers pogen te achterhalen (b):

'Er worden oproerige biljetten verspreid.

S 5 en,

(a) P. HEUTERUS *rer. Austriaco-Belgic. lib.* XVI *cap. X, pag.* 398.

(b) VAN WESEMBEECK van den staat der Religie, bl. 77. BOR Nederl. oorlogen II boek, bl. 40.

De Hertogin wilde gaarne de Edelen buiten houden.

en, vreezende voor eenig onheil, gaf zij den Raad, nochmaals, in bedenkinge, of men de Edelen niet gevoeglijk beletten kon, binnen Brussel te komen? Doch de meeste Heeren waren, ook nu, van begrip, dat men hun zulks niet kon verhinderen, nademaal zij enkel kwamen, om als 's Konings onderzaaten een smeekschrift inteleveren, en zij allen mannen van adel waren, en ook voor 't grootste deel aan hun, door bloedverwantschap, vriendschap en dienst, verbonden. Maar de Edelen moesten ongewapend verschijnen; ook kon men een wacht aan de stadspoorten stellen (c).

Doch zij komen binnen Brussel.

Op den derden van grasmaand, tegen den avond, deedt Hendrik van Brederode zijne intrede in Brussel, vergezeld met omtrent (d) tweehonderd Edelen, allen te paard en ongewapend, schoon STRADA schrijft, dat elk twee

(c) HOPPERUS *Recueil des troubles des Pays-bas III part. chap.* II, *pag.* 73. BURGUNDIUS *hist. Belg. lib. II*, *pag.* 131, 132.

(d) Zoo schrijven de meesten. Doch VIGLIUS VAN AIJTTA *epist.* VII *ad Hopperum*, *pag.* 358, zegt, dat Brederode met 150 Edelen kwam, en de anderen afzonderlijk. — P. HEUTERUS *l. c.* en VAN DER HAER *de initiis tum. Belgic. lib.* II, *pag.* 207, melden in 't geheel maar van 150 bondgenooten, die met Brederode en Nassau binnen Brussel kwamen.

twee pistoolen aan den zadel hadt hangen. Volgens hem, zou Brederode, bij het inkomen te Brusfel, zich beroemd hebben: "fommigen meenden wel, dat ik binnen deze ftad niet zoude hebben durven komen, ziet, nu trede ik binnen dezelve, en zal ze haast weder komen bezoeken, doch op eene andere wijze". Dus zou Verdugo, Mansfelds hoveling, aan de Hertogin verhaald hebben. Het is echter naauwlyks te denken, dat Brederode zich zoo onvoorzichtig, aanftonds bij zijne komste, zal uitgelaten hebben. — Kort na hem, kwam ook Graaf Lodewyk van Nasfau, te Brusfel, en ten huize van zijn' broeder, den Prins van Oranje. Hij werdt door eenige verbonden Edelen, wier getal geduurig aangroeide, vergezelfchapt. Men hoorde niet, dat zij op weg iemand lastig gevallen waren; en te Brusfel hielden zij zich ook ftil, fchoon een groote fleep van gemeen volk hen volgde, als zij zich op ftraat begaven, en naar het huis des Graaven van Culemburg gingen, daar zij bij elkanderen vergaderden. Brederode vertoonde hun een' brief, in 't Spaansch gefchreven, en hem onlangs uit Spanje toegezonden, waar in verhaald werdt, hoe zekere Moron, aldaar, lang-

Hunne byeenkomst aldaar.

zaam

zaam levendig verbrand was; welk lot, aan hunnen Nederlandſchen medeburger overgekomen, 't gemoed der Edelen, op nieuw, niet weinig deedt ontbranden tegen zulke wreedheden. Sommigen, evenwel, hebben de echtheid en geloofwaardigheid van dien brief in twijfel getrokken. Wat hier van zij, Brederode en Naſſau lazen de naamen der Verbondelingen nochmaals voor, die, zoo voor zich zelven, als voor de afwezenden, betuigden, in dezelfde gevoelens te volharden. Toen deedt men hen, op nieuw, hunne naamen teekenen, en met eede bevestigen, "dat indien iemand der Bondgenooten, wegens den Godsdienst of dit Verbond, in gevangeniſſe mocht geworpen worden, de overigen aanſtonds met eenen of twee gevolmachtigden, wien de zorg van 't Verbond in elk gewest was aanbevolen, handelen zouden, en dat alle de Bondgenooten, was 't noodig, de wapenen zonder tydverzuim opnemen zouden, om den gevangen Bondgenoot te hulpe te komen (e).

't Smeek- Toen is ook, vermoedelijk, het Verzoekſchrift

(e) VAN WESEMBEECK bl. 77. VAN DER HAER *lib. II, pag.* 207. STRADA *dec. I lib. V, pag.* 218, 219. BOR II boek, bl. 40. LE PETIT *Chroniq. de Hollande livr.* IX, *pag.* 102.

ſchrift door Oranje en eenige andere Edelen noch een weinig verzacht ten opzichte der uitdrukkingen, en wat heuſcher ingericht, dan de inhoud van het verbondſchrift medebragt. Hier toe kan de raad van Viglius van Aytta gelegenheid gegeven hebben, als die ſommigen vermaand hadt, hun ſmeekſchrift derwijze te matigen, dat men hun naderhand de misdaad van gekwetſte opperhoofdigheid niet optijgen kon. Misſchien wordt hier op gezien in het vonnis van den Burgemeester van Stralen, wanneer hem daar te laste gelegd wordt, dat hij van den Antwerpſchen Penſionaris van Weſembeeck hadt ontfangen twee afſchriften, genoegzaam van denzelfden inhoud, van het verzoekſchrift der Edelen, kort daarna aan de Landvoogdes overgegeven (f). *ſchrift wat verzacht.*

§. II.

De Edelen verzoeken gehoor.

De Edelen, twee dagen te vergeefs gewacht hebbende op de Graaven van den Berg en Culemburg, zonden aan de Hertogin, en verzochten gehoor te hebben op den vyfden van grasmaand (g); 't welk hun ver-

(f) VAN DER HAER en P. HEUTERUS *l. c.* VIGLIUS AB AIJTTA *in Vita* § *XCVII. pag.* 46. Corte vermaninghe opt vonnisſe teghen A. van Stralen, bl. 38.

(g) In 't bepalen van dezen dag komen bijna

vergund is, tusſchen twaalf en één uuren; op dat de aanhang en toeloop van 't volk niet te groot zou wezen. Evenwel kwam de gemeente op de been. De meesten wisten naauwlyks, wat zij 'er van maken moesten. De tegenwoordigheid van Brederode en Nasſau, die niet gewoon waren iet te verzoeken, gaf weinig gronds om te denken, dat de Edelen een ſmeekſchrift wilden aanbieden. En echter ſcheen hun bedaard gedrag geen geweld of muitzucht aanteduiden (h).

Zij gaan ten Hove, in grooten getale.

De Bondgenooten dan gingen, op den gezegden tijd, ten Hove, in grooten getale; doch in welks bepalinge de ſchrijvers, ook van dien tijd, merkelijk verſchillen. BURGUNDIUS (i) hadt 'er *twee honderd* gemeld gevonden in een' brief der Landvoogdesſe: in welk getal anderen (k) berusten. HOP-

PERUS na alle geſchiedſchrijvers overeen. Men zie ook de Sententien van Alva, bl. 108, en elders. Doch I. B. DE TASSIS *de tumult. Belg. lib. I, pag.* 134, 135, (*Analect. Belg. Hoijnckii tom. II part. II*) ſpreekt van *den zesden April*, en UITENBOGAARD Kerkel. Historie, bl. 148, van *den zeventienden April.* Meer anderen hebben hier omtrent gedwaald.

(h) STRADA *l. c. pag.* 220.

(i) *Hist. Belg. lib. II, pag.* 132.

(k) A. HENRICI PETRI Hiſtorie der Nederl. oor-

PERUS gewaagt (l) van *drie honderd* Edelen, die ten Hove verſchenen. Daar henen willen veele anderen (m), en in 't bijzonder ſchreef Karel van Batenburg, een der verbonden Edelen, aan zijne moeder, den twintigſten van grasmaand 's jaars 1566, dat het Smeekſchrift door Brederode was overgeleverd, in bijwezen van drie honderd mannen van adel (n). VAN WESEMBEECK (o), STRADA (p), en meer anderen (q) ſchrijven, dat

oorlogen, bl. 15, of *Hiſtoire des troubles et guerres civiles du Pays-bas*, *pag.* 30. Hiſtorie van alle de Nederl. gheſchiedenisſen (1591) bl. 12. TEMPLE Hiſtor. gedenkſchr. I deel, bl. 29.

(l) *Rec. des troubles* III *part. chap. II*, *pag.* 73.

(m) Antwerpſche Chronijk, bl. 67. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 132. HOOFT Nederl. Hiſt. II boek, bl. 75. BRANDT Hiſt. der Reform. I deel, bl. 294. VAN LEEUWEN Bat. illuſtr. bl. 641.

(n) Bij I. VAN SOMEREN beſchrijvinge van Batavia, bl. 235.

(o) Bladz. 77

(p) *Dec. I lib. V*, *pag.* 219, 202.

(q) ERNESTUS EREMUNDUS *Hiſt. tumult. Belg.* *pag.* 108 LE PETIT *livr.* IX, *pag.* 102. BOR II boek, bl. 40 DE GROOT Nederl. jaarboeken, bl. 20. UITENBOGAARD Kerkel. Hiſt. bl. 148. AUBERIJ DU MAURIER *mémoires pour ſervir à l'hiſtoire de Hollande*, *pag.* 24.— Op een penning, ter vereeuwiging van deze gebeurtenis, in lateren tijd geſlagen, leest men *CCCC nob. ſupplices*

dat 'er *vier honderd*, of daar omtrent, waren. Dit komt mij waarſchijnlijkst voor: ten ware men liever, met VAN METEREN (r), het getal wilde begrooten op tusſchen drie en vier honderd Edelen. BIZARUS (s) en AITSINGER (t) ſchrijven, dat omtrent *vijf honderd* Bondgenooten te Brusſel en aan 't Hof verſchenen, om 't Verzoekſchrift in te leveren. Men kan hier bij noch aanmerken, dat de Graaf van Egmond, in de Raadvergaderinge, onlangs gehouden, verklaarde goede hope te hebben, de Edelen zouden niet ſterker dan vier of vijf honderd uitkomen, ongewapend en met ingetogener eisch, dan 't gerucht hun nadroeg (u).

Die ſleep van omtrent vier honderd Edelen ging uit het huis van den Graave van Culemburg, in alle ſtilligheid en ſtaatelijke def-

plices MDLXVI d. 5. avril., bij VAN LOON Nederl. Hiſtoriepenn. I deel, bl. 80, 81. die 'er op aanmerkt: "Schoon nu wel geen vierhonderd Edelen dit ſmeekſchrift de Landvoogdesſe hebben aangeboden, zoo was echter hun verbondſchrift om het zelve in te leveren door vierhonderd ondertekend".

(r) Nederl. Hiſtorie II boek, bl. 41.

(s) *De motibus Belgarum*, *pag.* 186.

(t) *De Leone Belgico*, *pag.* 35.

(u) HOPPERUS III *part. chap. I*, *pag.* 70. HOOFT II boek, bl. 72.

deftigheid, ten Hove. Zij fchikten zich, op ftraat, in gelederen van tweeen (v), vieren (w), of vijven (x), 't gene verfcheidenlijk verhaald wordt; en werden voorgegaan door hunne twee voornaame hoofden, Brederode en Nasfau. Anderen, echter, fchrijven (y), dat dezen den trein der Bondgenooten befloten, 't welk zijne wijze redenen kon gehad hebben, die niet moeilijk te gisfen zijn. Men merkte als een kwaad voorfpel aan, dat een der hoofden van het eedgenootfchap mank ging (z). — De Edelen waren allen, volgens affpraak, ongewapend. Doch hunne bedienden, die hen volgden, waren voorzien met zijdgeweer

T en

(v) Dus fchrijven HEUTERUS *pag.* 398, en STRADA *pag.* 220.

(w) Volgens VIGLIUS AB AIJTTA *epist. VII ad Hopperum*, *pag.* 358, en VAN METEREN II boek, bl. 41.

(x) Gelijk VAN WESEMBEECK bl. 77, BOR II boek bl. 40, en LE PETIT *livr. IX pag.* 102 getuigen. — PONTANUS *Hift. Gelricae lib. XIV. pag.* 888 meldt, dat zij vier en vier, en vijf en vijf gingen.

(y) VAN WESEMBEECK, STRADA, BOR, BURGUNDIUS, VAN METEREN, LE PETIT, op de aangetogen plaatfen.

(z) HEUTERUS *pag.* 398, STRADA *l. c.*, BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 142.

en geladen piſtoolen, welken zij onder hunne kleederen verborgen hielden; indien HEUTERUS (a) de waarheid ſpreekt, die 'er ook bijdoet, dat het plein van 't Hof opgepropt was met vrienden en begunſtigers der Bondgenooten, uit Bruſſel, Mechelen, Antwerpen, en andere plaatſen, derwaards ſaamgevloeid, om aanſtonds bij de hand te zijn, en de gevangenhuizen met geweld optebreken, wanneer de Hertogin mocht goedvinden, de Heeren daar toe te verwijzen en op eene harde wijze te behandelen. — Zij werden ingelaten in de vergaderkamer van den Raad van Staat, daar de Landvoogdes zich bevondt, met de Landvoogden der bijzondere gewesten, de Vliesridders en de Raaden van Staat (b). Na eene eerbiedige buiginge voor de Hertoginne en de Heeren, tradt Brederode voorwaards, en gaf, met zijne ééne knie op den grond liggende (c), de Hertoginne openinge van de oorzaak hunner bezendinge en komſte. Hier toe ſtrek-

Zij verſchijnen voor de Hertogin.

Brederode ſpreekt haar aan.

(a) *Lib. XVI cap. X, pag.* 399.

(b) Als STRADA getuigt, *lib. V, pag.* 220, dat de Raad alvorens vertrokken was, zal men hem dienen te verſtaan van den Geheimen Raad.

(c) BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 133.

ſtrekte zijne aanſpraak, welke op dezen zin uitkwam (d): "Mevrouw! de Edelen, in deze ſtad vergaderd, en anderen van gelijken rang in merkelijken getale, die zich, om zekere redenen, hier niet hebben laten vinden, hebben goedgevonden, voor den dienst des Konings en het algemeen belang van deze Nederlanden, dit vertoog, in allen ootmoed, aan uwe Hoogheid aan te bieden; waar op het Uwer Hoogheid zal gelieven, zoodanig beſluit te geven, als zij zal vinden te behooren: biddende uwe Hoogheid 't zelve ten beste te willen nemen. Wijders, Mevrouw, zijn wij onderricht, dat wij bij uwe Hoogheid, bij de Heeren van den Raad en anderen, beſchuldigd zijn, dat deze onze beraadſlaging voornaamlijk ingericht was, om beroerte, opſtand en muiterije te veroorzaken; en, dat noch afgrijslijker is, men heeft ons nagegeven, dat wij van Heer wilden veranderen, en verbonden en ſamenzweringen zouden aangegaan hebben met vreemde Vorſten en krijgshoofden, zoo Franſchen, Duitſchen, als anderen

(d) Men vergelijke de ſchrijvers, hier onder aangehaald op 't punt van het Smeekſchrift zelve.

ren, 't welk ons nooit op de gedachten gekomen is, en volkomen ſtrijdig is met onze trouwe, en met 't gene uwe Hoogheid door dit ons vertoog zal bevinden. Niettemin, bidden wij uwe Hoogheid, ons te willen noemen en ontdekken, die, zoo onrechtvaardig, eene zoo edele en eerwaardige vergaderinge belasterd hebben. Voorts, Mevrouw, hebben de genoemde Heeren verſtaan, dat ſommigen van hun in 't bijzonder beſchuldigd zijn, dat zij de hand zouden geleend en hun best gedaan hebben, zoo met Franſchen als andere vreemdelingen, om dien vervloekten aanſlag ter uitvoer te brengen, waar over wij, in 't gemeen, gevoelig aangedaan zijn. Hierom bidden wij uwe Hoogheid ernſtelijk, ons zoo veel gunst en genegenheid te willen bewijzen, van de naamen der beſchuldigers en beſchuldigden te melden, op dat het ongelijk en de ſchelmerijen ontdekt zijnde, uwe Hoogheid daar over kort en voorbeeldig recht moge doen, en dat om onheilen en ergernisſen, die daar uit rijzen konden, voor te komen: ons wel verzekerd houdende, dat uwe Hoogheid nimmer dulden zal, dat zulk edel en eerlijk gezelſchap met zoo-

da-

danige ſchandelijke en doemwaardige handelingen beklad blijve".

Deze inhoud der aanſpraak van Brederode wordt dus, genoegzaam eensluidende, opgegeven, doch met dit gering verſchil, dat de meesten dezelve zonder tusſchenpozinge door hem zeggen uitgebragt te zijn, terwijl STRADA (e) te kennen geeft, dat Brederode, na het eerſte gedeelte gezegd te hebben, vrijheid verzocht en van de Landvoogdesſe verworf, om ook het andere, in naam van de Bondgenooten, aan haar voor te dragen, en wel ſchriftelijk, om niet in zijn voorſtel te misſen. Zelfs ſchijnt het van elders (f) te blijken, dat hij de geheele aanſpraak op ſchrift hadt.

Hier op reikte Brederode het Smeekſchrift der verbonden Edelen aan de Hertoginne over, welks inhoud hier op uitliep (g): *Hij levert het Verzoekſchrift over, welks inhoud opge-*

 "Me-

(e) *Lib. V, pag.* 220, 221. Hier henen wil ook BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 133.

(f) VIGLIUS AB AIJTTA *ep. VII ad Hopperum*, *pag.* 358.

(g) Dit Verzoekſchrift is, woordelijk of hoofdzaaklijk te lezen bij BOR, HOOFT, VAN METEREN, GHIJSIUS, LE PETIT, BURGUNDIUS, WAGENAAR, en zeer veele andere Hiſtorieſchrijvers. Ik volge meest het Fransch, hier boven bl. 142 gemeld, en te vinden onder de Bijlaagen

geven wordt. "Mevrouw! het is kennelijk genoeg, dat door de gantsche Christenheid altoos ten hoogsten vermaard is geweest, en als noch is, de groote getrouwheid van de Nederlanders jegens hunne Heeren en natuurlijke Prinsen, waar in de Adel ten allen tijde den voorrang hadt, als die nooit goed of bloed gespaard heeft, om hunne grootheid voortestaan en te vermeerderen; waar in wij, de ootmoedigste onderzaaten van zijne Majesteit, gewillig zijn altijd meer en meer te volharden, zoo dat wij ons dag en nacht gereed houden, om Dezelve met onze lichaamen en goederen op 't ootmoedigste te dienen: en ziende, in welken staat de zaken tegenwoordig staan, hebben wij liever een weinig ondanks ons op den hals willen halen, dan voor uwe Hoogheid zulke dingen verzwijgen, die naderhand tot ondienst van zijne Majesteit zouden kunnen strekken, en den vrede en ruste van deze landen te gelijk verstoren; ho-

gen lett. A, waar mede men vergelijke VAN WESEMBEECK bl. 78—81, die het, al voor dat het overgegeven werdt, in handen kreeg, en WINSEMIUS Chronijk van Vriesland XVI boek, bl. 529—531, die bericht, dat het Smeekschrift hem overhandigd was door den Edelen Andries van Hiddama tot Wier.

hopende, dat de uitkomst met den tijd toonen zal, dat onder alle dienſten, welke wij zijner Majesteit ooit zouden mogen gedaan hebben of noch in 't vervolg doen, deze voor den aanmerkelijkſten en tijdigſten moet gerekend worden. Waarom wij ons op 't ſterkſte verzekerd houden, dat uwe Hoogheid dien in den besten zin zal opnemen. Hoewel wij dan, Mevrouw, geenzins twijfelen, of 't gene zijne Majesteit voor dezen bepaald, en nu op nieuw bevolen heeft, nopens de Inquiſitie en de ſcherpe onderhoudinge der plakaaten op 't ſtuk van den Godsdienst, hadt zijn grond en een rechtmatigen titel, en dat om de hand te houden aan 't gene Keizer Karel met een goeden toeleg vastgeſteld hadt: nochtans gemerkt het verſchil van tijden ook onderſcheiden hulpmiddelen vordert, en dat, ſedert eenige jaaren herwaards, de voorſchreven plakaaten, ſchoon zij noch al niet met alle ſtrengheid uitgevoerd zijn, geduurig gelegenheid gegeven hebben tot veele bezwaarnisſen en onheilen, zeker het laatſte beſluit van zijne Majesteit, waar bij dezelve niet alleen verbiedt, de gezeide plakaaten eenigzins te matigen, maar ook uitdrukkelijk belast, de In-

quisitie te onderhouden, en de plakaaten ten ſtrengſten naar te komen. Dit doet ons rechtmatig vreezen, dat daar door niet alleen de onheilen zullen vermeerderd worden, maar dat daar uit ook, eindelijk, een oploop en algemeene beroerte volgen kon, ſtrekkende tot eene ellendige verwoestinge van 't gantſche land, volgens de duidelijke blijken van 's volks ongeſteldheid, welke zich reeds, aan alle kanten, oogſchijnlijk, vertoonen. Wij hadden dan tot nu toe gehoopt, beſpeurende de duidelijkheid en grootheid van 't gevaar, welk ons dreigt, dat door de Heeren of 's Lands Staaten, bij tijds, daar over vertoogen aan uwe Hoogheid zouden gedaan zijn, om daar tegen te voorzien, tot wegneminge van de oorzaak en den oorſprong van 't kwaad. Dan nademaal wij zien, dat zij zich niet opgedaan hebben, om eenige reden, ons onbekend, en dat het kwaad, ondertusſchen, van dag tot dag, grooter wordt, zoo dat het gevaar van oproer en algemeenen afval voor de deur is; hebben wij ons verplicht geacht, volgens den eed van getrouwheid en hulde, als mede uit hoofde van onze toegenegenheid, welke wij tot den Koning en het Vaderland

heb-

hebben, niet langer te vertoeven, maar liever de eerſten te zijn om ons te kwijten naar behooren, en dat zoo veel te vrijmoediger, om dat wij alle reden hebben te hopen, dat zijne Majesteit onze waarſchouwinge ten beste nemen zal, ziende dat de zaak ons meer, dan anderen, aangaat, als die meer bloot geſteld zijn voor de ongemakken en rampen, welke gemeenlijk uit ſoortgelijke voorvallen ontſpruiten, hebbende wij onze goederen en huizen, voor 't grootſte deel, ten platten lande liggen, en dus tot een' roof voor elk opengeſteld. Wij merken daar bij ook op, dat, wanneer de voorſchreven plakaaten geſtreng gevolgd worden, gelijk zijne Majesteit dit uitdrukkelijk beveelt, niemand onder ons in 't algemeen is, zelfs niemand in dit gantſche land, van welken ſtaat en rang hij zij, of hij zal bevonden worden, lijf en goed verbeurd te hebben, en onderworpen te zijn aan de valſche beſchuldiginge van den eerſten vijand, die, om deel aan de verbeurdverklaarde goederen te hebben, hem zal willen betichten, onder 't dekſel van de plakaaten; wanneer hem geen andere toevlucht zou overig blijven, behalven de oog-

luiking van den richter, in wiens genade alleen zijn bloed en goed ſtaan zullen. Uit dien hoofde hebben wij te meer reden om uwe Hoogheid allerootmoedigst te bidden, gelijk wij thans doen door dit ſmeekſchrift, daar in te willen voorzien, en, wegens 't gewicht der zaak, zoo ſpoedig mogelijk, iemand naar den Koning aftevaardigen, die bekwaam is, om denzelven hier van te verwittigen en in onzen naam ootmoedigst te ſmeeken, dat het hem gelieve hier in te voorzien, zoo voor het tegenwoordige, als voor het toekomende; en, naardien dit nooit plaats zal kunnen hebben, zoo lang de voorſchreven plakaaten in volle kracht blijven, gemerkt daar van de bron en oorſprong van alle onheilen afhangt, dat het hem behage te verſtaan tot de vernietiginge derzelver, welke niet alleen noodig bevonden zal worden om den geheelen ondergang en bederf van deze landen aftekeeren, maar ook wel overeenkomſtig met recht en gerechtigheid. En op dat de Koning niet vermoede, dat wij, die niet anders voorhebben dan hem allen dienst en gehoorzaamheid te bewijzen, hem zouden willen in den toom houden, of de wet ſtellen naar ons believen; gelijk wij

niet

niet twijfelen, of onze vijanden zullen het dus ten onzen nadeele willen duiden: zoo ſmeeken wij zijne Majesteit ook op het onderdanigſte, dat het haar gelieve andere plakaaten te maken, bij raade en bewilliginge der bij één vergaderde algemeene Staaten, om te voorzien in 't gene voorſchreven is, door andere middelen, welke bekwaamer en minder gevaarlijk zijn. Wij ſmeeken, daarenboven, dat uwe Hoogheid, terwijl de Koning ons billijk verzoekſchrift in overweginge neemt, en daar op naar zijn rechtmatig welbehagen beſluiten zal, bij voorraad in de gemelde gevaaren voorzien wil door eene algemeene opſchortinge, zoo van de Inquiſitie, als van alle uitvoeringe der voorſchreven plakaaten, tot dat zijne Majesteit anders zal bevolen hebben. Onder uitdrukkelijke betuiginge, dat wij, zoo veel ons aangaan mocht, ons gekweten hebben van onzen plicht door dit tegenwoordig vertoog, zoo dat wij ons van nu voortaan voor God en menſchen verontſchuldigd houden, verklarende, dat, in gevalle eenig ongemak, wanorde, beroerte, oploop of bloedſtorting naderhand mocht ontſtaan, uit het verwaarloozen van een tijdig hulpmiddel, wij niet

kun-

kunnen beſchuldigd worden, het dreigend kwaad verzwegen te hebben. Wij nemen, derhalven, God, den Koning, uwe Hoogheid en haaren Raad, mitsgaders ons geweten, tot getuigen, dat wij hier in gedaan hebben, 't gene goede en oprechte dienaars en getrouwe onderzaaten van den Koning past, zonder in 't minſte onzen plicht te buiten gegaan te zijn; waarom wij des te vuuriger bidden, dat uwe Hoogheid 'er op gelieve te letten, eer 'er meer onheil van kome, en gij zult wel doen".

§. III.

Aanmerkingen op 't verzoekſchrift.

Gelijk de Edelen, naar waarheid, getuigden, dat de Nederlanders, en in 't bijzonder die van den adel, altijd den roem van getrouwheid jegens hunne gerechtige geboren Landsheeren en Prinſen weggedragen hadden, 't welk de uitheemſche ſchrijvers meermaals bevestigen (h); zoo bleek dit, nu vooral, door dit vertoog en ſmeekſchrift. Hadt het Spaanſche Hof hier op meer acht geſlagen, de rust in de Nederlanden hadt kunnen herſteld worden, en meerder oproer

(h) BIZARUS *de mot. Belg. pag.* 185. Verg. den Hoogleeraar P. BURMAN, *Præfat. part. I Analect. Belgic. pag.* LXIII, LXIV.

roer voorgekomen zijn. Ten minſten, indien wij de tijdsomſtandigheden met een onzijdig oog beſchouwen, en den geheelen inhoud van dit vertoog van nabij inzien, is 'er niet de minſte reden, om de verbonden Edelen voor een hoop oproermakers te houden, die niet anders dan nieuwigheden zochten, en zich aan Majesteits ſchennis ſchuldig maakten. Dus dachten en ſpraken 'er echter niet alleen anderen van (i), maar de Koning zelf, die 't gedrag der Edelen verklaarde te zijn eene wederſpannigheid tegen hem, en eene misdaad van gekwetſte opperhoofdigheid (k). Geen wonder dan, dat Alva en zijn Raad dit vertoog, een boos en vervloekt ſmeekſchrift, noemden (l), en dat Kaspar Schetz hetzelve aanmerkte, als de bron van alle volgende beroerten (m). Doch

zon-

(i) LE PETIT *livr. IX*, *pag.* 104, 105.

(k) Vertoog ende Openinghe, om een goede, salighe, ende generale vrede te maken in deſe Nederlanden enz. (in naam der verdrukte gemeenten aan de algemeene Staaten gedaan ten jaare 1576) bl. 34.

(l) In 't vonnis tegen A. van Stralen, bij BOR IV boek, bl. 176, en doorgaans in de gedrukte Sententien van Alva.

(m) C. SCHETUS *de pace inter Joannem Auſtriacum et Ordines Belg. pag.* 5, *in Analect. Belg. Cl.* BURMANNI *part. I.*

zonder reden. Want alle deze beſchuldigingen zouden haaren grond hebben moeten vinden, of in de overleveringe van een ſmeekſchrift, of in de wijze, waar op het geſchiedde, of, eindelijk, in den inhoud en bewoordigen van hetzelve. Doch geen van drie hadt hier plaats. —— Het inleveren van een verzoekſchrift kon niet gehouden worden voor oproerigheid en kwetſinge der oppermacht. Dit ſtaat allen onderzaaten vrij, en mag hun, door niemand, betwist worden, gelijk de Prins van Oranje, niet lang na dezen tijd, zeer wel aanmerkte (n). Ook hadt de Koning, eenige jaaren vroeger, zich plechtig verbonden, nimmer eenig ſmeekſchrift of vertoog van zijne onderdaanen kwalijk te zullen nemen (o). —— De wijze, waar op dit Verzoekſchrift overgeleverd werdt, was eerbiedig, ootmoedig, en alzins welvoegelijk. Dit erkent vriend en vijand. Wat 'er ook onder de verbonden Edelen, te voren en naderhand, moge omgegaan zijn, zij gedroegen zich, bij het overhandigen van hun vertoog, alzins onbe-

ris-

(n) Verantwoording 1568, bl. 50, 51.

(o) Vertoog ende Openinghe enz. (hier boven aangehaald) bl. 34.

rispelijk, en gaven niet de minste blijken van muitzucht. —— In 't Verzoekschrift zelve was niets te vinden, dat naar oproerigheid, of wederspannigheid tegen den Koning, zweemde. De Edelen verzochten, wel nadrukkelijk, doch ootmoedig, verzachtinge der plakaaten, belangende den Godsdienst, en afschaffinge van gewetensdwang. Zoodanig verzoek was niet onredelijk; de Koning en geheel Nederland hadden 'er geen minder belang bij, dan de Bondgenooten. Dezen poogden zelfs grooter onheil en oproer voortekomen. Zij wilden zich, volvaardig, schikken naar zulke plakaaten, welke de Koning, bij raade der algemeene Staaten, maken zoude. Dit geleek immers niet naar de beschuldigingen, waar mede de Edelen, uit hoofde van dit hun verzoek, bezwaard werden.

§. IV.

Antwoord der Landvoogdesse.

De Hertogin, verbergende haare bekommeringe en verontwaardiginge, nam het Smeekschrift, in schijn, goedgunstig aan, en gaf, mondeling, ten antwoorde, "dat zij hunne verzoeken overwegen zou, en dezelve, buiten twijfel, inwilligen, indien zij niet anders dan 's Konings waardigheid en het

het welzijn des Vaderlands beoogden. Wijders, dat de Edelen, ten onrechte, klaagden (p) over de brieven, door haar aan de Landſchappen gezonden, vermits zij niets gedaan hadt, dan 't gene haar ampt en plicht vorderden, om, naardien zij kennis gekregen hadt van zeker verbond, met uitheemſchen aangegaan, de Landvoogden en Overheden te vermanen, dat 'er, bij die gelegenheid, geene beroerten in de gewesten mochten aangericht worden, niet zoo zeer door de Nederlanders, welken zij altoos, getrouw aan den Koning bevonden hadt, als wel door de nabuuren, die in 't bondgenootſchap aangenomen waren". Hier mede liet de Hertogin, zonder meer te zeggen, de Edelen vertrekken, makende in 't geheel geen gewag (q) van de aanklagers en beſchul-

(p) Hier van is geen gewag in de aanſpraak van Brederode, te voren opgegeven. Doch, volgens 't getuigenis van STRADA *lib. V pag.* 221, zou Brederode 'er meldinge van gemaakt hebben. 'T kan zijn, dat het alleen mondeling geſchiedde, zonder alvorens in de ſchriftelijke aanſpraak der Edelen aangeteekend geweest te zijn.

(q) LE PETIT *livr. IX pag.* 103 ſchrijft, in tegendeel, dat de Hertogin antwoordde, niets te weten van de gemelde beſchuldigingen, en dat zij zulk kwaad vermoeden niet hadt van de Edelen.

ſchuldigers, waar op de Edelen echter ſterk aangehouden hadden: 't zy dat zy, onder ſchijn van vergetelheid, liefst zich niet wilde inlaten in dingen, die, meestal, in de uitkomst onzeker zijn; of dat zij zich gebelgd hieldt, dat men van haar de geheimen der regeringe begeerde te weten.

Raadpleging ten Hove.

In de raadvergaderinge, ten zelfden dage over het Smeekſchrift gehouden, gaf een der Heeren aan de Hertogin in bedenkinge, of het niet best ware, de naamen der aanklagers aan de Bondgenooten te openbaren: waar op zij, eenigermate gramſtorig, tot antwoord gaf, dat zij verwonderd was, hoe hij, die zelf geweigerd hadt, den aanbrenger van 't gene hij haar kort te voren ontdekte bekend te maken, nu het tegendeel kon aanraden tot nadeel van veele anderen. De Hertogin, het Verzoekſchrift hebbende doen oplezen, vroeg de Heeren van den Raad, of iemand daar op noch iet naders hadde aantemerken. Doch alzoo over de voornaamſte punten, daar in vervat, reeds te voren gehandeld was, bleef elk bij zijn gevoelen, 't welk zij hoofdzaaklijk, met andere woorden, herhaalden. Alleen kwam noch in overweginge, of men niet van de Bondgenoten vorderen

 zou,

zou, dat zij allen het Verzoekschrift, waar onder slegs in 't algemeen stond: *wij de allerootmoedigste onderdaanen der Koninglijke Majesteit*, met hunne naamen eigenhandig onderteekenden. Eenigen drongen 'er sterk op aan, onder voorgeven, dat de Koning dus kon weten, wien hij beloonen, of liever straffen, moest. Dan, de meerderheid besloot, ook dezen voorslag te verwerpen, naardien dit gelegenheid geven kon, dat noch meer anderen zich bij de verbonden Edelen voegen zouden (r), gelijk te duchten was, indien het Smeekschtift, tot dat einde, door verscheiden steden, daar de afwezige Bondgenooten zich ophielden, werdt rondgezonden.

Men kwam, eindelijk, overeen ten opzichte van 't bijschrift, 't welk op het Verzoekschrift zou geplaatst worden. De Edelen werden, den volgenden dag (s), ten Hove ontboden, daar zij in dezelfde orde, als

(r) STRADA *lib. V*, *pag.* 221, 222.

(s) BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 134, schrijft, tegen het getuigenis der meesten, dat de Edelen noch ten zelfden dage, tegen den avond, om antwoord op hun smeekschrift kwamen. — Volgens P. HEUTERUS, *lib. XVI. cap. X. pag.* 400, zou de Graaf van Culemburg bij de Hertogin sterk aangedrongen hebben, om den Edelen antwoord te geven.

als te voren, verſchenen, doch nu ook verzeld van de Graaven van den Berg en Culemburg, die midlerwijl, met verhaasten tred, naar Brusſel gekomen waren en het verrichte goedgekeurd hadden.

De Landvoogdes deedt, in de vergaderinge van den Raad van Staat, haar beſluit den Edelen aanzeggen, en gaf hun het Smeekſchrift over, met deze kantteekeninge: "Haare Hoogheid, verſtaan hebbende 't gene bij den inhoud van dit Verzoekſchrift verzocht en begeerd wordt, is wel genegen, eene bezendinge aan zijne Majeſteit te doen, om haar 't zelve voortedragen, en alle goede dienſten aantewenden, welke haare Hoogheid nuttig zal oordeelen, om den Koning te doen overhellen tot het inwilligen van het verzoek der Edelen, die niet anders te verwachten hebben, dan 't gene waardig en overeenkomſtig was met zijne aangeboren en gewoone goedertierenheid: hebbende haare Hoogheid, reeds voor de komſte der Edelen, bedagt geweest om, met hulpe en raad van de Landvoogden der gewesten, de Vlies-Ridders en die van den Raad, te beramen en ontwerpen eene verzachtinge der plakaaten op 't ſtuk van den Godsdienst, ten einde dezelve aan zijne Ma-

Apostille op het Smeekſchrift.

jeſteit voortedragen; welke verzachting haare Hoogheid verhoopt zoodanig te zullen bevonden worden, dat zij aan elk een redelijk genoegen zal moeten geven. En naardien het gezag van haare Hoogheid zoo verre niet ſtrekt, gelijk de Edelen wel konnen begrijpen, dat zij, volgens hun verzoek, de Inquiſitie en plakaaten zou vermogen opteſchorten, en dat het niet behoorlijk is, het Land zonder wet te laten in 't ſtuk van den Godsdienst; vertrouwt haare Hoogheid, dat de Edelen zich daar mede vergenoegen zullen, dat zij ten gemelden einde eene bezendinge aan den Koning doe, en dat haare Hoogheid, terwijl men zijn antwoord verwacht, zorge dragen zal, dat zoo wel door de Inquiſiteurs, ter plaatſe daar zij voor dezen geweest zijn, als door de amptluiden van 't gerecht, met beſcheidenheid en zedigheid, in 't oefenen van hun gezag, worde te werk gegaan, in voegen men geene reden hebben zal van zich te beklagen. Vertrouwende haare Hoogheid, dat de Edelen zich mede zoo gedragen zullen, dat het niet noodig zijn zal, hier in anders te voorzien. Ook is 'er hope, dat de Koning, door de goede diensten, door haare Hoogheid by denzelven aantewenden,

den,

den, zich lichtelijk zal laten gezeggen, om de andere landen en ſteden van de Inquiſitie, daar dezelve is, te ontheffen, gelijk men kan afnemen uit 't gene reeds beſloten is op 't verzoekſchrift der hoofdſteden van Brabant, dat zij daar mede niet belast zullen worden. En zal haare Hoogheid zoo veel te vrijmoediger alle goede diensten bij zijne Majeſteit, tot het voorſchreven einde, aanwenden, om dat zij voor zeker houdt, dat de Edelen een voornemen en bepaalden toeleg hebben, om niets te veranderen in 't ſtuk van den ouden Godsdienst, in deze landen onderhouden, maar denzelven te handhaven en met al hun vermogen te onderhouden" (t).

§. V.

Nieuw verzoek der Edelen.

De Edelen, ten zelven en volgenden dage over deze kantteekeninge op hun Verzoekſchrift raad gehouden hebbende, konden zich hier mede niet vergenoegd en verzekerd houden. Weshalven zij goedvonden, eer zij ſcheidden, noch een nader verzoek te doen. Hiertoe verzochten zij, andermaal, gehoor bij de Hertoginne, en verſchenen voormiddags, den achtſten van grasmaand

(t) Men zie de Schrijvers, boven aangehaald op bladz. 293, 294 (g).

maand, ten Hove. Brederode voerde, ook nu, het woord, in naam en tegenwoordigheid van allen (u); ſchoon anderen (v) willen, dat Euſtache van Fiennes, Heer van Esquerdes, uit aller naam toen geſproken zou hebben, om dat Brederode in 't openbaar niet dorst ſpreken, dan na voorgaande overdenkinge en uit een geſchrift. Doch dit voorwendſel ſchijnt ongegrond; want, behalven dat Brederode 'er, in twee dagen, tijds genoeg toe hadt, het blijkt, dat hij een welſprekend man was (w), en dat dit vertoog, na bij monde te zijn voorgedragen, aan de Hertogin ook ſchriftelijk overgegeven is (x), zijnde hetzelve van den volgenden inhoud: "Mevrouw, gezien hebbende het bijſchrift, 't welk uwer Hoogheid beliefd heeft ons te geven, hebben wij niet willen nalaten in de eerſte plaats

(u) VAN WESEMBEECK bl. 82. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 134. BOR II boek, bl. 42.

(v) STRADA *lib. V*, *pag.* 222, 223, en HOPPERUS III *part. chap.* II, *pag.* 75, die Hem, verkeerdelijk, noemt *Des Cordes.* Zie ook HOOFT II boek, bl. 78, die echter den Heer van Esquerdes, wat later, het woord tot de Hertoginne doet voeren.

(w) BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 120.

(x) VAN WESEMBEECK bl. 83. BOR II boek, bl. 42.

plaats U zeer ootmoedig te danken voor zoo ſpoedig een beſcheid, insgelijks voor 't genoegen, dat uwe Hoogheid gehad heeft over deze vergadering, welke om geen andere oorzaak is gehouden dan tot dienst van zijne Majeſteit, en 's Lands welvaren en ruste. Maar wij hadden wel gewenscht, tot veel meerder vergenoegen en ruste van dit Land, dat de gemelde kantteekening van uwe Hoogheid wat uitvoeriger en duidelijker geweest was. Niettemin, nademaal uwe Hoogheid, gelijk wij tot ons leedwezen verſtaan, zulke macht niet heeft, als wij wel zouden wenſchen, verlaten wij ons op de hope en verzekeringe, welke uwe Hoogheid ons gegeven heeft, dat zij, zoo bij de Overheden als de Inquiſiteuren, zorge dragen zal, en hun belasten, zich te onthouden van alle vervolgingen, ſpruitende uit de Inquiſitie, bevelen of plakaaten, zoo oude als nieuwe, op 't ſtuk van den Godsdienst, tot dat zijne Majeſteit anders zal bevolen hebben. Wij van onzen kant, Mevrouw, nademaal wij niet anders begeeren, dan ons te voegen naar alles, wat door den Koning, met raad en bewilliginge der algemeene Staaten, zal belast worden, hopen ons zoo te gedragen, dat uwe Hoog-

heid geen reden van misnoegen hebben zal. En zoo iemand eenige misdaad, of iet naar oproer zwemende bedreef, laat hij, naar verdiensten, geſtraft worden door uwe Hoogheid en den Raad van Staat. Wij betuigen andermaal, dat wij ons van onzen plicht gekweten hebben, indien 'er, bij gebrek van bekwaame voorzorge, eenig onheil ontſtond. Biddende uwe Hoogheid op 't onderdanigſte, dit ons doen voor aangenaam en ten beste te houden, en te rekenen voor den dienst van zijne Majeſteit, bieden wij ons zelven aan, om zeer ootmoedige en getrouwe dienaars van uwe Hoogheid te blijven, en voor haare voeten, in haaren dienst, te ſterven, zoo dikwils het haar believen zal zulks te gebieden. Wijders, Mevrouw, nademaal 'er een gerucht loopt, waar van wij verwittigd zijn geworden, dat eenigen van onze beſchuldigers ons Verzoekſchrift reeds hebben doen drukken, waar in men eenige punten zou kunnen veranderen, met een oogmerk om onze vergaderinge een lak van oproerigheid aan te wrijven en ons dus bij de geheele weereld hatelijk te maken, iet dat gantsch ſtrijdig is met ons rechtmatig doelwit, gelijk aan uwe Hoogheid genoeg-

zaam

zaam kennelijk is; zoo verzoeken wij met alle ootmoedigheid, aan 's Konings drukker toeteſtaan, om 't gemelde Smeekſchrift te drukken naar denzelfden inhoud en van woord tot woord, gelijk het door ons aan uwe Hoogheid overgeleverd is: dit zou ons, Mevrouw, een ongemeen groot genoegen geven, en ons te meer doen volharden in den dienst volgens onze aanbiedinge en belofte in 't gemeen, en in 't bijzonder voor uwe Hoogheid".

De Landvoogdes beraadde zich over dezen nieuwen voorſlag met de Heeren, en gaf daarop aan de Edelen, die zich midlerwijl in een andere kamer opgehouden hadden, dit mondeling antwoord: "Ik heb met deze Heeren overzien, 't gene gij mij voorgedragen hebt, en hope, om daarop te antwoorden, zulke orde te ſtellen, zoo bij de Inquiſiteurs als bij de Overheden, dat 'er geen ongemak of ergernis ontſtaan zal; en zoo 'er iet voorkwam, dat zal veel meer van uwen kant komen: daarom ziet toe, volgens uwe beloften en verzoekſchriften, dat geen oproer of ergernis onder u, of onder de gemeente, rijze; u biddende niet voorttegaan, om, door heimelijke treken, het volk aan u te trekken". Doch dit *Antwoord der Hertoginne.* *Waar in*

de Edelen geen genoegen nemen. dit antwoord kwam den Edelen niet voldoende voor: waarom zij, na zich daar over beraden te hebben, nochmaals der Landvoogdesse, bij monde van Brederode, dus te gemoet voerden: "Mevrouw, 't heeft dezen Heeren, en dit geheel Edel gezelschap beliefd mij te bevelen, uwe Hoogheid in hunnen naam te bedanken voor 't goede antwoord, 't welk haar geliefd heeft ons heden te geven; maar zij zouden zich veel beter te vreden en voldaan gehouden hebben, indien het uwe Hoogheid beliefd hadt, in tegenwoordigheid van alle deze Heeren te verklaren, dat zij deze vergaderinge, als ten beste en tot dienst van den Koning strekkende, gehouden hadt: uwe Hoogheid verzekerende, dat niemand van dit gezelschap oorzaak van misnoegen geven zal over de orde, welke zij voortaan zullen houden". De Hertogin hier op te verstaan gevende, dat zij zulks geloofde, zonder eenigermate te verklaren, of zij de vergaderinge der Bondgenooten ten goede nam, of niet, werdt 'er op aangehouden met deze ronde woorden: "Mevrouw, het zal uwer Hoogheid gelieven, openlijk te verklaren, hoe dezelve is nemende 't gene wij in dezen, tot kwijtinge van onzen plicht, gedaan hebben".

ben". Doch de Hertogin antwoordde alleenlijk, dat zij zich 't oordeel over 't bedrijf der Edelen noch niet aanmatigde, maar dat de tijd en hun gedrag dit genoeg aan elk openbaar zouden maken (y).

§. VI.

De Edelen scheiden misnoegd.

De verbonden Edelen hadden zich, buiten twijfel, vrij wat anders beloofd, dan een ingewikkeld en uitstellend antwoord. Onvergenoegdheid was op hunne aangezichten te lezen. Het was echter niet te verwonderen, dat de Landvoogdes hun geen voldoender antwoord gaf. Zij was met vooroordeel tegen de meesten der Bondgenooten ingenomen, en hadt de verontwaardiginge van haaren Broeder Filips en zijnen Spaanschen Raad te duchten, indien zij te groote toegeeflijkheid gebruikte. Daarenboven waren, onder de Nederlandsche Heeren van haaren Raad, eenige Kardinalisten, of aanhangers en gunstelingen van den Kardinaal Granvelle, die ten uitersten op de Edelen verbeten waren, en de Hertoginne tegen hen opstookten. Onder dezen was

(y) VAN WESEMBEECK bl. 82—84, BOR II boek, bl. 42, VAN METEREN II boek, bl. 42, STRADA *lib. V*, *pag.* 223, 228, BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 135, 138.

was een der voornaamſten de Graaf van Barlaimont, die, by deze gelegenheid, aan de Edelen den ſcheldnaam van *Geuzen* gaf. 'T is niet waarſchijnlijk, 't gene ſommigen wilden, dat de Edelen zelven zich dien naam zouden gegeven hebben (z). Ook moet men zich verwonderen, hoe HOPPERUS (a) ſchrijven kon, dat men niet wiste, bij welke gelegenheid of door wien zij dezen naam gekregen hadden. Want alle geſchiedſchrijvers komen hier in overeen, dat die hun aangewreven is, toen zij, ter overleveringe van hun Smeekſchrift, ten Hove kwa-

Zij krijgen den ſcheldnaam van Geuzen.

(z) Bij P. HEUTERUS *lib. XVI. cap. XI, pag.* 400, die 'er uit zich zelven deze aanmerkinge echter bijvoegt: "Die ſcheldnaam, ten dezen tijde geboren, blijft den Kalvinisten tot nu toe (1602) eigen, hun door de dronken Edelen onder de Nederlanders gegeven. Oordeel nu, door welken geest zij gedreven zijn geweest, een' Godlijken, of van zijne vijanden? Voorwaar, de eerſte geloovige aanhangers van Chritus te Antiochie hebben den naam van Christenen niet ontfangen van een geest, die door den wijn dronken was". Die aanmerking geeft mij gelegenheid, om hier, in 't voorbijgaan, te zeggen, dat de leerlingen van Christus, meer dan waarſchijnlijk, den naam van Christenen eerst ter beſpottinge gekregen hebben door ſommige inwoners van Antiochie. Dan 't is hier de plaats niet, om dit te betoogen.

(a) *Part. III chap. II, pag.* 75.

kwamen; en de meeste ſchrijvers, vrienden en vijanden, getuigen eenſtemmig, dat Barlaimont allereerst dien ſmaadnaam aan de Bondgenooten opgelegd heeft (b), ſchoon zij in eenige omſtandigheden verſchillen. Want, volgens ſommigen, zou Barlaimont gezegd hebben, zie daar de Geuzen, of iet dergelijks, om den gezakten moed der Hertoginne optebeuren, welke, toen de Edelen eerst ter gehoor kwamen, zeer bedeesd was. Doch anderen verhalen, dat zij, toen de Bondgenooten voor de laatſte reize verſchenen, aan de Raadsheeren gevraagd zou hebben, of de verbonden Edelen op haar verſtoord ſchenen? en dat Barlaimont toen geantwoord zou hebben: "is 't anders niet? ik verzekere u, dat gij gerust moogt zijn; 'er is geen reden, waarom gij voor deze Geuzen zoudt behoeven te vreezen". Het blijkt ten minſten, bij wel-

(b) VAN WESEMBEECK bl. 86. F. G. V. Chronijk van Antwerpen bl. 68, STRADA *lib. V*, *pag.* 223, 225, VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 211, HEUTERUS *l. c.*, BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 135, *Histoire des troubles pag.* 39; om van BOR, LE PETIT, en meenigvuldige latere Historieſchrijvers niet te gewagen. — Volgens BIZARUS *pag.* 186 zou dit in de Nederduitſche taal gezegd zijn. Doch naar 't getuigenis van alle andere ſchrijvers, in 't Fransch.

welke gelegenheid en door wien de Edelen dien schendnaam bekomen hebben. Doch over de afleidinge en beduidenisse van denzelven zijn verscheiden gedachten, die echter, meest, hier op uitkomen, dat de naam van *Geuzen* zoo veel beteekene als bedelaars, schooiers, fielten, guiten, of soortgelijken (c).

Die scheldnaam werdt, eerst, van de Edelen aangehoord met verontwaardiginge en verfoeinge, maar, noch dien zelfden dag, in jok veranderd; toen zij, door den Graave van Culemburg, ten zijnen huize te Brussel, of door Brederode, gelijk anderen schrijven, ter maaltijd 's avonds onthaald werden, en, onder dezen naam, op elkanders gezondheid dronken. Eenige kwalijkgezinde

(c) Men vergelijke, behalven de zoo even gemelde schrijvers, PONTANUS *hist. Gelr. lib. XIV*, *pag.* 889, wiens aanmerkingen over dezen naam ongemeen zijn. Hij denkt, dat die oorspronglijk zij van 't woord *Goesi*, door welken de oude Gallen *kloeke helden* verstonden, volgens de aanteekeningen van *Servius* op *Virgilius*, doch dat dit woord, gelijk veele andere, met den tijd eene gantsch verschillende beteekenis gekregen heeft. — Of de *Gothen* hier te pas komen, gelijk HEUTERUS en VAN DER HAER willen, laat ik anderen beoordeelen. — HOPPERUS *part. III. chap. II*, *pag.* 75, schrijft, dat die naam zoo veel beteekent als *zonder zorg en kommer.*

de ſchrijvers (d) geven een uitvoerig bericht van dezen maaltijd, maar met zulke hatelijke en beſpottenswaardige omſtandigheden, even of dit aanzienlijk bondgenootſchap zich, dat pas, geheel en al vergeten hadde; ſchoon ik niet zoude durven lochenen, dat onder zoo talrijke meenigte van Edelen wel eenigen geweest zijn, die zich niet deftig genoeg, en overeenkomstig met 't gewicht van 't ſtuk, dat zij ondernamen, gedragen hebben (e), 't welk de Graaf van Hoorn, in zijne verdediginge op de beſchuldigingen van Alva (f), ook niet duister aantoont. — Sedert dien tijd werdt de naam van Geuzen aan allen gegeven, die zich tegen den Roomſchen Godsdienst verklaarden, en blijft tot heden toe een ſcheldnaam, die den Hervormden naar 't hoofd geſmeten wordt door eenige driftige en onverſtandige Roomschgezinden, terwijl zulken onder hen, die bedaard en weldenkende zijn, zich van dezen en dergelijke ſchendnaamen wijslijk onthouden.

Die eerroovende benoeming, en 't zeggen *Zij onder-*

(d) HEUTERUS, VAN DER HAER, STRADA & BURGUNDIUS *ll. cit.*

(e) LE PETIT *livr. IX*, *pag.* 106.

(f) Bij BOR IV boek, bl. 143.

ſcheiden zich door eenige teekens.

gen van eenen der Raadsheeren, dat hij de aanzienlijkſten van deze landen tot die armoede en ſchande wilde brengen, dat zij, als de bedelaars, genoodzaakt zouden zijn hun brood bij de deuren, met bedelzakken aan den hals, te gaan bedelen (g), zal ſommigen aanleidinge gegeven hebben, om zich te kleeden in aschgraauw gewaad, welke aan de bedelmonniken bijzonder eigen was (h), en met een bedelaars klap in de hand over ſtraat te gaan (i). Vooral echter droegen de verbonden Edelen zekere gouden, zilveren, of vergulde penningen, meest aan een rood lint of ſluier, om den hals, welke onder den naam van *Geusken*, ten dien tijde en naderhand, bekend ſtonden (k). Zij vertoonden, aan de eene zijde, de beeldtenis van Koning Filips, wiens naam in 't randſchrift van eenige uitdrukkelijk gemeld werdt. Op de andere zijde zag men, op de mees-

(g) BIZARUS *pag.* 187. Buiten hem weet ik niet, dat iemand deze omſtandigheid vermeld heeft.

(h) Sententien van Alva, bl. 48. BOR II boek, bl. 43. VAN METEREN II boek, bl. 41.

(i) Sententien van Alva, bl. 294.

(k) Zie den Inventaris, door den Secretaris van Hout gemaakt, bij VAN MIERIS beſchrijving van Leiden, I deel, bl. 141.

meesten, een' bedelzak, door twee ineengeslotene handen vastgehouden, tot een zinnebeeld van onderlinge trouwe. Rondom het geharnaste borstbeeld van Filips las men, op 't voorſtuk van die penningen: EN TOVT FIDELLES AV ROY, *in alles den Koning getrouw*; en op de rugzijde ſtond dit randſchrift: IVSQVES A PORTER LA BESACE, *tot het dragen van den bedelzak* (1). De Bondgenooten wilden, met dit omſchrift, aanduiden, dat zij van voornemen waren, met alle getrouwheid in 's Konings dienst te volharden, in zoo verre zulks beſtaanbaar was met 's Lands gerechtigheden en de vrijheid,

X waar

(1) BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 137, 138, met wien de overige geſchiedſchrijvers konnen vergeleken worden, die echter, bijna allen, het randſchrift van de rugzijde gebrekkig opgegeven hebben. Men vindt de afteekeningen van de penningen der Edelen bij VAN LOON Nederlandſche Hiſtoriepenningen I deel, bl. 85, 86, 105. Een' van dezelven, mij door den Heer *P. van Damme* ten geſchenke toegezonden, heb ik, volgens eene naauwkeurige afteekeninge, in 't koper doen brengen, en op den titel van dit werk plaatſen. — De Geuzen-penning, door Daam van Haren, een' der Bondgenooten, gedragen, en aan zijn Geſlacht nagelaten, is noch in handen van den Hoogwelgeboren Heer *O. Z. van Haren*.

waar voor zij alles wagen zouden, al was 't dan ook, dat zij genoodzaakt wierden den bedelzak te dragen, en hunnen overigen leeftijd in de uiterste armoede doortebrengen. Noch droegen sommigen van den verbonden Adel een houten napje of kalabasje, op de borst, of aan den hoed en gordriem, als een bekend teeken der bedelaaren in Brabant (m), en tot een bewijs, dat zij zich den aangewreven scheldnaam van Geuzen zeer wel konden getroosten, waarom op sommige bedelnapjes deze woorden gesneden waren: VIVE LES GEUX, *lang leven de Geuzen*, en op andere WI VEL DIE GEUS. Het dragen van welke penningen en napjes aan den Hertog van Aarschot, eenigen tijd later, aanleidinge gaf, om zich met alle zijne dienaars, in 't openbaar en ten Hove, te vertoonen met een zilveren penning aan hunne hoeden, op welks voorzijde het borstbeeld van Christus verbeeld werdt,

(m) Men zie de verdere beschrijvinge en afbeeldinge van deze napjes bij VAN LOON Nederl. Historiep. I deel, bl. 82—85.— Een van die Geuzen-napjes, wel eer bezeten door den Secretaris *Opten Noort* te Arnhem, wordt nu bewaard bij den Heer *Lemker* te Kampen; gelyk de Hoogleeraar *Tijdeman* mij bericht heeft.

werdt, en op het ruggeſtuk de beeldtenis van onze lieve Vrouwe van Hal; over welken nieuwen penningdragt de Hertogin zoo vergenoegd was, dat zij 'er kennis van gaf aan Paus Pius den vijfden, die deze penningen plechtig wijdde, en verſcheiden aflaaten van zonden en ſtraffen, naar zijne Pauslijke macht namentlijk, aan allen vergunde, die ſoortgelijke penningen, met de beelden der Heiligen verſierd, dragen zouden (n).

§. VII.

De Hertogin wil hun wat meer genoegen geven.

Hoe verachtelijk ook Barlaimont de Edelen poogde te maken, en hun bedrijf in een beſpottelijk licht te ſtellen, om der Landvoogdesſe een hart in 't lijf te ſpreken; de doorzichtigſte en gematigdſte Heeren in den Raad, bij welken zich de Raadsheer d'Asſonville, uit vreeze, voegde, deeden haar echter begrijpen, dat zij, om alle kwaad te verhoeden, de Bondgenooten niet misnoegd moest laten ſcheiden, maar hun eenige meerdere verzekeringe, omtrent het betoomen der Inquiſiteuren, behoorde te ge-

(n) STRADA *lib. V, pag.* 226—228. Men zie ook VAN LOON Nederl. Hiſtoriepenn. I deel, bl. 88, 89, bij wien dit ſoort van penningen afgebeeld en beſchreven is.

geven. Zij belastte derhalven, of liet bij oogluikinge toe, dat eenige Heeren zich bij de Edelen, in hunne vergaderinge, zouden vervoegen, en hun, aldaar, eene nadere en ſterkere belofte doen, dat men 't ſtuk van den Godsdienst zou laten rusten, tot dat het antwoord van den Koning kwam. Ook werden 'er, terſtond, brieven ontworpen aan alle Amptluiden, Wethouderen en Inquiſiteuren, welken de Graaf van Hoogſtraten, verzeld van den Geheimſchrijver Berti, uit naam der Hertoginne, aan de Edelen vertoonde. Bij die brieven, den negenden van grasmaand geteekend, en verzonden aan de bijzondere Landvoogden en Hoven, werdt den Overheden en Geloofsonderzoekeren aanbevolen, met alle beſcheidenheid en wijsheid te werk te gaan in hunnen last op 't ſtuk van Godsdienst, zonder nochtans te gedogen, dat eenige nieuwigheid en verandering in 't oud Geloof ondernomen wierde, of eenige openbaare ergernis en oproerigheid gepleegd: geſchiedde zulks, 'er moest behoorlijke kennis aan haare Hoogheid van gegeven worden, op dat zij, met 's Konings Raad, daar over kon oordeelen, en zoodanig beſluiten, als zij

ge-

geraden zouden vinden (o). 'T kan zijn, dat sommigen het oogmerk der Landvoogdesse wat verder getrokken hebben, dan zij wel begeerde. Althans, zij schreef, eenige dagen later, aan den Rentmeester bewesten Schelde Bruinink van Wijngaarden, dat eenigen haar antwoord op het Verzoekschrift der Edelen verdraaid hadden, tot stoornis van de gemeene ruste, en tot 's volks verwijderinge van de onderdanigheid aan den Koning verschuldigd; waarom zij hem het Smeekschrift en de daar op gegevene kantteekeninge toezondt, met last, om zich aan geene andere zaken, dan die daar in vervat waren, te houden; zonder acht te slaan op eenige gestrooide biljetten, welke andere beloften, dan zij gedaan hadt, vermeldden (p); hoedanige brieven de Hertogin, naar alle vermoeden, ook elders zal

(o) VAN WESEMBEECK bl. 84, 85. BOR II boek, bl. 42, 43. VAN METEREN II boek, bl. 42. LE PETIT *livr. IX*, *pag.* 105, 106.— Men kan den gemelden brief, gelijk hij aan den Prins van Oranje is toegezonden, lezen onder de Bijlaagen lett. B.

(p) Van dien brief heb ik gewag gemaakt in 't Kort verhaal der Reformatie van Zeeland, bl. 54, en denzelven in 't geheel geplaatst onder de Bijlaagen tot dat werk, bl. 20, 21.

afgevaardigd hebben, gelijk ook STRADA (q) getuigt, doch met eenige bijgevoegde aanmerkingen, waar bij ik, kortlijk, moet ſtilſtaan. Hij denkt, dat de Landvoogdes tot het ſchrijven van de laatstgemelde brieven aanleidinge gekregen heeft door een afſchrift van zekere belofte, welke de Ridders van 't gulden vlies, den achtſten van grasmaand, aan de verbonden Edelen gedaan zouden hebben, en die hier op uitliep: "dat de Ridders, op hun trouwe, eed en orde, beloofden aan de afgevaardigden van den verbonden Adel, behoorlijk gevolmachtigd tot het ontfangen van die belofte der Heeren, dat de Overheden en Inquiſiteurs, van nu voortaan, uit hoofde van den Godsdienst, niemand ſtraffen zouden met gevangenis, verbeurte van goederen of banninge, zoo over 't voorledene als het toekomende, ten zij eenigen zich ſchuldig maakten aan oproerigheid, of eene verregaande ergernis, ſtrekkende tot onrust van 't Gemeenebest; in welk geval de Heeren (r) 'er kennis van zouden nemen, om daar over naar behoo-

Belofte der Vliesridderen aan de Edelen.

(q) *Lib. V*, *pag.* 230—232.

(r) Te weten de Vliesridders, en niet de verbonden Edelen, gelijk STRADA wil, met wien LE PETIT *livr. IX*, *pag.* 105. inſtemt.

hooren te besluiten, en zulks alleen bij voorraad, tot dat de Koning, met raad en bewilliginge der algemeene Staaten, anders zal bevolen hebben". Deze schriftelijke belofte was, volgens STRADA, een enkel verdichtsel, door de Bondgenooten verzonnen, 't zij om zich bij het volk te verheffen op hunne gunst en vermogen bij de Ridders, of om de Hertoginne in 't naauw te brengen, of ook wel, op dat zij niet schenen geheel en al in hunne onderneminge te leur gesteld te zijn. De Landvoogdes, in 't begin hier door verslagen, zou al haast begrepen hebben, dat deze verklaring door de Edelen versierd was; waar in zij bevestigd werdt door de Graaven van Egmond en Mansfeld, die haar verzekerden, dat de Ridders niets van dat alles geschreven of gezegd hadden. Ik verzwijge de fraaie bespiegelingen, welke die schrijver bij deze gelegenheid maakt; maar op zijn geschiedverhaal merke ik aan: vooreerst, dat hij hier, gelijk hij anders doet, zelfs in zaken van minder aanbelang, geenerhande brieven of aanteekeningen tot waarborgen bijbrengt. Hij is, zoo veel ik weet, de eenige schrijver, die de Edelen van zulke onverschoon-

lijke valschheid en verfoeilijke oneerlijkheid beſchuldigd heeft. Ten anderen, 't is niet te vermoeden, dat menſchen van gezond verſtand tot die buitenſporigheid zouden hebben durven komen, om eene verzonnen verklaringe, te gelijk met hun Verzoekſchrift en het antwoord der Hertoginne, ter drukpers te brengen, zoo als reeds kort na de aanbiedinge van hun Smeekſchrift geſchiedde (s). Daarenboven, VAN WESEMBEECK, een ſchrijver van dien tijd, en zeer kundig in 't gene toen voorgevallen is, getuigt uitdruklijk (t), dat verſcheiden Heeren, te weten van de Vlies-orde, den Bondgenooten toegezegd en beloofd hebben, dat van nu voortaan tegen niemand in 't ſtuk van Godsdienst iet ondernomen zou worden om voorgaande of toekomende zaken, behoudelijk dat oproerige ſtukken zouden geſtraft worden, volgens hunne aanbiedinge, tot op het nader beſluit van den Koning, met goedvinden der algemeene Staaten. Dit bericht komt genoegzaam overeen met de ſchriftelijke belofte, door STRADA en LE PETIT opgegeven. 'T zij zoo, dat Egmond

(s) Zie de Bijlaagen bl. 13.
(t) Bladz. 84.

mond en Mansfeld 'er niets van wisten; doch daar uit volgt geenzins, dat 'er ook de overige Heeren onkundig van waren. Het is vermoedelijk, dat de Ridders, die de Landvoogdesse, kort te voren, zoo nadruklijk tot meerdere toegevenheid opgespoord hadden, ook nu de hand leenden, om de sterkste verzekeringe aan de Edelen te geven. Dit kon geschieden buiten weten der anderen, in 't bijzonder van Egmond en Mansfeld, die echter alleen, door de Landvoogdesse, hier over onderhouden werden. De onderhandeling van Hoogstraten met de Edelen, waar toe de Hertogin, ten minsten bij oogluikinge, bewilligde, zal tot die belofte aanleidinge gegeven hebben. Wat hier van zij, 'er is geen schijn van bewijs voor die losse beschuldiginge, wier ongegrondheid, mijns oordeels, klaarblijkelijk is; waarom zulken, die anders STRADA bijna woordelijk volgen, voorzichtig doen, als zij, in plaats van de Edelen met het smeden en uitgeven van dat geschrift te belasten en belasteren, dit verhaal opgeven als een gerucht, 't welk onder het volk liep (u).

 De

(u) Gentsche geschiedenissen I deel, bl. 5.

De Edelen vertrekken uit Brussel. De verbonden Edelen, steunende op de beloften aan hun gedaan, en zich daar mede vergenoegende, besloten naar hunne huizen wedertekeeren. Eenigen bleven, echter, te Brussel, om te kunnen vernemen, wat men aldaar uitvoerde, en de overigen daar van te verwittigen. Brederode, Culemburg en van den Berg vertrokken te gelijk met honderd vijftig Edelen: de twee laatsten naar Gelderland, en Brederode naar Antwerpen. De Hertogin zondt aanstonds aan de Overheid van die stad, om haar van Brederode's komste te berichten, met last, om een naauwkeurig oog op hem te houden. De Landvoogdes kreeg tot antwoord, dat hij zich stil hieldt; doch zij schreef, eenige weken daarna, aan den Koning, dat meer dan vier duizend menschen zich aan 't huis van Brederode vervoegd hadden, welken hij zou opgewekt hebben, om zich aantekanten tegen de Inquisitie en wreede plakaaten, waar van hij, al was 't met verlies van goed en bloed, hen bevrijden wilde (v).

Doch stel- Doch eer de Edelen Brussel verlieten, be-

(v) STRADA *lib. V, pag.* 228, 229.

beloofden zij hunne vier voornaame hoofden aan de hand, en bij geschrifte, dat zij niets nieuws ondernemen zouden in 't stuk van den Godsdienst, of anderzins, maar zich in alle stilheid houden, en met geduld verwachten, 't gene zijne Majesteit, met raad en toestemminge van de algemeene Staaten, zou goedvinden te besluiten. Ook verklaarden zij bereid te wezen, om 't gene de vier hoofden, wien het opperbeleid hunner zaken aanbetrouwd was, bevelen zouden, te achtervolgen. Men benoemde noch vier persoonen uit elk gewest, die goed verstand houden zouden met de gemelde hoofden, en met hun toezien, dat nergens iet ondernomen wierde tegen de beloften, zoo door de Landvoogdesse, als van hunne zijde gedaan (w).

len eerst orde op hunne zaken.

§. VIII.

Het bedryf der Edelen baarde vreeze bij sommigen.

Dus schenen de verbonden Edelen hun oogmerk, eenigzins, bereikt te hebben, 't welk niet was, gelijk sommigen voorwenden (x), om allen Godsdienst en plakaaten te verbannen, veel min om door deze beroer-

(w) VAN WESEMBEECK bl. 85, 86. BOR II boek, bl. 43.

(x) STRADA *lib. V*, *pag.* 208.

roerten van Heer te veranderen; maar om verzachtinge der plakaaten, afschaffinge van de Inquisitie en vrijheid van Godsdienst in deze landen te verkrijgen, gelijk reeds boven bewezen is (y). De Geestelijken, vooral de Inquisiteurs en die hun openlijk bijgestaan, of de nieuwe Bisdommen en vervolgingen gehandhaafd hadden, waren in groote verslagenheid geweest, geduurende de vergaderinge der Edelen, van welken zij vreesden mishandeld en doodgeslagen te zullen worden; waarom eenigen van hun zich, langen tijd, verborgen of buiten 's Lands gehouden hebben, tot dat zij vernamen, dat de Edelen niemand der Geestelijken of anderen eenig ongelijk aandeeden.

Anderen stellen 'er zich veel goeds van voor.

Het gerucht van de onderneminge der Edelen, en 't antwoord der Landvoogdesse op hun Verzoekschrift, liep, in korten tijd, door geheel Nederland. Dit baarde een wonderlijk genoegen, stilte en blijdschap; alle voorgaande morringen, opspraak en verbittering hielden op; elk keerde weder tot zijn bedrijf. Men bedankte zich, in 't algemeen, van de Landvoogdesse, de Heeren van

(y) Bladz. 48—56.

van den Raad, de Edelen en allen, die zich hunne zaak aangetrokken hadden. Doch die vreugde werdt bij verſtandige en doorzichtige Nederlanders niet weinig gematigd en verminderd, uit aanmerkinge, vooreerst, dat eenige onrustige geesten, door allerleie middelen, trachten zouden te verhinderen de volbrenginge van 't gene den Edelen beloofd was; in welk geval de wonde terſtond veel gevaarlijker en ongeneeslijker worden zou, dan ooit te voren. Ten anderen vreesden zij, dat de Landvoogdes en de Spaanschgezinden in den Raad de beloofde en afgedwongen vrijheid aan de Nederlanders niet langer zouden toeſtaan, dan tot dat zij kans zagen om 'er zich, met ſchik, van te ontſlaan. Trouwens de gronden van een bedorven ſtaatkunde bragten toen mede, dat goede burgers tot gehoorzaamheid gehouden zijn, maar dat kwaadwilligen zich op geene beloften of eeden kunnen gerust ſtellen; dat de oppermacht alle verbintenis, in zekere gevallen, verwerpen kan; dat overeenkomſten en onderlinge verbintenisſen alleen bijzondere perſoonen verplichten (z). Uit dien hoofde be-

De verſtandigſten hadden 'er ſlechte verwachtinge van.

(z) BURGUNDIUS *lib. III, pag.* 240.

bediende zich ook de Hertogin, voorheen en naderhand, van twijfelachtige antwoorden en dubbelzinnige uitdrukkingen (a). Hier bij kwam een waarschijnlijk vermoeden, dat de Koning, verwittigd van 't gene hier te lande voorgevallen was, wel ras bevel geven zou, om de plakaaten op te volgen en geene de minste toegeeflijkheid te gebruiken. De vreeze vermeerderde, toen men verstond, dat de matiging der plakaaten, waar van straks nader, aan den Koning ter goedkeuringe moest toegezonden worden, en dat zij zoo algemeen en twijfelachtig gesteld was, dat allen, die in 't minste van 't gemeen gevoelen afweken, 'er niet veel goeds uit te wachten hadden (b).

'T bleek, dat hune vreeze gegrond was. De uitkomst bevestigde welhaast, dat de verbonden Edelen met alle hunne pogingen, voor als noch, weinig gewonnen hadden. De uiterlijke schijn van 's Hofs voldoeninge aan hun, door het afzenden van den Markgraaf van Bergen en den Baanderheer van Montignij naar Spanje, was slegts zand in hunne oogen geworpen; gelijk naderhand ten

(a) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 296.
(b) VAN WESEMBEECK bl. 86, 87.

ten klaarsten gebleken is (c). In plaats van de vergaderinge der algemeene Staaten, werden de Staaten van eenige bijzondere Landschappen vergaderd, om te raadplegen over den inhoud der plakaaten en de matiginge der straffen tegen de zoogenaamde ketters. Hier omtrent werden meenigvuldige listige streken gebruikt, welke de Spaansch-gezinde schrijvers zorgvuldig verzwijgen, of die noch de oprechtsten schijnen willen, betuigen met weinige woorden, dat 'er hun niet veel in 't zekere van voorgekomen is (d). Men sloeg dezen weg in. Eerst werdt 'er, heimelijk, zekere matiging ontworpen, ten Hove bekend onder den naam van *Moderatie*, doch bij veele Nederlanders *Moorderatie* geheten. De voornaamste inhoud derzelve kwam hier op uit: de Roomsche Godsdienst moest alleen onderhouden worden;

Handelingen over de matiginge der plakaaten.

Inhoud derzelve.

(c) Over 't gezantschap van deze Heeren naar Spanje, hunne handelingen aldaar, en 't gene omtrent dezen tijd aan 't Spaansche Hof, over de Nederlandsche zaken, geraadpleegd en besloten is, kan men nalezen STRADA *lib. V, pag.* 232. *sqq.*, vooral HOPPERUS III *part. chap.* III, IV, V, *pag.* 77—99. gelijk mede WAGENAAR Vaderl. Hist. VI deel, bl. 155—161, 169—173.

(d) VAN DER HAER *lib. II, pag.* 214—217.

den; het prediken en oefenen van Doop en Avondmaal, anders dan volgens 't gebruik der Katholijke kerke, werdt verboden, gelijk mede alle boeken der ketters, en het twisten uit de Heilige Schrift, om anderen te verleiden of in dwalingen te trekken; de Leeraars en andere hoofden der Hervormden moesten met de galg, en verbeurte van alle hunne goederen, daar zulks plaats kon hebben, gestraft worden, als booze en vervloekte menschen, oproermakers en vijanden van den algemeenen vrede dezer Landen; gelijk lot hadden allen te wachten, die iet schreven tegen het oud Geloof, en die hunne huizen leenden tot eenige Godsdienstoefeninge van de ketters; berouw en leedwezen kon niet baten, dan alleen om met het zwaard, in plaats van de koorde, gestraft te worden, en bevrijd te blijven van verbeurte der goederen, die, in zulk geval, aan de naaste vrienden komen zouden; alle drukkers van verboden boeken moesten lijf en goed verbeuren, al waren zij zelven geen ketters; het voorstellen en verdedigen van eenige punten der nieuwe leere, zoo in 't openbaar als bijzonderlijk, zou een misdaad zijn, met den

dood

dood of anderzins te ſtraffen, naar bevind van zaken; niemand, wie hij zij, zal mogen bezitten, lezen, weggeven of leenen eenige boeken van Luther, Oecolampadius, Zwinglius, Bucerus, Kalvijn en ſoortgelijke ketters. — Deze verſchrikkelijke matiging, welke bijna niet ſprak dan van vermoorden, was eerst door den geheimen Raad, kort na 't inleveren van 't Smeekſchrift der Edelen, geſmeed (e), en daarop, door dien Raad, de Landvoogdes en eenige Heeren, wat verbeterd. Egmond en ſommige anderen gaven, toen, in bedenkinge, om dezelve vast te ſtellen en te doen afkondigen, ten einde den verbonden Edelen genoegen te geven. Doch men was van oordeel, dat het niet raadzaam was in een ſtuk van zulk belang, buiten last van den Koning, te treden, en dat de Edelen 'er weinig behagen in zouden ſcheppen, indien de afkondiging der matiginge, alleen op 's Konings naam, en buiten weten der algemeene Staaten, geſchiedde (f). Het beſluit viel dan, dat het ge-

 maak-

(e) VIGLIUS AB AIJTTA *ad Hopperum epist. VII*, *pag.* 359, 360.

(f) VIGLIUS VAN AIJTTA ſchreef daarom aan Hopperus, *Epist. XVI*, *pag.* 379, dat men, in Span-

maakte ontwerp der matiginge, alvorens, gezonden zou worden aan den Koning, en te gelijk aan de Gerechtshoven der bijzondere Landschappen, om 'er hun goeddunken over in te nemen; en dat de Stadhouders in last zouden krijgen, om deze matiginge ter kennisse van de voornaamsten der Staaten, en van de steden onder hun bewind, te brengen, en derzelver welbehagen daar op te verstaan (g). Dus week men aanstonds af van het eerste voornemen, en de belofte, kort te voren, aan de Edelen gedaan; en het beschrijven der algemeene Staaten, om hun gevoelen op 't punt der verzachtinge van de plakaaten te vernemen, bleef geheel achter. Hier uit voorzagen en voorspelden veelen, dat men op geen goede uitkomst wachten kon, maar dat de zaken, van dag tot dag, verergeren en achterwaards gaan zouden; de vreeze en 't mistrouwen van 't volk moesten aangroeien, wanneer 't gene beloofd was, en zij wel gehoopt hadden, niet

Spanje, zonder vrucht over de matiginge der plakaaten raadpleegde, nademaal men dezelve, hier, niet scheen te zullen aannemen, dan op het welbehagen der algemeene Staaten.

(g) HOPPERUS *III part. chap. II, pag.* 75.

niet ter uitvoer gebragt werdt; men kon ook gemakkelijk bemerken, dat niemand zich gewillig onderwerpen zou aan den raad en 't goedvinden der bijzondere Staaten, terwijl elk zich beriep op de vergaderinge van de algemeene Staaten, over wier besluit zich niemand kon beklagen. Dit achterdenken nam sterk toe, na dat men 't gemelde besluit begon in 't werk te stellen, en de bijzondere Staaten in eenige gewesten deedt vergaderen, en tot dezelven afzondt de Stadhouders of andere Ridders van de orde, om hen tot het goedkeuren der matiginge over te halen. De verbittering verdubbelde, en de verslagenheid werdt algemeen, toen men zag, dat zelfs die vergaderingen der bijzondere Staaten met zeer weinige vrijheid gehouden wierden; dat men alleen sommigen beschreef, met voorbijgaan van anderen, die 'er evenwel behoorden te komen; dat men eenigen deedt opstaan en vertrekken, die anders gewoonlijk de vergaderinge der Staaten bijwoonden; dat men, bij de beschrijvinge derzelver, geen tijd of vrijheid overliet, om, naar gebruik, over de zaken met hunne voornaamste medeleden te handelen; en dat men hun belaste, alles onder den eed ge-

Listen, om dezelve goedgekeurd te krijgen.

heim te houden, zonder 't zelve medetedeelen aan den breeden Raad en Vroedſchap, maar alleen aan die van de Wet. Men oordeelde derhalven, dat zulke toeſtemming der Staaten meer afgeperst en gedwongen was, dan vrij en oprecht. Hier bij kwam, dat men de gewoone orde in 't beſchrijven van de Staaten, om op een en 't zelfde punt te raadplegen, veranderde. Men begon van die Landſchappen, welke de minſte vrijheid hadden, en zich meest aan de Inquiſitie onderwierpen, gelijk Henegouwen en Artois (h); waarop die van Vlaanderen vergaderd werden, aan welken de verklaring van de Staaten der gemelde gewesten ter hand geſteld werdt. Het Hof begreep zeer wel, dat die van Vlaanderen, niet zonder merkelijken aanſtoot, verwerpen konden, 't gene elders goedgekeurd was. Montignij nam het beſluit dezer Landſchappen met zich naar Spanje, en dat der Staaten van Luxemburg,

(h) Deze twee Landſchappen, als mede Namen, en derzelver Staaten bleven, voor 't grootſte gedeelte, den Koning getrouw, en op de zijde der Landvoogdesſe, gelijk VIGLIUS VAN AIJTTA, tot hunnen lof, ſchreef, *Epist. XV & XX ad Hopperum pag.* 377, 392, en HOPPERUS bevestigt *IV part. chap. I pag.* 93.

burg, Namen en Doornik werdt hem nagezonden; van welken sommigen de beraamde matiginge, met eenige verbeteringen, hadden goedgekeurd; doch anderen verwierpen dezelve, oordeelende, dat de vorige plakaaten beter waren. De Staaten der voornaamste Landschappen, welke de grootste voorrechten hadden en meest voor de vrijheid streden, gelijk Brabant, Gelderland, Holland, Zeeland, Friesland, Utrecht en andere, werden eerst naderhand, of in 't geheel niet, op 't stuk der matiginge geraadpleegd: en het oordeel der Gerechtshoven van Nederland is nooit naar Spanje afgezonden (i). Die van Holland, Zeeland en Utrecht, hadden zelfs, in herfstmaand, het ontwerp der matiginge noch niet ontfangen, om daar over te raadplegen. Men gaf voor, dat 't zelve hun noch niet voorgesteld was, vermits de Prins van Oranje geen gelegenheid hadt zich naar die

(i) VAN WESEMBEECK bl. 101—106, die zich beroept op 't getuigenis der zulken, die de vergaderingen der Staaten van Artois, Henegouwen, Namen en Doornik bijgewoond hebben. HOPPERUS *III part. chap. III*, *pag.* 78. BURGUNDIUS *lib II*, *pag.* 140—142. Vergelijk BOR II boek, bl. 43—47, en VAN METEREN II boek, bl. 42.

Provincien te begeven. Doch de waare reden was, om dat men vernomen hadt, dat Brederode en andere Bondgenooten de Staaten vooringenomen hadden. Ook vreesde men ten Hove, dat zij liever hun gevoelen, op 't ſtuk van Godsdienst, in de vergaderinge der algemeene Staaten zouden uitbrengen, dan 'er hun oordeel, afzonderlijk, over vellen (k). Gelderland was verre van de hand, nabij Duitschland gelegen, en ſterk gezet op zijne voorrechten en vrijheden; oorzake, dat ook de Staaten, aldaar, op dit punt niet gehoord wierden (l). Evenwel werdt dit ontwerp, eindelijk, aan die van Brabant voorgehouden, doch met veele omwegen. De Staaten verzochten en verkregen, met groote moeite, 'er een afſchrift van, met last, om hun antwoord daar op ten ſpoedigſte intebrengen. De gemachtigden van de bijzondere ſteden begeerden, bij hun afſcheid, dat men hun vrijheid gave, om de matiginge aan de overige leden der ſtedelijke Overheden, naar gewoonte, medetedeelen. Dit, meenden zij, zou onder 't volk groot genoegen geven,

(k) VIGLIUS AB AIJTTA *epist. XVI ad Hopperum, pag.* 379.
(l) PONTANUS *Hist. Gelr. lib. XIV, pag.* 890.

ven, en alle opſpraak wegnemen. Doch 't werdt hun geweigerd. Alleen mochten 'er die van de Wet kennis van krijgen: 't vergaderen van den breeden Raad, die de Gemeente vertegenwoordigde, werdt uitdrukkelijk verboden. De gemachtigden der ſteden overlazen de matiginge, en teekenden daar bij, van punt tot punt, aan, wat 'er hun van dacht. Zij ſchreven, wijders, een breed vertoog, onder belofte aan elkanderen, om 't zelve voor de gemeente geheim te houden, en alleen aan de Magiſtraaten van hunne ſteden te laten lezen. Doch de Staaten van Brabant hadden hun beſluit noch niet ingebragt, toen men het gemaakte ontwerp, ten Hove, reeds voor vastgeſteld hieldt (m). 'T was dan geen wonder, dat zoo dra de voornaame inhoud van die geduchte verzachtinge der plakaaten onder 't volk kwam, 'er aanſtonds verſcheiden ſchriften en waarſchouwingen tegen dezelve in druk uitgegeven en overal geſtrooid wierden (n). Men betoogde, daar in, de nie- *'Er kwa-*

(m) VAN WESEMBEECK bl. 110, 111, 119.

(n) Van deze ſchriften zijn mij onder 't oog gekomen "Advertisſement bij de goede ende ghetrouwe onderſaten ende inwoonderen

men ver-
scheiden
schriften
tegen de
matiginge
te voor-
schijn.

nietigheid der matiginge, en dat ze niet beter was dan de plakaaten zelve, blijvende de Inquisitie daar onder schuilen. De schuld hier van moest gegeven worden aan de Kardinalisten, van welken Viglius van Aijtta één der voornaamsten gerekend werdt (o), en aan de Inquisiteurs, die 't Land wilden beroeren, en 't bloed der inwoners vergieten. Dit liep aan tegen de belofte, aan de Edelen gedaan, en streedt met 's Lands voorrechten. Zoodanige manier van de Staaten te vergaderen, was eene ongehoorde nieuwigheid en van geene waarde. Men vermaande een ieder, zich met de daad aantekanten tegen allen, die den Koning en de Landvoogdesse zoo deerlijk misleidden. Het plakaat tegen soortgelijke schriften, den eersten van bloeimaand afgekondigd

ren der C. M. Erfnederlanden gedaen, aen de Gouverneurs ende Staten derselver landen, van tghene dat sijlieden verstaen ende versuecken geordonneert te worden op tstuck van der Religie. 1566". Aan het slot vindt men: *Den* 12 *Junij* 1566. *G. C. I. L.* — en "Vermaninge aen de Regeerders ende Gemeijnte van den vier Hooftsteden van Brabant".

(o) Men zie nochtans, wat hij zelf schrijft *epist. VII & VIII ad Hopperum*, *pag.* 360, 362, *et in Vita pag.* 47. — Hij betuigt, *Epist. XL ad Hopperum pag.* 439, 440, dat hij altijd op zacht-

digd (p), veroorzaakte geen ſtilzwijgen. Men vertoonde, in tegendeel, zoo veel te meer, dat men den inwoneren, ſteden en Staaten de vrijheid benam, om hun gevoelen te zeggen en de waarheid te ontdekken, waar van echter 's Lands welvaren af hing; terwijl veelen zorgden, dat hunne ſchelmerijen aan den dag komen zouden, indien de algemeene Staaten eens wettelijk vergaderden, en een iegelijk zijne gedachten rondborstig mocht zeggen.

Die handelwijze deedt de beroerte en opſpraak, welke eenigzins geſmoord waren, wederom oprijzen, om dat men, in vervolg

 van

zachtheid hadt aangedrongen en zijne gedachten vrijmoedig gezegd; 't welk hem deedt vreezen, dat hij zich den haat van den eenen en anderen kant op den hals hadt gehaald. Tegen de vergaderinge der algemeene Staaten, in 's Konings afzijn, verzette hij zich, zoo lang hij kon. Doch merkende, dat 'er geen andere uitweg was, om in 't vervolg grooter rampen te voorkomen, veranderde hij van gevoelen. Zie hem *Epist. XIII*, *XIV*, *&* *XV*, *pag.* 370, 371, 374, 376. Uit de dagteekeninge van deze brieven kan men opmaken, dat de beeldenſtorm hem tot andere gedachten deedt overgaan. Een wijs en ſtaatkundig man, gelijk hij was, weet, op zijn' tijd, aan anderen iet toetegeven, en, zonder opſpraak, van zijn vorig gevoelen aftegaan, om daarna zijn oogmerk te beter te bereiken.

(p) Repertorium van de Plakaaten, bl. 126.

van tijd, geene verbeteringe te gemoet zag, alzoo die treffelijke vergadering van Edelen, hun billijk verzoek, ja de belofte aan hun gedaan, niets hadden kunnen helpen, en het duidelijk bleek, dat het Hof ongezind was, ten minsten belet werdt, de algemeene Staaten te doen beschrijven en vergaderen; 't welk men wil, dat rond uit geweigerd was op 't verzoek, niet alleen van veele steden en Staaten, maar zelfs van de grootste Heeren en den Raad (q). Het bleek dus ten klaarste, dat de roemwaardige pogingen der verbonden Edelen, ten grootsten deele, vruchteloos afliepen, en dat de Nederlanders, voor als noch, geene gegronde hope konden hebben op wezenlijke verzachtinge der plakaaten, en afschaffinge der hatelijke Inquisitie en vervolgingen, waar onder hun geweten zoo lang gezucht hadt (r).

Na dezen tijd werden verscheiden, Het leedt niet lang, of het Hof en de Overheden der aanzienlijkste steden toonden bij de stukken, dat alle die fraaie beloften met

(q) Zeker is 't, dat de Koning zulks, uitdrukkelijk, aan de Landvoogdes verboden heeft. HOPPERUS *III part. chap. II*, *pag.* 76, 77. VIGLIUS AB AIJTTA *epist.* XL *ad Hopperum*, *pag.* 439.

(r) VAN WESEMBEECK bl. 160, 170.

met vleiende lippen en een bedrieglijk hart gedaan waren. Want na den achtsten van grasmaand 's jaars 1566, is noch een groot aantal menschen, om den Godsdienst, gevangen genomen en in hechtenis gehouden, gelijk te Doornik, Gent, Brussel, Bergen in Henegouwen, en elders, 't zij met of buiten kennis der Landvoogdesse, die zeker' Hervormden, te Antwerpen, zelfs op tusschenspraak van den Prins en de Regeringe, niet wilde ontslaan (s). Te Gent ontzag men zich niet, eenigen in rechten te vervolgen, wegens overtredinge der plakaaten op 't stuk van Godsdienst, en anderen gevangen te houden, tot dat de Overheid door vreeze genoodzaakt werdt, den vijfentwintigsten van hooimaand, hen los te laten (t). Ook werden, te Middelburg, eerst na de beeldstorminge, eenigen geslaakt, die om geloofszaken gevangen zaten; waar toe de Wethouders, om grooter onheil voortekomen, toen besluiten moesten (u). Het ontbreekt zelfs niet aan voor-

om den Godsdienst, gevangen en ter dood gebragt.

(s) VAN WESEMBEECK bl. 137, 166.

(t) Gentsche geschiedenissen I deel, bl. 10, 12. BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 191.

(u) VAN WESEMBEECK bl. 159. Sententien van Alva, bl. 100. Vergelijk 's GRAVEZANDE twee-

voorbeelden van zulken, die, omtrent dezen tijd, ter oorzake van den Godsdienst gedood en verbrand zijn, gelijk in bloei- en zomermaand, te Hulst en Oudenaarde, geschiedde (v). Ja 't ging zoo verre, ten blijke dat men ten Hove den spot met alle beloften dreef, dat de Landvoogdes, in 't begin van bloeimaand, 's Konings bevel deedt afkondigen, waar bij allen, die gebannen, en nu, op hope van zachtere tijden, wedergekeerd waren, belast werdt op staanden voet te vertrekken, onder bedreiginge van aangetast en zonder verdrag aan den lijve gestraft te zullen worden. Want schoon dit plakaat, met list, in algemeene woorden vervat was, en van alle bannelingen in 't gemeen sprak, begreep men echter, niet zonder reden, dat het vooral zulken betrof, die uit hoofde van den Godsdienst het Land hadden moeten ruimen (w). Niet lang daarna, den derden van

Nieuwe plakaaten, tegen de Hervormden afgekondigd.

tweede eeuw-gedachtenis der Middelburgsche Vrijheid, bl. 42.

(v) Historie der Martelaaren I deel, bl. 217—219. VAN WESEMBEECK bl. 109. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 149, 150. Men zie ook BRANDT Hist. der Reform. I deel, bl. 299—301.

(w) VAN WESEMBEECK bl. 108, 109. Men zie

van hooimaand, kwam 'er een ander plakaat te voorſchijn, bij 't welk de Landvoogdes, onder 's Konings naam, op 't ſcherpſte, verboodt alle ongeoorlooſde ſamenkomſten, en 't prediken tegen of ſtrijdig met 't Katholijk geloof, met last, om de Leeraars der Hervormden te vangen en hangen, en hunne goederen verbeurd te verklaren, moetende hunne voorſtanders en aanhangers gebannen worden (x). Dit ſtreng plakaat, genoegzaam 'gelijkvormig aan de voorgeſlagene matiginge, vondt in ſommige ſteden merkelijken tegenſtand, bijzonder te Antwerpen, daar de Overheid, uit voorzorge, deszelfs afkondiginge uitſtelde; 't welk haar naderhand kwalijk genomen en verweten is, waarom zij, en door afgevaardigden en bij brieven, zich hier op verontſchuldigde. Te Middelburg, Utrecht, en elders, maakte men insgelijks zwarigheid, om het aftekondigen (y); doch 't geſchied-

zie ook de nadere plakaaten, bij denzelven bl. 114, 115, en in de Bijlaagen tot mijn Kort verhaal der Reformatie van Zeeland, bl. 17—20.

(x) Te vinden bij BOR II boek, bl. 51, en in de Bijlaagen tot het Kort verhaal der Reformatie van Zeeland, bl. 13—17.

(y) VAN WESEMBEECK bl. 118, 119. Omtrent

schiedde, reeds den zesden derzelve maand, te Gent, zonder dat het prediken onder de Hervormden, om 't zelve, nagelaten werdt (z); en kort daarna ook binnen Vere (a), en te Amsterdam (b), in welke stad evenwel die afkondiginge aan 't oogmerk der Landvoogdesse weinig beantwoordde.

§. IX. *Vertoog, aan den Koning gezonden.*

Onder alle schriften, die, omtrent dezen tijd, in 't licht kwamen, zoo tegen de vervolgingen om den Godsdienst, als ter verdediginge van de verbonden Edelen en hun overgeleverd Verzoekschrift (c), was alleraanmerkelijkst het Vertoog, aan Koning Filips gezonden, en gedagteekend den achtentwintigsten van bloeimaand des jaars 1566 (d). 'T zelve was ingericht, deels om aan-

trent Middelburg geeft de Heer 's GRAVEZANDE, aangeh. pl. bl. 32, 33, nader bericht.

(z) Gentsche geschiedenissen I deel, bl. 8, 9.

(a) Het oorspronglijk bewijs is te vinden bij den Heer VAN IPEREN Jubelfeest der Nederl. Vrijheid, bl. 104.

(b) BRANDT Hist. der Reform. I deel, bl. 317, 323—323. — WAGENAAR, Vad. Hist. VI deel, bl. 161, spreekt over die afkondiginge in Holland, twijfelachtig.

(c) VAN WESEMBEECK bl. 101.

(d) Men vindt een kort begrip van dit Ver-

aantetoonen de onheilen, welke, in deze Landen, uit het geloofsonderzoek en de plakaaten op 't ſtuk van den Godsdienst ontſproten, deels ter wederlegginge van eenige punten der gemelde matiginge. Men kan uit deze en gene uitdrukkingen, daar in vervat, waarſchijnlijk beſluiten, dat ſommigen der Edelen ook de hand gehad hebben in dit voortreffelijk Vertoog, 't welk hoofdzakelijk het volgende behelsde: "de plakaaten, belangende den Godsdienst, waren door den Keizer en den Koning met een

Deszelfs voornaame inhoud.

Vertoog bij BOR II boek, bl. 72, en uit hem bij BRANDT I deel, bl. 392. In de Historie van alle de Nederl. geſchiedenisſen (Dordrecht 1591) wordt 'er, bl. 6, in 't voorbijgaan van geſproken. Het ſtuk zelf is mij, eerst, voorgekomen in de Franſche taal, waar in het, te Antwerpen, ten jaare 1566, gedrukt werdt onder dezen titel: *Remonſtrance au Roy d'Espagne ſur la Requeste n'agueres preſentee par la Noblesſe du païs bas a Madame la duchesſe de Parme, Regente &c. Par laquelle ſont amplement deduits les griefs & inconveniens, provenants de l'Inquiſition & Placars, establis ſur le fait de la Religion esdits païs. La Mesme Remonſtrance ſert ausſi pour confuter certains points de la moderation adviſee ſur lesdits Placars, & propoſee aux Estats de Flandres, asſemblez à Gand le 11 iour de May MDLXVI.* In dat zelfde jaar werdt dit Vertoog overgezet en gedrukt in 't Hoogduitsch en Nederlandsch, in welke laatſte taal ik 't zelve, als overwaardig gelezen te worden, geheel heb doen nadrukken onder de Bijlaagen, bl. 82 en volgg.

een goed oogmerk afgekondigd, doch gemaakt op kwaade berichten van baat- en heerschzuchtige menſchen, en hadden aanleidinge gegeven tot veele wreedheden, alzoo veelen, hier, liever duizend dooden ſtierven, dan zich aan gewetensdwang onderwierpen. De Koning zou, gelijk zij vertrouwden, wel gehoor willen geven aan zijne onderzaaten, en dit vertoog, zoo wel als hun voorgaande Verzoekſchrift, ten beste nemen. Zij hadden in alles een zuiver oogmerk. De voorſchreven plakaaten en Inquiſitie konden, nu, in deze landen, geen ſtand grijpen. Zij waren ſtrijdig met 's Lands welvaren, 's Konings hoogheid, Godlijke en weereldlijke rechten, en de voorrechten der Nederlanden. Bleven zij in kracht, 'er was een algemeen verderf te vreezen, waar van de beginſelen nu gezien werden. 'T was derhalven noodig, dat de Koning op andere middelen bedacht was, dan hij, in zijne ſchriftelijke bevelen van den zeventienden van wijnmaand 1565, bepaald hadt. De Inquiſiteurs waren geen wettige richters, en de Geestelijken gingen hunnen plicht en ampt verre te buiten, gelijk uit de H. Schrift, oude Kerkvaderen, Concilien en 's Lands voorrechten, breed be-

bewezen wordt. En waar over ging toch de Inquiſitie? Meest over 't lezen van Gods woord en eenige verboden boeken, of het tegenſpreken van eenige leerpunten der Roomſche kerke. Dit was zeker geen misdaad. Verſcheiden ſtellingen, bij die kerke aangenomen, ſtreden met de H. Schrift en de vroegſte kerkleeraaren, die ook op het onderzoek van Gods woord nadrukkelijk aangedrongen hebben. En genomen, dat het een misdaad ware, moest men evenwel op eene andere wijze daar op onderzoek doen, en zich van wreedheid onthouden jegens zulken, die alles geloofden, 't gene in de Schriften van 't oude en nieuwe Testament, in de geloofsleuzen der Apostelen, van Niceen en Athanaſius, en in de vier eerſte Concilien begrepen was. In allen gevalle, 't is zelfs ongeoorloofd iemand, wegens dwaalleere, ter dood te brengen. Noch onbetamelijker was het, zoodanige ſtrengheid te gebruiken omtrent zulken, die berouw hebben en om vergiffenis ſmeeken. De verbeurdverklaring van hunne goederen, ten nadeele der kinderen en erfgenamen, is vlak aangekant tegen alle recht en reden; en dezelve te willen gronden op de misdaad

van Godslasteringe of geſchonden opperhoofdigheid, is gantsch ongegrond. De plakaaten waren ook alleen ingericht tegen oproermakers en vijanden van 's Lands gemeen welvaren en vrede; voor hoedanigen zij niet gehouden konden worden, dit Vertoog zelve getuige zijnde. De Koning behoorde te bedenken, dat 'er eens rekenſchap van zoo veel onnoozel bloed, dat nu vergoten werdt, zal moeten gegeven worden aan God, den algemeenen richter, die zulk een' handel wegen zal, niet in een weegſchaal van menſchelijke vooroordeelen, maar van gerechtigheid, volgens zijn heilig woord. Hij moest ook in acht nemen de groote meenigte der genen, die den zoogenaamden nieuwen Godsdienst aanhingen. 'T zou beter zijn, eenige oogluikinge en zachte middelen omtrent dezelven te gebruiken, dan ze ſtreng met vuur, zwaard en galge te ſtraffen. Het laatſte kon toch niet dan met vreeze voor groote onheilen geſchieden. 'T land zou met ſcheuringen, tweedracht en oproer vervuld worden. De koophandel zou verloopen. De meesten wilden liever hun vaderland en goed verlaten, dan ſlaven zijn, en onderworpen aan 't goeddunken

van

van de Inquisiteurs. 's Konings vijanden zouden zich, lichtelijk, in 't bezit dezer Landen konnen stellen, wanneer zijne onderzaaten kleinmoedig en bijkans wanhopende waren. Nam Hij geen acht op zijne belofte, en op hunne oude rechten, vrijheid, herkomens, voorrechten en gewoone rechtbanken, zij zouden zich haast ontslagen rekenen van hunne trouwe en gehoorzaamheid, welke zij den Koning gezworen hadden. Hij kon niet veel trouwe en dienst verwachten van de Edelen en krijgsbevelhebbers, die, den zoogenaamden nieuwen Godsdienst aanhangende of ten minste begunstigende, met geene goede oogen konden aanzien, dat hunne goederen verbeurd verklaard wierden, en hunne vrienden bloot stonden voor de Inquisitie of andere buitengewoone orde van rechtspleginge. Hierom was hun ernstig en onderdanig verzoek, dat de Koning de gemelde plakaaten wilde intrekken, en de Inquisitie in de Nederlanden vernietigen, bevelende op 't stuk van Godsdienst, dat een iegelijk, binnen zijn huis, zal mogen leven in vrijheid van geweten, zonder deswegen aangerand te worden, en dat zij, die zich aan ergernis

ſchuldig maken, volgens den gewoonen weg van rechten geſtraft zullen worden. Kon de Koning hier toe beſluiten, haast waren de redenen van klachte geweerd, alle zaken tot den gewenschten voorſpoed gebragt, en de gehoorzaamheid aan den Koning herſteld". Hoe dit Vertoog, waar in wijsheid en gematigdheid, Nederlandſche rondborstigheid en voorzichtigheid, om den prijs dingen, in Spanje opgenomen zij, weet ik niet; maar vermoedelijk zeer ongunſtig, indien men het beſluit uit de onaangenaame gevolgen, en 't gene in 's Konings Spaanſchen Raad, na dezen tijd, beraadſlaagd is, mag opmaken.

§. X.

Raadplegingen der Staaten van Holland, over 't inleveren van een vertoog of verzoekſchrift.

De Staaten van Holland hadden, tot nu toe, ſtil gezeten, 't zij uit vreeze, of om dat zij eerst den uitſlag van 't Smeekſchrift der Edelen wilden afwachten, waar van zij niet onkundig konden blijven, terwijl 'er onder de Bondgenooten zeer veelen uit Holland waren, en die op de Staatsvergaderinge aldaar verſchenen: onder welken zelfs de Heer van Brederode was, die, ſedert drie jaaren op alle algemeene dagvaarten van Holland, benevens den Graave van Eg-

Egmond, volgens hunne overgelegde verklaringe, beschreven werdt (e). Doch uit de geruchten en verscheiden brieven, door de Hertoginne aan den Raad en de steden van Holland geschreven, vernomen hebbende, dat 'er eenige vreeze zijn zou voor misverstand of nieuwigheid tegen 's Lands gemeene ruste, en dat eenige verzoekschriften aan haare Hoogheid overgegeven waren, om langs behoorlijke wegen tijdig daar tegen te voorzien, besloten de Staaten van Holland, den eenentwintigsten van grasmaand, hier op mede te letten, en dat de steden beraadslagen zouden, of 't noodig ware, eenig vertoog aan de Landvoogdesse te doen, tot bewaringe der gemeene ruste binnen dit gewest, na dat men van 't gene in andere Landschappen hier omtrent gedaan is, breeder bericht zal ontfangen hebben. Ten welken einde eenigen naar Brussel afgevaardigd werden, om te vernemen, wat die van Brabant, Vlaanderen en Namen aan de Hertogin voorgedragen en verzocht hadden, willende die van Holland, naderhand, niet van onachtzaamheid beschuldigd wor-

(e) Register der Resolutien van Holland, 22 Mey 1563, bl. 767.

den (f). Na hunne wederkomfte van Brusfel, deeden de Gemachtigden, in 't begin van zomermaand, verflag aan de Staaten, wat 'er ten opzichte van de plakaaten en Inquifitie, door andere Landfchappen, aan de Hertoginne voorgefteld was. Men begreep, dat de voornaamfte punten van hunne verzoekfchriften, de oefening van 't rechtsgebied, de verbeurdverklaring der goederen, de ontvolking der fteden en 't verloop van den koophandel, Holland ook betroffen. Aan elk van de fteden zou, derhalven, een affchrift van de twee laatfte verzoekfchriften, bij die van Vlaanderen overgegeven, gelijk mede van de artikelen, hun door den Inquifiteur voorgeflagen, ter hand gefteld worden (g), om haar bedunken daar op, ter naaste dagvaart, te vernemen. Doch federt het vergaderen en prediken der Hervormden in Holland, zoo wel als in andere Provincien, was aangevangen, verftonden de Staaten dienftig en noodig te zijn, niet langer te dralen, maar fpoedig een vertoog aan

(f) Register van Holland, 21 April 1566, bl. 91.

(g) Register van Holland, 5 Juny 1566, bl. 97.

aan de Landvoogdesſe te doen, overeenkomſtig met dat van andere gewesten, daar bij ook voegende 't gene voor Holland in 't bijzonder nuttig bevonden zou worden. Men beſloot, tot dat einde een uitvoerig ſmeekſchrift te doen ontwerpen. De Gemachtigden van de ſteden, die op dit ſtuk noch geen last hadden, moesten zich in ſtaat ſtellen, om hun gevoelen hier op, ſchriftelijk, binnen weinige dagen, uittebrengen. Ook zouden de Edelen, die nu niet verſchenen waren, op 't nadrukkelijkſte ter dagvaart beſchreven worden (h). Na lang beraad, wat men in naam der Staaten, tot voorkominge van beroerten in Holland, aan de Hertoginne aandienen zou, beſloot men, eindelijk, den vijftienden van hooimaand, eerst opſchortinge van voorgaande plakaaten en Inquiſitie te verzoeken, wijders ook het inſtellen van eene nieuwe orde tot behoud van den Godsdienst, die, bij raade der algemeene Staaten, in alle Landen eenparigelijk opgevolgd zou worden. Het ontworpen verzoekſchrift werdt door alle de Leden goedgekeurd, die van Amſterdam alleen

Ontwerp van 't zelve.

(h) Register van Holland, 6 July 1566, bl. 101, 102.

leen uitgezonderd. De Hertogin hadt, bij haaren brief van den tweeden van bloeimaand, aan de ſteden van Holland wél kennis van de ontworpene verzachtinge op de plakaaten gegeven; maar het ontwerp *zelf* was, tot nu toe, niet naar Holland gezonden. Hierom dachten de afgevaardigden van Amſterdam geraden, dat men, uit naam der Staaten, een afſchrift van die matiginge behoorde te verzoeken, om dezelve te onderzoeken, en dan rijpelijk te bezien, welk voordeel Holland daar uit kon trekken; waar bij men noch behoorde te verzoeken, dat dit Landſchap niet boven de andere met de Inquiſitie of eenige andere nieuwigheden belast wierde, bijzonder in dezen allergevaarlijkſten tijd, waar in het volk gereedelijk tot oproer kon overſlaan. Doch men hieldt zich aan 't gevoelen der meerderheid, waar bij Amſterdam, vier dagen later, zich ook voegde (i); en werden Otto van Egmond en Adriaan van Mathenes, wegens de Edelen, en voorts ten minſten twee uit iedere ſtad, gemachtigd, om 't vertoog der Staaten

(i) WAGENAAR beſchrijving van Amſterdam I ſtuk, bl. 282.

ten, te Brusfel, overteleveren (k). Daar komende, vernamen de afgevaardigden door den Raadsheer Cobel (l), dat men hun vertoog ten Hove reeds over drie of vier dagen geweten hadt. Ook werdt, door denzelven, aan 's Lands Advokaat van den Einde vertoond, van welke gevolgen hun verzoek zijn zou, en bij haare Hoogheid en den Koning opgenomen worden. Te weten, het vertoog van de Staaten was gelijk aan het verzoek der Edelen, die men Geuzen noemt, welker onderneming bij den Koning zeer kwalijk genomen was, zoo dat zij, daarom, in gevaar waren van in zijne hoogfte ongenade te zullen komen. Indien de Staaten tot het inleveren van hun fmeekfchrift befloten, zouden zij geoordeeld worden het bedrijf van die Geuzen goed te keuren, en mede gevaar loopen van in 's Konings ongenade te vervallen, die anders hen altijd voor getrouwe onderzaaten gehouden

Zwarigheden daar tegen, te Brusfel, gemaakt.

(k) Register van Holland, 15 July 1566, bl. 105, 106.

(l) Zoo noemt hem VIGLIUS VAN AIJTTA, *epist.* VII, IX, XX *ad Hopperum*, *pag.* 359, 360, 365, 391, en STRADA *dec. I lib. VII*, *pag.* 391, die hem ons ook nader leeren kennen. In 't Register van Holland wordt hij *Coebel* genoemd.

den hadt. Hier bij merkte de Raadsheer noch op, dat de Staaten, met hun verzoek, een schadelijke vrijheid binnen Holland zouden invoeren, en als een vrij geleide schijnen te geven aan alle verleiders en kwaaddoeners. Begeerden de Staaten opschortinge van alle voorgaande plakaaten en Inquisitie, tot dat anders bij raade der algemeene Staaten zou bevolen worden, 't kon schijnen, dat zij, midlerwijl, zonder wet wilden leven, 't welk een voornaam middel was, om niet alleen binnen Holland toetelaten, maar derwaards ook te trekken alle uitheemsche Predikanten, die langs 't land loopen. Het prediken, houden van vergaderingen, opschuddingen onder het volk, en 't gene daar uit verder mochte rijzen, zouden aan de Staaten, als begunstigers en aanleggers daar van, te laste gelegd worden. Men kon hier uit, zijns oordeels, al haast begrijpen, dat zij hun Landschap en den Koning merkelijken ondienst doen zouden, en deszelfs ongenoegen tegen zich verwekken. Eindelijk, verzekerde hij hun, dat zij met hun smeekschrift en vertoog geen vrucht zouden doen, of 'er iet mede winnen, alzoo zij wel konden

den begrijpen, dat de Hertogin hun geen ander antwoord mocht of zou geven, dan den Edelen of Geuzen gegeven was, zijnde het buiten haare macht, de plakaaten en bevelen van den Koning opteſchorten. 'T dacht hem best, dat de Gemachtigden dit ſtuk in nadere overweginge namen, en verſlag van alle deze redenen aan de Staaten deeden, of alleenlijk de geſteldheid van zaken aan de Landvoogdesſe vertoonden, latende de middelen van herſtel geheel over aan haare wijsheid en goeddunken. Zij kozen het eerſte, en gaven bericht van hun wedervaren aan de Staaten, die, na langduurige en verſchillende raadplegingen, ter verhoedinge van alle misnoegen, beſloten, in hun verzoekſchrift deze en gene veranderingen te maken, en in deszelfs ſlot alleen te verzoeken, dat de Hertogin den raad der algemeene Staaten op de nieuwe orde, die gemaakt zou worden, geliefde intenemen, latende de ſamenroepinge van dezelven aan haare beſcheidenheid en welbehagen (m). Toen nu het vertoog der Staaten eenigzins verzacht was, werdt het aan den Graa-

'T wordt een weinig veranderd.

Egmond en Viglius' keuren 't niet goed.

(m) Register van Holland, 25 July 1566, bl. 107, 108.

Graave van Egmond en Viglius van Aijtta vertoond, die 'er echter geen genoegen in vonden, om dat men, met dit vertoog, den brand veel meer ontsteken, dan blusschen zou. Het openlijk prediken en vergaderen der Onroomschen in Holland, 't welk men, na hun besluit tot het inleveren van dit vertoog, hadt zien beginnen, was 'er een bewijs van. Ook was 't het werk der Staaten niet, over 's Konings plakaaten te redentwisten. 'T bleek zelfs niet, door wien de Staaten beschreven waren, om op dit vertoog en verzoekschrift te raadplegen. Men begreep niet, hoe de Heer van Brederode ter dagvaart hadt kunnen verschijnen, en zocht te vernemen, of de Raad van Holland en de Stadhouder wel vooraf kennis gekregen hadden van 't houden der dagvaart.

'T wordt nochmaals veranderd, en dus overgegeven.

Deze en meer soortgelijke aanmerkingen bragten de Afgevaardigden in engte, en deeden hen besluiten, om 't verzoek, betreffende de opschortinge der plakaaten en Inquisitie, en 't raadplegen der algemeene Staaten, in hun vertoog achtertelaten. Eindelijk werdt het aan de Landvoogdesse overgegeven, met de gemaakte veranderingen, die door den Prins goedgekeurd werden, ge-

gelijk ook eenigzins door de Staaten zelven; die echter, bij deze gelegenheid, besloten, geheim te houden 't gene in hunne vergaderinge geraadpleegd en vastgesteld werdt, gelijk ook, dat de Gemachtigden der Staaten, voortaan, hunnen last niet zouden te buiten gaan (n). 'T schijnt, dat de Hertogin geen haast maakte, om den Staaten van Holland een voldoende antwoord op hun verzoekschrift te geven, waarom zij, weinige weken later, besloten, eenige middelen voorteslaan, die tot behoud der ruste in 't Land dienen konden, en te gelijk bij de Landvoogdesse aantedringen op de overkomste van Oranje naar Holland (o), waar toe zij, eenige maanden geleden, beloofd hadt te zullen verstaan, indien zulks noodzakelijk zou bevonden worden (p). Ik heb deze raadplegingen en besluiten der Staaten van Holland wat breedvoeriger opgegeven, om

(n) Register van Holland, 27—30 July, 1, 5, 23 Aug., 5 Sept. 1566, bl. 108—111, 113, 115, 116, 119.

(o) Register van Holland, 5, 9, 10 Oct., 20 Nov. 1566, bl. 124—126, 129—132, 134—137.

(p) Register van Holland, 1 Dec. 1565, bl. 66, 67.

om dat zij, zoo veel ik weet, de eenigen onder de Staaten der zeven vereenigde Landschappen geweest zijn, die, ten dezen tijde, een vertoog tot opschortinge der Inquisitie en plakaaten ingeleverd hebben; waar mede zij echter niet meer bewerkten, dan die van Brabant en Vlaanderen, of de verbonden Edelen, tot welker bedrijf wij, na dezen uitstap, zullen wederkeeren.

§. XI.

Aanvang van 't openbaar prediken;

Omtrent het einde van grasmaand, vooral in zomermaand, begonnen de Onroomschen openlijk te prediken. 'T werdt eerst aangevangen in West-Vlaanderen, vervolgens in Brabant, Holland, Zeeland en de overige Nederlandsche gewesten, wat vroeger of later (q). Dat de verbonden Edelen, uit vertwijfeldheid, 't gemeen hier toe zouden opgehitst hebben, gelijk sommigen gissen (r), is nooit bewezen. 'T

(q) WAGENAAR Vad. Hist. VI deel, bl. 161—168; mijn kort verhaal der Reformatie van Zeeland III Hoofdst., waar mede dient vergeleken te worden, 't gene de Eerwaardige Heeren 's GRAVEZANDE en VAN IPEREN, onlangs, over Middelburg en Vere bericht hebben. Bij dezen voege men HEUTERUS *lib. XVI, cap. XII, pag.* 402.

(r) Bij HOOFT III boek, bl. 83.

'T schijnt echter, dat de Landvoogdes, min of meer, in soortgelijk begrip was. Want, omtrent dien tijd, schreef zij aan de hoofden der Bondgenooten, dat de Edelen bij veelen gehouden wierden voor de opstokers of begunstigers van alle deze nieuwigheden en opschuddingen. Doch zij kon van zich niet verkrijgen, om hen daar van te verdenken, als die zulke voortreffelijke diensten aan den Koning en haar bewezen hadden. De verzekering van getrouwheid, onlangs door de Edelen gedaan, was noch versch in haar geheugen, en zij zouden immers, als luiden van adel, hun woord gestand doen. Nu was 't de rechte tijd voor de Edelen, om de gevoelens van hun hart te openbaren, hunne trouwe en de voortreffelijke gedachten, welke de Hertogin van hun geheele gezelschap hadt opgevat, met de daad te bevestigen. 'T was derhalven haare begeerte, dat zij, met raad en daad, de ongeoorloofde vergaderingen en aanslagen der voorstanders van den nieuwen Godsdienst hielpen verstoren, de roervinken van 't volk vervolgen, en de uitzinnigen, onder Gods hulpe, tot hunnen plicht we-

waar over de Hertogin aan de Edelen schrijft.

wederbrengen (s). 'T is wel te begrijpen, hoe dit schrijven der Landvoogdesse aan sommige Bondgenooten zal bevallen hebben; doch 't gaf hun aanleidinge, ten minste een voorwendsel, om eerlang eene nadere vergaderinge te St. Truijen te houden, gelijk in 't volgende Hoofdstuk breeder zal gezegd worden.

(s) HEUTERUS *lib. XVI*, *cap. XIII*, *pag.* 403. VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 223. BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 174.

* * * *
* * *
* *
*

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Vergadering der verbonden Edelen te St. Truijen. Hunne beraadslagingen aldaar. Zij worden, verkeerdelijk, beticht met de beeldstormerije. De Onroomschen zoeken hulpe bij hen. Het aanbod van bijstand, uit Frankryk, wordt niet aangenomen. Onderhandeling van Oranje en Egmond met de Edelen. Hun nieuw vertoog en verzoekschrift aan de Landvoogdesse. Verdrag der Hertoginne met de Edelen.

§ I.

Brederode en anderen komen bij één te Lier, en te Antwerpen.

De pogingen der verbonden Edelen, welke zij, sedert eenige maanden, aanwendden ter verkrijginge van vrijheid, waren meest vruchteloos afgeloopen. 'T scheen, dat de afkondiging der nieuwe plakaaten olij in 't twistvuur wierp, en de bekommering voor oproer niet weinig vermeerderde. De Edelen vonden, derhalven, zich genoodzaakt, om nader op hun stuk te letten. Ten welken einde hunne voornaame hoofden, Brederode en anderen, te Lier bijeenkwamen, werwaards de Graaf van den Berg, op den vierden van hooimaand 's jaars 1566,

zich ook vertrok. Twee dagen later, kwam Brederode, met een grooten ſleep van Bondgenooten, te Antwerpen; waar over de Regering kwalijk te vreden was, en verzocht daarom, dat hem bevolen mocht worden van daar te vertrekken. De Hertogin toonde zich hier volvaardiger toe, dan om den Graave van Megen, uit die ſtad, te doen weggaan (a). Doch Brederode bleef, aldaar, tot den dertienden derzelve maand, toen de Prins van Oranje, binnen Antwerpen kwam, te gemoet gereden door eenige Bondgenooten en burgeren, onder een geſtadig geroep: lang leven de Geuzen! waar over de Prins zich te onvreden hieldt (b). Op zijn verzoek begaf Brederode zich naar Sint Truijen (c), behoorende onder het Bisdom van Luik, in welke ſtad de Bondgenooten, door hunne hoof-

(a) VAN WESEMBEECK van den ſtaat en voortgang der Religie in Nederland, bl. 118, 121, 122, 124, 128. LE PETIT *Chron. de Hollande & Zeelande*, *livr. IX*, *pag.* 110, 111.

(b) HOPPERUS *Recueil des troubles des pays bas IV part. chap. I*, *pag.* 90, 91. STRADA *de bello Belg. dec. I lib. V*, *pag.* 242, 243. BURGUNDIUS *hist. Belg. lib. III*, *pag.* 173. Antwerpſche Chronijk bl. 74, 75.

(c) VIGLIUS AB AIJTTA *epist. IX ad Hopperum*, *pag.* 365. BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 173.

hoofden, beschreven waren tegen den veertienden van hooimaand: zekerlijk om middelen te beramen tot het verkrijgen van 't gene de Landvoogdes hun beloofd hadt; doch onder schijn van te beraadslagen over 't antwoord, dat zij haar zouden geven op den brief (d), te voren gemeld (e), bij welken zij den bijstand der Edelen, tot verstoringe van de openlijke vergaderingen der zoogenaamde ketters, met vleiende woorden begeerde.

§. II.

Vergadering der Edelen te S. Truyen.

Aangezien deze tweede plechtige samenkomst der Edelen van groot gevolg geweest is, vordert mijn bestek en oogmerk, dezelve wat omstandiger te beschrijven.

De vergaderplaats te St Truijen vastgesteld zijnde, verzocht Graaf Lodewyk van Nassau, door den Heer van Villers, een' der Bondgenooten, aan Gerard van Groesbeek, Bisschop van Luik, dat hun die stad tot hunne bijeenkomste mocht gegund worden. Doch 't was zoo verre van daar, dat

 de

(d) VAN DER HAER *de initiis tum. Belgic. lib. II*, *p.* 223. BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 174. P. HEUTERUS *rer. Austr. Belg. lib. XVI cap. XIII*, *pag.* 403.

(e) Bladz. 367, 368.

de Bisschop zijne toestemminge hier toe gaf, dat hij in tegendeel aan de Landvoogdesse, in 't heimelijke, aanstonds kennis van 't voornemen der Edelen gaf, en den Bevelhebber van de stad rondelijk verboodt, hen binnen te laten. De stedelingen, echter, waren van een ander begrip, en ontfingen de Bondgenooten binnen hunne muuren, meest uit vreeze, dat anders de oogst bedorven of hunne huizen en schuuren zouden verbrand worden (f).

De voornaamsten, die hier verschenen.

De Edelen kwamen, hier, op den bepaalden tijd (g), in een groot aantal, en bleven 'er eenigen tijd vergaderd. De voornaamsten waren de Heer van Brederode, de Graa-

(f) STRADA *lib. V, pag.* 244, 245.

(g) HOOFT schrijft, III boek bl. 97, dat deze vergadering in oogstmaand was. WAGENAAR, Vad. Hist. VI deel, bl. 174, brengt ze tot zomermaand. STRADA, *lib. V, pag.* 244, 245, getuigt, dat zij in 't midden van hooimaand begon, en op 't laatste van die maand eindigde. Verg. BOR II boek, bl. 55, en BRANDT hist. der Reform. I deel, bl. 335. 'T komt mij waarschijnlykst voor, dat deze bijeenkomst omtrent het midden van hooimaand een' aanvang nam, en duurde tot in oogstmaand. Het eerste blijkt uit het geheele beloop der geschiedenissen van dien tijd. En dat de Edelen reeds voor den achtienden van oogstmaand gescheiden waren, is volkomen zeker.

Graaven van Nasſau, Culemburg en van den Berg (h). Ook zyn 'er tegenwoordig geweest Joſua van Alveringen, Jan van Blois gezeid Treslong, die toen eerst het Verbond teekende, Maximiliaan van Blois, Bernard Uiteneng, Rutger, Otto en Floris van Boetzelaar, welke laatſte, met Jan van Renesſe van Wulven, uit naam der Bondgenooten in Holland, herwaards gezonden was, Willem van Treslong, en Jan van Caſembrood, die met kennis van Egmond verreisde, onder belofte van niets buiten 't Verbond en Smeekſchrift te zullen helpen beſluiten, gelijk hij, daarna, den Graave verzekerde, dat hij de uitvoeringe van eenige aanſlagen, toen ontworpen, belet hadt (i). Of het aantal der Heeren, die deze vergaderinge bijwoonden, tot vijftienhonderd of twee duizend aangegroeid zij, gelijk men wil, durve ik niet vastſtellen; hoewel het niet buiten vermoeden is, dat zeer veelen, uit verſcheiden Landſchappen, bij deze gelegenheid zich bij de Bondgenoo-

(h) HOPPERUS *IV part. chap. 1, pag. 91.*

(i) Sententien van Alva bl. 53, 73, 74, 77, 108, 111, 134, 137. Proces van den Graave van Egmond, bl. 622, 623, 641.

ten gevoegd hebben, met belofte, dat zij hunnen toeleg, met goed en bloed, was 't noodig, zouden onderfteunen (k).

Waar over toen gehandeld zij. Hoedanig de voornaame inhoud der beraadflagingen en befluiten, in deze vergaderinge, geweest zij, wordt zeer verfcheidenlijk opgegeven. 'T is noodig, dat wij dit ftuk, naauwkeurig en onzijdig, onderzoeken. Al wat de Spaanschgezinde Schrijvers hier omtrent verhalen, moet zoo min geheel verworpen, als volkomen geloofd worden. De hoofdpunten, waar over gehandeld werdt, naar 't bericht van fommigen, waren voornaamlijk het aannemen van krijgsvolk, het verzamelen van penningen, het aangaan van verbintenisfen met vreemde Vorsten, de beeldenftorm, de befcherming der Onroomfchen en 't aanbod der hulpe uit Frankrijk.

Het aannemen van krijgsvolk. 'Er liep een algemeen gerucht, 't welk ten Hove geloof vondt, dat men te S. Truijen befloten hadt, vier duizend ruiters en veertig vaandels vreemde voetknechten in waardgeld te houden, om den Koning 't hoofd te bieden, zoo hij ondernemen wilde met Spaansch krijgsvolk herwaards te komen;

(k) P. BIZARUS *de motibus Belgarum*, *pag.* 191.

men; gelijk Alva en zijn Raad, in verſcheiden vonnisſen, getuigen (l). Ook ſchrijft HEUTERUS (m), dat hier vrijmoedig geſproken is over 't werven van krijgsvolk. Doch STRADA (n) wil, dat het gerucht wegens 't aannemen van wapenen valsch was, ſchoon de Edelen, toen, in beraad zouden gelegd hebben, wat hun te doen ſtond, indien de Koning zich op iemand van hun gezelſchap wilde wreken; en VAN DER HAAR (o) brengt dit ontwerp tot de vergadering der Bondgenooten te Dendermonde. 'T is echter vermoedelijk, dat men te S. Truijen eenigzins op 't aannemen der wapenen bedacht geweest is. Want als de Burgemeester van Stralen beſchuldigd werdt, dat hij gewaarſchouwd was van de voorſtellen, door den Prins van Oranje, de Graaven van Nasſau en Hoogſtraten, en andere hoofden der oproerigen, in Duitschland beſtoken, om door oplichtinge van oorlogsvolk, en met geweld van wapenen, de ketterijen in de Neder-

(l) Sententien van Alva, bl. 74, 78, 108, 134.

(m) *Lib. XVI cap. XIII, pag.* 404.

(n) *Lib. V, pag.* 244 245.

(o) *Lib. II, pag.* 313.

landen te ſterken; werdt hier op aangemerkt, dat Oranje en Hoogſtraten 'er geen deel aan hadden, en belangende den Graave van Nasſau en andere verbonden Edelen, dat zij hier omtrent gedaan hadden volgens 't affſcheid van S. Truijen, en alleen tot hunne verzekeringe. Zij hadden 't ook niet verborgen, maar openlijk aan de Landvoogdesſe, den Preſident en anderen, verklaard, met aanbod, om dit volk ten dienſte van den Koning en bevele der Hertoginne te beſteden, mits behoorlijke verzekering aan de Edelen gegeven wierde. 'Er was dan geen reden, om die oplichtinge kwalijk te duiden, vooral naardien dezelve, na 't geſloten verdrag in oogstmaand, was achtergebleven (p).

't Verzamelen van geld. 'T is derhalven ook niet onwaarſchijnlijk, dat de Edelen, ten zelfden tijde, middelen beraamd hebben, om penningen te heffen (q). Geld is de zenuw van 't oorlog. Ook hadt de ondervinding geleerd, dat wanbetaling 't krijgsvolk aan 't muiten brengt.

(p) Corte vermaninghe aen alle Christenen opt vonnisſe teghen Heer A. van Stralen, bl. 63, 67, 68. VAN DER HAER *lib. II, pag.* 239.

(q) Proces van Egmond, bl. 623. VIGLIUS AB AIJTTA *in Vita* § *XCVIII pag.* 47.

brengt. Men moest derhalven op 't verzamelen van penningen bedacht zijn, zoo dra het aannemen van krijgsknechten in aanmerkinge kwam. Men heeft zelfs geschreven, dat zulken onder de Bondgenooten, die meest voor 't Verbond ijverden, hier vrijwillig eenig geld zouden aangeboden hebben, samen beloopende eene somme van dertig maal honderd duizend guldens, die door sommige gevolmachtigden zou opgezameld en in veiligheid gesteld worden, tot dat men een' algemeenen Krijgsbevelhebber verkoren hadt, hoedanigen men hoopte onder de vreemde Vorsten te zullen aantreffen, en aan wien 't geheele beleid des oorlogs zou toebetrouwd worden (r). Doch dit laatste schijnt ongegrond. Het is ten minsten zeker, dat de drie millioenen guldens eerst naderhand verzameld zyn, en toen den Koning aangeboden, gelijk in 't vervolg zal verhaald worden.

Het aangaan van verbintenissen met vreemde Vorsten.

'T kan zijn, dat de Bondgenooten, naar 't schrijven van HEUTERUS (s), met elkander overlegd hebben, om met deze en gene uitheemsche Vorsten zulke verbintenissen

(r) BIZARUS *pag.* 194, 195.
(s) *Lib. XVI cap. XIII, pag.* 404.

te sluiten, als zij tot bereiking van hun doelwit noodig oordeelden. Hier over waren, echter, anderen zoo onvergenoegd, dat zij zich van de overigen afscheidden, naardien dit, huns oordeels, een openlijk bewijs gaf, dat men gezind was van Heér te veranderen. Dat Graaf Karel van Mansfeld en anderen, te S. Truijen, van 't Verbond zijn afgeweken, en zich met de Landvoogdesse verzoend hebben, blijkt ook van elders (t); maar niet, dat het juist alleen om deze reden zou geweest zijn.

De Edelen hebben de beeldenstorminge, hier, niet vastgesteld.

Kort na 't scheiden van deze bijeenkomst der Edelen, nam de beruchte beeldenstorm een' aanvang, en vloog, met ongelooflijke snelheid, bijna door alle steden en dorpen van de Nederlanden (u). Deze omstandigheid van tijd, waar in die kerkschennis voorviel, kan aanleidinge gegeven hebben, om de Edelen daar van te beschuldigen. De Raad van den Koning, in Spanje, was van

(t) STRADA *lib. V, pag.* 245. BURGUNDIUS *lib. III, pag.* 175.

(u) Over deze beeldstorminge heb ik omstandiger gesproken, en verscheiden schrijvers aangehaald, in 't kort verhaal der Reformatie van Zeeland, bl. 126—138. Men vergelijke noch, behalven veele anderen, de schrijvers, in de volgende aanteekeningen bijgebragt.

van begrip, dat het graauw, 't welk de kerken en beelden geplonderd hadt; de ketters, die 'er 't gemeen toe gehuurd hadden; en de verbonden Edelen, die de ketters in hunne befcherminge namen en 't geringfte volk opgehitst hadden, fchakels van denzelfden keten waren (v). De Hertogin hieldt ook de Edelen verdacht van de gemelde kerkplonderinge (w). Zelfs hebben fommigen (x) rondelijk gefchreven, dat de beeldenftorm moet gefteld worden op rekeninge der Edelen, en dat zij, te S. Truijen, handelende over de beste wijze, om 't volk aan hunne zijde te trekken en den Roomfchen een' fchrik aantejagen, befloten hadden, de kerken en kloosters te plonderen door een hoop menfchen, daar toe omgekogt (x). Anderen fpreken hier over wat twijfelachtig (y), doch zoo echter, dat men vatten kan, waar zij heenen

(v) HOPPERUS *IV part. chap. V, pag.* 105.

(w) VAN DER HAER *lib. II, pag.* 239.

(x) J. B. TASSIS *de tumultibus Belgicis lib. I, pag.* 135 (*Analect. Belg. tom. II part. II*) *&* VIGLIUS AB AIJTTA *in Vita* § *XCVIII pag.* 47.

(y) STRADA *lib. V, pag.* 245, 248, 260. BURGUNDIUS *lib. III, pag.* 205, 229. C. L. S. *de ortu & processu Calvinianæ reformationis in Belgio, pag.* 18, 24.

nen willen. Dan, 't is naauwlijks te gelooven, dat men van zulk ontwerp zou hebben durven reppen, ik laat ſtaan zulk een onbezonnen beſluit deswegens nemen, in de tegenwoordigheid van zoo veelen, die den Roomſchen Godsdienst ijverig bleven voorſtaan, en die in een goed aantal deze vergaderinge der Edelen bijwoonden. De beeldenſtorming wordt, wel is waar, aan verſcheiden Bondgenooten opgetijgd door Alva en den Raad der beroerten, gelijk uit de vonnisſen, over hen uitgeſproken, in 't vervolg zal aangewezen worden. Doch alle de beſchuldigingen, aldaar gemeld, zijn juist geen bewezen misdaaden. Men doorloope die vonnisſen met een vluchtig oog, en 't zal aan geene bewijzen van 't gezegde ontbreken. En ſchoon het kan zijn, dat eenige weinige Bondgenooten deze kerkplonderinge met genoegen aanſchouwden, en heimelijk goedkeurden; volgt evenwel hier uit geenzins, dat de Edelen dit werk onderling voorgenomen, en met de daad krachtig onderſteund hebben. Ook is 'er geen genoegzaame grond, om 't loopende gerucht voor onfeilbaar te houden, dat Graaf Lodewyk van Nasſau bepaald hadt,

om

om de beeldenſtorminge, binnen zes of zeven dagen, alomme, ter uitvoer te brengen, en dat hij, nevens Mol en van der Meeren, Edelluiden van Oranje, zijn best zou gedaan hebben, om die van Brusſel in optocht te brengen (z). Even onzeker is 't, dat Filips van Marnix, op believen van den Prinſe van Oranje, zou bewerkt hebben, dat zoo veele kerken, altaaren, en kloosters, binnen twaalf dagen, geſchonden wierden (a). Wat den Prins aangaat, hij heeft zich zelven van dien blaam, als of hij de aanlegger der kerkplonderinge geweest ware, vrij gepleit (b), onder betuiginge, dat hij nooit behagen in dit werk genomen hadt, noch gewild, dat het geſchiedde, zonder voorgaanden last der Overheden. 'T blijkt ook nergens, dat Marnix, hoe afkeerig anders van den beeldendienst, de hand zou gehad hebben in den beeldenſtorm. Mij is wel onder 't oog gekomen zijn geſchrift, waar in hij de ſtellinge, dat het afwerpen der beelden alleen aan de hooge Overheid ge-

(z) HOPPERUS *IV part. chap. III, pag.* 98, 99. Vergelijk STRADA *lib. V, pag.* 261.

(a) HEUTERUS *lib. XVI cap. XIV, pag.* 406.

(b) In zyne Apologie 1581, bij BOR XVI boek, bl. 13.

geoorloofd zij, tracht te wederleggen (c); doch 't is van geen wijs mensch te vermoeden, dat hij, met andere verbonden Edelen, zich aan dit woeste werk schuldig kennende,

(c) Dit geschrift, berustende onder den Wel Edelen Gestr. Heer Mr. *Jacob van Citters*, Burgemeester der stad Middelburg, en mij door Denzelven, onder veele andere fraaie gedenkstukken, ten gebruike medegedeeld, draagt tot opschrift: *Van de beelden afgeworpen in Augusto* 1566. *Antwoorde* P. *Marnixii Hr van St Aldegonde op d'assertie eenes Martinists* [*dat het afwerpen der beelden niemande dan der hoogher overheit geoorloft en zij.* Dit antwoord is ingericht tegen iemand *van de confessie van Augsborch te Breda* 1566, die geschreven hadt: *Sterke bewijsinge dat men wel mach gedinck- ende getuijchenisse beelden, maar egeen omme die aen te bidden, hebben.* Nademaal ik niet weet, dat dit antwoord van Marnix ergens gedrukt is, zal ik 't volgende daar uit den lezer mededeelen: "Ten laesten spreeckt hij sijne meijninge wt ende stoot sijnen bitteren moet all met eenen tegen de gene daer hij 't op geladen heeft, namelijk tegen de gene die om den name Christi Jesu bij de vijftich jaren lanck een geduerich vervolch geleden hebben ende haer liever ter doot begeven dan dat sij hun selven met eenige affgoderije souden besmet hebben. Hij segt dat sij duijden op het gemeijne volck tgene dat Moses op de ordentlijcke overheit gesproken heeft, gevende daer mede genoech te kennen dat hij de leeraers en predicanten daer mede meijnt. Waer in (bijdien dat hij sulx verstaen wilt) hij groot ongelijck heeft ende tegen den onschuldigen een valsse getuijgenisse spreekt.

de, de moeite genomen zou hebben, om 'er anderen van vrij te ſpreken, gelijk hij doet.

Noch minder ſchijn van waarheid is 'er, dat de Edelen, te S. Truijen, den bloeddorſtigen voorſlag deeden, om alle Geestelijken, door de zeventien Nederlandſche Landſchappen, in één' en denzelfden nacht, te vermoorden (d); van welk verfoeilijk voornemen bij alle andere geſchiedenisſchrijvers

Zij hadden geen voornemen, om de Roomſche Geestelijkheid te vermoorden.

ſpreekt. Want hij en ſall nemmermeer bewijſen dat de predicanten ende dienaeren des woordts ſulx geraden hebben ende eene alſulcke duijdinge voorgehouden. Daerop vaert hij voert met ſchelden ende lasteren, ende ſegt dat het volck de beelden wtgeſtormt heeft met verachtinge der overheijt. Waer in hij ſe ten onrechten beſwaert ende met valsſcheijt overtuijgt, want ſij noeijt gedacht en hebben de overheijt te verachten, maer alleenlijck door eenen onbedwongen ende vuerigen ijver alle menſchen te kennen geven hoe hertelijck dat het hun leet was alle die affgoderije die ſij ſoo menige jaren met groote lasteringe ende verachtinge des naems Godts gedreven hadden. Indien datter andere geweest zijn die haer eijgen ſelfs daer in geſocht hebben, die mach Godt de Heere oordeelen".

(d) Dit verdichtſel vindt men bij den ſchrijver van 't *Theatrum crudelitatum Hæreticorum noſtri temporis* (*Antverpiæ apud Adrianum Huberti Anno MDLXXXVIII cum privilegio*) *pag.* 68, die zijn verhaal beſluit met eene dankzegginge aan God, die, door zijne Voorzienigheid, dit voornemen verijdeld hadt.

vers een diep ſtilzwijgen is. Dit verdichtſel verdient, derhalven, geene wederlegginge, en ſchijnt enkel verzonnen te zijn, om den blaam, door de uitvoeringe van ſoortgelijk beſluit op anderen rechtmatig gekomen, eenigzins aftewenden.

Doch namen de Onroomſchen in hunne beſcherminge, en ontfingen van hun een verzoekſchrift en bezendinge.

Het blijkt niet, dat de Edelen, omtrent dezen tijd, de Onroomſchen naar S. Truijen uitgenoodigd hadden (e); maar dat de Bondgenooten hen in hunne beſcherminge genomen hebben (f), is niet geheel bezijden de waarheid. Ten minſten is 't zeker, dat de Hervormden en Lutherſchen zich met een ſmeekſchrift bij de Edelen, aldaar vergaderd, vervoegden. Hier in betuigden zij vooraf hunne dankbaarheid, dat de Edelen, ſedert eenigen tijd, voor de vrijheid van geweten geijverd hadden. De weg was nu geopend, maar men moest bij den ingang niet blijven ſtilſtaan. De openbaare preeke was, omtrent een maand geleden, begonnen; 's volk brandende ijver maakte het onmogelijk, dezelve langer optehouden; doch men zocht, door verſcheiden middelen, den

(e) Gelijk VIGLIUS VAN AIJTTA ſchrijft *in Vita pag.* 47.

(f) Sententien van Alva, bl. 74, 78, 108, 134.

den voortgang der Euangeliepredikinge te sluiten. Zij stelden echter hun betrouwen op God en hunne rechtvaardige zaak, en namen hunne toevlucht tot de Edelen, wier gunst en bijstand zij verzochten, in hope, dat zij niet zouden dulden, dat iemand eenig ongelijk of geweld, om de oefeninge van den Euangelischen Godsdienst, aangedaan wierde. Zij baden ootmoediglijk, dat de Edelen hen onder hunne beschuttinge wilden nemen, en tegen alle vijanden beschermen. Noch begeerden zij, dat eenige Edelen gevolmachtigd zouden worden, om alle voorvallende beroerten te beletten, tot dat daar in door de algemeene Staaten, wettig vergaderd, anders zal voorzien zijn (g). Op dit verzoekschrift werdt, in deze bijeenkomst, niets besloten, dan alleen, om 't zelve onder 't oog der Landvoogdesse te brengen, gelijk daarna geschied is. — In eene kerkelijke vergaderinge, te Antwerpen, omtrent het einde van hooimaand, werdt zekere korte geloofsbelijdenis, uit duidelij-

(g) BOR II boek, bl. 56. VAN METEREN II boek, bl. 44. Men vindt dit geheele smeekschrift bij VAN WESEMBEECK bl. 133, en LE PETIT *livr. IX*, *pag.* 107, uit welken blijkt, dat HEUTERUS *lib. XVI cap. XIII*, *pag.* 404, deszelfs inhoud schandelijk verdraait.

ke woorden der H. Schrift ontleend, opgesteld, en tevens besloten, dat twee uit gemelde Sijnode zich naar S. Truijen, en bij de verbonden Edelen, begeven zouden. Hier toe werden Franciscus Junius en Peregrin de la Grange, tegen hunnen dank, gemachtigd, die evenwel, aldaar gekomen zijnde, niets konden uitvoeren (h), dewijl 'er iemand zich ontijdig tusschen stak. Of zij de ontworpen belijdenis toen overgegeven hebben, vinde ik niet aangeteekend; ook staa ik in twijfel, of het verzoekschrift, boven aangehaald, door die twee afgevaardigden overhandigd zij aan de Edelen, dan wel langs een' anderen weg. — Wat hier van zij, men kan uit het een en ander met veel schijn van waarheid besluiten, dat de Onroomschen zich veel goeds van de Edelen beloofden, en ook vrij gunstig van hun ontfangen wierden, schoon sommige Bondgenooten dit zoo kwalijk namen, dat zij den overigen verweten, dat zij van God en den Koning afvielen, en een' nieuwen Godsdienst wilden invoeren, doch waar toe zij betuig-

(h) FR. JUNIUS *in Vita* § *XLIII*, *pag.* 247. — Dat die geloofsbelijdenis door Junius samengesteld was, wordt door hem zelven niet verhaald, hoewel BRANDT I deel, bl. 337, zulks te kennen geeft.

tuigden altijd ongezind geweest te zijn, en te zullen blijven (i).

Terwijl de Edelen te S. Truijen noch vergaderd waren, zonden de Prins van Condé en de Admiraal van Chatillon, aan Brederode en de verdere Bondgenooten, in 't heimelijke, zekeren gezant, die, volgens zijn' geloofsbrief, in last hadt, om hun alle verdrag met de Hertoginne, waar op zij toch geen ſtaat konden maken, te ontraden, en hun vier duizend Edellieden aantebieden, die, op eigen kosten, binnen eene maand na 't verzoek om dezelven, te paarde zitten zouden, en tot hunne hulpe in Nederland komen. Doch de Edelen ſloegen dit aanbod heuſchelijk af (k), wel begrijpende, dat zij, anders, zich 's Konings onverzoenlijken haat op den hals zouden halen, en te Bruſſel noch meer in verdenkinge geraken, daar de naam der Franſchen, om meer dan eene reden, toen zeer gehaat was (l); hoewel de Koning van Frank- *Het aanbod van hulpe uit Frankrijk wordt door de Edelen afgeſlagen.*

(i) HEUTERUS *l. c.*

(k) BOR II boek, bl. 69. HOOFT III boek, bl. 98, 99. — Volgens STRADA *lib. V*, *pag.* 248, zijn 'er verſcheiden Franſchen bij de Edelen, te S. Truijen, gekomen.

(l) F. JUNIUS *in Vita* § *XXXVI*, *XXXVIII*, *pag.* 240—242.

Frankrijk, in bloei- en zomermaand, met opzet, in en nabij Parijs bleef, en van zijn voorgenomen reize naar Pikardije afzag, om den Koning van Spanje en den Nederlanderen geen ergwaan te geven. Zelfs verboodt de Koning van Frankrijk aan zijne onderdaanen, eenige wreedheden tegen de Spanjaarden te plegen, welke echter van beide kanten niet ophielden; en hij bedreigde allen, die in krijgsdienst der Nederlanders wilden overgaan, aan goed en leven te zullen ſtraffen. De Edelen verklaarden, wat later, aan de Landvoogdesſe, dat zij met de Franſchen, die bij hen bekend ſtonden als oude vijanden van deze gewesten, geene verbindtenisſen aangegaan hadden, maar wel met eenigen in Duitschland (m). Hoe 's Konings verbod met de aanbiedinge van Condé, welke bijna gelijktijdig waren, te vereffenen zij, blijkt genoeg uit de toenmalige omſtandigheden, waar in Frankrijk zich bevondt.

§. III. De Vergadering der Edelen, te S. Truijen, maakte niet alleen de Hertoginne, maar bijna

De Her-

(m) H. LANGUETI *Epistolæ Secretæ*, *lib.* I. *pag.* 4, 11, 12, 13.

bijna 't geheele Hof vervaard (n). Men vermoedde het ergſte. De Landvoogdes zorgde, dat het bedrijf der Edelen tot een burgerlijken oorlog kon uitloopen, en wilde beletten, dat zij niet andermaal, in zoo groot aantal, ten Hove verſchenen, of onder elkander eenig beſluit namen, dat naderhand moeielijk te veranderen was. Zij zondt hun iemand in haaren naam, of een' brief, met last, om, zoo zij iet te verzoeken hadden, eenige gemachtigden naar Aarſchot te zenden, en de overigen naar hunne huizen te doen wederkeeren. De Edelen hadden, om zekere reden, geen zin aan Aarſchot, doch beloofden, naar Duffel te zullen komen (o). Derwaards zonden zij, den achtienden van hooimaand (p), hunne gemachtigden, met naamen, Lodewijk van Nasſau, Euſtathius van Fiennes, Karel van Revel,

toginzendt Oranje en Egmond, aan de Edelen, te Duffel.

(n) VIGLIUS AB AIJTTA *epist. IX. ad Hopperum, pag.* 365.

(o) BURGUNDIUS *lib. III, pag.* 175. Uit het ſchrijven van VAN WESEMBEECK bl. 131, en meer anderen, ſchijnt men te moeten beſluiten, dat Oranje zelf Duffel boven Aarſchot verkoos, om dus nader bij Antwerpen te blijven, daar zijne tegenwoordigheid zeer noodig was.

(p) VAN METEREN II boek, bl. 43, ſtelt dit, verkeerdelijk, op den 18 van oogstmaand.

vel, Bernard van Merode, Karel van der Noot, George en Jan van Montignij, Martijn Serclaas, Filips van Marbais, Karel van Levin, Frans van Haaften en Jan van Sauvage (q): bij welken door anderen (r) noch gevoegd worden de Graaf van Culemburg en de Heer van Brederode. Ten zelfde dage, kwam de Prins van Oranje, van Antwerpen, en de Graaf van Egmond, van Brussel, te Duffel, om met de afgevaardigde Edelen in onderhandelinge te treden. De Hertogin hadt Oranje en Egmond hier toe benoemd, niet om dat zij zich op hun verliet, maar om dat zij dezelven, langs dezen weg, nader aan zich wilde verbinden. Ook was haar wel bekend, dat deze beide Heeren in hooge achtinge bij de Bondgenooten waren. 'T schijnt, dat Viglius van Aijtta hier ook tegenwoordig geweest zij. Hij zelf getuigt (s), dat hij, met den Graave van Egmond, was afgezonden tot de gemachtigden der verbonden Edelen. Dit komt mij bedenkelijk voor: zijn naam wordt bij anderen, in dit geval, niet gespeld, en 't blijkt

Of Aijtta 'er bij geweest zij.

(q) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 224.

(r) STRADA *lib. V*, *pag.* 245, 246, en BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 176.

(s) *In Vita* § C *pag.* 48, 49.

't blijkt van elders (t), dat hij op denzelfden dag, wanneer dit gesprek te Duffel gehouden is, zich te Brussel bevondt. Indien hij derhalven, nevens Egmond, op last der Hertoginne, met de Edelen in eenige onderhandelinge gekomen is, moet zulks op een' anderen tijd gebeurd zijn. Oranje en Egmond, te Duffel gekomen, vertoonden aan de Bondgenooten, volgens schriftelijken last der Landvoogdesse, dat de Hertogin zich niet bewust was, hen ergens in beledigd of reden van ongenoegen gegeven te hebben. Zij hadt twee Heeren Ridders van de vlies-orde naar Spanje afgezonden, om hun Smeekschrift den Koning aantebieden. De Inquisitie en plakaaten op 't punt van den Godsdienst waren, sedert het inleveren van hun verzoekschrift, merkelijk verzacht, en werkeloos gebleven. Over 't vergaderen van de algemeene Staaten, 't welk aan haar niet stond, hadt zij aan den Koning geschreven. Ook was 'er, na 't overgegeven smeekschrift, van 's Hofs wege niets nieuws aan-

Voorstel, aan de Edelen gedaan.

(t) Te weten, uit de dagteekeninge van zijne brieven, b. v. *Epist. IX ad Hopperum*, *pag.* 365. — 'T zou konnen zijn, dat de Heer van Zuichem 't oog gehad heeft op zijne handelinge met de afgevaardigden der Staaten van Holland. Zie hier boven bl. 363, 364.

aangevangen. Aan 's Konings goedertierenheid behoefden zij niet te mistrouwen: niemand hadt ooit blijken van zijne wreedheid ondervonden, maar zijne zachtmoedigheid was bekend. Zij moesten alle bekommeringe laten varen, en zich wel te vreden houden. De Koning zou, op haar verzoek, al 't gebeurde wel vergeten, waar toe zij haar best gedaan hadt. Doch de Edelen vergaten hunne ſchoone beloften en betuigingen, van geen oproer te zullen verwekken, het openbaar prediken te beletten, getrouw aan den Koning te blijven, en aan de voeten der Hertoginne te willen ſterven. Zij hieldt bij hen aan op hun gegeven woord. Zonder zich aantekanten tegen de beroerten en ketters, konden zij hunne beloften niet geſtand doen, te meer, om dat men voorwendde, alles te verrichten met bewilliginge en op bevel der Edelen. De hulp van vreemde volken, en in 't bijzonder der Franſchen, 's Lands oude vijanden, zou dit Gemeenebest den ondergang berokkenen. Volgens 't algemeen gerucht, werdt al de ſchuld op hen gelegd, en hieldt men hen voor de aanſtokers der beroerten in de Nederlanden. Wat was dit anders, dan de hand leenen aan 's volks vermetelheid en

bur-

burgerlijke onlusten? Hun verzoekschrift vertoonde een schijn van ijver voor de algemeene ruste, maar opende veeleer eene deure voor de openlijke preeke. Indien zij dit niet bedoeld hadden, moesten zij zich daar tegen verzetten, ten bewijze, dat hunne verzoeken alleen strekten tot 's Lands welvaren en gehoorzaamheid aan den Koning. Hadden zij iemand van 't gemeene volk opgehitst, zij behoorden te bedenken, dat het vlak aanliep tegen den inhoud van hun verzoekschrift en plechtige belofte (u).

Hun antwoord op 't zelve.

Op dit voorstel verklaarden de gemachtigden der Edelen, welke de oorzaken van hunne vreeze en achterdenken waren, en waarom zij meerdere verzekeringe zochten. Hun antwoord was ingewikkeld en dubbelzinnig. Hier mede vertrok Oranje naar Antwerpen, en Egmond naar Brussel, die bericht van 't verhandelde gaf aan de Hertoginne, welke, zeer onvergenoegd over 't donker antwoord, Egmond andermaal naar Duffel zondt, om eene nadere verklaringe van de Edelen te vorderen (v). Brederode stelde

 den

(u) VAN WESEMBEECK bl. 131, 132. BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 176, 177. VAN METEREN II boek, bl. 43.

(v) BOR II boek, bl. 56. HEUTERUS *lib. XVI cap. XIII*, *pag.* 404.

inhoud van dat gesprek in schrift, verdeelde 't zelve in negen voornaame punten, en bragt het tot kennis van de Edelen te S. Truijen (w), die daar over nader beraadslaagden, en tot een aanmerkelijk besluit kwamen. Midlerwijl gaf de Landvoogdes, terstond, kennis van 't voorgevallene aan den Koning, met bijvoeginge, dat zij en de Heeren, nevens den Raad van Staat, het vergaderen der algemeene Staaten aanzagen, als 't eenig middel, om verdere onheilen te voorkomen (x). De Koning wilde, echter, hier toe niet verstaan: in tegendeel zondt hij bevel, om eenig krijgsvolk aantenemen, en daarbij de noodige penningen om 't zelve te betalen. Ook schreef hij daar over aan den Keizer en de Duitsche Vorsten, op dat zij zich des niet belgen zouden, maar veeleer hem de behulpzaame hand bieden (y). Het nader besluit van den Koning, op 't stuk van Inquisitie, plakaaten en algemeene vergiffenis, in Spanje genomen, kwam met zijne brieven, omtrent dezen tijd, te Brussel. Niemand was meer ge-

De Hertogin doet verslag van 't gebeurde aan den Koning.

Zijn schrijven aan dezelve.

(w) STRADA *lib. V*, *pag.* 246.
(x) BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 186.
(y) HOPPERUS *IV part. chap. I*, *pag.* 92, 93. STRADA *lib. V*, *pag.* 271, 272.

gezind tot zachtmoedigheid, dan Filips; hij wilde zoo veel toegeven, als met den dienst van God en zijn geweten bestaanbaar was. Dus schreef hij aan zijne zuster, en opende haar zijn gevoelen op de gemelde punten. Het afschaffen der Inquisitie was van groot vooruitzicht. De kerk hadt 'er zich, met vrucht, van bediend. Hij kon niet veroordeelen, 't gene zijne voorouders hadden goedgekeurd. Doch de tegenwoordige tijdsomstandigheid vorderde eenige toegeeflijkheid. De Pauslijke Inquisitie mocht een einde nemen, onder beding, dat de Bisschoplijke in volle kracht bleef. Het gemaakte ontwerp van verzachtinge der plakaaten kwam den Koning onnuttig voor, nademaal de ketters niets minder bedoelden, dan vrijheid van Godsdienst. De Bondgeten wilden een nieuw plakaat, op naam der algemeene Staaten. De goedwilligen hadden hier geen belang bij, die toch niets nieuws in 't hoofd hadden: en tegen de kwaaden kon men nooit te streng handelen. Doch hij mocht lijden, dat men eenige veranderinge in de plakaaten maakte. Hier toe zou hij eerder besloten hebben, waren hem de gevoelens van alle de Landschappen ter hand gekomen. Hij hadt geen' toeleg, om

om tegen hunne voorrechten aantegaan. De vorige plakaaten waren, niet zonder hunne kennis, vastgesteld. Het maken van nieuwe moet met veel beraad geschieden, en eens gemaakte wetten behooren stipt onderhouden te worden. Vuur, zwaard, ballingschap en aanslag der goederen, konden hier toe medewerken. Men kon, in Nederland, een nieuw ontwerp van matiginge der plakaaten opstellen, doch zoo ingericht, dat 't Katholijk geloof en 's Konings gezag beveiligd bleven. Zoo dra 't zelve hem toegezonden was, zou hij 'er op besluiten, naar vereisch van zaken. Het verzoek van vergiffenis leedt zijne bedenkinge. 'T was twijfelachtig, of het zich tot de Bondgenooten alleen uitstrekte, of ook tot de predikanten en ketters. De Landvoogdes kon, echter, vergiffenis verleenen aan elk, naar dat zij 't raadzaam dacht, behalven aan gerechtelijk veroordeelden. Doch eer de Hertogin dit alles toestond, moest zij verzekeringe hebben, dat de verbonden Edelen zich hier mede te vreden wilden houden, en even daar door verplicht rekenen, om voortaan den Godsdienst en 's Lands ruste te handhaven, en alle ongeoorloofde samenkomsten te helpen verstoren. Indien

men

men hier toe niet wilde komen, was de Landvoogdes verplicht, toevlucht tot de wapenen te nemen. Dit besluit moest, volgens 's Konings bevel, alomme in de Nederlanden afgekondigd worden. Wanneer men hier over, ten Hove, ernstelijk raadpleegde, maakten Barlaimont, Aijtta en anderen, zwarigheid over die afkondiginge, onder voorwendsel van de afwezigheid der voornaamste Heeren, doch zekerlijk uit vreeze voor de ongunstige gevolgen, en om dat zij wel voorzagen, dat zij hier door in den haat komen zouden (z). De inhoud van 's Konings besluit bleef den Edelen niet lang onbekend, wien 't weinig smaakte, vooral naardien Filips even afkeerig bleef van 't vergaderen der algemeene Staaten; waar toe hij echter, ten laatsten, vrijheid aan de Landvoogdesse gunde, zoo de nood zulks vorderde, doch niemand mocht weten, dat hij 'er in bewilligd hadt (a).

De afkondiging van 's Konings besluit afgekeurd.

§. IV.

De Edelen

De bijeenkomste, te Duffel gehouden, nu gescheiden zijnde, bragt Brederode het voor-

(z) BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 199—205. HOPPERUS *III part. chap. V*, *pag.* 89, *et IV part. chap. II*, *pag.* 93—95.

(a) HOPPERUS, *IV part. chap. V*, *pag.* 108.

beraadslaagden over 't voorstel der Hertoginne.

stel, door Oranje en Egmond aan eenige gemachtigden gedaan, ter kennisse van de verbonden Edelen, die noch te S. Truijen vergaderd waren. Men hadt begeerd, dat zij, schriftelijk, daar op zouden antwoorden. De Edelen toonden zich hier niet ongenegen toe, en ontwierpen onder elkander zeker vertoog en verzoekschrift, 't welk zij der Landvoogdesse zouden aanbieden. Tot dat einde zonden zij, den negenentwintigsten van hooimaand, eenige gemachtigden (b) naar Brussel, die gehoor bij de Hertoginne verzochten. Zij scheen geen' lust te hebben, om die afgezondenen in haare tegenwoordigheid te laten komen, en wilde, dat zij hunnen last zouden afleggen bij Oranje en Egmond. Toen men hun dit te verstaan gaf, antwoordden zij, dat ze tot de Landvoogdesse zelve afgezonden waren; daar bij voegende, dat zij in last gekregen hadden, aan haar alleen te kennen te geven, dat de vergadering der Edelen, op haare begeerte gescheiden (c), andermaal bij

Zij zonden gemachtigden naar Brussel.

(b) Sommigen schrijven, dat 'er twaalf waren; anderen laten 't getal onbepaald; BURGUNDIUS spreekt van *zes*.

(c) Indien de gemachtigden dit bericht, waarlijk, aan de Hertogin gegeven hebben, ge-

bij één geroepen moest worden, indien zij hen niet wilde toelaten. De Landvoogdes, verschrikt op 't hooren van deze boodschap, besloot drie van de afgevaardigden voor zich te laten verschijnen, in tegenwoordigheid van eenige Heeren. Het vertoog der Edelen, waar in zij hun antwoord op 't gemelde voorstel gaven, en een nieuw verzoek deeden, werdt aan de Hertogin overhandigd, en was van dezen inhoud.

Voornaame inhoud van hun vertoog aan de Landvoogdes.

"Mevrouw! wij konnen uwe Hoogheid niet ootmoedig genoeg danken voor de goede aanbiedingen, welke ons, den achtienden dezer maand, in uwen naam voorgehouden zijn door den Prins van Oranje en den Graave van Egmond, die ons uwe meeninge, schriftelijk, overgegeven hebben. Alles kan, onzes oordeels, in negen punten verdeeld worden. Het *eerste* is het afvaardigen van den Markgraave van Bergen en den Heere van Montignij, om den Koning ons verzoekschrift te vertoonen: waar voor wij uwe Hoogheid onzen oot-

lijk BURGUNDIUS getuigt, vreeze ik, dat zij zich missproken hebben, om het op 't zachtste uittedrukken. Want het schijnt onwraakbaar, dat de Edelen, ten minsten voor 't grootste deel, noch eenige dagen later te S. Truijen vergaderd zijn gebleven.

ootmoedigsten dank betuigen, hopende, dat de Koning, door hunnen goeden dienst, bekennen zal, dat ons oprecht voornemen gelijkvormig is aan ons verzoekschrift. Men heeft ons, ten *tweeden*, herinnert het aanbod, door ons gedaan, van te willen sterven in 's Konings dienst en voor uwe voeten: hier in begeren wij altijd te volharden, en zijn nooit van andere meeninge geweest. Belangende het *derde*, dat in 't stuk der Inquisitie en plakaaten, na 't overgeven van ons verzoekschrift, niets nieuws aangevangen is, en dat uwe Hoogheid ons in dit alles ten vollen voldaan zou hebben: wij gelooven wel, dat uwe Hoogheid geene nieuwigheid heeft voorgesteld; doch de Overheden en Wethouders, in plaats van uwe brieven behoorlijk naar te komen, bleven steeds voortvaren met vangen, spannen en in gevangenis werpen, op grond van 't gewetens- onderzoek en de plakaaten, 't welk ons voorkomt regelrecht te strijden met uwe bevelen. Ten *vierden*, wat aangaat, dat wij als goede en getrouwe onderzaaten, volgens onze beloften, de stoutheid en ongeregeldheid van de ketters zouden willen tegengaan en betoomen: wij meenen onze beloften, zoo in 't algemeen, als in 't

bij-

bijzonder, wel voldaan te hebben. Dat meer is, wij hebben ons uiterfte best gedaan, om 't volk in ftilheid en zedigheid te houden, en 't prediken te beletten. Doch wij konden het der gemeente niet uit 't hoofd fteken; om dat 's Konings befluit zoo lang achterbleef, fchoon ons toegezeid was, dat wij binnen twee maanden antwoord op ons fmeekfchrift hebben zouden. Hier bij kwam, dat men de Staaten van eenige Landfchappen, op zoo eene vreemde manier, tegen de gewoone orde, hadt doen vergaderen; en dat wij, met de gemeente, dagelijks bedreigd wierden, zelfs door de Geestelijken. Dit alles heeft 't gemeen bewogen, om in 't openbaar te vergaderen en prediken, waar in zij tot nu toe voortvaren, gelijk zij zelven ons openlijk verklaard hebben. Ook wete uwe Hoogheid, dat de onderzaaten, als geperst zijnde in hun geweten, zich zoo lang niet bedwongen zouden hebben, indien wij ons verzoekfchrift niet overgeleverd hadden, en alle goede dienften, te voren en daarna, gedaan. Ten *vijfden*, dat de ondernemingen der Edelen ftrekken tot oproer, en dat uitheemfchen zich daar tusfchen fteken, zelfs die van ouds

onze vijanden geweest zijn: daar op antwoorden wij, dat wij, zoo dra de uitheemschen zich daar mede willen bemoeien, de eersten zullen zijn, die te paard klimmen, om hen aftekeeren. Doch wij en anderen behoeven ons niet te stellen tegen 's Konings onderzaaten. Hier door zou hem geen dienst geschieden, maar in tegendeel geheel Nederland bedorven worden, 't welk zich wil onderwerpen aan 't besluit der algemeene Staaten. Ten *zesden*, dat de ketters en scheurmakers voorwenden, alles te verrichten op ons bevel en met onze bewilliginge, waar uit men zou konnen oordeelen, dat ons verzoekschrift, 't welk wij zeiden tot behoud van 't Vaderland te hebben overgegeven, voor de eenige oorzaak der openbaare preeke te houden zij: hier op dient tot antwoord, dat wij in 't gemeen, of iemand van ons in 't bijzonder, 't gemeene volk nooit opgemaakt en bewogen hebben tot 't houden der voorschreven preeke. Wy hebben, in tegendeel, door alle middelen getracht dezelve te beletten, uit vreeze voor beroerten en ongeregeldheden, die daar uit ontstaan mochten, gelijk te voren gezegd is. Doch ziende, dat wij 't volk

zulks

zulks niet konden ontraden of daar van aftrekken, hebben wij hen laten geworden, gelijk zij goedvonden. En in zoo verre ftellen wij ons zelven ter zuiveringe en volkomen bewijs van onze onfchuld. Dat 'er eenigen onder ons zijn, die 't prediken goedkeuren, om dat zij van denzelfden Godsdienst zijn, ontkennen wij niet. Niettemin weten wij ook, dat hun Godsdienst aan 's Konings dienst niet hinderlijk zijn zal, gelijk zij ons in 't algemeen en bijzonder verzekerd hebben. Niemand onder ons heeft 't volk immermeer tot de preeke aangezet. Ten *zevenden*, dat wij verplicht zouden zijn, 't prediken te beletten, en met de daad te bewijzen, dat wij eene goede meeninge gehad hebben, en met ons fmeekfchrift een prijslijk oogmerk bedoeld, den dienst des Konings en 's Lands welvaren: daar op zeggen wij, dat wij hier in ons uiterfte best gedaan hebben; maar ziende, dat 't volk, tot nu toe, geweigerd heeft het oor aan onze vertoogen te leenen, om gemelde redenen, bidden wij uwe Hoogheid, dat het haar gelieve eenig goed middel aan de hand te geven, tot welks uitvoeringe wij ons goedwillig zullen laten

gebruiken. Op het *achtste*, dat wij den Koning niet moeten wantrouwen, als die nooit dwinglandij, maar alle gunst en goedertierenheid, omtrent zijne onderdaanen geoefend heeft: dient, dat wij geheel geen kwaad betrouwen op den Koning hebben; maar eene vaste hope, dat hij, als een goed en rechtvaardig Vorst, wel haast op alles goede orde maken zou, indien hij, gelijk wij grootlijks verlangen, hier tegenwoordig ware, om de eene en andere partij te hooren. Ten *negenden*, dat uwe Hoogheid niet twijfelt, of zijne Majesteit zal alles vergeten, en dat uwe Hoogheid dikwils aan den Koning, op eene voor ons gunstige wijze, geschreven heeft: daar op zeggen wij, zoo veel belangt het vergeten van den Koning, dat wij niet weten, iet gedaan te hebben strijdig met zijnen dienst, noch eenige aanleidinge gegeven te hebben, dat hij, ten onzen opzichte, iet zou moeten vergeten. Men zal, daarentegen, bevinden, dat de waarschouwing, door de overleveringe van ons verzoekschrift gedaan, reeds zoodanig is uitgevallen, ten minsten ten deele, dat men dezelve behoorde te rekenen voor een' alleraangenaamsten dienst,

aan

aan den Koning bewezen. Uw gunſtig ſchrijven aan denzelven, vordert onze ootmoedigſte dankbetuiginge. Nochthans zij het ons geoorloofd, nu eens vrijmoedig en rondborſtig te ſpreken, en ons hart aan u te openbaren. Het is ons gezelſchap, eertijds en noch, voorgekomen, dat uwe Hoogheid groot mistrouwen op ons gehad heeft en openlijk doen blijken, tot dat de Heeren te Duffel, in uwen naam, ons van 't tegendeel verzekerden. Dit vorig wantrouwen heeft ons veele vijanden verwekt; eenigen van hun (d) waren zoo vuurig, dat zij zich niet ontzagen, in 't openbaar verſcheiden redenen tegen ons uitteſlaan, tot oproerigheid ſtrekkende. Zelfs hebben ſommigen gezegd, dat zij bereid waren ons van kant te helpen, indien men 't hun beval. Om ons noch meer gehaat te maken, liet men telkens onder 't volk een gerucht verſpreiden, dat de Koning, hier te lande komende, ons als oproerigen en rustverſtoorders behandelen zou; met meer andere lasteringen, te meenigvuldig om hier ſtukswijze te melden. Wij hebben dit alles wel, voor een' tijd,

(d) LE PETIT meldt, in 't bijzonder, den Graave van Megen.

met ſtilzwijgen willen laten doorgaan, zonder daar over eenige klachten of vertoogen te doen, hoewel wij 'er billijke redenen toe hadden. Doch de langheid van tijd, en de geheime aanſlagen tegen ons, die wij ontdekt hebben en dagelijks ontdekken zullen, hebben ons tot het uiterſte gebragt, zoo dat wij, tot afwendinge van 't groot gevaar, 't welk ons boven 't hoofd hing, genoodzaakt waren naar middelen uittezien, om ons in eenige landen vrienden te maken, die ons konden dienen en helpen, indien men voorts iet met geweld tegen ons en 's Konings onderzaaten wilde ondernemen, en anders niet. Wij oordeelden dit voor ons hoogst noodig, uit hoofde van 't kwaad vermoeden, 't welk uwe Hoogheid van ons opgevat heeft. Daarom bidden wij u, deze onze betuiginge ten goede te nemen, om dat zij niet dan tot een goed einde ſtrekt, de verzekerdheid van ons goed en leven. Wij hebben geen ander oogmerk, dan 's Konings dienst en 's Lands behoudenis. Hierom wenſchten wij wel, dat 'er door andere min gevaarlijke middelen in voorzien was geweest. Wij weten niets beter tot onze veiligheid en rust, dan op 't onderda-

nig-

nigſte te verzoeken, dat uwe Hoogheid ons alle verzekeringe geve, en aan alle Heeren en Ridders van de orde gebiede 't zelfde te doen, noch iet tegen ons, of andere onderzaaten van den Koning, op eenigerhande wijze te ondernemen, wegens ons ſmeekſchrift en verbond. De Prins van Oranje, de Graaf van Egmond en de Graaf van Hoorne zijn onzer zaken, na 't overleveren van 't verzoekſchrift, best kundig: met hun zullen wij, in 't vervolg, over verſcheiden dingen moeten handelen, die ons van dienst kunnen zijn. Wij ſmeeken, derhalven, dat uwe Hoogheid dezen Heeren gebiede, ons voortaan met hunnen raad bijteſtaan, en in hunne beſcherminge te nemen; en hun zoo veel gezags geve, dat zij op alles, wat 's Lands beſcherminge betreft, zoo binnen als buiten 't gemeenebest, volſtrekte orde mogen ſtellen. Dit is 't eenig middel van verzekeringe voor ons en de verdere onderzaaten. Zij ſtaan overal bekend als grootmoedige en deugdrijke Heeren, die alles zullen beſtieren ten dienſte van zijne Majeſteit, en tot vrede van 't Land, en die al wat zij ons beloven, zullen ter uitvoer brengen. En wetende, dat uwe Hoogheid

zulks alleen bij voorraad doen kan, bidden wij u, terſtond iemand naar den Koning aftevaardigen, ten einde het hem behage, gelijken last en macht aan gemelde Heeren te geven, op dat wij, hier door, ons te vrijmoediger en openhartiger in 's Konings dienst gedragen; tot dat door zijne Majeſteit, met toeſtemminge der algemeene Staaten, anders beſloten zal zijn. Wij kunnen, eindelijk, voor uwe Hoogheid niet verzwijgen, dat ons, te S. Truijen, het nevensgaande ſmeekſchrift is ter hand geſteld, uit naam van een groot deel des volks, die ook, mondeling, aangeboden hebben, de wapenen neêr te leggen, en zich, in 't ſtuk van Godsdienst, aan alles te onderwerpen, wat de algemeene Staaten gebieden zullen. Doch zij begeerden te gelijk, dat uwe Hoogheid ons last gave, om hun te beloven, dat wij ons bij hen zullen voegen, en zorge dragen, dat hun, terwijl 't beſluit der algemeene Staaten verwacht wordt, geen geweld of overlast overkome. Zij zagen gaarne, dat eenigen van ons, die 't verzoekſchrift overleverden, in alle ſteden en landſchappen geſteld wierden, om dezelve in ſtilte te houden, en in wier handen zij hunne wapenen

over-

overgeven zouden. Anders hebben zij ons genoeg verklaard, dat zij, uit vreeze van overrompeld te worden, toevlucht en troost bij anderen zoeken zullen. En naardien wij beducht zijn, dat zij de Franſchen, onze oude vijanden, hier binnen 't Land zouden mogen brengen, hebben wij uwe Hoogheid hier van wel vrijmoedig willen kennis geven, om daar tegen, naar tijds gelegenheid, en gelijk zij best oordeelen zal tot 's Lands behoudenisſe, te voorzien. Wij betuigen, ons in dit alles volkomen van onzen plicht gekweten te hebben, en dat wij, door dit ons vertoog, geheel ontlast zijn, indien 'er namaals andere onheilen mochten rijzen. Wijders, Mevrouw, bieden wij andermaal aan, om ons als getrouwe dienaars van zijne Majeſteit te laten gebruiken, in alles, alomme, en zoo dikwils men 't ons zal willen gebieden, en zelfs, is 't noodig, in 's Konings dienst te ſterven. Wij bidden u, ons hier op een goed en kort antwoord te willen geven". Bij het overgeven van dit geſchrift, voegden de gemachtigden der Edelen 'er noch mondeling bij: " Mevrouw! de Bondgenooten nemen zeer ter harte veele zaken en klachten, welke men *Mondeling voorſtel der Edelen.*

aan uwe Hoogheid, dagelijks, van en over hun aanbrengt; en twijfelen niet, of hunne vijanden zullen daar in voortvaren, en volharden, om ons bij u meer en meer verdacht en gehaat te maken. Daarom, indien 'er iet op 't hart ligt, of eenige kwaade verbeelding van ons of iemand van de onzen in 't bijzonder is, zal 't u gelieven, ons 't zelve te openbaren, om u op alles te voldoen. Wijders verzoeken wij, indien namaals meer eenige aanklagers tegen ons opstonden, de beschuldigers en beschuldigden terstond voor u te ontbieden, om ze met elkanderen te vergelijken, de schuldigen naar verdiensten te straffen tot een spiegel voor anderen, maar ook de valsche beschuldigers met dezelfde straffe te straffen, welke de aangeklaagden verdiend hadden, wanneer zij waarlijk schuldig bevonden werden. Konnen wij onze beschuldigers vinden en achterhalen, en wordt ons daar over geen recht gedaan, zoo bidden wij uwe Hoogheid ootmoediglijk, niet kwalijk te willen nemen, dat wij zelven, tot handhavinge van onze eer, voldoeninge zoeken."

De Hertogin zendt gemachtig-

De Landvoogdes kon niet veel smaak vinden in zoodanige aanspraak, en noch minder

der in 't overgeleverd schriftelijk vertoog. Wellicht voorzag zij, van welke onaangenaame gevolgen het een en ander voor haar en den Koning moest worden. Zij benoemde den Graave van Egmond, en de Raadsheeren van Brussel en Assonville, om, in haaren naam, met de gemachtigden der Edelen te handelen, en eene breedere verklaringe van eenige duistere punten, in 't gemelde vertoog voorkomende, van hun te eischen. Om aan deze begeerte der Hertoginne te voldoen, hebben de Edelen een nader geschrift opgesteld, en aan haar doen overhandigen. 'T was van den volgenden inhoud: " Mevrouw! de Graaf van Egmond heeft ons verklaard, dat uwe Hoogheid wel begeren zou te erlangen ophelderinge en veel beter verstand van eenige dubbelzinnige punten in ons vertoog, aan u overgegeven. 'T komt ons voor, dat zij duidelijk genoeg zijn, en dat het vorderen van nadere openinge alleen dienen zal, om den tijd en 't schrijven te verlengen. Nochtans Mevrouw, om te voldoen aan uw bevel, hebben wij de volgende verklaringe wel willen geven, op dat hier door onze rechtmatige oogmerken te beter begrepen mogen worden,

den, om verklaringe van eenige punten te vragen.

Nader bericht der Edelen, schriftelijk aan de Hertoginne overgegeven.

den, en men naderhand geene gelegenheid vinde, om dezelve kwalijk te duiden. Eerſtelijk, belangende 't derde punt van ons geſchrift, waar omtrent uwe Hoogheid in 't bijzonder begeert te weten, in welke ſteden de gevangenen zijn, en de redenen waarom, en verklaart, dat het tot haare kennis niet gekomen is: zeggen wij, dat te Doornik, Rijsſel, Bergen in Henegouwen, Arien, Bethune, Aath, Brusſel, Brugge, Gent, en op meer andere plaatſen, zeer veelen in hechtenis geſteld zijn om 't ſtuk van Godsdienst, uit kracht der plakaaten, gelijk uwe Hoogheid zal konnen laten vernemen en bevinden. Op 't vierde, vijfde en zesde artikelen, dat wij moesten aantoonen, welke pogingen wij gedaan hebben, om 't volk te ſtillen en 't prediken te beletten: dient, dat uwe Hoogheid bij de Konſiſtorien en Kerkleeraars, in alle Provincien, kan vernemen, welke dienſten wij gedaan hebben, zoo in 't algemeen, als elk in 't bijzonder, en 't zal blijken, dat wij u de waarheid te kennen gegeven hebben. Wat aangaat de vraag, in welk opzicht men de Staaten van eenige Landſchappen, tegen de gewoone manier, vergaderd heeft: wij zeg-

zeggen, dat dit ons niet te bewijzen ſtaat, nademaal het onder 't volk algemeen verſpreid is, 't welk ons heeft aangediend, dat men de Staaten van Vlaanderen plag te vergaderen, eer men die van Artois beſchreef, en dat men, in 't vergaderen van de meeſte andere Staaten, eenigen ontboden heeft, die niet gewoon waren daar te komen, en in tegendeel anderen t'huis gelaten, die behoorden beſchreven te worden, of ten minſten hun de beſchrijvingsbrieven zoo laat toegezonden, dat de Staaten reeds vergaderd waren, eer zij dezelve ontfingen. Daarenboven heeft men ons gezegd, dat de Gemachtigden van de ſteden geen' tijd hebben konnen verwerven, om bericht aan hunne zenders, naar gewoonte, te geven; maar dat zij gedwongen werden, op ſtaanden voet te antwoorden, zonder dat men hun een afſchrift van de verzachtinge der plakaaten, of tijd van beraad, geven wilde, voorwendende, dat uwe Hoogheid het dus bevolen hadt. Ook gaat de ſpraak, dat 'er brieven aan de bijzondere Bevelhebbers der ſteden geſchreven waren, om de afgevaardigden van dezelve en de Edelen, onder hun gebied, te winnen, en aan hunne zijde

de te trekken. Al 't welk u niet onbekend kan zijn, schoon wij het in ons vorig vertoog, om langwijligheid te mijden, niet hebben willen inlasschen. Op 't artikel, daar wij ons beklagen over 't ontdekken van veele bedreigingen en heimelijke aanslagen tegen ons: zeggen wij nader, dat wij, aanstonds na 't overleveren van ons smeekschrift, duidelijk genoeg bemerkt hebben, dat veele Heeren, en onder hen eenige Vliesridders, zich van ons afgezonderd hebben, ons gezelschap vliedende, als hadden wij de misdaad van gekwetste opperhoofdigheid en oproerigheid bedreven. Ook hebben zij veele zaken onder elkander, in 't geheim, verhandeld, 't welk zij te voren niet gewoon waren te doen. Zelfs waarschouwden zij eenigen van hunne bloedverwanten en vrienden, dat ze zich met ons niet zouden inlaten, maar hunne eer trachten te bewaren; hun voor oogen stellende de gevaaren, die ons boven 't hoofd hingen, wanneer de Koning herwaards kwam. 'T zelfde hielden zij sommigen voor, die ons Verbond reeds geteekend hadden, met belofte van 's Konings vergiffenis, indien zij ons verlaten wilden.

Naar-

Naardien nu deze Heeren stem en zitting in den Raad hebben, is 't lichtelijk te gissen, dat zij den Koning berichten, overeenkomstig 't kwaad denkbeeld, 't welk zij van ons voeden, en geen' anderen raad geven, dan die uitloopen moet tot ons nadeel en bederf. Ook zijn 'er, van tijd tot tijd, verscheiden posten uit Spanje aangekomen, zonder eenig besluit van den Koning op onze zaak mede te brengen, doch met een scherp verbod, om eenige brieven van bijzondere persoonen aantenemen, en herwaards over te brengen. Wij zijn onderricht, dat de Koning een' vrijen doortocht voor zijne Spaansche benden, door Frankrijk, verzocht heeft, en daar bij van 's Konings moeder en den Raad gelijke hulpe begeerd, welke hij haar, ten tijde der inlandsche oorlogen, bewezen hadt. Wijders hebben wij verstaan, dat de Hertog van Savoijen den Koning bijstand en volk beloofd heeft, en op den Ryksdag bij den Keizer getrokken is, om hem zijnen aanslag op deze Nederlanden te kennen te geven. Wij weten ook wel, dat de Geestelijkheid, buiten gewoonte, (e) vijfmaal honderd duizend gul-

(e) LANGUETUS spreekt van achtmaal honderd duizend guldens (*aurei*).

dens heeft opgebragt, 't welk wij altijd begrepen hebben geschied te zijn, om 'er zich tegen ons van te bedienen, gelijk zelfs eenigen van hun zich daar over beroemd hebben. Ook heeft niemand van de Heeren Ridders ons, tot nu toe, willen verzekeren, dat de Koning of uwe Hoogheid geene wegen van geweld tegen ons gebruiken zou. Alle welke en meer andere redenen ons deden besluiten, ons zelven te verzekeren, gelijk in ons eerste vertoog gezegd is, en dat tot ons groot leedwezen. Doch op dat uwe Hoogheid niet denke, wanneer wij zeggen in eenige landen vrienden gemaakt te hebben, dat wij daar onder de Franschen zouden begrijpen, willen wij u wel verzekeren, dat zulks alleen in deze landen en in Duitschland geschied is. Begeert gij te weten, wie de onderzaaten en vasallen des Konings zijn, van welken wij spraken, 't zijn de ingezetenen en inwoners van de Nederlanden, die ons verzoekschrift en verbond goedkeuren en toestemmen. Ten laatsten, wat aangaat onze verzekerdheid, volgens den inhoud van ons vertoog, wij bevinden geenzins, dat wij onze Bondgenooten konnen vergenoegen en verzekeren, ten

zij

zij door de verzekerdheid, welke uwe Hoogheid, des goedvindende, ons geven zal, te gelijk met alle de Vliesridders, en in 't bijzonder de drie Heeren, bij ons voorgeslagen, om middelaars tusschen den Koning, uwe Hoogheid, en ons te zijn. Nochtans begeren wij geenzins, dat de last, welken wij hun zoeken opteleggen, 't gezag van uwe Hoogheid verminderen zou, maar dat zij alles verrichten op uw bevel. Wij gelooven wel, dat eenige Landvoogden onvergenoegd zullen zijn over ons verzoek, dat voortaan, binnen en buiten 's Lands, geen krijgsvolk aangenomen moge worden, dan onder beleid en last der drie Heeren, en dat dezen 't bewind over het volk, 't welk gij tot 's Lands bewaringe zult goedvinden aantenemen, aan zoodanige hopluiden zouden mogen geven, als zij met gemeenen raad, ten dienste van den Koning, bevinden te behooren. Dien ontdank der Landvoogden hadden wij wel willen ontgaan; doch wij vertrouwen, dat uwe Hoogheid, inziende, dat dit middel van verzekeringe veel minder gevaarlyk is, dan 't gene wij weleer voorgeslagen hebben, ons liever een deel van dien ondank zal hel-

pen dragen, dan ons in zulken ſtaat laten, waar in wij tegenwoordig zijn. En op dat uwe Hoogheid dit te beter verſtaan moge, onze begeerte is niet, u of de Heeren aan de voorſchreven beloften verder, dan bij voorraad, te verbinden, en tot dat de Koning zulks zal goedgekeurd of verworpen hebben. Wel verſtaande, dat men ons belove, dat wij, indien de Koning weigerde zijne toeſtemminge hier toe te geven, noch drie weken (f), na dat ons zijn beſluit volkomen bekend gemaakt is, onder hunne beſchuttinge ſtaan zullen; op dat wij, geduurende dien tijd, ons van zulke middelen mogen voorzien, als wij tot onze verzekeringe noodig zullen bevinden. Zoo veel belangt de verzekeringe, welke uwe Hoogheid van onze Bondgenooten eischt, wij beloven, dat wij, voortaan, niets doen zullen, dan met raad en goedvinden van de drie gemelde Heeren. Het volk dat wij buiten 's Lands hebben, bieden wij aan ten dienſte van zijne Majesteit en 's Lands welvaren, zoo dikwils men begeren zal, 't zelve daar toe te gebruiken: ons in alles gedragende aan 't gene de Koning, met be-

wil-

(f) VAN DER HAER ſchrijft, drie maanden.

williginge der algemeene Staaten, ons zal gelieven te bevelen. Wij bidden u ootmoedigst, deze onze nadere verklaringe ten beste te nemen, en op dezelve, bij wege van kantteekeninge, een goed en kort antwoord te geven. Dan zult gij wel doen" (s).

§ V. *Raadpleging ten Hove over 't nader vertoog der Edelen.*

De Landvoogdes, bespeurende, dat zij weinig vorderde met deze nadere en openhartige verklaringe der verbonden Edelen, nam daar omtrent den raad in van de voornaamste Heeren, die te Brussel waren, en van den geheimen Raad. De Graaf van Egmond dacht, 't was nu geen tijd meer, om zich te beraden over Inquisitie, plakaaten en vergiffenis. Zij kwamen nu naauwlijks in aanmerkinge. Wanneer 't geweld regeert, en de boosdoeners door 't woedende gemeen uit de gevangenhuizen geslaakt worden, is 'er niet veel te verwachten van wetten en vonnissen. De vraag was alleen, wat men verkoos, oorlog of vrede. Zonder

(g) VAN WESEMBEECK bl. 160—169. BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 177—185. VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 226—231. LE PETIT *livr: IX*, *pag.* 107—110, 113—115. LANGUETUS *Epist. Secret. lib. I*, *pag.* 12, 13. Men zie ook BOR II boek, bl. 65-69, en VAN METEREN II boek, bl. 43.

der de vergaderinge der algemeene Staaten toetelaten, was 'er alle vrees voor burgerlijke onlusten en binnenlandſchen oorlog. Zijn raad mocht gevaarlijk ſchijnen, hij was noodzaaklijk. Men moest, zijns oordeels, uit twee kwaaden het minſte kiezen. Doch Viglius van Aijtta, na veele bedenkingen over 't vergaderen der algemeene Staaten, was van gevoelen, dat men den Bondgenooten alleen eenige verzekerdheid behoorde te geven, en hen, 't kostte wat het wilde, in 's Lands algemeene belangen wedertebrengen. De meesten keurden 't laatſte goed; ook de Hertogin. Men zou, derhalven, den Edelen aandienen, dat men hun verzoek in overweginge wilde nemen. Zij moesten, echter, noch eenige dagen geduld oefenen, geduurende welke de Landvoogdes aan den Koning ſchrijven zou, en de Heeren ten Hove doen verſchijnen. Egmond kreeg last, om hun dit beſluit aan te kondigen, en tevens, om hen zoo zacht mogelijk te neder te zetten, en ze te vermanen tot verbrekinge van hun verbond (h). Aan veelvuldige en langduurige raadplegingen was, de volgende dagen, geen gebrek,

zon-

(h) BURGUNDIUS *lib. III, pag.* 187, 188.

zonder dat men tot een ſtellig beſluit wilde of dorst komen. De Landvoogdes werdt ginds en herwaards geſlingerd, tot dat het vrouwelijk gemoed, door hoogen nood geperst, eindelijk, tot een aanmerkenswaardig beſluit kwam, 't welk, ware het eenige maanden vroeger genomen, veele verwarringen en oproerigheden hadt konnen voorkomen of dempen.

§ VI.

De Hertogin, den beeldenſtorm vernemende, beraadt zich met Egmond.

De Hertogin kreeg ſpoedig kennis van den beeldenſtorm, en was 'er ongemeen door verſlagen. Zij gaf dit aan Egmond te verſtaan, en beklaagde zich, dat zij, ten tijde van haar beſtier in Nederland, getuige moest zijn van zulken hoon, der Godlijke Majeſteit en den Koning aangedaan. Zij meende, dat hij, in wien de Koning zoo groot vertrouwen ſtelde, zulks niet ongeſtraft zou laten doorgaan. Egmond wilde, dat zij eerst bedacht zijn zou op de handhavinge van haar gezag, wanneer 't ſtuk van Godsdienst zich haast zou ſchikken. Doch de Hertogin was in zulke denkbeelden niet te brengen: de Godsdienst vorderde haare eerſte zorge, wiens behoudenis van grooter belang was, dan 't verlies van alles.

En met andere Heeren. Op ſoortgelijken toon ſprak zij ook in de vergaderinge der Landvoogden en Vliesridders, daar zij eene ſierlijke aanſpraak deedt, vooral hier toe ſtrekkende, om de Heeren het ſchandelijke en ſchadelijke der kerkſchenniſſe te doen begrijpen, en hen te vermanen tot het aannemen der wapenen, voor den ouden Godsdienst en tegen de beeldenbrekers (i). Hier toe waren ſommige Heeren aanſtonds gereed; doch Oranje, Egmond, Hoorne en anderen, maakten groote zwarigheid, om de wapenen optevatten, en daar door 't gemoed der onroomſchen, die, te Bruſſel alleen, meer dan vijftien duizend ſterk waren, te verbitteren. *Zij wil Bruſſel verlaten.* 'T was zoo verre van daar, dat de Hertogin nu eenigen moed greep, dat zij denzelven geheel liet zakken, en, op raad des Hertogs van Aarſchot, beſloot Bruſſel te verlaten, en zich, tot haare veiligheid, naar Bergen in Henegouwen te begeven (k). Zij bragt den geheelen nacht, tusſchen den één- en tweeëntwingſten van oogstmaand, ſlapeloos door, en was, voor 't aanbreken van

(i) STRADA *lib. V*, *pag.* 251, 252, 262-264.

(h) VIGLIUS AB AIJTTA *ad Hopperum epist. XIV*, *pag.* 373. BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 232.

van den dag, in gereedheid, om, met al haar gevolg, de wijk te nemen. Doch zij gaf 'er, alvorens, kennis van aan de Ridders en Stadhouders, die te Brussel waren, met verzoek, dat zij haar wilden geleiden. Die Heeren, wel voorziende, dat in de uitvoeringe van dit besluit 's Lands gewisse ondergang gelegen was, deeden alle pogingen, om de Hertoginne gerust te stellen, en van dat voornemen aftetrekken. Zij liet zich, eindelijk, overreden, en bleef te Brussel (l). Toen ging men, op nieuw, beraadslagen, wat te doen in deze tijdsomstandigheden. Na de gedachten van de bijzondere Landvoogden, den Raad van Staat en den geheimen Raad, te hebben ingenomen (m), kwam zij, door nood geperst en om grooter oproer te vermijden (n), tot een schrif-

'T welk haar ontraden wordt.

(l) Dit wordt in 't breede, doch met verschillende en aanmerkelijke omstandigheden verhaald door VAN WESEMBEECK bl. 147—149, VIGLIUS AB AIJTTA *in Vita pag.* 47, 48, *&* *epist. XIV ad Hopperum*, *pag.* 373, HEUTERUS *lib. XVI cap. XV*, *pag.* 406, HOPPERUS *IV part. chap. IV*, *pag.* 99—101, BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 233—235, en anderen.

(m) STRADA *lib. V*, *pag.* 264. VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 239.

(n) VIGLIUS AB AIJTTA *in Vita*, *pag.* 49. Men zie, wat de Landvoogdes zelve aan Oranje schrijve, bij VAN WESEMBEECK bl. 187.

Zij besluit een weinig toetegeven.

schriftelijk besluit, op den drieëntwintigsten van oogstmaand, en zaaklijk van dezen inhoud: "onder voorwaarde van de punten, begrepen in de brieven van verzekeringe, en aangemerkt den dwang en onvermijdelijken nood, die tegenwoordig de overhand heeft, zal haare Hoogheid te vreden zijn, dat de Heeren, die over een verdrag met de Edelen handelen, hun aanzeggen, dat men tegen niemand, op plaatsen, daar men tegenwoordig predikt, eenig geweld gebruiken zal, in 't gaan naar de preeke of in 't keeren, mits 't volk de wapenen nederleide, en zich van ergernis en ongeregeldheid onthieldt; tot dat bij zijne Majesteit, met raad der algemeene Staaten, anders besloten zal zijn. Doch onder beding, dat zij, op geenerhande wijze, den Katholijken Godsdienst en deszelfs oefeninge beletten zouden, of iet tegen de Kerken en Geestelijken ondernemen, maar dat zij de Roomschen hunne kerken vrijelijk zullen laten gebruiken, gelijk van ouds plag te geschieden" (o). In gevolge van dit besluit werden, den vier-

en-

(o) VAN WESEMBEECK bl. 169. HOPPERUS *pag.* 100, 101. BOR II boek, bl. 67. VAN METEREN II boek, bl. 45.

entwintigſten van oogstmaand, ter onderhandelinge met de gemachtigden der verbonden Edelen, afgevaardigd de Prins van Oranje, de Graaven van Egmond en Hoorne, de Heeren van Hachicourt en Asſonville. Na 't houden van lange geſprekken, zijn zij ten laatſten overeengekomen tot een onderling verdrag, waar van, den volgenden dag, plechtige verklaringen en opene brieven gemaakt zijn, zoo van de zijde der Landvoogdesſe, als van den kant der Edelen. Dit verdrag moet, zonder twijfel, gehouden worden voor den gelukkigſten uitſlag van 't Verbond en de Smeekſchriften der Edelen. Zelfs hebben ſommigen geoordeeld, dat het ſchenden van dit verdrag, van de Spaanſche zijde, moge gehouden worden voor den toetſteen van de rechtvaardigheid der wapenen, ſedert tegen den Koning, in de Nederlanden, opgevat (p). Trouwens, de Hertogin ging dit verdrag met de Edelen aan, op de plechtigſte wijze, in 's Konings naam, en na lang beraad. Zij kwam 'er vrijwillig toe, zonder geweldigen dwang der Edelen. 'T is waar, zij

(p) VAN METEREN II boek, bl. 45. HOOFT III boek, bl. 111.

zij sloot dit verdrag uit vreeze voor grooter onheil, en om akelige gevaaren te ontwijken. Doch die vreeze ontsloeg haar nimmer van de verplichtinge, om zich aan deszelfs inhoud te gedragen; vooral, naardien hiervan 's Lands welvaart en rust afhingen (q). Dan in hoe verre 't schenden van dit verdrag een' rechtmatigen grond gegeven hebbe tot het aannemen der wapenen en 't voeren van een' openlijken oorlog tegen den Koning van Spanje, laat ik over aan de beslissinge der Rechtsgeleerden en Staatkundigen. Wat hier van zij, dit verdrag is te aanmerkelijk, om 't zelve, hier, niet in zijne bijzonderheden optegeven. De Hertogin gaf aan de Edelen den volgenden open' brief van verzekerdheid: "Margareta, door Gods genade, Hertogin van Parma enz.; allen, die dezen tegenwoordigen zullen zien, heil. Alzoo een groot getal van

Inhoud van't verdrag.

(q) In hoe verre men verplicht zij, een verbond, verdrag en belofte, uit vreeze aangegaan en geschied, ongeschonden te bewaren, wordt door voornaame Rechtsgeleerden, GROTIUS, PUFFENDORF, OTTO, BARBEYRAC, BIJNKERSHOEK, en anderen, betwist. 'T is hier, gelijk doorgaans, van groot belang, naauwkeurig onderscheid te maken, en de bijzondere omstandigheden in 't oog te houden.

van Edellieden dezer landen ons, in grasmaand laatstleden, zeker verzoekschrift overgegeven hebben, ten einde dat zijne Majesteit vernietigde de Inquisitie en plakaaten, zoo oude als nieuwe, welke zij zeiden te streng te zijn, en daarom niet te konnen uitgevoerd worden, en dat, in derzelver plaats, andere mochten gemaakt worden, met bewilliginge der algemeene Staaten van deze Landen; welk smeekschrift zij ons verzochten, aan den Koning te zenden, om daar in te voorzien: hebben wij hierop veele raadplegingen gehouden met de Stadhouders, Ridders, den Raad van Staat en den geheimen Raad, en daarna alles, met ons goeddunken, aan den Koning vertoond. En bevindende, dat de Edelen eenige vreeze en achterdenken mochten hebben, dat zijne Majesteit het verzoekschrift, ook het verbond, 't welk zij met elkander ten dien einde gemaakt hadden, en 't gene daarna gevolgd is, kwalijk nemen zoude, hoedanig achterdenken oorzaak van grooter kwaad en onrust zijn kon; zoo hadden wij den Koning ook verzocht, dat hij hun brieven van verzekerdheid wilde verleenen, dat hun, ter oorzake van 't gezegde, namaals niets

ten

ten laste gelegd zal worden. Waar op zijne Majesteit ons zijne meeninge heeft doen verstaan. Derhalven, zoekende den welvaart, rust en eenigheid dezer landen, en trachtende de voorschreven Edelen zoo veel te gewilliger te houden en te maken ter gehoorzaamheid en dienste van zijne Majesteit, naar de verbintenis, welke zij des hebben, zoo uit de natuur, als wegens hunnen eed, gelijk zij zich daar toe ook altijd hebben aangeboden, hebben wij, op hunne begeerte en verzoek, volgens de macht, die wij hier toe van den Koning hebben, en ook als algemeene Landvoogdes van de Nederlanden, bij raade van de Stadhouders, Ridders van de Orde en den Raad van Staat, nevens ons wezende, tot hunne verzekerdheid gegeven dezen tegenwoordigen, met onze hand geteekend, derwijze als volgt. — Haare Hoogheid heeft de Edelen, den twintigsten van oogstmaand, doen wederkomen, om hun antwoord op hun verzoekschrift te geven. Midlerwijl heeft zij, recht tijdig, brieven van zijne Majesteit ontfangen, en daar door beter middel gekregen, om hun een zeker en bepaald antwoord te geven. *Vooreerst* verklaart zij

hun,

hun, dat de Koning, aanmerkende 't gene haare Hoogheid, met goedvinden der Heeren, hem vertoond heeft, te vreden zij, dat de Inquifitie, waar over zij zich beklaagd hebben, ophoude. Ten *tweeden* heeft zijne Majefteit toegeftaan, dat 'er een nieuw plakaat gemaakt worde, doch hadt noch niet befloten, of 'er de algemeene Staaten in zouden gekend worden. De Landvoogdes hoopte, echter, 's Konings befluit fpoedig te zullen ontfangen, en zal gaarne alle moeite doen, om hem hier toe te bewegen. Ten *derden*, wat aangaat de verzekeringe, in hun laatfte verzoekfchrift gemeld, de Hertogin was niet ongezind geweest, hun dezelve te geven, zoo veel 't in haar macht ftond: nu kon zij 't volkomen doen, op bewilliging van den Koning, die haar gemachtigd hadt, hier in naar goedvinden te handelen. Waarom zij hun verklaarde, dat de Koning, ter wegneminge van alle kwaad vermoeden, mistrouwen en verbitteringe, naar zijne gewoonlijke goedertierenheid, te vreden was, dat hun zoodanige brieven geleverd wierden, als zij tot hunne meeste verzekeringe, wegens voorleden zaken, noodig oordeelen zouden;

on-

onder voorwaarde, dat zij zich gedroegen als goede en getrouwe onderzaaten, naar 't gene zij den Koning schuldig waren. Ten *vierden*, nademaal zij nu genoegzaame voldoeninge hebben, wil haare Hoogheid het aanbod, meermaals door hen gedaan, niet verwerpen, om hen te gebruiken ten haaren dienste en van den Koning, voor 's Lands welvaren, rust en eenigheid, waartoe zij alzins verbonden waren. Dienvolgens, ten *vijfden*, was haare meening, dat zij beloven zouden, niets te zullen bestaan tegen den Koning, deszelfs Staaten, Landen of onderzaaten, maar zich van hunnen plicht te kwijten; de tegenwoordige beroerten, met alle macht, te helpen beletten; de gemeente te bedwingen; 't plonderen en verwoesten van kerken, kloosters en godshuizen overal te doen ophouden; de hand te bieden tot 't straffen van hun, die zich aan kerkschennis schuldig maakten; en zorge te dragen, dat aan geene geestelijken, gerechtsdienaaren, edelen, of andere onderzaaten, eenig ongelijk worde aangedaan. Ten *zesden*, de Edelen zouden alle moeite aanwenden, dat de wapenen, bij de gemeente aangenomen, waar uit reeds zoo

veel

veel kwaads gesproten was en noch te duchten stond, terstond nedergelegd wierden. Ook moesten zij, ten *zevenden*, hun best doen, om te beletten, dat de preeke, daar zij tot nu noch niet aangevangen was, achterblijve, en op plaatsen, daar zij reeds stand grijpt, niet gepaard gaa met wapenen, ergernis, en openbaare wanorde. Ten *achtsten*, zouden zij, volgens hunne verbintenis en den eed van getrouwheid, aan den Koning gedaan, helpen weren alle uitlandsche vijanden en wederspannigen. *Eindelijk* moesten de Edelen, naar hun vermogen, allen, die thans wegens den Godsdienst of anderzins misnoegd waren, zich doen onderwerpen aan 't gene de Koning, met de algemeene Staaten, tot bevorderinge, rust en eenigheid der Godsdiensten, besluiten zou. Gedaan te Brussel, den drieëntwintigsten van oogstmaand 1566. Ondergeteekend: *Margriete.* —— Doen te weten, dat wij, alle de voorschreven zaken aanmerkende, in gevolge van 's Konings bewilliginge en last, in zijnen naam beloofd hebben, en bij dezen beloven, dat hun, ter zake van 't gemelde smeekschrift en verbond, en 't gene naderhand geschied is, niets

zal

zal geweten worden door den Koning of door ons, mits de Edelen en hunne Bondgenooten zich gedragen volgens den eed en belofte, aan ons gedaan, naar uitwijzen der gemelde punten, en waar van zij ons hunne verzekeringe overgeleverd hebben. Waarom wij begeren, en, op 's Konings naam, aan alle Stadhouders, Ridders van de Orde, Raaden van Staat, dien van den heimelijken Raad, en andere Wethouders, bevelen, dat zij deze tegenwoordige verzekeringe onverbrekelijk onderhouden, en altijd doen onderhouden, en dat zij den Edelen 't genot en gebruik van al 't gene voorschreven is, volkomen, vredelijk en eeuwig, vergunnen, zonder hun, nu of in 't toekomende, rechtstreeks of van ter zijde, eenig hinder en belet ten tegendeele te doen, of zulks te gedogen; en ook met de daad niets tegen hen te ondernemen, ter zake boven gemeld, op eenige manier, want deze is 's Konings en onze beliefte. In getuigenis hier van, hebben wij dezen tegenwoordigen met onzen naam geteekend, en ons zegel daar aan doen hangen. Gegeven in de Stad Brussel, den vijfentwintigsten van oogstmaand 1566." Deze brief van verze-

ke-

keringe was door de Landvoogdesse, eigenhandig, onderteekend, en, op haar uitdruklijk bevel, door d'Overloope, haaren geheimschrijver.

De verbonden Edelen gaven, van hunnen kant, ook brieven van verzekeringe aan de Landvoogdes, dus luidende: " Wy Lodewijk, Graaf van Nassau, Eustaas van Fiennes, Karel van Revel, Bernard van Merode, Karel van der Noot, Joris van Montignij, Maarten van Serclaas, Filips van der Meeren, Filips van Marbais, Jan van Montignij, Karel van Lievin, Francois van Haeften, Jan van Sauvaige, zoo wel in onzen eigen' naam, en als gemachtigden en afgevaardigden van alle de andere verbonden Heeren en Edelen, hebbende in grasmaand laatstleden aan den Koning een verzoekschrift aangeboden, belangende de Inquisitie en plakaaten op 't stuk van ketterijen: alzoo wij, op heden, van de Hertoginne ontfangen hebben zekere opene brieven, waar toe zij gemachtigd was door den Koning, — doen te weten, dat wij, ingevolge derzelver brieven van verzekerdheid, beloofd hebben, en beloven, bij onze waarachtige hulde en getrouwheid, op 't woord van

Schriftelijke verklaring der Edelen.

 Edel-

Edelluiden, en als oprechte leenmannen en onderzaaten des Konings, zoo voor ons, als voor alle de anderen, van wien wij afgevaardigd zijn, last en macht hebben, en voor welken wij ons ſterk maken, dat wij allen, en elk in 't bijzonder, de punten, boven beſchreven, zullen onderhouden, naarvolgen en volvoeren. Ten welken einde wij ons verbond als vernietigd en van onwaarde houden, zoo lang de verzekerdheid, door haare Hoogheid, uit 's Konings naam, toegezegd, volſtandig blijven zal. In kenniſſe daar van, hebben wij deze tegenwoordige met onze naamen geteekend. Gedaan te Bruſſel, den vijfentwintigſten van oogstmaand 1566." Op dien dag werdt deze verklaring door elf gemachtigden der verbonden Edelen geteekend, en, twee dagen later, door van Serclaas en van Haeften, die te voren afwezig waren. Zij allen ſtaafden 't verdrag met plechtigen eede, in handen van Oranje, Egmond, Hoorne, Hachicourt en Asſonville, en in tegenwoordigheid des geheimſchrijvers d'Overloope, die, vermoedelijk, 't verdrag ook bezworen hebben, in naam der Landvoogdesſe

Welke zij bezwoeren.

ſe (r). Zij gaf, aanſtonds, kennis van 's Konings beſluit en 't gemaakte verdrag aan alle Gerechtshoven, en Wethouders der goede ſteden, in de Nederlanden; met last, om zich zoo veel te meer van hunnen plicht te kwijten, en alle oproermakers te wederſtaan, en onder verzekeringe, dat de Koning, op wiens ſpoedige overkomste men hopen kon, gezind bleef, den waaren ouden Katholijken Godsdienst te handhaven (s). *'Er wordt kennis van 't verdrag gegeven, daar 't noodig is.*

Ik twijfele, of men ergens, in de geſchiedenisſen van eenig land en volk, een aanmerkelijker verdrag zal konnen aantreffen, op naam van een machtigen Vorst en Koning met zijne onderzaaten geſlooten, en dat met die ſtaatelijke plechtigheid, welke hier plaats hadt. 'T is, echter, niet buiten alle mogelijkheid, dat men, bij vervolg van tijd, in Europa, een ſoortgelijk verdrag zou konnen aantreffen. Men ziet 'er uit, tot welke

Ee 2

(r) VAN WESEMBEECK bl. 169—177. BOR II boek, bl. 67, 68. LE PETIT *livr. IX*, *pag.* 120—122. VAN METEREN II boek, bl. 45, 46, VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 240, 241. BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 237—240.

(s) Men zie, behalven de gemelde ſchrijvers, WINSEMIUS Chronijk van Friesland XVI boek, bl. 533, 534, en *Repertorium* der Plakaaten, bl. 127, 128.

ke uiterften een Vorst, die een vrij volk op eene tergende en honende wijze behandelde, ten laatften kon gebragt worden. Hadt de Landvoogdes, of liever Filips, eenige maanden geleden, een weinig willen toegeven, nimmer was 'er noodzaak geweest, om tot een verdrag te komen, 't welk 's Konings gezag, hier te lande, merkelijk deedt dalen, en, zoo al geen' rechtmatigen grond, ten minsten duidelijke aanleidinge gaf, om eerlang de wapenen, openlijk, aantenemen, en daar door den weg te banen tot de onfchatbaare vrijheid, welke wij, tot nu toe, in 't Nederlandsch Gemeenebest genieten.

Blijdfchap van 't gemeen over dit verdrag.

'T kwam 'er, nu, op aan, hoe dit verdrag, van beide zijden, zou naargekomen worden. Zoo dra het ter kennisfe van 't gemeen kwam, zag men, in Nederland, een' ongelooflijken keer van zaken. 'T fcheen een wonder te zijn, dat door dit verdrag, in zulken korten tijd, eene zoo groote verandering ingevoerd was. De beroerten hielden op, de wapenen werden afgelegd, de rust en vrede herfteld. De Onroomfchen begonden hunnen Godsdienst, met blijdfchap en dankbaarheid, op verfcheiden plaatfen, openlijk te

oe-

oefenen (t). Hier toe, meenden zij, gaf 't gemaakte verdrag hun vrijheid; hoewel sommigen, ten Hove, dachten, dat de vergunning verder getrokken werdt, dan 't behoorde (u). Men gaf aan eenige bewoordingen van 't verdrag eene listige en recht Spaansche verklaringe, vlak strijdig met deszelfs duidelijken inhoud. Even of 't geoorloofd ware, dat men, van ééne zijde, onderlinge verdragen goeddunkelijk uitlegge, ten nadeele van anderen; 't welk te ongerijmder is, wanneer men, om schijn van goede trouwe te vertoonen, zich van een' dubbelzinnigen spreektrant onthoudt, en zich rondelijk verklaart. *'T wordt ten Hove verdraaid.*

De Prins van Oranje gaf aan de Staaten van Holland bericht, dat de Landvoogdes 't prediken der Onroomschen, buiten de steden, toelaten zou, op plaatsen, daar het, voor 't verdrag met de Edelen, geschiedde; doch dat zij 't zelve, elders, door de bekwaamste middelen, wilde afgeschaft hebben (v). Volgens dit begrip van 't verdrag, *Oranje en anderen gedroegen zich naar 't zelve.*

(t) VAN WESEMBEECK bl. 177, 178.
(u) VAN DER HAER *lib. II, pag.* 241, 242.
(v) Register der Staaten van Holland, 10 Oct. 1566, bl. 131, 132.

drag, deedt hij 't zelve, te Antwerpen, naarkomen, doch met eenige veranderingen naar gelegenheid des tijds, gelijk hij aan de Landvoogdesse schreef (w), die 'er niet zeer over voldaan was (x). De Graaven van Egmond en Hoorne maakten, op grond van dit verdrag, een verding met de Onroomschen te Gent en Doornik; en Egmond deedt moeite, om de beeldstormers in handen te krijgen, en, naar verdiensten, te straffen (y). 'T blijkt mede niet, dat de verbonden Edelen, met opzet, den inhoud des verdrags overschreden hebben: want 't gene eenige bijzondere lieden, hier in, misdeden, moet op hunne algemeene rekeninge niet gesteld worden.

De Keizer keurt het goed.

De Keizer Maximiliaan scheen dit verdrag goedtekeuren, en vermaande de Edelen, midlerwijl geene nieuwigheden te ondernemen, en 't gemeen van alle oproerigheid te wederhouden (z). Doch zijn brief moest

(w) Bij VAN WESEMBEECK bl. 183. BOR II boek, bl. 69.

(x) STRADA *lib. V*, *pag.* 268, 269.

(y) Proces van Egmond, bl. 644. Sententien van Alva, bl. 83.

(z) STRADA *lib. V*, *pag.* 273.

moest eerst door handen van de Landvoogdesse en den Koning gaan; waar door 's Keizers schrijven, of nooit, of althans te laat, aan de Edelen kwam, en weinig toebragt tot de handhavinge der ruste in Nederland. — Filips, in wiens naam de Hertogin het verdrag gesloten hadt, was 'er misnoegd over, vooral ten opzichte van 't toestaan der openbaare preeke, gelijk Montignij, uit Spanje, aan den Graave van Hoorne, zijn' broeder, overschreef (a). Dit bewoog de Landvoogdesse, om den Keizer te berichten, dat de zaak reeds zoo verre gekomen was, dat men, zonder wapenen, niets vereffenen kon (b). 'T bleek maar al te duidelijk, dat 'er op haar woord en geschrijf weinig te betrouwen was. In 't verdrag, boven opgegeven, sprak zij, rondelijk, uit 's Konings naam, zelfs bij herhalinge: zij schreef, niettemin, vier of vijf dagen daarna, aan Filips, dat zij den verbonden' Edelen verzekeringe gegeven, en aan anderen vrijheid gelaten hadt, om de preeke, onder zekere voorwaarden, bijte-

De Koning was 'er misnoegd over.

De Hertogin handelt, hier in, trouwloos.

(a) Proces van Egmond, bl. 648.
(b) STRADA *lib. V, pag.* 273, 274.

tewonen; doch dat zij dit beide gedaan hadt in haar eigen' naam, en niet op naam des Konings, die derhalven, zoo dra 't hem goeddacht, het een en ander kon intrekken. Hij hadt 'er zich nimmer toe verbonden, en behoefde zich niet te houden aan haar gegeven worden, gelijk zij hoopte, dat hij niet zou willen doen (c). In haaren brief aan Oranje, den dertienden van herfstmaand, gaf zij wel te verſtaan, dat zij 't verdrag, ſchoon door nood en tegen haar dank gemaakt, ſcherpelijk onderhouden zou, zonder iet daar tegen te doen, gelijk zij betuigde tot nu toe gedaan te hebben (d); doch het tegendeel bleek welhaast, zoo in verſcheiden andere Landſchappen en Steden, als voornaamlijk in Friesland, daar de Graaf van Aremberg aanleidinge tot hooggaande twisten gaf. Hij deedt de Staaten van dat gewest, door die van 's Konings Raad, tegen den zesentwintigſten van louwmaand 's jaars 1567 beſchrijven, om te raadplegen over zekere artikelen, door hem ontworpen, en hoofdzaaklijk hier op uitloopende; de leeraars, die van den ouden Godsdienst

(c) STRADA *lib. V, pag.* 266, 267.
(d) Bij VAN WESEMBEECK bl. 187.

dienst afgeweken waren, zouden uit Friesland vertrekken, en derwaards niet wederkeeren; de geschonden kerken en kloosters moesten, aanstonds, in den vorigen staat hersteld, en de oude Godsdienst, alomme, weder ingevoerd worden; men zou met niemand eenig verbond maken, en voorheen gemaakte verbintenissen herroepen en vernietigen; 's Konings plakaaten moesten, voortaan, afgekondigd worden; zij zouden genieten de afschaffinge der Inquisitie en plakaaten op 't stuk van Godsdienst, en dat volgens 't verdrag, met de verbonden Edelen gemaakt; 't gene aan andere Nederlandsche gewesten en steden, belangende den Godsdienst, door den Koning zou toegestaan worden, zou mede hier gelden; die van Oostergoo, Westergoo, Zevenwolden en de Steden moesten borgen stellen, ten genoegen van den Stadhouder, die zich, op verbeurte van hunne goederen, verbinden zouden tot eene onverbrekelijke onderhoudinge der gemelde punten; allen, die hier tegen aangingen, vervielen van hunne voorrechten en gerechtigheden. Dit alles zou stand grijpen op welbehagen der Landvoogdesse, en tot dat de Koning, met de alge-

meene Staaten, anders zal bevolen hebben. Bleef hier alles in stilte, de borgen zouden, aanstonds, of na verloop van een jaar, van hunne borgtochten ontslagen worden. De Staaten van Friesland, eenige dagen over dit voorstel geraadpleegd hebbende, verklaarden zich desaangaande schriftelijk, bij wijze van een verzoekschrift, waar in de Volmachten van de vier kwartieren, Leeuwaarden alleen uitgezonderd, aan den Graave van Aremberg te kennen gaven, wel te vreden te zijn, dat de ingezetenen van Friesland hunne voorrechten en vrijheden behielden, de Inquisitie en plakaaten buiten kracht bleven, kerken en kloosters hersteld wierden, en de oude Godsdienst onderhouden; dat zij met niemand een verbond zouden aangaan tegen 's Konings hoogheid en 's Lands Overheid; dat voortaan 's Konings plakaaten, mits niet strijdende met 't verdrag en de Friesche vrijheden, afgekondigd wierden, en de ingezetenen zich als getrouwe onderzaaten gedroegen. Hier in baden en begeerden de Volmachten ootmoedig, dat de Stadhouder wilde genoegen nemen, en dus de landen en steden in ruste laten. Zij verzochten te gelijk, dat hij op den inhoud der

ver-

verdere artikelen niet aandrong, 't krijgsvolk deedt vertrekken, en niemand liet aantasten ter oorzake van 't gene, weleer, in den Godsdienst voorgevallen was. Werdt 'er, in 't vervolg, door iemand misdaan, men zou hem behoorlijk, naar 's lands rechten en wetten, ſtraffen, maar nooit den eenen om de misdaad van een' anderen aantasten. Doch Aremberg wilde hier toe geenzins verſtaan, en bleef op alle de door hem voorgeſteld punten ſterk aandringen. Hij begeerde den oorſpronglijken verbondsbrief der Edelen te zien; oordeelende, dat niemand eenig voordeel van 't verdrag trekken kon, dan die, reeds voor het aangaan daar van, 't verbond geteekend hadden. Wanneer de Staaten aan hun gegeven antwoord vasthielden, ſloeg Aremberg over tot bedreigingen. Zijne brieven en plakaaten ſpraken van de ſtrengſte ſtraffen, die zij te wachten hadden, als weêrſpannelingen en Majeſteitsſchenners. 'T bleef niet bij bedreigen: men begon, met de daad, geweld te gebruiken, 't gegeven woord van vrij geleide te ſchenden, den voorſtanderen van de vrijheid moeite aantedoen, 't gewetens onderzoek geſtrenglijk te handhaven, en eenige

nige Onroomſchen tot de galge te verwijzen (e). Waar uit klaar genoeg blijkt dat de Friezen weinig vruchts zagen op het verdrag, tusſchen de Hertoginne en den verbonden adel op 't plechtigſte gemaakt en met eede bevestigd.

Uit dit ééne voorbeeld kan men, gemakkelijk, opmaken, hoedanig de gevolgen van dat verdrag, in de overige Landſchappen, zullen geweest zijn. Wij hebben ook, hier boven, de blijken van deszelfs ſchendinge aangeroerd; en 't zal, naderhand, noch te pas komen, hier van te ſpreken. Hoe ſchandelijk 't zelve van de Spaanſche zijde verbroken zij, vooral ten tijde van de Landvoogdije des Hertogs van Alva, dien geesſel der Nederlanden, is overvloedig bekend, en buiten mijn beſtek hier te melden.

Zoodanig was de uitſlag der pogingen van de verbonden Edelen, tot nu toe. Zij waren, ſedert hunne vergaderinge te S. Truijen, een

(e) WINSEMIUS *Histor. lib. I, pag.* 79—85, *lib. II, pag.* 89, 90, en Chronijk van Friesland XVI boek, bl. 534—540, bij wien zeer uitvoerige berichten, nopens de aanmerkelijke gebeurtenisſen, ten dezen tijde in Friesland voorgevallen, doch door anderen met diep ſtilzwijgen voorbijgegaan, te vinden zijn. — Hier op ziet ook VIGLIUS AB AIJTTA *epist. I & II ad Hopperum, pag.* 345, 348, 349.

een weinig gevorderd, doch hadden, echter, hun oogmerk noch niet volkomen bebereikt. Men moet, 't is waar, zich verwonderen, dat zoo veele Bondgenooten, waar onder de voornaamste Edelen waren, en die krachtig ondersteund werden door de grootste Heeren, hun ontwerp niet verder voortgezet, en hun doelwit beter bereikt hadden. Ook is 't geenzins onwaarschijnlijk, dat de Edelen, in den aanvang, zich vrij wat meer van hunne onderneminge, 't Verbond en de overgeleverde Smeekschriften, voorstelden. Dan, de tijdsomstandigheden wel aanmerkende, en daarbij overwegende de gezindheid van Koning Filips, der Landvoogdesse en van haare voornaamste Raadsheeren, vinden wij niet minder reden, om ons billijk te verwonderen, dat de Edelen, onaangezien allen tegenstand, zoo standvastig bleven, en met onbezwekene kloekmoedigheid telkens hunne pogingen verdubbelden; met dit gevolg, dat de Landvoogdes, eindelijk, met hun een onderling verdrag floot, en hun een gedeelte van de gedaane verzoeken inwilligde. Naar mate de Hertogin en haare vertrouwelingen meer in engte kwamen, waschte den Edelen de moed,

om

om niets onbeproefd te laten, maar door bidden en ſmeeken, of door de wapenen, zich eene heuchelijke Vrijheid te verwerven, waar in hunne nakomelingſchap zich, eeuwen lang, zou konnen verblijden.

